

ريکى ره هبدر

منتدى اقرأ الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

(له عيلمى ئوسولى حەدىسدا)

دانانى: مامۇستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس
لېكۆلېنەو و لەسەر نووسىنى: عەبدوللا مەلا ئەحمەد ئەحمەد ئاۋايى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پینگە ی پەهبەر (له عیلمی ئوسوولی هەدیسا)

ته‌واوی مافه‌کانی ئەم کتێبه پارێزراوه بۆ بڵاوکردنەوه‌ی کوردستان
 هیچ کەس و لایەتیک مافی لەچا‌پدانەوه‌ی ئەم نوسخەیه‌ی به‌بێ رێب‌دانی
 ده‌زگای چاپ و بڵاوکردنەوه‌ی کوردستان بۆ نییه، هه‌مووی یان به‌شیک؛
 هه‌روه‌ها ئەم مافه، وه‌رگێڕان و نووسینه‌وه و تۆمارکردن له‌سه‌ر سی‌دی و میمۆری و
 دانانی له (فه‌زای مه‌جازی)یش، به هه‌ر فۆرمه‌تیک ییت، ده‌گ‌ریته‌وه.
 له‌گه‌ڵ سه‌رپ‌نجکار به‌پێی یاسا هه‌لسوکه‌وت نه‌کریت

سرشناسه	مدرس، عبدالکریم، ۱۲۸۳ - ۱۳۸۴.
عنوان و نام پدیدآور	ریگه‌ی ره‌ه‌به‌ر: له عیلمی ئوسوولی هه‌دیسدا/ دانانی مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس؛ لیکولینه‌وه و له‌سه‌ر نووسینی عه‌بدوللا مه‌لا ئەحمه‌د ئەحمه‌دئاواپی.
مشخصات نشر	سنندج: کردستان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۳۰۴ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۹۸۰-۳۱۷-۳
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
یادداشت	کردی.
موضوع	حدیث
موضوع	حدیث -- نقد و تفسیر
موضوع	.Hadith -- Criticism, interpretation, etc
شناسه افزوده	ملاحمد احمدآواپی، عبدالله، ۱۳۶۰ -
رده بندی کنگره	BP۱۰۹/م۳۸۷۹ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	۲۹۷/۲۶
شماره کتابشناسی ملی	۴۷۸-۵۵۵ :

رېځگه ی رڼه بهر

(له عیلمی ئوسوولی حه دیسدا)

دانانی:

مامؤستا مه لا عه بدولکه ریمی موده پرپیس

(رڼه حمه تی خوی لی بیت)

لیکولینه وه و له سه رنووسینی:

عه بدوللا مه لا ته حمه د، ته حمه دئاوایی

انتشارت کردستان

سنه

سنندج - چهارراه شهدا - پاساژ عزتی - انتشارات کردستان - تلفن: ۰۸۷۳۳۱۶۵۳۸۲
سنه - پاساژی عزیزنهی - بلاک دهنه‌وی کوردستان - تله‌فون: ۰۹۸ ۸۷ ۳۳۱۶۵۳۸۲

ناوہ پۆك

- ۱۳..... يېشەككى لىكۆلەر
- ۱۶..... دەقى فەرمايشتى زاناي پايەبەرزى ولات، جەنابى مامۆستا نوورى فارس حەمەخان
- ۱۹..... پوختەيەك لە بيوگرافيا و كەسايەتتى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس
- ۱۹..... كەسايەتتى، و سىفاتەكانى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۲۱..... سىفاتەكانى مامۆستاي مودەپرېس:
- ۲۱..... يەكەم: دنيا نەويستى و بەشوتىن ديمەن و كەشخەو ناو و شۆرەتدا نەگەران:
- ۲۲..... دووهم: دۆل نەشكاندن، و پروو نەشكاندى كەس:
- ۲۳..... سىيەم: بەرنامەى خواردنى:
- ۲۴..... چوارەم: خەوتنى مامۆستا:
- ۲۶..... يىنجەم: لەخۆبايىبوون:
- ۲۶..... شەشەم: دامەزراوى لە سەر بيروپاي و موساوەمە نەكردنى لە سەر حەق:
- ۲۷..... حەوتەم: بەتەنگەووە هاتنى نەداران و ھەزاران:
- ۲۷..... مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس، و كاردانەوھى زانايان لە سەرى:
- ۹۲..... وەسف و سەناى زانايان لە سەر مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۱۳..... [چەند دىرېك لە ستايشى شافعى دووهم، عەللامە مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس]
- ۳۹..... [غەزالىي وەخت]
- ۴۰..... ئەو پلەو وەزىفانەى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس، بىنيونى:
- ۴۱..... مامۆستاكاني مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۴۲..... ئەمەش ناوئيشانى ھەندېك لە مامۆستاكانييەتى:
- ۴۳..... ژمارەيەك لە قوتابىيەكانى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۴۵..... نازناوھەكانى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۴۶..... كىتەبەكانى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۵۳..... كۆچى دوايى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:
- ۵۴..... مەرئىيەى زاناي ناودارى عىراق بۆ كۆچى دوايى عەللامە مامۆستا مەلا عەبدولكەرىم

- ۶۰..... ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛۛ:
- ۶۱..... [ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ (ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛ)]
- ۶۳..... ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ:
- ۶۵..... ۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ (ۛۛۛۛۛۛ):
- ۶۸..... - (ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛ):
- ۷۳..... (ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛۛ)
- ۷۴..... ۛۛۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ (ۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛۛۛ)
- ۷۵..... (ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ)
- ۷۹..... (ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ)
- ۸۱..... ۛ ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛ:
- ۸۲..... ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ
- ۸۳..... ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛ (ۛۛۛۛ).
- ۸۴..... ۛۛ ۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛ:
- ۹۳..... ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛ ۛۛۛۛ ۛۛۛۛ:
- ۹۵..... ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛ ۛۛۛۛۛ (ۛۛۛ).
- ۹۷..... ۛۛ ۛۛ ۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛ ۛۛۛۛۛ ۛۛ ۛۛۛ:
- ۱۰۱..... ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ ۛۛۛ
- ۱۰۲..... ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛ (ۛۛۛ).
- ۱۰۳..... ۛۛۛۛۛ ۛۛۛ.
- ۱۰۵..... ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ (ۛۛۛ).
- ۱۰۶..... ۛۛۛۛۛ (ۛۛ).
- ۱۰۶..... ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛ.
- ۱۰۷..... ۛۛۛۛۛ (ۛۛ).
- ۱۰۷..... ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ.
- ۱۰۸..... ۛۛۛۛۛ (ۛۛۛ).
- ۱۰۸..... ۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛۛۛ (ۛۛۛ).

- ۱۰۹..... (حه دیسی مه ووقوف)
- ۱۰۹..... ۸- باسی فهرمووده ی برراو (المَقْطُوع)
- ۱۱۰..... (مقطوع)
- ۱۱۰..... جا له م مه قامه دا بازي ته فريعات ههيه:
- ۱۱۳..... ته فريعی دووهم
- ۱۱۳..... ته فريعی ستيه م
- ۱۱۴..... ۹- باسی فهرمووده ی بهره لاکراو (المُرسل)
- ۱۱۶..... وه له م مه قامه دا چهند سووره تی ههيه ئیختیلاف ههيه لهوا که مورسه لن، یان نا:
- ۱۱۷..... هه دیسی (مرسل)
- ۱۱۹..... ۱۰- باسی فهرمووده ی پچراو (المُنْقَطِع)
- ۱۲۱..... هه دیسی (مونقه تبع)
- ۱۲۱..... ۱۱- باسی فهرمووده ی ئالوزاو (المُعْضَل)
- ۱۲۸..... هه دیسی (معضل)
- ۱۲۹..... ۱۲- باسی فهرمووده ی فیل تیاکراو (مُدَّس)
- ۱۳۱..... (تدلیس و مدس)
- ۱۳۲..... حوکمی هه دیسی (مدس)
- ۱۳۳..... ۱۳- باسی فهرمووده ی ناویزه (الشاذ)
- ۱۳۳..... فهرمووده ی ناویزه (الشاذ):
- ۱۳۵..... (شاذ و مُنْكَر)
- ۱۳۶..... ۱۴- (مَعْرِفَةُ الْاِعْتِبَارِ وَالْمُتَابِعَاتِ وَالشَّوَاهِدِ)
- ۱۳۹..... باسی (اعتبار و متابعة و شاهد)
- ۱۳۹..... ۱۵- زیاده ی کهسانی برپا پیکراو (زیادات الثقات)
- ۱۴۳..... زیاده ی ئینسانی باوه پیکراو
- ۱۴۴..... ۱۶- باسی فهرمووده ی (تاکه وه بوو الافراد)
- ۱۴۹..... هه دیسی (ثیفراد)
- ۱۴۹..... ۱۷- فهرمووده ی عه بیدار (المُعَلَّل)

- ۱۵۱..... هه دیسی (معلل)
- ۱۵۲..... ۱۸- فهرمووده ی شله قاو (المُضْطَرِب)
- ۱۵۴..... باسی هه دیسی (مضطرب)
- ۱۵۵..... ۱۹- باسی (المَذْرَج)
- ۱۵۷..... هه دیسی (مدرج)
- ۱۵۸..... ۲۰- فهرمووده ی هه لبه ستر او (الموضوع)
- ۱۵۹..... وه هو ی ناگاداربوون به سهر هه دیسی مه وزووعدا گه لی شته:
- ۱۶۰..... هه دیسی (موضوع)
- ۱۶۲..... ۲۱- فهرمووده ی وه رگه راو (المَقْلُوب)
- ۱۶۴..... هه دیسی (مقلوب)
- ۱۶۶..... ۲۲- (باسی سیفه تی نه و که سه ی که گترانه وه ی لی وهرده گیریت،
- ۱۶۶..... یان به رپه رچ ده درېته وه، وه باسی نه وه ی په یوه سته
- ۱۶۶..... به م باسه وه له الجرح والتعديل:
- ۱۶۷..... جا نه م باسه رووناك نه که ینه وه به چهند مه سته له یه ك:
- ۱۷۶..... جا نه لغازی ته عدیل به م ریزه یه:
- ۱۷۷..... ۲۳- سه نه دی به رزی، و نرمی (الإسناد العالي والنازل)
- ۱۸۱..... نه قسامی ئیسناد
- ۱۸۲..... ۲۴- باسی فهرمووده ی ناسراو (المَشْهُور)
- ۴۸۱..... (مشهور)
- ۱۸۵..... ۲۵- فهرمووده ی نامو، و ده گمه ن (الغَرِيبِ والغَزِي)
- ۱۸۶..... هه دیسی (غریب و عزیز)
- ۱۸۷..... ۲۶- باسی زانینی ده سته واژه ناموکانی نیو فهرمووده
- ۱۸۹..... باسی رووناك کردنه وه ی که لیمه ی (غریب) له ناو هه دیسدا
- ۱۸۹..... ۲۷- زانینی فهرمووده ی زنجیره یی (المُسْلَسِل)
- ۱۹۲..... باسی هه دیسی (مسلسل)
- ۱۹۳..... ۲۸- باسی فهرمووده ی سپړار و فهرمووده ی سپړاوه

- جا نه سخ به چهند شت ده رته كه وئ: ۱۹۴
- (النسخ في الحديث الشريف) ۱۹۷
- ۲۹- باسی فه رمووده ی (المَصَحَف) ۱۹۸
- باسی (تصحيف)ی، هه دیس ۱۹۹
- ۳۰- باسی (المُحَكَّم وَ مُخْتَلَف الحديث) ۲۰۰
- (مُخْتَلَف الحديث) ۲۰۱
- ۳۱- باسی زیاده له سه نه دی په یوه ستدا ۲۰۲
- باسی زیاده له ئیسنادی هه دیسدا ۲۰۳
- ۳۲- (باسی مورسه لی خه فی - به ره لاکراوی شاره) ۲۰۳
- مورسه لی خه فی ۲۰۴
- ۳۳- باسی (الْمُوْتَلِفِ وَالْمُخْتَلِفِ) ۲۰۴
- هه دیسی (مؤتلف و مختلف) ۲۰۷
- ۳۴- باسی (الْمُتَّفِقِ وَالْمُفْتَرِقِ) ۲۰۷
- الْمُتَّفِقِ وَالْمُفْتَرِقِ ۲۰۹
- ۳۵- (گێرانه وهی گه وره کان له بچووکه کان: ۲۱۰
- ریوایه تی (أكابر) له (أصاغر) ۲۱۱
- ۳۶- گێرانه وهی (الْمُدْبَح و رواية الأقران) ۲۱۲
- ریوایه تی نه قران ۲۱۳
- ۳۷- باسی ریوایه تی برا و خوشکه کان ۲۱۳
- باسی برا و خوشکه کان له نه هلی ریوایه تی: ۲۱۳
- ریوایه تی (الأخوة والأخوات) ۲۱۵
- ۳۸ زانستی هه دیسی پیرۆز: ۲۱۵
- زانستی هه دیسی پیرۆز ۲۱۶
- ۳۹ رێگه ی نه قلای هه دیسی شه ریف: ۲۱۷
- رێگه ی نه قلای هه دیسی شه ریف ۲۲۲
- ریوایه تی هه دیس به مه عنا ۲۲۴

- ۴۰ نادابي تالبي هډيس نادابه کاني تامه زړو ياني فرموده: ۲۲۴
- ټه نادابانه ي که تايه تن به قوتابي فرموده وه: نه ک به فرموده ناسه وه: ۲۲۵
- (نادابي تالبي هډيس) ۲۲۶
- ۴۱- نادابه کاني فرموده ناس - نادابي (مُحَدَّث) ۲۲۸
- ديار تريني ټه و شتانه ي که ده بيت فرموده ناس خو ي پښ براز نيتته وه پښان: ۲۲۸
- ټه و شتانه ي که کردنيان سونه ته، له کاتي ناماده بووني کوږي خو نښته وه دا: ۲۲۸
- ټه و ته مه نه چنده که ده بيت فرموده ناس تايي دا ده ست به گيړانه وه ي فرموده بکات؟ ۲۲۹
- به ناو بانگ ترين کتيب له م باره ي وه: ۲۲۹
- نادابي (مُحَدَّث) ۲۳۰
- ۴۲ - باسي هاوه لان رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ: ۲۳۱
- باسي ټه صحابي کيږام رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ۲۳۶
- ته عريفي سه حابي ۲۳۷
- عه داله تي ټه صحابي کيږام ۲۳۷
- ته رتيبي فزل له تيوان هاوه لاندا رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ۲۴۰
- وه ته به قاتيان دوازه دن: ۲۴۰
- ته رتيبي فزل ۲۴۲
- ټه هلي ريو ايه ت له سه حابه ۲۴۳
- ټه سحابه راوييه کان ۲۴۷
- خاوه ن فه تواکان ۲۴۷
- ژماره ي ټه سحابه رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ۲۴۸
- ټه ووه ل که س موسلمان بوو له ياران رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ۲۴۸
- ۴۳ - تابعين: شو نکه و توان (خودايان لي رازي بي): ۲۴۹
- تابعي کين؟ ۲۵۱
- (به ياني مه عاني عه داله ت - شروفه ي ماناي دادگهري) ۲۵۴
- [پاشکو] ۲۵۷
- (۴۴) فرموده ي نه ناسراو (المنکر) ۲۵۹
- (۴۵) چوني ته ي بيستي فرموده وه رگرتني و شيوازي له به رکردني ۲۶۲

- (٤٦) ده‌رباره‌ی نووسینه‌وه‌ی فهرمووده و له‌به‌رکردنی و کتێدانان تیایدا..... ٢٦٤
- (٤٧) شێوازی گێڕانه‌وه‌ی فهرمووده..... ٢٦٩
- (٤٨) گێڕانه‌وه‌ی باوک‌ان له‌ کورانه‌وه..... ٢٧٢
- (روایه‌ الابه‌اء عن الابه‌اء)..... ٢٧٢
- (٤٩) گێڕانه‌وه‌ی کور‌ان له‌ باوک‌ان..... ٢٧٣
- (٥٠) باسی (السابق و اللاحق)..... ٢٧٤
- (٥١) (الوحدان) ناسینی (الوحدان)..... ٢٧٥
- (٥٢) بێ‌ئاگا بوون له‌ حالێ گێره‌ره‌وه..... ٢٧٦
- (الجهالة بالراوي)..... ٢٧٦
- (٥٣) ناسینی موفره‌داتی ناو و کونیه‌ و نازناوه‌کان..... ٢٨٠
- (٥٤) زانینی ناوی ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ به‌ کونیه‌کانیان ناسراون..... ٢٨١
- (٥٥) ناسینی ئه‌وانه‌ی که‌ به‌ ناوو صیفاتێ جیا‌جیا ناسراون..... ٢٨٣
- (٥٦) ناسینی نازناوه‌کان (الألقاب)..... ٢٨٤
- (٥٧) لێکچوو (المتشابه)..... ٢٨٦
- (٥٨) فهرمووده‌ی قودسی (الحديث القدسي)..... ٢٨٨
- (٥٩) ناسینی ئه‌وانه‌ی که‌ بۆ‌لای غه‌یری باوکیان نیه‌به‌ت دراون..... ٢٨٩
- (٦٠) ناسینی ئه‌و نیه‌به‌ت لێ‌دانا‌نه‌ی که‌ پێچه‌وانه‌ی رووکه‌شی نیه‌به‌ت لێ‌دانه‌کانن..... ٢٩٠
- (٦١) زانینی (المُبْهَمَات)..... ٢٩١
- (٦٢) زانینی میژووی گێره‌ره‌وه‌کان..... ٢٩٣
- (٦٣) ناسینی گێره‌ره‌وه‌ بر‌وا پێکراوه‌کان له‌نیو لاوازه‌کاندا..... ٢٩٦
- (٦٤) ناسینی ئه‌و که‌سه‌ بر‌وا پێکراوانه‌ی که‌ شت تێکه‌ڵ ده‌که‌ن..... ٢٩٧
- (٦٥) ناسینی چینه‌کانی زانا‌یان و گێره‌ره‌وه‌کان..... ٢٩٨
- (٦٦) ناسینی گێره‌ره‌وه‌ زانا کۆیله‌کان..... ٣٠٠
- (٦٧) ناسینی ناوچه‌و شاری گێره‌ره‌وه‌کان..... ٣٠١

پیشہ کی لیکچر

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَ مِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ ﴿١٠٢﴾ آل عمران: ١٠٢
 ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ ﴿١﴾ النساء: ١
 ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ ﴿٧١﴾ الأحزاب: ٧٠

أما بعد: فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَ خَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَ شَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَ كُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَ كُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَ كُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

پاشان: یہ کینک له شاکار و داهینانه کانی جه نابی عمللامه ماموستا مه لا عه بدولکه ریمی موده ریس، (په حمه تی خوای لی بیت)، نه وهیه که زیندووکه ره وهی زانستیکی تره له زانسته ئیسلامیه کان له ناو ولاتی کورده واریدا، که نه ویش زانستی (فه رموده ناسی: علوم الحدیث) ه، که بو چه ند سه دهیه که ده چوو له ولاتی خو ماندا پیچرابوویه وه و نه ده خویندرا و سه ره پای گرنگیه که یشی بایه خی پی نه ده درا، ماموستا هات و بویه که م جار به زمانی کوردی له م بابه ته دا په پتووکی (پینگه ی په هبر) ی، نووسی، و سه ره له نوی بزاوتیکی به م زانسته پیروزه له حوجره و مه دره سه کانی کوردستاندا به خشیه وه، و شایه نی وه بیر هینانه وهیه که یه که م داهینه ری نه م زانسته به زمانی عه ره یش هر زانایه کی کورد بووه، که نه ویش پیشه وا (ئیسنو سه لاهی شاره زووری) یه، نه و توانی بابه ت و زانیاریه

په‌رت و ب‌ل‌وه‌کانی ئه‌م زانسته له قه‌واره‌یه‌کی سه‌ربه‌خ‌ودا ک‌و بکاته‌وه و و ئه‌فراندنیکی مه‌زن و می‌ژوویی له‌م ب‌واره‌دا ت‌ومار بکات، و ب‌ویه ه‌ر له پ‌یشه‌کی په‌رت‌وکه‌که‌دا شیخی موده‌ریس (په‌حمه‌تی خ‌وای لی بیت) ده‌فه‌رم‌ویت: (وه ز‌و‌ریه‌ی ئه‌م ر‌ی‌س‌اله‌مه وه‌رگرت‌وه له کتیبی (عل‌وم‌ الح‌دیث) دانراوی (شیخ‌ الم‌حد‌ثین)، (ئ‌بو ع‌مر ع‌وس‌مان) نازناو به (ئ‌ی‌نو سه‌ل‌اح) و مه‌شهوور به شاره‌زووری، و ئه‌م زاته له ته‌ئ‌ریخی پ‌ینج‌سه‌د و ح‌فتا و ح‌ه‌وتی ک‌وچ‌یدا له د‌یی ش‌یله‌خان له دایک بووه. ش‌یله‌خان: وه‌رگ‌یر‌اوه له له‌فزی شیخ ع‌لی خان، که ناوی مالیکی ئه‌و د‌ییه بووه، و هاوچه‌رخ‌ی (قازی به‌نی)ی، قه‌ره‌داغی بووه، له ده‌وری ته‌ئ‌ریخی س‌یسه‌د و ح‌فتای ک‌وچ‌یدا و د‌یی ش‌یله‌خان له ناحیه‌ی (سوورداش)ه، و تاب‌یعی موخافه‌ظ‌ه‌ی سل‌ی‌مانیه‌ی ئه‌مر‌ویه، وه له خ‌زمه‌تی باوکی به ح‌ورمه‌تی ع‌للامه‌ی ع‌سر شیخ ع‌ه‌بدو‌ره‌ح‌مانی ش‌یله‌خانی شاره‌زووری، که نازناوه‌که‌ی ئه‌بو سه‌ل‌اح بووه، خویند‌وو‌یه‌تی ه‌ه‌تا پ‌ینگه‌یشت‌وه، و (ئ‌ی‌ن سه‌ل‌اح) گ‌ه‌لی ته‌ئ‌لیفی کرد‌وه له ع‌ولووم‌دا، یه‌ک‌ی له‌وانه ئه‌م کتیبه‌یه که ناوی: (عل‌وم‌ الح‌دیث)ه، و من کرد‌وومه به سه‌رچاوه‌ی ئ‌یستیفاده‌ی خ‌وم، له میهره‌بانی خ‌ودای ته‌ع‌الا داوا ئه‌که‌م که ئه‌م کتیبه‌ی منیش بکا به ه‌وی ئ‌یستیفاده‌ی طه‌له‌به‌ی ع‌ولووم له‌م ولاتی خ‌ومانه‌دا - ب‌م‌ن‌ه‌ و ف‌ض‌ل‌ه‌، آمین -

شایه‌نی باسه په‌رت‌و‌کی (ړنگه‌ی پښه‌ر) ب‌ویه‌که‌مجار له س‌ال‌ی (۱۹۸۵) له شاری به‌غدا چاپ‌ک‌راوه، و زانای به‌ر‌یز د‌کت‌ور سه‌ل‌احه‌ددین سه‌نگاوی له‌و سه‌رده‌مه‌دا ئاماده‌ی کرد‌وه ب‌و چاپ و سه‌ره‌رشتی چاپه‌که‌یشی کرد‌وه، و له پ‌استیدا ز‌ور خ‌ویی پ‌یوه ماند‌وو کرد‌وه، و د‌کت‌ور سه‌ل‌احه‌ددین سه‌نگاوی د‌واتر و له س‌ال‌ه‌کانی (۲۰۰۳) به د‌واوه بووه مام‌وستای خ‌ویشم له به‌شی خویند‌نی ئ‌یسلامی - ک‌ول‌ج‌ی زانسته مر‌ؤ‌ف‌ایه‌تیه‌کانی زانک‌وی سل‌ی‌مانی، ئه‌م مام‌وستا به‌ر‌یزه پ‌یاو‌یکی ز‌ور زانا و لیوان لیو بوو له ر‌یز و شک‌و و ئ‌یحتیرام، و یه‌ک‌یک‌یش بووه له قوتابیه‌کانی ع‌للامه مام‌وستا مه‌لا ع‌ه‌بدولکه‌ریمی موده‌ریس، (په‌حمه‌تی خ‌وای لی بیت)، و ب‌ویه ه‌ر نور‌ر‌یز بیت ئارام‌گای شیخی موده‌ریس، ب‌و خ‌وی ئه‌م قافله‌ نورانییه له قوتابی زانا و خ‌اوه‌ن و یقار، که به پ‌استی د‌کت‌ور سه‌ل‌احه‌ددین سه‌نگاوی له تر‌و‌پ‌کی ئه‌و ه‌ره‌مه‌دایه!

دواجار که و ته سه رم ئەم په ڕتووکه سه رله نوێ نوێ بکه مه وه، و ئە وهی بکریت لیکۆلینه وهی بکه م، و سوپاس بۆ خوا به م قوناغە م گە یاند که له به رده ستدایه، له پیشه کیدا پوخته ی ژیا ننامه ی شیخی موده ڕیسم داناوه، و پاشان ته واوی فه رموده کانم ته خریج کردوون، و هه روه ها ئاماژه م به سه رچاوه ی زۆر له قسه ی ئە و زانا یانه کردووه که شیخی موده ڕیس ئاماژه ی پێ نه دا بوو، و پاشانی ش هندی بابە ت هه بوون که مامۆستا نه یه یتا بوون و یان به کورتی و ناروونی لێیان دووا بوو، من له پاشکویه کی تاییه تدا باس له هه موویان کردووه، و دواجار گرنگی ئە و فه رمایشته ی زانای پایه به رزی ولات، و قوتابی دیرینی شیخی موده ڕیس و دوا یادگاری زانا یانی پیشینه مان، جه نابی (مامۆستا نوری فارس حه مه خان) جوانی و بالایه تی ئە م چاپه نوییه ی گە یاندۆ ته ترۆ پک.

ئومیده وارم ئە مجاره یش و به م چاپه نوییه و به م لیکۆلینه وه یه وه، په ڕتووکی (ڕینگه ی ره هبه ر) جینگای خۆی بگریت و سوودمه ند بیت بۆ قوتابی و فه قیانی ولاتی کورده واری و سوپاسیش بۆ جه نابی مامۆستا مه لا په حیمی ده مه یه وی خاوه نی ئینتیشاراتی کوردستان له شاری (سنه) که هاندەر بوو بۆ سه رکه وتنی ئە م کاره.

وصلی الله علی سیدنا و نبینا محمد و علی آله و صحبه وسلم و الحمد لله رب العالمین.

خزمه تگوزاری زانسته کانی شه ریعت

باوکی نامی - عه بدوللا مه لا ئە حمه د، ئە حمه دئاوایی

(١٥ی، ذوالقعدة، ١٤٣٧) - (١٨ / ٨ / ٢٠١٦) خورمال، هه ورامان، باشووری کوردستان

دهقی فهرمایشتی زانای پایه به رزی ولات، جه نابی مامۆستا نووری فارس همه خان^(۱) له سه ر ئهم په ږتووکه

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

سو پاس بۆ خودا، دروود له چه زرهت

رهزا له یاران، په حمهت له ئوممهت

گه وړه و سه روه رمان، جه نابی مامۆستا مه لا عه بدولکه یریمی موده پریس، "په حمه تی
خوا ی گه وړه ی لای بیت" نه وه نده زانایه کی خواناس و په بیانی و خاوه ن ته قوا بوو،
وهك ده لاین: "هه ق وه هایه که به دهستی به دهستنوێژه وه ناوی بهیتری!"، و له راستیدا
به ره مه مه قه له مییه کانی مامۆستای بیاره هه موویان وهك گه وهه ری شه وچرا وه هان،
ئایه خیای تیادا نییه، گشتیان به نرخ و به سوود و به به ها و به هره دارن، یه کئی له و
به ره مه مه پیرو زانه ی ئهم مامۆستا مه و سووعیه کتییی (پینگه ی په هبه ر) ه، که سه باره ت
به عیلمی حه دیس و زانستی فه رمووده یه، که ئهم زانسته خوی له پیرو زترین و به
نرخترین زانسته شه رعیه کانه، وه ئهم شاکاره نایابه به زمانی شیرینی کوردی خۆمانه،
که خویندن و فیروونی ئهم زانسته به رز و به نرخ و پیروژه بۆ ئهم ږۆرگاره ی ئهم ږوی
ئیمه به تایبه تی بۆ ئاشقانی فه رمووده ی سه روه رصلی الله علیه و سلم. - ئه گه ر فه رزی عه ین نه بئ -
بیگومان که فه رزی کیفایه یه!!

جا به نده ی خادیمی خاکی به رپیئی زانایانی ئیسلام، داوا و تکا له هه موو فیروخواز و

۱. جه نابیان ناسراوه به (وه رگپه کورده که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ)، و وه رگپه ری (ریاض الصالحین)، و (موخته سه ری
سه حیجی بوخاری)، (موخته سه ری سه حیجی موسلیم) و (التاج الجامع للأصول)، و (بلوغ السمرام)، (اللؤلؤ و
السمرجان)، و هه زاران فه رمووده ی تری پیغه مبه ری ئازیزه صلی الله علیه و سلم، بۆ سه ر زمانی کوردی، و خویشی زۆر
جوانی فه رمووه:

که ته رجومانی رسول الله یه!

نووری تا ماوه مه منونی خوایه

قوتابی و زانایانی ئایینپه‌روه‌ر ده‌که‌م که گرنگی و بایه‌خی ته‌واو به زانستی فهرمووده و فهرمووده شوناسی بدن، که ئەم په‌راوه‌ی مامۆستای موده‌پیس باشت‌ترین سه‌رچاوه‌ی ئەمین و به‌که‌لکه‌ له‌م بواره به‌پیت و فه‌رده‌دا، چونکه له‌پاستیدا ئەم‌پرو زۆربه‌ی خوینه‌وارانی کوردی ئاییندۆست به‌تایه‌تی لاوه‌کانمان گرنگی و بایه‌خی ته‌واو به‌فهرمووده ده‌دن، به‌لام خۆزگه‌ پی به‌پی ئەوه‌یش بایه‌خی پیوستیان به‌زانستی فهرمووده و فهرمووده شوناسی ده‌دا، هه‌تا له‌مه‌ زیاتر کیشه‌وبه‌ره له‌نیوانی شه‌رع‌خ‌وا‌زان و فهرمووده‌خ‌وا‌زندا په‌ره‌ی نه‌سه‌ندایه، که بووه به‌جۆره‌ خ‌ی‌لاف‌یک‌ی له‌فری و راج‌ی‌ایه‌کی زاره‌کی که زه‌ره‌ر و زیانی گه‌لی گه‌لی له‌قازانجی زیاتره!

جا له‌خوا داوا ده‌که‌م که ئەم په‌راوه‌ی مامۆستای سه‌روه‌رمان - به‌م لیکۆلینه‌وه نوییه‌ی مه‌لا عه‌بدوڵڵاوه - به‌جوانی ئەم که‌لینه‌مان بۆ پر بکاته‌وه و بی به‌چرای نوور له‌ولاتا بۆ دڵ و ده‌روونی هه‌موو کورد زمانیک‌ی مسو‌لمانی د‌ل‌س‌وزی دین و دنیا‌ی ئەم گه‌لی کوردی ئیسلامدۆستی خودا په‌رسته، و دوا‌جا‌ر ده‌ست‌خ‌وشی له‌لیکۆله‌ر ده‌که‌م، بۆ ئەم لیکۆلینه‌وه جوانه‌ی!

باسیک بۆ یادگار: فه‌قی بووم له‌مزگه‌وتی شیخ مه‌حموودی قه‌ره‌چینواری، عه‌بدوڵلا یه‌زدیم ده‌خویند، هه‌موو رۆژی ده‌چووم بۆ لای مامۆستا مه‌لا غه‌فوری حاجی ئەحمه‌دی کانی سپیکه‌یی، له‌مزگه‌وتی بن ته‌به‌ق، که ئەو له‌و‌ی فه‌قی بوو، له‌لای مامۆستا مه‌لا مسته‌فای زه‌لمی، که ئیمامی مزگه‌وته‌که‌ بوو، ده‌رسه‌که‌مان ده‌خویند، موسته‌عیدیک‌ی تری لێ بوو، زۆر فه‌قییه‌کی به‌ویقار و سه‌لار و سه‌نگین بوو، زۆر نه‌دم بوو، زۆر ثیقه‌ی به‌خۆی هه‌بوو، له‌گه‌ل مامۆستا مه‌لا غه‌فوردا زۆر به‌نیان خۆش بوو، چونکه هه‌ردووکیان مه‌یلی ته‌سه‌وفیان هه‌بوو، مامۆستا مه‌لا غه‌فور زۆر لێی پازی بوو، ده‌یگوت: (ئه‌مه‌ مه‌لا ئەحمه‌ده^(۱))، جا‌ربه‌جا‌ری که‌ قسه‌یه‌کی نه‌تی‌یان هه‌بی له‌گه‌ل مامۆستا مه‌لا مسته‌فای زه‌لمیدا به‌هه‌ورامی قسه‌ ده‌که‌ن، مامۆستا مه‌لا ئەحمه‌د به‌ته‌مه‌ن له‌ئیمه‌ گه‌وره‌تر بوو، ئیمه‌ به‌چاوی ب‌را‌ی گه‌وره‌ی خۆمان ته‌ماشامان ده‌کرد، ئەو کاته‌وا ده‌زانم، یان

۱. واته: مامۆستا مه‌لا ئەحمه‌دی ئەحمه‌دئاوا، باوکی ئەم مه‌لا عه‌بدوڵلایه‌ی لیکۆله‌ری ئەم په‌رتووه‌که‌.

(لُبُّ الْأُصُولِ) يان (جَمْعُ الْجَوَامِعِ) ي، ده خوښند، چونکه زور جار گله يي له ماموستا مه لا مسته فاي زه لمي هه بوو، که بۇ ته وښه خوي به خه لکي گه په که وه ماندوو ده کا، به تايه تي له پرسى شه رعدا، ده ليى: “ده رسي نوسوولي فيقيهان بۇ پروون ده کاته وه!”.

هه موو جارئ ماموستا مه لا غه فور ده يفه رموو: (ثم مه لا ته حمه ده، ته هلييه تيکي عيلمى باشى هه يه، ته گهر بواى بۇ بسازئ و مه دره سه ي هه بئ، مه لايه کي گه وره ي چاکي ليى ده رده چئ!!)، زوري نه خاياند، که ماموستا مه لا مسته فاي زه لمي بوو به ئيمامي عه سکه ري، و ماموستا مه لا ته حمه ديش چوو بۇ لاي ماموستا مه لا مارفي خاوييى، و لاي ته و ئيجازه ي وه رگرت، يادي به خير!

مه به ستيکي به لگه نامه يي: به ريز کاک مه لا عه بدوللاي ماموستا مه لا ته حمه دي - ته حمه دئاوايى، جه نابى ماموستاي پايه به رز و هئزا ماموستا شيخ جه لال شيخ عه بدوللا ده مه يه وي “که مامى باوکيشيه تي” ئيجازه ي عيلمى - مه لايه تي بۇ نووسيوه، که جاران و بگره ئيستايش به لگه ي زانايى و شاهه زايى ئيجازه پيډراوه که يه له هه موو عيلمه شه رعييه کاندا، وه ک علومى ته فسير و حه ديس و فيقه و عولوومى ئاله، وه به نده ي هه ژار شايه تي ده ده م که هه م ماموستاي موجيز و هه م ماموستاي موجاز شايانى ثم به خشيني ئيجازه و وه رگرتنى ئيجازه يه ن، و ته ئييدي ئيجازه نامه که يشيم کردوو و خويشم ئيجازه يه کي تايه تي خوئم بۇ نووسيوه، و داوا له کاک مه لا عه بدوللا ده که م، که جيگه ي ئوميدى هه موومان بئ، و قه له مه کاراکه ي له خزمه تي ئيسلام و په خشى نوورى قورئان دريغى نه کات، و له خوا داوا ده که م که هه ميشه کاک مه لا عه بدوللا سه رکه وتووى دين و دونيا بيت، و بۇ ئيمه يش و بۇ خويشى و بۇ هه موو دوست و براده ران مايه ي دوعاى خير بيت. ئامين.

دوعا گوټان: نوورى فارس حه مه خان حه سه ن

خادمُ الْعُلَمَاءِ وَ الْمَشَايخِ وَالْفُقَرَاءِ

۱۵ / ۸ / ۲۰۱۶ سلیماني - گه په کي ماموستايان

پوخته‌یه‌ك له بیۆگرافیا و كه‌سایه‌تی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی

موده‌پرپیس

* ناو و له‌دایکبوون و میژووی به‌ دنیاها‌تنی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پرپیس: زانای پایه‌ به‌رز، و مه‌زن، مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پرپیس، ناوی ته‌واوی (عه‌بدولکه‌ریم)ی، کو‌ری (موحه‌مه‌د)ی، کو‌ری (فه‌تاح)ی، کو‌ری (سلیمان)ی، کو‌ری (مسته‌فا)ی، کو‌ری (موحه‌مه‌د - حه‌مه‌ خه‌جی)، یه‌، و له‌ سالێ (۱۸۹۹)ی، زایینی، له‌ ئاوا‌یی (گو‌یژه‌ کو‌یره‌)ی، سه‌ر به‌ شاری (مه‌ریوان)ی، رۆژه‌لاتی کوردستان چاوی به‌ دنیا هه‌له‌یتاوه‌^(۱).

* كه‌سایه‌تی، و سیفاته‌کانی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پرپیس:

مامۆستای موده‌پرپیس بالای ناوه‌ندی و به‌ره‌و کورتی ده‌نواند و له‌م دوا‌ییانه‌داو له‌کاتی نه‌خۆشی و پیریدا زۆر بچوکی ده‌نواند، وه‌ك مامۆستا هه‌یمنی شاعیر له‌ وه‌سفیدا ده‌لێت: جا‌ریك له‌ گه‌ل چه‌ند مامۆستای گه‌وره‌ و ما‌قو‌ل له‌ با‌ره‌گای حه‌زره‌تی غه‌وس له‌ حو‌جره‌ ته‌نگ و چ‌کۆله‌که‌یدا دانیش‌ت‌بو‌وین، من ئەم بیرم به‌ می‌ش‌ک‌دا ده‌هات ئە‌گه‌ر هه‌موو نو‌وسینه‌ به‌ نرخه‌کانی ئەم مامۆستا کورته‌ بالا، په‌زا سووکه‌، خو‌ین شیرین و قسه‌ خۆشه‌ بێنی، و له‌ تایه‌کی ته‌رازووی با‌وی و جه‌سته‌ی لا‌وا‌زی خۆشی له‌ تایه‌که‌ی دی‌که‌ بخه‌ی، ئایا سه‌ری وه‌ می‌چی حو‌جره‌که‌ی نا‌که‌و‌ی؟

ئه‌و به‌رده‌وام جبه‌ی له‌ به‌ر کردووه‌، و زۆر حه‌زی به‌ په‌نگی قاوه‌یی ده‌کرد، می‌زه‌ریکی سپی جوان په‌نگی له‌ سه‌ر ده‌نا و به‌ بینینی دلێ سپی و خاو‌ین ده‌کرده‌وه‌ و پاکی و نه‌زاهه‌تی مامۆستاشی ده‌گه‌یاند.

زانایه‌کی له‌ خوا ترس و زی‌ره‌ك و وه‌لام به‌ ده‌ست بوو، زمان پاراو‌ی‌کی خۆش قسه‌و گه‌فت بوو، مامۆستا تاهیری به‌ حرکه‌یی له‌ وه‌سفیدا ده‌لێ: به‌راستی مه‌جلیسی پر خیر و

۱. کاروانی پینووس، فاتح مسته‌فای - مه‌ریوان، چاپی یه‌که‌م، (۱۳۹۰هه‌تاوی - ۲۰۱۲ز)، لاپه‌ره‌ (۸۲)، ب‌لا‌و‌کرده‌وه‌ی ئاراس - سنه‌، رۆژه‌لاتی کوردستان.

بەرەكەت بوون، باسى دنيات بەخۆشى دەبيست، ئەو ماوەى لەخزمەتى دەمايتەو، هەستت بەخۆشى دەکرد، دەتوت با هەلنەستى!

قوتابيانى خۆى زۆر خۆشەويست و هەميشە ليبوردهيى بەرامبەر بەکار دەهيتان و بگرە تەنها ژيانى ناو فەقييان و مزگەوتى بە ژيان دەزانى.

مامۆستا زۆر بەوفا بوو، بەلکو لەهەموو سيفەتەکانى ترى، ئەم سيفەتەى ديارتر بوو، ئەمەش بەپروونى لەکتىبەکانيدا بەرچاو دەکەوى کەهەرکەس چاکەيەکی لەگەڵ کردبیت لەبيري ناکات و باسى دەکات و بەنزاي خير بەسەرى دەکاتەو بۆ نمونە بنواپە (علماؤنا في خدمة العلم و الدين)، چۆن وەسفى شيخ جەمىلى تالەبانى، و هەردوو کورەکەى شيخ عەلى و شيخ عەبدولرەحمان دەکات، يان چۆن وەسفى شيخ عومەرى قەرەداغى لە «رۆژگارى ژيان» دا دەکات، و هەر لەو سەرچاوەدا باسى دوو گەنجى سلیماني موحەممەد سالح و موحەممەد سەعيد دەکا، و پياوەتییان لەياد ناکات، کە وەختى فەقى بوو، يارمەتییان داو، هەروەها بنواپە ئەو وەفایەى کە بەرامبەر بە شیخی بيارە هەيەتى، و چۆنى دەلاوينتتەو لە «بنەمالەى زانیاران» دا.

يەکیکی تر لەسيفەتە بەرزەکانى مامۆستا، مۆتالەعەى چەر و پەر و بەردەوامە، و هیچ کاتىک دەرسىکی بە بى مۆتالائو خۆحازرکردن نەوتوووتەو، ئەمەش يەکیکە لە ئامۆزگارێیەکانى «ئىبن قەرەداغى» کە پيادهى کردوو.

مامۆستای مودەرپريس زۆر غەمخۆرى گەلەکەى بوو، کە دەيىنى پۆڤ بە پۆڤ نەزانى ئاوقەيان دەبیت و دەکەونە گىژاويیەو، هەر بۆیە دەيىنى بویرانە دەستيدايە نوسين بە کوردی و زۆر لایەن و سوچى خالیى کتیبخانەى کوردی پۆشن و پوناك کردەو، و کوردیش بەزمانى خۆى توانى تەقە لە دەرگای زۆرىک لە زانستەکانى علومى قورئان و حەدىس و بەديع و عەرووز بدات، و ئەو دەرگایە بە دەستى مودەرپريس، خرایە سەر پشت بۆ نەوێ رابوونى ئىسلامى.

سیفاته کانی مامۆستای موده پرپیس:

یه کهم: دنیا نه ویستی و به شوین دیمه ن و که شخه و ناو و شۆره تدا نه گه ران: له سه ر ئه م خاله ده کری ده یان نموونه ی زیندوو ریز بکریت^(۱)، من یه کیک له و خالانه ی که ده یان جار به چاوی خۆم دیومه و له سه ریشی به ده نگ هاتووم، باس ده که م: زۆر له و به ریزانه ی لیهره دا دانیشتوون، پیش نویکردنه وه ی (باب الشیخ) و له ساله کانی ۷۰ و ۸۰ ئه و ژوره تان دیوه، که ناوی ژووری مامۆستا بوو، هه م مه دره سه ی بوو، هه م جینگه ی خه و و خواردن و حه وانه وه ی بوو.

مامۆستایش که پیش نویژ، و مامۆستای ئه و باره گا گه و ره پیرۆزه بوو، جگه له وه ی هه ر کوردیک رووی بکردایه ته به غدا، و زیاره تی باره گای (گه یلانی) بکردایه، ئه گه ر سه ردانی مامۆستای موده پرپیسیشی نه کردایه، ئه و سه ردانه که ی به لاهه قه بوول نه بوو. هه ر میوانیکی ده ره وه ی ولاتیش له زاناو سه فیرو پیاوی ئاینی و ناودار سه ردانی (باب الشیخ) یان، بکردایه دوا ی زیاره تی (گه یلانی) دیارترین که س مامۆستا بوو، که جینگه ی شانازی بیت و شیای ئه وه بیت به پروو سوریه وه ئه و میوانانه پایی بکات و دیمه نی گه شی زانستیان له شیویه کی وادا بۆ بنوین به یادگار له میشکیاندا ساله ها بمییتته وه.

مامۆستا له و ژوره دا بوو، ئه و هه مو میوانه پرویان ده کرده ئه و ژووره که چه ند ته خته قه نه فه ی کۆنی تیدا بوو، چه رچه فی کۆن و پرزیوو پواویان پیوه بوو، پۆژیک یه کیک له و میوانه بیانیه هاته خزمه تی، دوا ی دیده نی و قسه و باس کاتیک هه لسا ده ستی چووبه درز و شه قی چه رچه فی قه نه فه که دا، دوا ی پۆیشتنی میوانه که عه رزی مامۆستام کرد، ئه مه جوان نییه، و ئه گه ر به (سه ید یوسف) که ئه و کاته موته وه لی گه یلانی بوو. بلیت به مه منوونی قه نه فه کانیش بۆ تازه ده کاته وه، نه ک چه رچه فه کانیان، جا مامۆستا فه رمووی: پۆله ئه وان خۆیان نایین؟! من پیا نالیم!

ئه مه له کاتیکدا بوو، ژووری ته نیشتی ژووری مامۆستا (کمال الدین طائی) بوو، پازاوه ترین ژوور بوو، جوانترین تاقم و فه رشی تیدا بوو، (کمال الدین) یش، ئه گه ر

۱. ئه مه وته ی مامۆستا محه ممه د عه لی قه ره داغیه.

ههفته ی دوو سې رږژ بهاتايه، يهك سه عات به ناو دهرسى دهگوتته وه .
 هه ر له ژووره كې ماموستايش چه ند ههنگاوټك به ولاوه، ژوورى (عبدالوهاب طعمة)
 بوو، كه نه گهر به فەقینی دابنرایه یت، له وانه بوو نه و فەقینی سه رى خوۍ هه لېگريټ!! و
 ولات به جيېهليټ، كه چى ژوورى (عبد الوهاب) جگه له وهى نايابترين فەرش و تاقي
 تيدا بوو، هه موو ديواره كې له باتى بۆيه به ته خته ى ساج رووپوشى كړدبوو، كورسى و
 ميژى ميوانى هه بوو، سوره ياي ناياب به سهر سه ريدا شوږ بوووه، و ته له فون كـه نه و كات
 دهگمەن بووـ له م ديوو نه و ديوبيه وه دانرابوو، نه گهر ماموستاى موده پرپسيش زور په له و
 پټويستى بوايه به يه كيكماني نه فەرموو، برژن لای (عبد الوهاب) ه وه، ته له فونټيكم بۆ بكەن!.

دووه م: دل نه شكاندن، و روو نه شكاندنى كه س:

راښه ى فەرمايشتيكي پينغه مبه ر ﷺ هه يه، هه رچه ند هه ندى كه س به لاوازی
 داده نټن، ده فەرموى: ئيمه به رووى كه سانيكه وه پيډه كەنين، و دلشمان له ئاستياندا
 خوږن ده ده لټي.

ماموستا له ژيانيدا نه م فەرمايشته ى به رټكي په پره ى ده كړد، گه لى جار ديومه كه سانى
 وا هاتونه ته خزمه تى له رټگه ى ژيانيانه وه له گه ل ماموستادا و رابوردويان له ئاستيدا،
 زانيومه ماموستا حەزى له چاره يان نييه و خوشى ناوين، كه چى كه هاتونه ته خزمه تى،
 ماموستا به جورټك رەفتارى له گه لدا كړدوون، نه گهر كه سيكي ناساره زا نه و ديمه نه ى
 بديايه وايدەزانى هيچ ناكوكييه ك له نټوانياندا نييه، و موو به نټوانياندا ناچيټ، هه ر له
 ماناى نه مەيشدايه نه و په ند ه كوردبييه ى كه ده لى: (ده ستى نه توانم بييرم، ماچى ده كه م).
 بۆيه وا ده زانم، چه ند له خزمه تى ماموستادا بووم، له بيرم نايه ت غه يبه تى كه سى
 كړديټ، يان دلۍ كه سى شكاندبيټ، نه وه نالټم نه گهر جار جار فەقینی وا هه بوايه
 دهرسه كه ى باش حازر نه كړدايه، يان كه مته رخه مى له پيدا چوونه وه و په وانكردنى
 دهرسه كانيدا بكړدايه، ماموستا له رووى دلسوزييه وه لټى تووره بووايه.

سىيەم: بەرنامەى خواردنى:

فەرمايشتىكى پىغەمبەر ﷺ ھەيە، واتاكەى ئەمەيە: ھىچ كەسنىك نىيە ئەو پۇزىيەى خودا بۇى بىرپار داوھ نەيخواو بىرئى، كوردىش دەلى (ھەركەس زۆر بخوا، زۆر ناژى)، وا بزانم مامۇستا ئەم فەرمايشتەى بەجۇرىكى دى مانا كىردووه، ھەرچەند درىژى و كورتى تەمەن بەدەست خوايە، مامۇستا وەھاي لە يەكداوھ تەوھ، ئەو ئەندازە خۇراكەى خودا بىرپارى داوھ كەى تەواو بوو، ئادەمىزادەكەش تەمەنى كۇتايى دىت، وەك بلىين خودا بۇ زەلامىكى داناوھ، لە درىژايى تەمەنىدا (۱۰) دە تەن خواردن بىخوات، ئەگەر بە پەنجا سال بىخوات، ئەو تەمەنى پەنجا سال ئەيىت، و ئەگەر بە ھەفتا سالىش بىخوات، ئەو تەمەنى (۷۰) سال ئەيىت، مامۇستا ئەو بىرە خواردنەى خۇى وا بەشكردبوو، بەشى (۱۰۰) سال زىياترى بكات، چونكە بەراستى ئەو كەسەى بەوردى سەرنجى بەرنامەى خواردنى مامۇستاي بدايە، سەرسام دەبوو، كە مامۇستا چۆن قنيات بەو ئەندازە خواردنە دەكات و چۆن پىي دەژى .

بەيانىان ھىلكەيەك يان تۇژى ھەنگوين، يان پارچە پەنىرى يان شىتىكى وەھاي دەخوارد و ھىشتا ھەتاو گزنگى نەدابوو دەستى دەكرد بە دەرس و تەنەو تا نىوەرۇ يان تا دەرسەكان تەواو بىوايە ئەو دەستى دەدايە كىيىك يان بە خويىندەنەو يان بە نووسىنەو خەرىك دەبوو، ئەگەر مىوانى نەھاتايە .

كاتى نىوەرۇيش خواردنەكەى ئەو بوو بىرىتى بوو، بە زۆرى لە بىرنج و شلەيەك كە لە سەفەرسازىكدا لە مەلەوھ بۇى دەھات، كاتى نىوەرۇگەرم دەكرايەو، بىروا ناكام نىوەرۇيەك بوويىت، يەكىك و دووان ھاوبەش نەبووبن لە تەكىدا بۇ ئەو خواردنە كەمە، ھەرچەندە زۆر جار وائەبوو كەسانىك ھەبوون خۇيان پەنا دەدا تا كاتى نانخواردنەكەى مامۇستا لەو كاتەدا لە پىرو بى خولك و مەوعىد و سەلام و ەلەيك، و بەرانبەرى مامۇستايان لەسەر سەفرەكەى دەگرت، ئىتر مامۇستا شىتىكى لەو خواردنە كەمە بەركەوتايە ھەر ئەو بوو دەيخوارد و ھەلدەستا، دواى ئەو ەيش ئىتر تا بەيانى پۇژى داھاتوو، تۇزىك مىوھى لىدەرچىت، كە شەو بەر لە خەو دەيخوارد، ھىچ خواردنىكى نەدەخوارد .

چوارهم: خه وټنی ماموستا:

دهبې ته ویش له بیر نه کهین، که ماموستا ته شریفی هه لده ستا بۆ نویژی به یانی ئیر نه ده خه وټه وه، و پیشه ی رۆژانه ی وه هابوو، دوا ی نویژ ریزیک ویردی رۆژانه ی هه بوو ورده ورده به دهم پیاسه و گه رانه وه ده خویند تا کاتی چایی خواردنی به یانیانی ده هات، دوا ی ته وه وهک وتمان تا نیوهره سهرقالی دهرس وټه وه ده بوو، که م ده پهره ی سهر شتی تر، دوا ی نانخواردنی نیوهره ی کاتی رۆژگار دریز ده بوو، وهک به هار و هاوین، دهرگای ژووره که ی داده خست و ماوه یه که راده کشا، له و ماوه یه شدا، ته گهر بیانه یشتایه بنوی، پاش که میک هه لده ستا، ده ستونیژی ده گرت، و خهریکی نووسین ده بوو!

که ده لیم ته گهر بیانه یشتایه، مه به ستم ئامازه یه بۆ حاله تیک که ماموستا هه میسه هاواری بوو له دهستی، ته ویش ته وه بوو، ته و ماوه که مه ی دوا ی نانخواردنی نیوهره ی که ده یو یست رابکشیت، چهند جار له سهر یه که ده یاندا له دهرگای ژوره که ی، ئیر زه لامی، ته و کاته زیاره تی شینخ عه بدولقادی بۆ گونجا بوو، ده یو یست بگهریته وه بۆ هه ولیر، یان سلیمانی، ته گهر زیاره تی ماموستا شې نه کردایه، زیاره ته که ی به ته واو نه ده زانی، یان ته و کاته گه یشتبووه به غدا، و نه خو شې بۆ لای دکتور هیئا بوو، ته یو یست پیش ته وه ی بچیت بۆ عیاده، بچیت خزمه تی ماموستا و ماموستا دوعای خیری بۆ بکات و ناو نیشانی دکتوریکی باشیشې بداتی.

دهبې له باره ی خه وی ماموستا وه ته ویش له بیر نه کریت، ماموستا که دوا ی نویژی عیسا دهرگای له سهر خو ی داده خست، ئیر نه ده چووه ژیر لیتفه و ناو جینگه ی گهرم و نهرم و بخه ویت تا به یانی، به لکو وهک ده لین شه و قه لای میردانه، ماموستا به وردی حسابی بۆ ناو ته و قه لایه ده کرد، ته نانه ت ده یفه رموو: کاتی وا هه یه، شه و تا دوا ی سه عات دووی نیوهره و خهریکی نووسین ده بووم.

ههر له م پوهیسه وه فهرمووی، له نووسینی یه کیک له کتیه کانیدا دوا ی سالی ۱۹۹۰ چاوی له ده ستدا و بینایی زهره ی هیئا، چونکه پیش ته و میژووه گه لی جار چومه ته خزمه تی شعیریک یان بابه تیکی وردی ده ستخه تم بۆ نه خویندراوه ته وه . . ماموستا که یارمه تی داوم بۆ خویندنه وه ی بی عه ینه که خویندویه تیبه وه!!

لېرەدا بەكورتى ئاماژە بۆشتىك دەكەم:

كەلە زانايان و ھەلکە وتوانى جىھان دەكرىن بە دوو بەشەوہ:

بەشىكىيان بەش و بەھرەيەكى خوايى ھەبووہ لەزىرەكىي و بلىمەتيدا و دەستى بۆ
ھەرچى بردىت زوو تواناي بە سەريدا شكاوہ و زانيويەتى و رەنجى زۆرى بۆتىگەشتنى
نەكىشاوہ .

بەشىكىشيان ئەو بەھرەو توانايانە نەبووہ، بەلام قەرەبووى ئەوہيان بە ھەول و كۆشى
بيوچان و نەپراوہيان كىردووتەوہ، و گەلىچار لە بەھرەوہرەكان پىشكەوتوتور بوون.
دەتوانىن مامۇستاي مودەپرپىس لەم بەشەيان دابىيىن و ئەوہندەي من ئاگادارى
ژيانى مامۇستا بووم و، لەنزىكەوہ لەھەلسوكەوتى رۆژانەي شارەزا بووم كەم كەسم ديوہ
بەئەندازەي مامۇستا حسابى بۆكات كىردىت، وكاتى بە فيرۆ نەدايىت، بە جۆرىك
سودى تەواوى لەو تەمەنە پىرۆزەو درىژەي بينيوہ و ھەمووى لە خزمەتى زانستدا بەسەر
بردووہ، و بە خویندەنەوہ، و دەرس گوتنەوہ، و نووسىن خۆي پىگەياندووہ .

ئەوكتىيانەي لەسەردەمى ئەودا بابوون و فەقى بەدەرز دەيانخويندن، مامۇستا
ئەوہندەي گوتبۇنەوہ، ھەمويانى لەبەر كىردبوون، كىتىيى وا ھەبووہ لەكتىبەگەورەكانى
وہك (مطول) و (تەھذيب) و (شرح مواقف) و... دەيان جار، تەنانەت كىتىيى وايان ھەبووہ،
ھەشتا - نەوہد جار سەر لە بەرى بە دەرز وتووتەوہ، ئەمە جگە لەوہى كە مامۇستا لە
سەردەمى فەقىتى خۆيدا زۆر كۆشى كىردووہ، يەكىك بووہ لە فەقى ھەرە ساعىيەكانى
سەردەمى خۆي، و ھەر كىتىيىكى خویندىت، مەعناكەي بە تەواوى لەبەر كىردووہ،
دوايىش نەيھىشتووہ، لە بىرى بچىتەوہ، گەلى جار كە لە خزمەتيا دەبووين، و دەرسى
گوتووتەوہ، مەتەكانى (فريدة) و (فرائض) شىخ مەعروفى نۆدىيى، و (تلخيص) و
مەتنى (تەھذيب) و چەندىن مەتنى دىكەي لەبەر دەور كىردۆتەوہ.

پينجه م: له خوځايي بوون:

گه له له ماموستايانمان كه له خوځندندا پيشكه وتوو بوون، و ماوه يه كي زور دهرزيان گوتوه ته وه، ئيتر پييان وابووه ته وان له وه دهرچوون دهرسي هه موو كتيبيك بلينه وه، و ده بي ئاخر ماده كان زياتر بلينه وه، ته م ماموستايانه له حوځره كانني كوردستاندا نمونه يان كه م نه بووه، به لام ماموستاي موده پرپيس به رامبه ر به م خووه يش له خه لكی ديكه جياواز بوو، هه ر كه س بچوايه ته خزمه تي بو هه ر دهرسيك ده ستي به رويه وه نه ده نا، و به گوځيره ي بوچوون و تيگه شتنی خو ی له دهريای زانستی ماموستا سودمه ند ده بوو .

رؤځي چوومه خزمه تي مندالنيك له خزمه تيا بوو، دهرسي سوره تي (القارعة) ي پينده گووت، عه رزم كرد:

قوربان كه سيك نيه، ته م دهرزه ي پييليت و جه ثابت خو تي پتوه ماندوو نه كه يت؟!
فهرمووي بو من چيم؟! و كي له من باشت ر پي ده ليت؟!

شه شه م: دامه زراوي له سه ر بيروپاي و موساوه مه نه كردني له سه ر هه ق:
ماموستا دهرباره ي ته و شتانه ي باوه ري پييان هه بوو، و به شيك بوون له بيروباوه ري شه رعي و عقيده يي، ئاماده نه بوو، به هيچ جوړنيك و بو هيچ كه سيك له هه ر پله يه كدا بوايه مويه كه له وه ي خو ي باوه ري پييه تي و دياره باوه ر هه كيشي باوه ري پياوځيكي مسولمانی بپروا پته و بوو، لابات و سازش له سه ري بكات .

وهك نمونه: له هه شتاكندا باسيك له ته وقاف كه وته ناو به ناوي (ئيستييدالي زه وي و خانووي وه قف)، باسه كه خرايه به رده مي (مجلس الاوقاف الاعلى)، كه به زوري له زانا ياني ئايني پنيكه اتبوو، ژماره يان له ده وروبه ري (۹) كه سدا بوو، ته نداماني ته و مه جليسه جگه له ماموستاي موده پرپيس به تيكرپاي ده نگ ته وه يان په سهند كرد، كه دروسته ته و خانوو زه وي يانه بفرؤشرين، و به پاره كه يان شتي دي بخريته شوځنيان، به لام ماموستا بپرواي وابوو، قسه و مهرجي واقيف ته و كه سه ي له بنه رته د ماله كه ي وه قف كرده وه، وهك نه ص و ده قي شه رع وايه و گوځرپيني دروست نيه، و به ته نها ماموستا ته و بپرياره ي ئيمزا نه كرد، و گوځي له هيچ هه ر هه شه و مه ترسي و ده رته نجامنيك نه بوو!

حه وتهم: به تهنگه وه هاتنی نه داران و هه ژاران:

مامۆستا به حوکمی ئه وهی له و جینگه گه و ره و پیرۆزه دا بوو، خۆیشی پیاوێکی ناودارو ناسراو بوو، ده سترۆیشتوان خیر و زه کاتیان بۆ ئه هینا، مامۆستایش بێ ئه وهی بیر له وه بکاته وه بۆ به رژه وه نندی خۆی شتیک له و پاره هه لگرت، چاوی ده گیراو بیده نگ و به دزییه وه هه ژاران و نه بووانی ده ستنیشان ده کردو مانگانه ی بۆ ده برینه وه و له پینگه ی تایبه تی خۆیه وه بوی ده ناردن، ئاگاداری گه لیک له وانه م وله کاتی نه بوونی خه لکی سلیمانیدا دوا ی راپه رین، ده یان که س و خیزان هه بوون له سلیمانی و ده وروبهریدا مامۆستا ده سترۆیی ده کردن، و به کۆچی دوا یی مامۆستا ئه و سه رچاوه وشکی کرد، و ئه و خیزانانه ئه و هیوا یه یان نه ما.

* مامۆستا مهلا عهبدولکه ریمی موده پرپیس، و کاردانه وهی زانایان له سه ری: زانایان کاردانه وه یان له سه ر یه کدی بووه له ئارامگرتن و سوور بوون، و نووسین و دارشتن و سه خاوه ت و و ینکچوون له نیتوانیاندا بووه، تایبه ت گه ر له زه مه نیکدا ژیا بن و تایبه تی تریش گه ر قوتابی و مامۆستا بووبن .. ته نانه ت له شیوازی بیرکردنه وه و بگه ره له هیواکانی خویندنیشتا.

مامۆستای موده پرپیس په حمه تی خوا ی لی بیت، کاریگه ر بووه له ژیا نی خۆیدا به زۆریک له گه و ره پیاو و ناوداران و زۆریش کاردانه وه یان له سه ر درووست بوونی که سایه تی زانستی ئه و بووه، له ته قاندنه وه ی گرو تینه شاراوه کانی و بیر فراوانکردنی و چاندنی هیوا و ئاواتی به رز و گه و ره له نووسین و وانه و تنه وه و به رده وامی ئه ودا ده ستی دیار و به رچاویان هه یه . وه لی پێش ئه وه ی بچمه سه ر باسی ئه م که سایه تی یانه پیمخۆشه ماندو بوونی دایک و باوکی بنرخینم، له سه ره تای گه شه ی موده پرپیسدا که چۆن بابی (سۆفی موحه ممه د) ده ستی ده گری و ده یخاته سه ر پیره و ی خویندن و دایکیشی وه کو زۆر هیوا ی گه و ره ی به کو ره تا قانه که ی هه یه، و به (حاجی مهلا عهبدولکه ریم) نه بی، قه تاو قه ت بانگی نه کردووه، و هانی به رده وامی خویندنی ده دا، دوا ی کۆچی دوا یی میرده که ی، که ئه مه وا له موده پرپیس ده کات، به بێ پچران له سه ر خویندنه که ی به رده وام بیت.

ماموستای موده پرپيس کاردانه وهی دوو که سایه تی له سهر بووه، نه وانیش (شیخ عومهری) ناسراو به (ابن القرداغی) و (شیخ عه لائه ددینی نه قشبه ندی) به، و موده پرپيس زور به پروونی نه مهی پتوه دیاره.

یه که میان: که سایه تیه کی زانستیه و زور سیفاتی به رزی له ماموستای موده پرپيسدا چاندووه و هر له ویشه وه فیری نوسین و شتوازی تاقیق بووه، و به پروونی موده پرپيس نه مهی وتووه: (هیچ که سایه تیه که له زانست و وانه بیژیدا سهرسامی نه کردووم، ته نه ماموستام شیخ عومهری قهره داغی نه بیت)، ههروه ها هه ریه که له شیخ موحه ممد علی قهره داغی، و دکتور سه لاهه دین سه نگاوی، نه م راستیه یان جه خت له سهر کردووه که ماموستای موده پرپيس هه میسه باسی (ابن القرداغی) ده کرد، و سهرسامی خوی ده رده بری بوی!

(ابن القرداغی) توانی کیانیک بو موده پرپيس پیک بینی و که سایه تی زانستی به هیز کات له پیش چاوی خه لکیدا، به تاییه ت کاتیک ته شریف ده باته بیاره له به هاری سالی (۱۳۴۷ ک) داو له پیش چاوی شیخی عه لائه ددین و خه لکی بیاره و ته نانه ت نه وانه ی دزایه تی موده پرپيسیشیان ده کرد، فهرمووی: (نه م زاته له من مه لاتر نه بیت، نه گهر شیخ لوتف بفهرمی له گه لیا، نه وهی نه م زانیومانه له خویندنا وهری گرتووه، به هو ی ته دريسه وه نه توانی زیاده شی بخاته سهر).

ههروه ها به رده وام نامه گوپینه وه له نیوانیاندا گوزه راوه، و زیاتر له بیست نامه له (پژگاری ژیان) دا، هاتوون، له (ابن القرداغی) ییه وه، بو ماموستای موده پرپيس، که له ریانه وه ناموژگارییه کانی خوی ئاراسته ی موده پرپيس کردووه.

دیارتیرینی نه م نامانه نه و نامه یه که سهر و به رده وامی له سهر وانه بیژری ده داته ماموستای موده پرپيس له پژگاری ساردبونه وه و نارچه تی موده پرپيس به هو ی کوچی دواپی خیزانی یه که مییه وه که تییدا هاتووه (ان شاء الله) خه ریک بوونت به وانه بیژیه وه له جاران زیاتر ده بی و غه می مناله کان له مه دوات ناخات و (ومن یتوکل علی الله فهو حسبه).

دووه میان: (شیخی علاء الدین رحمہ اللہ) که سایه تیه کی روجیه و دهستی موده پرپيسی گرتووه و خستوویه تیه سهر ریزه وی ته سه وف و ماموستای موده پرپيسیش به پیشه وا و

موریشیدی رۆحی خۆی قەبوولی کردوو، شینخی عەلانی ددین هانی مامۆستای مودەرپرپسی داوه له سەر خویندن کاتی قوتابی بووه له خانهقای (دووڕۆ)، و وهك باوك چاودیری کردوووه له پووی ماددی و مهعنهوییهوه یارمهتی داوه، به تایبهتی له رۆژگاری گرانی گهورهدا.

سیفهتی سهخواهت و یارمهتی دانی ههزاران ههه لهو ساتهوه له مودەرپرپسدا چهکهری کردوو و دیارهکهی به ئاشکرا دهیبنی، کاتی مامۆستای مودەرپرپس له بهغداد دادهنیشی و یارمهتی لێقهوماوانی کورد دهات که پێیان دهکهوێته بهغداد بۆ پاروووه نانیکی بژیوی یان له بهر شیفایهك بۆ نهخۆشییهکانیان، بهراستی حوجرهکهی گهیلانی خانهی بێتهوايان و لێقهوماوانی کورد بوو، ههزاران کورد شاهیدی ئەم راستیه دهههه و من بۆ خۆم چهندهها جار یارمهتی مودەرپرپسم بینیوه بۆ لێقهوماوانی کورد و دامای بێ جێ و پێم دیوه لهکنجوری حوجرهکهی مامۆستای مودەرپرپسدا ههواوتهوه، و ئۆقرهیان گرتوو، و له دواي ئەوهی مودەرپرپس ئیجازهێ مهلايهتی وهردهگریت، و له (نێرگسهجار) دهبیته مهلا ههه شینخی عەلانی ددین دهستی دهگری و له بیاره دایده مهزینیی و له پهناي شیخدا بیست و پینج ساڵ وانه دهلیتهوه و چهندین مامۆستای بهرز له سەر دهستی ئیجازه وهردهگرن.

له مهوه بۆمان دهردهکهوئ مامۆستای مودەرپرپس زۆر موتهئسیر بووه به دوو کهسایهتی یهکیکیان کهسایهتییهکی بههیزی زانستی و ئهویتریان کهسایهتییهکی رۆحی بهرز و پاکه، ههه ئەم کاردانهوهیه مامۆستای مودەرپرپس دهکاته زانایهکی سۆفی، و دهیکاته موحتههیدیکی دیندار و نووسراوهکانیشی شاهیدی ئەم راستیهن.

* وهسف و سهناي زانایان له سەر مامۆستا مهلا عەبدولکەریمی مودەرپرپس: له گهه سازدانی چهند دیمانه و چاو پیکهوتنیکدا له گهه هندی زاناو ناودار و کهسایهتیدا، ههريهك به چهشنی وهسفی مامۆستای مودەرپرپسی دهکرد و له سهناي ئەودا بهجۆری دهپشکوا، ئەمهش مشتیکه له خهرواریك:

۱ - مامۆستا شیخ تهییبی بهحرکی :

مامۆستا عەبدولکەریمی مودەرپرپس - رحمه الله - زانایهکی به تهقوا بوو، قهت رپای

نه ده كړد، و خوی له ده سه لاتداران نزيك نه ده كړده وه، زور به ئي خلاس بوو بۇ مه داريسی دینی، نه وهی سه رسامی كړد بووم، نه وه ده به كوردانه كه وهی گرتبوو دانیشتنی چهنه ساله ی له به غداد پتی نه گوری بوو!

۲ - ماموستا عه بدولقادی كوری حاجی په سولتی به حرکی :

ماموستام موده پرپیس - رحمه الله - هرکات یادی ده كه م وا ده زانم به رامبه ر زانای پایه به رز ئیمامی (سیوطی) وه ستاوم، هه میسه وتوومه: به راستی نه وه (سیوطی) زه مه نی ئیمه یه، به مهنده کوتایی دینم له حه قیدا، خوا په حمان پی بکات به هو ی به ره كه ت و شوینه واری پاکیه تی نه وه وه.

۳ - دکتور موحه ممه ده حمه ده گه زنه یی:

ماموستای موده پرپیس به نمونه ی نوسه ر و تاقیقان له نیوان زانایانی كورددا له عیراق دیته ژمار و بگره له نیو زانایانی گشت عیراق، هه روه ها به ده ریایه كه له زانست قه له م په وه ده كړئ، له سه رجه م زانسته عه قلی و نه قلییه كاندا، به سه رچاوه ی ته قواو په وشي به رزی په سه ند حساب ده كړئ .

به راستی زور خو به كه م زانه، زور به سوزه، له گه ل قوتایییه كانیدا به به زه ییه، له گه ل گه له كه یدا و له گه ل هه موو خه لكی، پروای زور به تینه، پشت به خوا به سته یه كي به هیزه، زانست و ژيانی خوی ته رخان كړدووه بۇ خزمه تی دینی پاك و بلاو كړدنه وهی به هه رسی زمانی عه ره بی و كوردی و فارسی .

۴ - دکتور عوسمان موحه ممه ده غریب هه ورامانی:

ئسته نه وه م دینیته وه یاد، كه دکتور عه بدولحه مید حمه ده شه هاب نه لعوبیدی، چاودیر له سه ر دکتوراكه م، له به رده م سه رجه م ماموستایاندا و له کاتی گفتوگوی سه رنامه ی دکتوراكه م فهرمووی:

(زانای عه للامه، موحه ددیسې گه ووره، شیخ "عه بدولفه تاح أبو غده"، سه ردانی ماموستا موده پرپیسې كړد له به غداو هاته ده روه به سه رسامیه وه وتی: قه ت به پروامدا نه ده هات له به غداد كه سانی وهك شافعی هه بن له زه مانی خویدا، بگره له ویش زانتر).

۵ - مامۆستا شیخ جه‌لال، شیخ عه‌بدوللا ده‌مه‌یه‌وی:

مامۆستا شیخ جه‌لالی، کورپی شیخ عه‌بدوللای ده‌مه‌یه‌وی، که موجیزمه، و مامی باوکه، و زانایه‌کی پایه‌به‌رزنی ناوچه‌ی هه‌ورامان و مه‌ریوانی کوردستانی ئێرانه، و موجازی عه‌للामه مامۆستا سه‌یید بابه‌شیخی ئەلمانیه، و تیکرای ته‌مه‌نی نزیکه‌ی (۵۴) سال له‌ خزمه‌ت حوجره و فه‌قیدای بووه، و له‌ بیاره له‌ سه‌ر ده‌ستی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پیس خویندویه‌تی، و ته‌نانه‌ت ئەو کاته‌ی که جه‌نابی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پیس، بۆ دواجار بیاره‌ی جێهێشتوو، مامۆستا شیخ جه‌لال، له‌وئ دواماده‌ی خویندوو، و فه‌رمووی: له‌ گه‌ل مامۆستا به‌ تکه‌ و رجا و گریان تا مله‌گای چنار، واته‌: (ئه‌وبه‌ری بیاره) پڕۆیستم، و زۆر لێی پارامه‌وه، که نه‌روات و به‌ جێمان نه‌هێلێ، به‌لام بارودۆخی جه‌نابیان وای خواست، که ته‌شریفی له‌وئ نه‌مینیت، و ئه‌وه‌یشی فه‌رموو، که بۆ خۆم بینیم، که شیخی عه‌لانه‌ددین زانی، ته‌شریفی مامۆستای موده‌پیس پڕۆیشتوو، گریا، وه‌ دوا‌ی ئەم واقیعه‌یه به‌ فه‌رمانی شیخی عه‌لانه‌ددین، مامۆستا شیخ جه‌لال کراوه‌ته موده‌پسی بیاره، و ماوه‌ی شه‌ش مانگ کاروباری ته‌دریس و حوجره‌ی راپه‌راندوو، و ئەو شه‌ره‌فه‌ی موده‌پسیتی بیاره‌یشی به‌رکه‌وتوو، تا (عه‌للامه‌ی باليسانی) ته‌شریفی هاوتۆته بیاره، له‌م ئێوه‌نده‌دا مامۆستا شیخ جه‌لال له‌ وه‌سفی مامۆستا (نامی)دا، فه‌رموویه‌تی:

[چه‌ند دێرێک له‌ ستایشی شافعی دووه‌م، مامۆستای نامی، عه‌للामه مه‌لا

عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پیس]

مامۆستای نامی، عه‌للامه‌ی زه‌مان	ده‌ست نه‌نالی، تا ئاخ‌ر زه‌مان
مامۆسای به‌رێز، زانای کورده‌وار	دانه‌ری ته‌فسیر، که‌لامی نازار
ته‌فسیری نامی، ده‌لیری دینه	کلیلی ده‌رگای، پیرۆزی ژینه
عه‌للامه‌ی زه‌مان، په‌هه‌ری سه‌روه‌ر	ئیحیاکه‌روه‌ی شه‌رعی پیغه‌مبه‌ر

بۆ ته‌رويجی دين، شه‌رعی پيغه‌مبه‌ر	عومری درنيزکه، ئە‌ه‌ی خوا‌ی ئە‌که‌به‌ر
هه‌روه‌سفی تۆيه، له‌ ږووی جيهانا	شافيعی دووه‌م، له‌ کوردستانا
ته‌فسیری نامی، خوا‌ دا‌ی ږه‌واج	مامۆسای نامی، ساحیب غوږږو‌تاج
مامۆسا باشه، دل‌ی ږر نووره	من بۆچی باشم، بئ‌ی که‌لک و جو‌ره
هه‌م عه‌فوی خودا، خاتمه‌ی که‌لام	ئوستادی نامی، بۆتۆسه‌د سه‌لام
له‌ دنیا و دینا، ئە‌مه مه‌رامه	نووری چاوه‌که‌م، نووری ئیسلامه
حیکمه‌ت و وه‌رع و نوکته و به‌یانی	من به‌ قوربانی قه‌لەم و زووانی
شیعرو نه‌سری ئە‌و، وه‌کو گولزاره	گولزار به‌ نه‌شته، وه‌کو به‌هاره
له‌ ناو ته‌سنیفات، وه‌کو هیلاله	نامه‌که‌ی هۆشیار، له‌ لای جه‌لاله
ئوستادی نامیی، کورد، و کوردستان	ده‌سنووس موده‌ږیس، شافيعی زه‌مان
بۆنی به‌هه‌شتی، تیدا دیاره	به‌هاری نامی، چونکه‌ گولزاره
ته‌ریبه و ته‌کلیف، بۆجین و ئینسه	هه‌موو حیکمه‌ت، و نایه، وحه‌دیه
بۆ زانین مه‌عنای نایاتی قورئان	ږتنوما‌ی خه‌یره، بۆگه‌لی کوردان
به‌ نه‌شری ئە‌حکام، نایاتی قورئان	نامه‌ی ئایینه، بۆ عیلم و عیرفان
بۆگه‌لی ئیسلام، نه‌فعی دراوه	ته‌فسیری نامی، مه‌عنای ته‌واوه
نه‌فعی بۆ عوموم، ته‌رتیب کراوه	به‌ ده‌ستی (جه‌لال) ئە‌مه نووسراوه

٦ - مامۆستا کاکه‌شیخی، شیخ جه‌لیلی شیخ عه‌بدو‌للای ده‌مه‌یه‌وی:

ئە‌م مامۆستا به‌ږنزه‌یش، که‌ ده‌کاته ئامۆزای باوکم، یه‌کیکه‌ له‌ مه‌لا باش و که‌سایه‌تییه دیاره‌کانی ناوچه‌ی هه‌ورامان و مه‌ریوان له‌ کوردستانی ئێران، کورپی مامۆستا شیخ جه‌لیلی شیخ عه‌بدو‌للای ده‌مه‌یه‌وی، یه‌، له‌ ناوچه‌ی هه‌ورامانی ئێران، که‌ جه‌نابی مامۆستا شیخ جه‌لیل (خوا‌ ل‌یی خو‌ش بی‌ت) هاو‌فه‌قی، و دۆستی گیانیی جه‌نابی عه‌للame‌ی موده‌ږیس بووه، وپه‌یه‌وندی دۆستانه، و قول له‌ نیاواندا هه‌بووه، و ته‌نانه‌ت

مامۆستای موده‌پیس دواى وه‌فاتى مامۆستا شیخ جه‌لیل، ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ی نه‌پساندووه، و کتیه‌کانی خۆی به‌ هه‌دییه‌ له‌ به‌غداوه‌ ناردووه، بۆ جه‌نابی مامۆستا کاکه‌شیخی، کورێ مامۆستا شیخ جه‌لیل، و مه‌رحمه‌ت و لوتفی خۆی زۆر ده‌رباره‌ی جه‌نابیان وته‌واوی خانه‌واده‌ی شیخ عه‌بدوللای ده‌مه‌یه‌وی، نواندووه، (غفرالله له، و آسکهنه‌ فسیح جناته)، جا مامۆستا کاکه‌ شیخ له‌ وه‌سفی مامۆستای (نامی)یدا، نووسیویه‌تی:

مامۆستای ئازیز، شوعله‌ی چرای دین	پۆشنکه‌ره‌وه‌ی سه‌حرای ده‌شتی ژین
ئوستادی هونهر، باخه‌وانی دین	واریسی سه‌زهره‌ت په‌سولی ئه‌مین ﷺ
چرای پروناکی بۆ کورد هه‌لکرا	پینووسی هونهر ده‌ستی تۆ درا
نازانم وه‌سفی کام هونهرت که‌م	دریژی ژینم، به‌ قوربانته‌ که‌م

۷ - مامۆستا نوری فارس سه‌مه‌خان:

زانای مه‌زن، و وه‌رگێڕی (ریاض الصالحین)، و (موخته‌سه‌ری سه‌حیحی بوخاری)، و (التاج الجامع للأصول)، و هه‌زاران فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، بۆ سه‌ر زمانی کوردی^(۱)، له‌ وه‌سفی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پیسدا، فه‌رموویه‌تی^(۲):

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

نِعْمُ الْإِلَهُ عَلَى الْعِبَادِ ظَوَاهِرُ حَمْدُ الْإِلَهِ مِنْ عِبِيدِهِ لَصَادِرُ

ناز و به‌هره‌کانی خودای گه‌وره‌ و سه‌روه‌ر، به‌رده‌وام ده‌رژێ به‌سه‌ر به‌نده‌کانا، سوپاس و ستایشی خودایش هه‌میشه‌ له‌سه‌ر زار و زمانی به‌نده‌کانی خودایه‌.

۱. هه‌ر به‌م هۆیه‌وه‌ نازناوی (وه‌رگێڕه‌ کورده‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ)ی، پێ به‌خشاوه، و خۆیشی زۆر جوانی فه‌رمووه‌:

نووری تا ماوه‌ مه‌منونی خوايه‌ که‌ ته‌رجومانی رسول الله‌ یه‌!

۲. کاتیک چوومه‌ خزمه‌تی مامۆستا نوری فارس و داواى ئه‌م قه‌سیده‌یه‌ و ته‌رجمه‌که‌یم له‌ جه‌نابیان کرد، بۆی جێبه‌جێ کردم و له‌ پێشه‌کی قه‌سیده‌که‌یشدا له‌ لوتفی خۆیه‌وه‌ نووسیویه‌تی: [ئه‌م قه‌سیده‌یه‌ و وه‌رگێڕاوه‌ که‌یم به‌ کوردی، سه‌ر له‌ نوێ نووسییه‌وه‌، بۆ برازای خۆشه‌ویست و ئازیزم کاک عه‌بدوللا مه‌لا ئه‌حمه‌د، ئه‌حمه‌دناوایی، له‌سه‌ر داواى به‌پێزی، چونکه‌ ئومێد و بۆنی خزمه‌تی ئایینی پیرۆزی ئیسلام و گه‌لی کوردی لێ ده‌که‌م، ئیتر په‌نا به‌ خوا]. (نوری فارس سه‌مه‌خان)

وَ صَلَاةُ رَبِّ الْبَيْتِ، دَامَ سَلَامُهُ عَلَى حَبِيبِي الْمُصْطَفَى تَتَوَافَرُ

دروود و ږه‌حمه‌تی ږه‌روه‌ر دگاری خانه‌ی خودا، سلاو و میهری به‌رده‌وام بی، له‌سه‌ر خو‌شه‌ویستمان ه‌زه‌رتی موحه‌مه‌د لموسته‌فاصلی الله‌علیه‌وسله‌.

عِشْقُ الْحَقِيقَةِ أَخْلَدَ الْحَلَاجَ، مَا ثَنَاهُ مِنْ مُنَاهُ صُلْبُ غَادِرُ

عیشقی راست و دروست و ه‌ق، نه‌مریی به‌خشی به‌ه‌للاجی شه‌هیدی حو‌ببی خودایی، گه‌رچی ه‌ه‌ږه‌شه‌یان لیکرد، نه‌گه‌ر ږه‌شیمان نه‌بیته‌وه له ږبازه‌که‌ی له سیداره‌ی ده‌دن، به‌لام نه‌و ه‌زمی نه‌شکان و چوو به‌پیری شه‌هیدییه‌وه.

طُوبَى لِمَنْ بِكَاسِهِ سَيَعَاظِرُ بُشْرَى لِمَنْ لِرِكْبِهِ سَيُجَاوِرُ

ده‌ی ه‌ه‌ر که‌سی له‌و ږیکه‌ ده‌نوشی که‌ نه‌و نوشی، نوشی گیانی بی، ده‌ی ه‌ه‌ر که‌سی وه‌ک نه‌و ږنگه‌ی ه‌عشقی ه‌حقیقه‌ت ده‌بی مؤرده‌ی لی بی، له‌گه‌ل کاروانیکی ږیروژدا ږی ده‌کا.

فِي عَزْمِهِ صُلْبٌ شَدِيدٌ صَابِرُ بِشَهِيدٍ صَدَقَ يَقْتَدِي وَ يُؤَاوِرُ

به‌پاستی هیممه‌ت و ه‌زمیکی پته‌و و ږږ له‌نارامی ه‌ه‌یه، و شه‌هیدیکی راست و دروستی بو‌خوی کردووه به‌سه‌رمه‌شق و پشتگیری لی ده‌کا.

لَحْنُ الْخُلُودِ صَرِيرٌ أَقْلَامِ الْهُدَى طَرَبَتْ بِهِ أَسْمَاعُنَا وَ نَوَاطِرُ

جیره‌ی قه‌له‌م و خامه‌ی هیدایه‌تبه‌خش له‌سه‌ر ږووپه‌ږه‌ی کاغه‌ز و کتیب، ناولزی نه‌مری و خو‌شبه‌ختیه، بیر و دل و هو‌ش و گو‌ش و دلی چامان، ږیی گه‌ش ده‌بنه‌وه و ده‌بوژینه‌وه و ده‌که‌ونه‌سه‌ر سه‌ما و شادی.

فَحَنَطُوا أَكْفَانَنَا بِمِدَادِهَا يَا قَوْمَنَا! هُوَ سِدْرُهَا وَ كَوَافِرُ

که‌واته‌ نه‌ی خزمینه! له‌باتی نه‌وه‌ی ه‌نوت و بو‌نی خو‌شی مؤرد و کافور بده‌ن له کفه‌که‌م، به‌گولوی مه‌ره‌که‌بی قه‌له‌می زاناکان، کفه‌که‌م گولوپرژین بکه‌ن.

عُلَمَاءُ أُمَّةِ الْهُدَى، أَرَوَّاحُنَا لَهِمُ الْفِدَا، سُوْرُ لِدِينِكَ خَافِرُ

ماموستا و زانایانی گه‌لی ئیسلام، که‌تاقه‌گه‌لی خودان که‌ږنگه‌ی راستیان گرتووه، گیانمان به‌قوربانی نه‌و زانایانه‌بی، چونکه‌شورای ږولایینن، بو‌پاراستنی ئایینی ږیروژی ئیسلام، و شه‌و و ږوژ وه‌ک پاسه‌وان ئیشکی نه‌م دینه‌ږیروژه‌ده‌گرن.

أَعْلَمُ بِهِمْ، أَعْظَمُ بِهِمْ، أَكْرَمُ بِهِمْ أَصْدَقُ بِهِمْ، أَشْفَقُ بِهِمْ، يَا نَاطِرُ

ئەم بەرپێزانه، چه‌نده بلیت زانا و دانان، چه‌نده بلیت مه‌زن و هیژان، چه‌نده بلیت نازدارن، چه‌نده به‌رموویت، راستال و راستگۆن، چه‌نده بلیت میهره‌بان و به‌ به‌زه‌یین، ئه‌ی که‌سی که‌ به‌ چاوی ویژدان سه‌رنج ده‌یت.

أَلَقْتُ مَوَاقِبَهُمْ بِكَوَكِبَةٍ مِنْ أَلْ كَرْدُ الْهُدَاةِ، بِهِمْ تَقَرُّ نَوَاطِرُ

کاروانی پر پێز و شکۆمه‌ندی زانایانی ئیسلام پازاوه‌ته‌وه، به‌ که‌ژاوه‌ی کۆمه‌ڵی له‌ زانایانی گه‌لی کورد، که‌ هه‌موو بوون به‌ چرای پرووناکی بۆ پێنمایی گه‌لی ئیسلام، به‌ تابه‌تی بۆ گه‌لی کوردی خۆیان، سوپاس بۆ خودا که‌ دلیان پێی فێنک ده‌بێته‌وه و چاویان پێی پۆشن ده‌بێته‌وه.

مِنْ بَيْنِهِمْ بَخْرُ الْعُلُومِ مُصْطَفَى شَلَّالُ عِلْمٍ، مِثْلَ زَلَمٍ هَادِرُ!

یه‌کنی له‌م زاته‌ به‌رپێزانه، و ده‌ریای زانست و هیکمه‌ته، مامۆستا مه‌لا مسته‌فای زه‌لمیه (که‌ قوتابی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم بووه)، که‌ خودا کردووێته‌ی به‌ تافگه‌ی زانست و زانیاری، به‌رده‌وام وه‌ک تافگه‌ی زه‌لم لێشاوی عیلم و زانست هه‌ل ده‌پێژێ!

لِإِمَامِهِمْ زَيْنُ الشُّيُوخِ، شَيْخُنَا عَبْدُ الْكَرِيمِ لِدِينٍ أَحْمَدَ نَاشِرُ

پێشه‌وای ئەم کۆمه‌له‌ له‌ زانایانی کورد زمان، جه‌نابی مامۆستا عه‌بدولکه‌ریمی بیاره‌یه، که‌ بووه‌ به‌ هۆی پازاندنه‌وه‌ی مامۆستایان به‌ به‌رگی ته‌قوا، که‌ هۆی شانازی به‌نده‌ی داماو که‌ فه‌قیی ئەم زانا مه‌زنه‌ بووم، و سوپاس بۆ خودا بووه‌ به‌ په‌خشه‌وه‌که‌ری ئایینی چه‌زه‌رتی موحه‌مه‌د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ.

نُورٌ عَلَى عِلْمِ الْهُدَى، يَهْدِي إِلَى سُبُلِ السَّلَامِ قَضَاءُ نَجْمٍ زَاهِرُ!!

خودا کردووێته‌ی به‌ چرای پرووناکی بۆ پێنمایی مسوڵمانان، و خه‌لکی مسوڵمان ده‌خاته‌ سه‌ر پێگه‌ی به‌هه‌شت، که‌ پێگه‌ی خۆشی و ناشتی و حه‌وانه‌وه‌یه، وه‌ک ئه‌ستیره‌ی گه‌شی ئاسمان که‌ ده‌بێ به‌ مایه‌ی هیدایه‌ت بۆ خه‌لکی سه‌رزه‌وی.

بُورِکَتُ يَا ابْنَ الْكَرْدِ، سَوْفَ تُفَاخِرُ أُمَّمَ بَكْمَ، وَ يَعْلَمُكُمْ سَتَنَاطِرُ!

فه‌ردار بیت ئه‌ی پۆله‌ی کوردی به‌ ئه‌مه‌ک، به‌ درێژایی پۆژگار گه‌له‌ مسوڵمانه‌کان

شانازی به ټو و به زانسته که ته وه ده که ن و سود و به هره ی لی و هره گرن!
لَحَوَالِدُ الْكُتُبِ الْعِظَامِ نَوَادِرُ وَ مُؤَلَّفَاتُكُمْ لِيَتْلِكَ بَوَادِرُ
کتیبی گه وړه ی نه مری پر خیر و بیر و زور که م و دانسقه یه، به لام به رهم و دانراوه کانی
نیوه نوبه ریه له م بواره دا.

صَارَتْ خَزَائِنُ الْكُنُوزِ قَانِهَا لِيَخَيْرِ مَجْمَعِ الْعُلُومِ مَصَادِرُ
بوون به عه مباری گه نج و گه وهه ر، و باشتړین سه رچاوه ن يو کونگای زانسته کان.
جَدَّدَتْ لِّلْكَرْدِ شَوَامِخَ مَجْدِهِمْ قَدِيَارُ قَوْمِكَ لِلْعُلُومِ بِيَادِرُ!
به راستی مایه ی سه ربه رزی گه لی کوردت نویکرده وه، که وه ک چیا لوتکه به رزه کانی
کوردستان و ابو، له راستیدا ولاتی گه لی کورد هه میسه جیگه خه رمانی زانسته کان بووه!
إِنْ كَانَ نَاسٌ فَاخْرُوا بِبِرَاعِهِمْ فَبِكَ الْيَرَاعُ يُفَاخِرُ وَ يُبَاهِرُ
گه رچی که سانی هه ن که شانازی به به رهم می قه له مه کانیان ده که ن، به لام ټو
نه وه نده پیروز و فهداریت، قه له م و دفته ر شانازیت پیوه ده که ن!

أَلْفٌ وَ صَنَفٌ قَالْفَنُونُ كَثِيرَةٌ وَ جَمِيلَةٌ، وَ لَهَا الْكِتَابُ مَنَائِرُ
بهرموو له هه موو زانستی کتیب دابنۍ، هونه ره کان هه م زورن و هه م جوانن،
کتیب وه ک مناره یه که ده بی به هو ی پښمایي له وشکانی و ده ریادا، کتیبیش ټاوا
گه نجینه ن يو هونه ره کان، و ده بن به هو ی پښمایي.

صَنَفٌ وَ خَلْفٌ جَوْهَرًا، مَا أَصْدَقَا: «صَرُخَ خَلَا مِنَ الضِّيَاءِ مَقَابِرُ!!!»
هه رکتیبی داده نییت، گه وهه رنکی شه وچرا هه لده که یت، که هه تاهه تایه ده مینی، دانایی
پښینان چه ند راست و دروستیان فهرمووه، که گوتوویانه: «ته لاری بی چرا، گوري تاریکه،
زانای بی به رهم وه جاخ کویره، زانسته که ی له گه ل تهرمه که یدا ده نیثري له گوره که یدا!!!»

تَقْنَى الْجِبَالِ، وَالْكِتَابُ سَيَخْلُدُ فَفِي الْجَنَانِ، لِلْهُدَاةِ مَنَابِرُ
چیاکان ده بن به ته پوتوز و گه رده لوولی پوژگار ده یانبا به حه وادا، به لام کتیبی به سوود
هه ر ده مینی و نامری، پښغه مبه ر «دروودی خوی له سه ر بیت» ده فهرمویت: «زانایان
و چاکه کاران، له سه ر مینه ری نوورن، له پوژی دواړوژدا».

الْعُمْرُ فُرْصَةٌ فَلَا تَتَكَرَّرُ كَالضَّيْفِ، بَعْدَ زِيَارَةِ سَيِّغَادِرْ!

ته‌مه‌ن هه‌ل و ده‌رفه‌تیکێ کورته، دووباره‌ ناییته‌وه، وه‌ک سه‌ردانی میوان وه‌هایه، به‌
زوویی مالی خانه‌خوێکه‌ی به‌ جێ ده‌هێلێ.

أَسْلَافُنَا رَحَلُوا، وَ نَحْنُ سَنَزَحَلُ وَ بِنَا كَمِثْلِهِمُ تَدُورُ دَوَائِرُ

پێشینه‌کانمان کۆچ و باریان کرد، ئێمه‌یش هه‌ر کۆچ و بار ده‌که‌ین، و کاره‌ساتی
ناهه‌مواری رۆژگار وه‌ک چۆن ئه‌وانی ته‌فروتوونا کرد، ئێمه‌یش ئاوا لێ ده‌کا، مه‌گه‌ر
که‌سانی که‌ خودا په‌نایان بدا، که‌ ئه‌وانیش چاکه‌کاران.

فَسَنَنْزِلُ الْحَقَرَ الْقُبُورَ لِيُوحِدَنَا وَ كَأَنَّ أَنْفُسَنَا لَهُنَّ خَوَافِرُ

ها‌کا زه‌وی قووتی داین و شۆر بووینه‌وه‌ بۆ ئا و قولگه‌یه‌کی ته‌نگ و تاریک، که‌
پێی ده‌لێن: گۆر، تا‌ق و ته‌نه‌این له‌ گۆردا، نه‌ پاسه‌وان، نه‌ مال و منال، ده‌لێی! گیانمان
ئێشکی گۆره‌که‌مان ده‌گرێ و تا‌قه‌ پاسه‌وانیه‌تی.

وَالنَّاسُ أَكْثَرُهُمْ عَبِيدُ هَوَاهُمُ كَالطُّفْلِ تَجْذِبُهُ الدُّمَى وَ مَظَاهِرُ

ئه‌و خه‌لکه‌ زۆرینه‌یان کۆیله‌ی هه‌واوه‌وه‌سی خۆیان، وه‌ک منال و ان، بووکه‌له‌ و
یارۆچکه‌ سه‌ره‌نجی راده‌کێشی!

لَا يَعْلَمُونَ مِنَ الْحَيَاةِ سِوَى الْمَظَا هِرِّ، مَاتَ فِيهِمْ قَلْبُهُمْ وَ صَمَائِرُ!

بی‌جگه‌ له‌ رواله‌تکاری، له‌ ژیان هه‌چی تر نازان، دل و ده‌روون و وێژدانی زیندوویان مردووه‌!!
وَ أَقْلُهُمْ سَبَرُوا الْأُمُورَ وَ غَوَرَهَا جَهْلٌ أَحَاطَ بِهِمْ، وَ دَهْرٌ دَاهَرُ!

نه‌زانیی گه‌ مارۆی داو، رینگه‌ ده‌رناکه‌ن، به‌ ده‌گمه‌ن ده‌چنه‌ ئا و قولایی کاروباره‌کانه‌وه‌،

هه‌تا له‌ راستیه‌کان تی‌ بگه‌ن، و بوون به‌ داوی فرۆفیلێ رۆژگاری ره‌شه‌وه‌!

دَرَهُمْ، وَ لَكِنْ كُنْ لَهُمْ نُورَ الْهُدَى أَخْذُمُ خُدِمَتَ! فَلَقَدْ أَتَتْكَ بَشَائِرُ:

وازیان لیبینه‌، باریان گرانتر مه‌که‌، به‌ لام بۆیان بیه‌ به‌ چرای پوناکی و رێنمایی،

هه‌تا ده‌توانی خزمه‌ت بکه‌ به‌ ئوممه‌تی موحه‌ممه‌د ﷺ که‌سێ خزمه‌ت بکا

خزمه‌ت ده‌کریته‌وه‌، نیشانه‌ی ئه‌وه‌ وایاری داوه‌ له‌م کۆمه‌له‌ مژده‌یه‌دا.

الْأَمْنُ وَالْإِيمَانُ وَالسَّلَامُ وَالْإِسْلَامُ: قُوْتُ قُلُوبِنَا وَبَصَائِرُ

ئاسایشی گیانی و بروای پاک و پیروژ، که خودا به خشویه تی پیتان جواتترین مزگینین، سهره رای ئەمانهیش ئیسلامی پیروزییش که بووه به خوراکي دل و چاومان، گه وره ترين خه لاتي خوايه بو خومان و گه له که مان!

مَا مَاتَ مَنْ خَدَمَ الْأَنَامَ بِعِلْمِهِ فَلَهُ الْأَمَانُ وَالْأَمَانُ جَوَاهِرُ

هه رکه سی خزمه تی خه لکی خواناس به زانسته که ی بکا، هه رگیز نامری، و له پاش مه رگیش ناوی جوانی ده مینتی، و له ناویانا خه لاتي حه سانه وه و ئەمانی پی دهبه خشری، که خه لاتي ئەمان و ئاسایش گه وره ترين گه وه هری شه وچرایه.

كُنْ مِنْ جُنُودِ الْأُمَّةِ الْمَرْحُومَةِ فَمِثَالُكُمْ لِمِثَالِهِمْ يَتَنَاصَرُ

به رده وام به، و هه میشه سه ربازی سه ربه رزی ئوممه تی په حمه ت به، چونکه وینه ی تو شایانی ئەو خزمه ته پیروژه یه.

وَ حَذَارٍ مِنْ دُنْيَا بِلَا دِينٍ كَمَا تَتَرَقَّبُ الرَّقْطَاءُ، ثُمَّ تُحَاذِرُ

هه میشه وهك ئیستات دوور به له دنیا ی بی دین، وهك چون خوت ده پاریزی له ماری شلی زه هراوی، چونکه دنیا به بی دین ماری کوله وه ییابه!

مَا أَكْرَمَ الْإِسْمَ الَّذِي تُسَمَّى بِهِ عَبْدُ كَرِيمٍ لِلْكَرِيمِ، وَ نَاصِرُ!!

چه نده به رز و پیروژه! ئەم ناوه جوانه ی که بووه به ناوی تو، که ئاماژه یه بو ئەم ناوه پرۆکه: «به نده یه کی به پیز و نازداره، بو خودای به پیز و نازدار، هه روهك له «أنصارالله» یشه».

بِالنُّورِ مَكْتُوبٌ عَلَى جَبِينِهِ سِيمَاهُ فِي هَذَا الشُّعَارِ ظَاهِرُ:

به قه له می نوورین، و به پیتی نوورین، له ته ویلی مه لا عه بدولکه ریمی بیاره، ئەم دروشمه نووسراوه و بووه به سیمه و نیشانه بوی:

«نُورُ الْوَقَارِ عَلَى الْجَبِينِ إِذَا سَنَا يَغْنِي هُنَا رُوحُ الدِّيَانَةِ حَاضِرُ!»

«هه ر کاتی نووری سه لاری و شکۆمه ندی له ناوچاوانی که سی دهره وشایه وه، ئەوه واتای وایه: که گیانی دینداری و ئایینداری له ناو دلی ئەو زاته دا ئاماده یه!»

حَمْدًا لِمَنْ هَدَاكَ يَا نُورِي إِلَى حُبِّ لِمَنْ بِالنُّورِ قَلْبُهُ عَامِرٌ!!

ئه‌ی نوری کورێ فارس کورێ حه‌مه‌خان! سوپاس و ستایشی بێ پایانی خودا بکه، که پێنمایی تۆی کردووه، که که سیکت خو‌ش بو‌ی، که شیخ عه‌بدولکه‌ ریمی موده‌پرسه، که دل‌ی به‌ نووری ئیسلام و قورئان ئاوه‌دانه.

لِکَاتِبِهِ: نوري فارس حمه خان حَسَن، « خَادِمُ الْعُلَمَاءِ وَ الْمَشَايِخِ وَ الْفُقَرَاءِ»، حُرَّرَ فِي «١٩٩١/١٢/١٢»، تَأْرِخِ الْيَوْمِ «٢٠١٦/٢/٩».

ئه‌مه‌ کورته‌یه‌کی پوختی ئه‌م چامه‌یه‌ که له‌ سالی (١٩٩١)دا، له‌ په‌سنی جوانی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ ریمی موده‌پرسدا دامناوه.

خودا به‌ په‌حمه‌تی خۆی له‌ منی قه‌بو‌ل بکا و به‌ تاعه‌ت حلییی بکا بۆم، چونکه‌ هه‌مووی هه‌قه، و دووره‌ له‌ مه‌دحی درۆی ناهه‌ق.

نوری فارس حه‌مه‌خان

٢٠١٦/٢/١٣ - له‌ وه‌رگێرانه‌که‌ بوومه‌وه

٨ - مامۆستا مه‌لا حه‌مه‌مینی میرزایی:

مامۆستا مه‌لا حه‌مه‌مینی میرزایی، زانا و شاعیر و موته‌سه‌وفیکی بالای ناوچه‌ی هه‌ورامانی دیوی پۆژه‌ه‌لاتی کوردستانه، ئیخلاسیکی زۆری بۆ ئاستانه‌ی بیاره‌ی شه‌ریف و شیخانی نه‌قشبه‌ندی هه‌ورامان و زانایان و فه‌قی و مه‌لا به‌گشتی هه‌یه، له‌ ستایشی شیخی موده‌پرسدا زۆر جوان فه‌رموویه‌تی:

[غه‌زالیی وه‌خت^(١)]

پیرۆزبایی له‌ هۆزی کورد، (عه‌بدولکه‌ ریم)ی، (نامی) بوو

با فه‌قاهه‌ت، ئوسوولی بوو، موفه‌سسیر بوو، که‌لامیی بوو

له‌ خزمه‌تی عیلم و دین، پیروگه‌نج و کورد و عه‌ره‌ب

له‌ سه‌د سالا، ئه‌و ئاوینه‌ی بالانماید ته‌مامی بوو

١. دیوانی میرزای هه‌ورامی، ل ٥٠، چاپی یه‌که‌م، (٢٠١٥-١٣٩٤)، (بلاوکرده‌وه‌ی کوردستان) - (سنه - پۆژه‌ه‌لاتی کوردستان).

مامۆسای هه‌لقه‌ی مه‌لایان، پیری ژیری کورده‌واری
 سه‌رقافله‌ی نه‌هلی ته‌وحید، یا خه‌تیبی ته‌هامی بوو
 به‌من مه‌دح و سوپاسی نه‌و، چلۆن ده‌کری به‌ده‌س خالی؟
 هه‌قیقه‌ت شیخی نه‌جه‌لل و غه‌زالبی وه‌خت و جامی بوو
 فه‌حوولی کورد فه‌راوانه و عه‌للامه‌ی کورد بی سامان
 به‌لام (نامی) له‌قه‌رنی خۆی، ناودیرنیک بوو بۆ عامی بوو
 به‌نیخلاس و فیداکاری، به‌دلسۆزی نه‌زم و په‌خشان
 موده‌پرسی ده‌رسی نه‌سحاب، ناقلی نه‌قلی سامی بوو
 هه‌موو گوشتار و په‌فتاری، عه‌شقی به‌رزی کورده‌واری
 هه‌موو واته‌ی په‌جمی شه‌یتان، سه‌ددی کۆگای هه‌وامی بوو
 عومومیمی (شَیخُ الْإِسْلَام) و خوسووسی (شَیخُ الْأَكْرَاد)
 جینی شانازی ئیسلام و کورد، بۆ کوردی پاک قه‌وامی بوو
 په‌خنه‌ له‌ مامۆستای زانا، سه‌پله‌گه‌ری و نامۆیه
 مه‌که‌ن مه‌نعی بی پشه‌یه، و ده‌ردی کاری نه‌فامی بوو
 بزێ کورد و مه‌که‌به‌ی کورد بۆ (إِمَامُ الْحَرَمَیْن) ی
 که‌ریمی زوهد و زانایی، چ فه‌رقی کورد و شامی بوو

* نه‌و پله‌و وه‌زیفانه‌ی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پرپیس، بینونی:
 له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی مامۆستای موده‌پرپیس به‌گوزه‌ریکی نا‌ئارامی سیاسیدا تیپه‌ریوه
 له‌گه‌ڵ نه‌و باره‌ ئابورییه‌ داته‌پیوه‌ی ولاته‌که‌یدا، توانیویه‌تی هه‌ندێ پله‌ وه‌رگری و له
 چه‌ند وه‌زیفه‌یه‌کدا به‌شدار بی‌ت، له‌م باسه‌دا، و به‌پێی می‌ژوووه‌کانیان ریزیان ده‌که‌ین.
 ١- بووه‌ته‌ مامۆستا له‌ قوتابخانه‌و حوجره‌ی (نیرگسه‌جا)، نه‌مه‌ش له‌ سالی
 (١٣٤٧ه‌/ ١٩٢٤ز)، هه‌تا کۆتایی سالی (١٣٤٦ه‌/ ١٩٢٧ز).

۲- بووۋتە مامۇستا و وانه بىئز لە (خانەقاي بيارە)، لە سەرەتاي سالى (۱۳۴۷ك / ۱۹۲۸ز)، تا سالى (۱۳۷۱ك / ۱۹۵۱ز) .

۳- بە فەرمى بووۋتە وانه بىئز لە مزگەوتى (حاجى حان) لە سلىمانى، ئەمەش لە سالى (۱۳۷۱ك / ۱۹۵۱ز)، تا سالى (۱۳۷۴/۱۹۵۴ز) .

۴- چوۋتە كەركووك و لە (تەكپىيە حاجى شىخ جەمىلى تالەبانى)، ماۋەتەۋە، و وانه بىئز بوۋە لەم تەكپىيەدا، لە سالى (۱۳۷۴ك / ۱۹۵۴ز) تا سالى (۱۳۸۰ك / ۱۹۶۰ز) .

۵- بووۋتە پىشئوئىز و وتار خويىن لە مزگەوتى (ئەحمەدى)، لە نزيك وەزارەتى بەرگرى پىشئو لە بەغداد، ئەمەش لە سالى (۱۹۶۰ز)، دواى دەرچوون لە تاقىكردنەۋەى وتار خويىنى و پىشئوئىزىدا .

۶- دامەزراۋە بە وانه بىئز لە قوتابخانەى (عاتىكە خاتوون)، لە مزگەوتى شىخ عەبدولقادىرى گەيلانىدا، لە جەمادى يەكەمى (۱۳۸۰ك / ۱۹۶۰ز) .

۷- لەدواى ئەۋەى سالى (۱۳۹۳ك / ۱۹۷۳ز) خانەنشىن كراۋە، لە لايەن بىنەمالەى شىخى گەيلانىيەۋە، شەرەفى مانەۋەى لە مزگەوتى گەيلانى پىبەخشاۋە بۇ فەتۋادان بۇ مسۇلمانان و پىشئوئىزى كىردنى عەسر و نيوەپۇ.

۸- دواتر بووۋتە موفتى ھەموو عىراق.

۹- سەرۋكى رايىتەى زانايانى مسۇلمان بوۋە لە عىراق، لە سالى (۱۹۷۴ز)، تا (۲۰۰۳ز) .

۱۰- لە ئەندامە كاراۋ ديارەكانى كۆرى زانيارى عىراق بوۋە، لە سالى ۱۹۷۸ز، تا كۆچى دوايى، ۋەلى كارايەتى مامۇستا لە كۆردا لە پازدە سال تىپەر ناكات، و دواتر ئەندامى شەرەفى كۆر بوۋە.

مامۇستاكانى مامۇستا مهلا عەبدولكەرىمى مودەپرېس:

مامۇستاي مودەپرېس لاي مامۇستاگەلى خويىندويەتى و لە بەحرى پر زانستياندا لىۋانلىكى ھەلگۈزىۋە، و لە سىنگى خۇيدا كۆى كىردوۋەتەۋە پاش بوۋنە دەريا لەلىۋى شىرىن و قەلەمى رەنگىنيەۋە زەنگۈل زەنگۈل لىنى رزاۋە قوتابى گەلىكى تىنو لىنى تىراۋ بوون .

نهمه ش ناوېشاني هه نديك له ماموستاكانيه تي:

١. مه لا عه بدولواحيدي كوري مه لا عه بدوللاي هه جيحي:

له ساله كاني (١٣٠٣ ك) دا، له دايك بووه، لاي جه نابي باوكي له دتي (بالك) ناوچه ي ميريوان روزه لاتي كوردستان، خويندويه تي و گه راوه به دواي زانستدا، هوگري ماموستا عه بدولقادي موده پرپيسي بياره بووه و ئيجازه ي له خزمه تيا وه رگرتووه و يه كه مين كه سيكه كه زماني ماموستاي موده پرپيسي به پيته كان ناساندووه، يه كيكه له دوسته كاني سوږي موحه ممه دي باوكي موده پرپيس و له ده وروبه ري سالي (١٣٥٢ ك)، له ساوجي نزيك ميريوان وه فاتي كردووه.

٢. مه لا مه حمودي جوانپوي:

له ساله كاني ده وروبه ري (١٣٠٠ ك)، له دايك بووه، ماموستاي (بالك) بووه، و پاشان چووه ته گوندي (ده رهنفي) ي ميريوان، و له سالي (١٣٦٣ ك)، وه فاتي كردووه.

٣. مه لا نه حمه دي ره ش:

زاناي پايه به رزي ناسراو به (مه لاي ره ش) خه لكی گوندي (پاش به رد) ي پينجويته، له ده وروبه ري (١٣١٣ ك) له دايك بووه، و ئيجازه ي له خزمه تي مه لا عه بدولقادي موده پرپيس وه رگرتووه، و دواتريش له مه لا نه بوبه كری نه فهندي بروانامه ي وه رگرتووه، نه و زانايه كي وانه بيژي زور سه ركه وتوو بووه، له سالي (١٣٧٣ ك)، وه فاتي كردووه.

٤. شيخ عومهر ي ناسراو به ئيبنولقه ره داغي:

عه لامه ي تيگه شتوو، پياو چاكي پيگه شتوو، شيخ عومهر ي كوري شيخ عه بدولله تيفي گه وره ي كوري شيخ مه عروفي ده ره قووله، له سالي (١٣٠٣ ك)، له شاري سليمني له دايك بووه، ئيجازه ي مه لايه تي لاي شيخ نه جيبي قه ره داغي وه رگرتووه، زانايه كي ورده كار بووه، و جاشيه و په راويزي له سه ر زوريك له په رتووكه زانستيه كان هه يه، له سالي (١٣٥٥ ك) - (١٩٣٦ ز)، وه فاتي كردووه، و له گردی سه يوان، له شاري سليمني نيژراوه.

٥. شيخ سليمني كوري فقي عوسمان.

٦. مه لا شهريفي كاني سانان.

۷. مەلا ەزىزى بالىكەدەرى .
۸. مەلا ەبدوللە تىفى بانەيى .
۹. مەلا فەيزوللاى تالاش .
۱۰. مەلا ەارفى كورى مەلا ەبدوللە تىفى ەە جىجى .
۱۱. شىخ بابە رەسوللى بەرزنجى .
۱۲. سەيد موخەممەدى كورى سەيىد ئەمىنى گىزەملى .
۱۳. مەلا موخەممەد سەئىدى ەە بابەيلى .
۱۴. حاجى مەلا ەزىزى دەرەتقى .

ژمارەيەك لە قوتابىيەكانى مامۇستا مەلا ەبدولكەرىمى مودەپرېس:

۱. مەلا موخەممەد زاھدى كورى حاجى سالىھى پاوھىيى، (۱۳۵۱ك، ۱۹۳۳ز)، ئىجازەى پىيەخشاو، و يەكەمىن ئىجازەى مامۇستاي مودەپرېسى لە بيارە بەدەست ەيتاوە .
۲. مەلا ئەسەدوللاى تالاش، ەەمان سال .
۳. سەيد حىسامەدىنى موكرىيانى ۱۳۵۵ك - ۱۹۳۶ز .
۴. سەيد بەھادىنى خوڭخوپرەيى ۱۳۵۶ك - ۱۹۳۷ز .
۵. مەلا خزرى ئالوسى ئالانى، ەەمان سال .
۶. شىخ ئەخمەدى سەردەشتى، ەەمان سال .
۷. شىخ عومەرى عىزى دىرزورى كورى شىخ ئەخمەدى سوري، (۱۳۵۷ك - ۱۹۳۸ز) .
۸. مەلا ەلى جوانپۇيى، ەەمان سال .
۹. مەلا مەحمۇدى وەيسەيى، ەەمان سال .
۱۰. مەلا سەئىدى بالكى، ۱۳۵۸ك - ۱۹۳۹ز .
۱۱. مەلا موخسنى ئەلمانەيى، ەەمان سال .
۱۲. شىخ موخەممەدى كورى شىخ مارقى نىرگسەجارى، ۱۳۵۹ك - ۱۹۴۰ز .

۱۳. مه‌لا محه‌مه‌د ئه‌مینی موکریان، هه‌مان سال .
 ۱۴. مه‌لا قادری کوری حاجی ئه‌حمه‌دی هاروونی، ۱۳۶۰ ک - ۱۹۴۱ ز .
 ۱۵. مه‌لا مه‌جیدی کانی ساردی وارماوایی، هه‌مان سال .
 ۱۶. مه‌لا ئه‌حمه‌دی کوری سو‌فی مه‌حمودی کوئیرکی، هه‌مان سال .
 ۱۷. مه‌لا مه‌حمودی کانی به‌ردینه‌یی، ۱۳۶۱ ک - ۱۹۴۲ ز .
 ۱۸. مه‌لا عه‌لی کوئیره‌کی، هه‌مان سال .
 ۱۹. مه‌لا سال‌حی کوری سو‌فی عه‌بدولقادی ژاله‌ناوی، ۱۳۶۲ ک - ۱۹۴۳ ز .
 ۲۰. مه‌لا فه‌تاحی شاتری، هه‌مان سال .
 ۲۱. مه‌لا سدیقی کوری خه‌لیفه‌ مه‌لا په‌حیمی هه‌وشاری، ۱۳۶۳ ک - ۱۹۴۴ ز .
 ۲۲. مه‌لا سه‌عیدی گل‌جالی، ۱۳۶۴ ک - ۱۹۴۵ ز .
 ۲۳. مه‌لا مه‌جیدی وه‌له‌دبه‌گی، هه‌مان سال .
 ۲۴. مه‌لا محه‌مه‌دی کوری مه‌لا ئه‌حمه‌دی هه‌وشاری، ۱۳۶۸ ک - ۱۹۴۹ ز .
 ۲۵. مه‌لا موحه‌مه‌د ئه‌مینی بانه‌یی، هه‌مان سال .
 ۲۶. مه‌لا عه‌بدولقادی خو‌شناوی، هه‌مان سال .
 ۲۷. شیخ نه‌جمه‌دینی کوری شیخ عه‌بدولقادی هه‌وتاشی، ۱۳۷۱ ک - ۱۹۵۲ ز .
 ۲۸. مه‌لا موحه‌مه‌دی کوری عه‌باسی بانه‌یی، هه‌مان سال .
- ئهو ناوانه‌ی سه‌ره‌وه له بیاره ئیجازه‌یان وه‌رگرتوو، له سلیمانی‌شدا مامۆستای موده‌پرپرس ئیجازه‌ی هه‌ریه‌ک له‌م مامۆستایانه‌ی داوه‌:
۲۹. مه‌لا موحه‌مه‌د ئه‌مین گه‌وره‌دییی، ۱۳۷۵ ک - ۱۹۵۶ ز .
 ۳۰. مه‌لا خدری مه‌نگوری، هه‌مان سال .
- له‌که‌رکوک ئیجازه‌ی ئه‌م مامۆستایانه‌ی داوه‌ :
۳۱. مه‌لا په‌شیدی کوری حاجی کاکه‌ هه‌مه‌ی قولی جانی، ۱۳۷۶ ک - ۱۹۵۷ ز .
 ۳۲. مه‌لا عومه‌ر په‌شیدی نۆده‌ریاویی، ۱۳۷۷ ک، ۱۹۵۸ ز .
 ۳۳. مه‌لا حسینی کۆیی، هه‌مان سال .

له به‌غدادیش زۆر مامۆستا له خزمه‌تیدا سودمه‌ند بوون، و ئیجازه‌یان وه‌رگرتوو،
ئه‌مه‌ش هه‌ندیکیانن:

۳۴. مه‌لا عه‌بدولقادی کۆری شیخ ره‌سۆلی به‌حرکی.

۳۵. دکتۆر عوسمان موحه‌مه‌د غه‌ریب - خه‌رپانه‌یی هه‌ورامانی .

۳۶. شیخ موحه‌مه‌د عه‌لی قه‌ره‌داغی، له‌ سالی (۱۹۶۸) ئیجازه‌ی وه‌رگرتوو.

۳۷. دکتۆر محه‌مه‌د مه‌لا ئه‌حمه‌د گه‌زنه‌یی، وه‌زیری ئه‌وقافی پێشوو، له‌ ئیداره‌ی

سلێمانی، له‌ سالی (۱۹۶۹ز)، ئیجازه‌ی وه‌رگرتوو .

۳۸. مامۆستا یاسین ده‌رویش .

۳۹. مه‌لا موسته‌فای کۆزه‌ پانکی .

۴۰. دکتۆر صلاح الدین سه‌نگاوی، ۱۹۶۵.

هه‌روه‌ها زانا و مه‌لای زۆر له‌ خزمه‌تیدا خۆتندووینا، به‌لام ئیجازه‌یان له‌ جێگای‌تر

وه‌رگرتوو، له‌وانه‌:

۴۱. دکتۆر مسته‌فا زه‌لمی.

۴۲. مامۆستا شیخ جه‌لال، شیخ عه‌بدوللا ده‌مه‌یه‌وی.

۴۳. مامۆستا مه‌لا شیخ ئه‌حمه‌دی، ئه‌حمه‌دئاوا، (باوکم).

نازناوه‌کانی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رپرێس:

مامۆستای موده‌رپرێس نازناویکی زۆری هه‌یه‌، و له‌هه‌موویان دیارتر (موده‌رپرێس)ه‌،
که‌ به‌ مانای (وانه‌بێژ) دیت، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌ (۲۵) سال له‌بیاره‌دا وانه‌ی
وتووته‌وه‌، خۆیشی هێما به‌م نازناوه‌ ده‌دات و له‌کۆتایی کتییی (فوائد الفوائد)دا
فه‌رموویه‌تی: (فقیر مؤلف عبدالکریم فرزند محمد مشهور بمدرس) .

یه‌کیکی‌تر له‌ نازناوه‌کانی بریتیی به‌ (نامی)، که‌ئه‌مه‌ش نازناوی شیعریه‌تی و
له‌شیعره‌ کوردی و فارسییه‌کانیدا به‌کاری دێنیت، به‌لام له‌ شیعره‌ عه‌ره‌بییه‌کانیدا به‌کاری
ناهێنێ، هه‌ریۆیه‌ له‌نیوه‌ندی عێراقدا به‌م نازناوه‌ نه‌ناسراوه‌ .

ه‌رېه‌م نازناوه‌وه سې په‌رتووکې به چاپگه‌یاندووه، که بریتین له:

١. به‌دیع و عه‌روزی نامی .

٢. ته‌فسیری نامی .

٣. خو‌لاصه‌ی ته‌فسیری نامی .

ه‌روه‌ها وشه‌ی [نامی]، له‌کو‌تایی زو‌رنیک له شیعره‌کانیدا به‌دی ده‌کریت، وه‌ک :

(نامی) ئه‌نالې له ده‌رگای په‌حمه‌ت بو‌عه‌فوی خو‌ی، و ماباقی ئومه‌ت
یان :

(نامی) بو‌مه‌ولای ساداتی کیرام دیاری ئه‌نیرې، به به‌سته‌ی سه‌لام
یان:

(نامی) ئه‌م نامه‌ ئه‌نوسې بو‌تان واته‌ خادیم بن، بو‌خودای خو‌تان
له‌گه‌ل ئه‌م دوو نازناوه‌دا، مامو‌ستای موده‌رپیس ناوه‌که‌ی پال ده‌دریته په‌نای ه‌ندئ
شوین، وه‌ک:

٤. مامو‌ستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی بیاره، له به‌ر ئه‌وه‌ی په‌روه‌رده‌ی بیاره‌یه، و پوخته‌ی
گه‌نجی وتوانا، و زو‌ری ته‌مه‌نی له‌وې به‌ سه‌ر بردووه، و زو‌ر ماوه‌ته‌وه .
٥. مامو‌ستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی کوردی، ده‌دریته پال گه‌له‌که‌ی.

* کتېبه‌کانی مامو‌ستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رپیس:

١. سه‌رچاوه‌ی ئایین: ئه‌م په‌رتوکه، له سالی (١٩٨٢ز) دا، به چاپی گه‌یاندووه، و له
شه‌ش نامیلکه پیکهاتووه، که ئه‌مانه‌ن:

أ- ئیمان و ئیسلام: له عه‌قیده‌دا نوسراوه‌وه‌رگیراوه‌له‌کتیبي (عه‌قیده‌ی ه‌هورامیانه‌ی)،
مه‌لا حامیدی کاتبی سپراجه‌ددین، که به شیوه‌زاری ه‌هورامی نووسراوه، له سالی (١٣٥٢
ک - ١٩٣٣ز)، له بیاره‌دیناوه.

ب- ئه‌ساسی سه‌عاده‌ت: شیعره‌له‌باسی ئادابی ئیسلام و ئه‌رکانی ئیمان له سالی
(١٣٥٤ ک - ١٩٣٥ ز) له سه‌ر شیوه‌ی پرسیار و وه‌لام نووسیویه‌تی.

- ج. ئاوی حیات: ژبیاننامهی ئه و پینگه مبه رانه یه، که له قورئاندا ناویان هاتوو، و پاشان باسی عه شه ره ی موبه شه ره، و چوار ئیمامه ی موجته هید ده کات، سالی (١٣٥٨ ک - ١٩٣٩ ز) له بیاره نووسیویه تی.
- د. چل چرای ئیسلام: رافه ی چل فهرموده ی پینگه مبه ره ﷺ سالی (١٣٧٣ ک - ١٩٥٤ ز) له سلیمانی نووسیویه تی.
- ه. نورو نه جات: شیعرێکی کوردیه له مه دحی پینگه مبه ره ﷺ، و هاوه لانیدا، سالی (١٣٧٥ ک - ١٩٥٦ ز) له که رکوک نووسراوه.
- و. ئیقبالنامه: هۆنراوه یه، وه رگێر دراوی په رتوکی (ده ولت نامه) ی مه لا خضری پروارییه، که به شیوازی هه ورامی له سالی (١٣٥٣ ک - ١٩٣٤ ز) نووسراوه.
٧. مه ولوودنامه و میعراج نامه، له سالی (١٣٧٨ ک - ١٩٥٩ ز) له که رکوک نویسیویه تی، و له سالی (١٩٨٢ ز)، به چاپ گه یشتوو.
٨. دوورپشته: فهره نگینکی عه ره بی - کوردیه، سالی (١٣٨٥ ک - ١٩٦٦ ز) نویسیویه تی، و سالی (١٩٩٢ ز)، به چاپ گه یشتوو.
٩. به هار و گولزار: حیکمه ت و دانا یه تییه، مامۆستای موده پرپیس هۆنیویه تییه وه، سالی (١٩٧٧ ز)، به چاپ گه یشتوو.
١٠. شه ریعه تی ئیسلام: وه رگێراوی (منهاج الطالبین) ی ئیمامی نه وه وییه، چوار به رگه، دانراوی سالی (١٣٧٨ ک - ١٩٥٨ ز) تا سالی (١٣٨١ ک - ١٩٦١ ز) یه.
١١. وتاری ئاینی بو رۆژانی هه ینی، به زمانی کوردی و پوخته یه کی عه ره بی له سالی (١٣٨٠ ک - ١٩٦١ ز) له به غدا نووسیویه تی، و له سالی (١٩٧٠ ز) دا به چاپ گه یشتوو.
١٢. بارانی ره حمه ت: هۆنراوه یه که به ژبیانی پینگه مبه ری خوا ﷺ، ده ست پیده کات، و دواتر کورته ژبیانیکی چوار خه لیفه که و پاشان به چهند بابه تیکی فیه یی کۆتایی دینێ به چهند باسیک له باوه ردا، له سالی (١٣٥٤ ک - ١٩٣٥ ز) نووسیویه تی، و له سالی (١٩٥٨ ز)، به چاپ گه یشتوو.
١٣. یادی مه ردان: دوو به رگه، و به رگینکی باسی (مه ولانا خالیدی نه قشبه ندییه) و

به رگه که ی تریش باسی (شیخ عوسمان سیراجه ددینه) له گه ل بنه مالّه که ی، به رگی یه که م له سالی (۱۹۷۹ز) به چاپ گه یشتووه، و به رگی دووهم له سالی (۱۹۸۳ز) چاپکراوه.

۱۴. دیوانی مه وله وی: لیکولینه وه و ږافه ی شیعره کانی مه وله وییه، و له سالی (۱۹۵۹ز) دانراوه، و له سالی (۱۹۶۱ز) چاپکراوه.

۱۵. ږافه ی شیعره کانی دیوانی (نالی)، فاتحی کور ی هاوکاری کردووه، و له حه فتاکاندا چاپکراوه.

۱۶. ږافه ی شیعره کانی دیوانی (مه حوی) له سالی (۱۳۸۲ک - ۱۹۶۲ز) دایناوه، و له سالی (۱۹۷۹ز) به چاپ گه یشتووه.

۱۷. کؤمه له شیعریکی فه قی قادری هه مه وه نندی، فاتحی کور ی هاوکاری باوکی کردووه، و له سالی (۱۹۸۰ز) دا به چاپ گه یشتووه.

۱۸. حه ج نامه: له باسی ئادابی حه ج.

۱۹. ږافه ی (عه قیده ی مه رزیه) ی مه وله وی له زانستی که لامدا، و له سالی (۱۹۸۸)، به چاپی گه یاندووه.

۲۰. مه کتوباتی کاک ئه حمه دی شیخ: وه رگیراوه له فارسییه وه، په نجاوپینج مه کتوب و نووسراوه، له سالی (۱۹۸۴-۱۹۹۱ز) له چوار به رگدا چاپکراوه، و دواتریش ده زگای (ئاراس) له هه ولیر، به شیویه کی قه شه نگ چاپی کردوته وه.

۲۱. بنه مالّه ی زانیاران: باس له هه ندی له بنه مالّه ناسراوه کان ده کات، که شوره تیان به زانست و دین بلاو بووه ته وه، و له سالی (۱۹۸۴ز) به چاپ گه یشتووه، و له کتیبی (علمائونا) دا، به (بنه مالّه کانی کوردستان) ناوی هاتووه.

۲۲. ته فسیری نامی: حه وت به رگه له ته فسیری قورئانی پیروژدا، له سالی (۱۹۸۰-۱۹۸۴ز) به چاپ گه یشتووه.

۲۳. خولاسه ی ته فسیری نامی: سی به رگه، بو خوی له سالی (۱۹۸۵ز) دا کورتی کردوته وه.

۲۴. نووری قورئان: له زانسته کانی قورئاندا، له سالی (۱۳۱۹ک- ۱۹۷۱ز) دانراوه، له به غدا، و له سالی (۱۹۸۵ز) به چاپ گه یشتووه.

۲۵. رېنگاي بەھەشت: لە سالى (۱۹۸۷ز) بە چاپ گەيەنراوہ .
۲۶. نامەى ھۆشيار: سالى (۱۴۰۹ك-۱۹۸۹ز) لە بەغدا نووسراوہ، و لە سالى (۱۹۹۲ز) بە چاپ گەيشتوہ .
۲۷. شەرحى (فتح القريب)، لە فيقھى پيشەوا شافيعيدا.
۲۸. بەديع و عەروژى نامى: لە سالى (۱۴۰۹ك-۱۹۸۹ز) لە بەغدا نووسراوہ، و لە سالى (۱۹۹۱ز) دا بە چاپ گەيشتوہ .
۲۹. رېنگاي رەھبەر: لە زانستەکانى فەرموودەدا، (علوم الحديث)، لە سالى (۱۴۰۲ك-۱۹۸۲ز) لە بەغدا نووسراوہ، و لە سالى (۱۹۸۵ز) چاپکراوہ .
۳۰. سەنا و سکالا: لە سالى (۱۴۰۶ك-۱۹۸۶ز) لە بەغدا دانراوہ، و لە سالى (۱۹۸۷ز) چاپکراوہ .
۳۱. نامەى حەقىقەت: لە سالى (۱۳۶۲ك) دايئاوہ .
۳۲. رۆژگارى ژيان: دەستنوسىكى زۆر جوانە و لەبەسەرھات و رۆژگارى ژيانى خۆى نووسىويەتى، (۲۵۶) لاپەرەى خورشيدىيە، و تا سالى (۱۹۶۹) ژيانى خۆى بە دريژى تيادا نووسىوہ. لە سالى (۲۰۱۴) لە شارى سنە لەلايەنى ئىتتىشاراتى کوردستان بە شيۆەيەكى زۆر جوان لە چاپ دراوہ.
۳۳. سۆسەنى کۆسار: ئامۆژگارىيە بۆ مەسولمانان، لە سالى (۱۴۱۹ك) نووسىويەتى.
۳۴. ۋەنەۋشەى نازار: لە سالى (۱۴۰۳ك)، دايئاوہ .
۳۵. پەيرەۋان: باسى خەليفە ديارەکانى شەيخ عوسمان سىراجەددىنى يەكەم، و کورەکانى دەکات.
۳۶. باخچەى مەعريفەت، لە سالى (۱۳۷۳ك)، نووسىويەتى .
۳۷. راقە، و لىکۆلنەۋەى شيعرەکانى سالم.
۳۸. راقە، و لىکۆلنەۋەى شيعرەکانى بيسارانى .
۳۹. شەمامەى بيندار: فەلسەفە و ئامۆژگارىيە .
۴۰. نامەى بەختيار، ئامۆژگارى گشتىيە بۆ مەسولمانان، لە سالى (۱۳۸۴ك)، دايئاوہ.

٤١. رافهي ته سريفي زهنجاني، به كوردی له زانستی سه رفا.
٤٢. باوه شيني دل به چهند دهسته گول، باسی ژياني خوی دهكات تا بوونه ماموستا له بياره، پاشان وهك وه فايهك باسی شيخه كاني نه قشي دهكات، به (مه ولانا خاليد)، دهست پيندهكات، و به شيخ (عومهر ضياء الدين) كوټايي ديت، و مه خابن هم كتيبه ي ته واو نه كردووه، و به خه ته كهيدا پينده چي، له ته واوي پيري و دهست له رزوكيدا نووسيبيتي!
٤٣. جواهر الفتاوي: فهواي زانا گه ليكي كوردی تيدا كوكردووه ته وه و له فه و تان قوتاريكردوون، سي به رگه، و له سالي (١٣٨٢ هـ / ١٩٦٢ ز)، دايناوه، و له سالي (١٩٦٩ - ١٩٧١ ز) به چاپ گه يشتووه .
٤٤. جواهر الكلام في عقائد اهل الاسلام: كتيبكي نايابي عه قائيده، كه خوي هوئيويه تيه وه، و رافهي كردووه، له سالي (١٤١١ هـ - ١٩٥٦ ز) دايناوه، و له سالي (١٩٩٣ ز) به چاپ گه يشتووه .
٤٥. صفوة اللآلي من مستصفي الامام الغزالي: له زانستی (اصول الفقه) دايه، و تواناي موده پرپيس له م زانسته دا ده خاته روو، و مه وداي تيگه يشتني له ئوصول ئاشكرا دهكات، له سالي (١٣٧٥ هـ - ١٩٥٥ ز) له كهركووك دايناوه، و له سالي (١٩٨٦ ز) چاپكراوه .
٤٦. ارشاد السالك إلى المناسك : له باسی هه جدا نووسيويه تي، له سالي (١٩٨٣ ز) دا چاپكراوه.
٤٧. المواهب الحميدة في شرح الفريدة: له زانستی (نهحو) دا، همه ي نووسيويه، و زور به جواني (فريدة كه ي، ئيمامي (سيوطي) رافه كردووه، و له دونياي فه و تان پرزگاري كردووه، و له سالي (١٣٧٤ هـ - ١٩٥٤ ز)، له سليمانی دايناوه، و له سالي (١٩٧٧ ز) دا، چاپكراوه .
٤٨. نور الايمان: له زانستی عه قائيدا نووسراوه، له سالي (١٩٧٨ ز) دا، چاپكراوه.
٤٩. ارشاد الأنام الى أركان الإسلام: له زانستی فيقهدا نووسيويه تي، له سالي (١٤٠٨ هـ - ١٩٨٧ ز)، دايناوه، و له سالي (١٩٩٠ ز) به چاپ گه يشتووه .
٥٠. رسائل العرفان في الصرف والنحو والوضع والبيان: همه ش چهند ناميلكه يه كي له خو گرتووه:

أ- الصرف الواضح للمبتدئين: سالي (١٣٨٣ هـ - ١٩٦٣ ز) له به غدا دايناوه.

ب - مفتاح الاداب : له زانستی نه حودا، و له سالي (١٣٩٣ هـ - ١٩٧٣ ز) نووسراوه.

ج - الخلاصة في الوضع والبيان.

د - التبيان في الوضع البيان: ئەم دووانەى كۆتايى، لە سالى (۱۳۵۱ك-۱۹۳۲ز) دا لە بياره نووسىونى.

۵۱. رسائل الرحمة، في المنطق والحكمة: پينج ناميلكهى لە خو گرتوو:

أ. المفتاح في المنطق: لە زانستى لۆژيكد، وهك سه ره تايهك زور به سووده، و سالى (۱۳۵۳ك-۱۹۳۴ز) لە بياره نووسيوهتى .

ب. الورقات في المنطق: سالى (۱۳۴۹ك-۱۹۳۰ز)، دايناوه.

ج. المقالات في المقولات: هه مان سالى نووسيوهتى .

د. رسالة العزيرة في المنطق: سالى (۱۳۴۸ك - ۱۹۲۹ز) لە بياره نووسراوه.

ه. الوجهية المرضية في المواجهات: لە سالى (۱۳۴۹ك-۱۹۳۰ز) نووسراوه.

۵۲. اعلام بالغيب، و الهام بلا ريب: رافهى هه ندى فهرموودهى پينغه مبه ره، ﷺ، لە سالى (۱۹۹۲ز) چاپكراوه.

۵۳. نور الاسلام: لە زانستى عه قائيددا نووسراوه، و لە سالى (۱۳۹۷ك - ۱۹۷۷ز) دايناوه، و لە سالى (۱۹۷۸ز) چاپكراوه .

۵۴. علماؤنا في خدمة العلم و الدين : سالى (۱۴۰۱ك - ۱۹۸۱ز) نووسيوهتى، و لە سالى (۱۹۸۳ز) چاپكراوه، به راستى له م په رتووكه وه مامۇستا وهك كه شكۆلتك بو زانا يانى كورد ده رده كه وىت.

۵۵. مواهب الرحمن في تفسير القرآن : حه وت به رگه له ته فسيري قورئاندا لە سالى (۱۹۸۴ز)، لە به غدا دايناوه، و لە سالى (۱۹۸۶-۱۹۸۹ز)، چاپكراوه .

۵۶. خلاصة منظومة جواهر الكلام في عقائد اهل الاسلام: كورتكراوهى په رتووكى (جواهر الكلام)ى، خو بهتتى، لە سالى (۱۹۹۲ز)، لە به غدا كورتى كردۆته وه، و لە سالى (۱۹۹۲ز)، چاپكراوه .

۵۷. الرسالة و أنوارها: سه بارهت به په يامى پينغه مبه ران، و موعجيزه كانيان، (على نبينا، و عليهم أفضل الصلاة والسلام) لە سالى (۱۹۸۹ز) چاپكراوه.

۵۸. اسناد الاعلام الى حضرة سيد الأنام : له سالى (۱۹۹۵ز) چاپکراوه.
۵۹. الفرائد الجديدة على المطالع السعيدة : رافه‌ی (مطالعي سيوطي) په، له زانستی نه‌خودا.
۶۰. الوردۃ العنبرية، في مدح حضرة خير البرية: سالى (۱۴۱۳ک-۱۹۹۲ز)، دایناوه، و له سالى (۱۹۹۴ز)، چاپکراوه.
۶۱. الأنوار القدسية، في الأحوال الشخصية. (درباره‌ی نیکاح و ته‌لاق و میرات)
۶۲. الوسيلة في شرح الفضيلة : رافه‌ی (الفضيلة) ى مه‌وله‌وييه، به عه‌ره‌بی له زانستی (بیروباوه‌ر-که‌لام) دا، و له سالى (۱۹۵۹ز) له که‌رکوک نووسیویه‌تی، و له سالى (۱۹۷۲ز) له دوو به‌رگدا چاپکراوه.
۶۳. بركات الأحديّة، في شرح الفوائد الصمدية، له زانستی نه‌خودا.
۶۴. العقد الذهب في جيد الأدب، له زانستی (بدیع و عروض) دا، دایناوه.
۶۵. العلمان في علمين: له زانستی (وضع، و إستعارة) دا، و له سالى (۱۳۷۳ک)، نووسراوه.
۶۶. خلاصة التبيان، له سالى (۱۳۷۴ک)، دایناوه.
۶۷. نامیلکه‌ی (شمشیر کاری بر نسیمی رستگاری)، وه‌لامه‌ بؤ په‌رتووکى (نسیمی رستگاری)، که له سهر ئیجتیهاد و ته‌قلید، (ثایه‌توللا موحه‌مه‌د مه‌ردوخى کوردستانی، سنه‌یی)، نووسیویه‌تی، و ماموستای موده‌پرپیس وه‌لامی بؤ نووسیوه، و له سالى (۱۳۵۶ک) دا، دایناوه.
۶۸. فوائد الفوائد، در شرح (منظومة الفوائد)، که مه‌وله‌وی له عه‌قیده‌دا، و به‌زمانی فارسی هؤنیویه‌تییه‌وه، و موده‌پرپیس شیکه‌ رافه‌یه‌کی کردووه، و مه‌وله‌وی مه‌له‌وانی له فارسیدا ناساندووه، به عه‌جه‌مستان.
۶۹. (شهاب سما در رجم جن جان نما)، ئه‌مه‌ش وه‌لامه‌ بؤ کتیبی (جان نما)، دانراوی (ثایه‌توللاى مه‌ردوخى)، له عه‌قیده‌دا، شینخی موده‌پرپیس له سالى (۱۳۵۷ک) دا، وه‌لامی بؤ. نووسیوه.
۷۰. فیوضاتی خدای ذی من: وه‌لامه‌ بؤ په‌رتووکى کتیبی (یزدان و أهریمن)، دانراوی (ثایه‌توللاى مه‌ردوخیه)، که هم کتیبه‌که‌ی مه‌ردوخى، و هم وه‌لامه‌که‌ی موده‌پرپیس هؤنراویه، و له سالى (۱۳۵۸ک) دا، دایناوه.

۷۱. گلزار حکمت، در رباعیات فارسی: نامیلکه یه که له سه ر شیوه ی هۆنراوه ی فارسی، له گه ل چه ند چوارینه یه کی فارسی، له سالی (۱۳۷۷ک)، دایناوه .
۷۲. هۆنراوه یه کی فارسی له زانستی ته جویددا، سالی (۱۳۷۳ک)، نووسیویه تی .
۷۳. راه رحمت حق، شیعه به فارسی .

* کۆچی دواایی مامۆستا مهلا عهبدولکه ریمی موده پرپیس:

زانای پایه بهرز و مهزن، مامۆستا مهلا عهبدولکه ریمی موده پرپیس، پاش به سه بردنی ته مه نیککی دریژ و پراوپر له خزمهت، بۆ دواجار له شهوی بیست و نۆ، له سه ر سی، مانگی هه شتی، سالی (۲۰۰۵ی، زایینی، کۆچی دواایی کرد، و له گۆرستانی (قطب العارفین)، شیخ عهبدولقادی گهیلانی، له شاری به غدای پایتهختی عێراق به خاک سپێردرا.

فسلام علیه، یوم ولد، و یوم مات، و یوم بیعت حیّا.

ماوه تهوه بلّیین:

داستانی هيجری نۆ، شهرحی به دهفته رناکری

پیت ده لّیم چۆنه؟ نه گه ر چاوم به چاوت که وته وه!

مەرسىيە زاناي ناودارى عىراق (د. رافىع تەھا ئەلرۇفائى) بە بۆنەي كۆچى
دوايىيە ئەللەمە مامۇستا مەلا ئەبدولكەرىمى مودەپرېس:

[يا سَيِّدَ الْعُلَمَاءِ: ئەي گەورەي زانايان^(۱)]

ناحت لفقدك أرضها و سماها عبدالكريم و هل يفيد بكاها
ئەرز و ئاسمان بۇ كۆچى دوايىيە تۆ، ئەي ئەبدولكەرىم، ھاتە گريان، بە ئام ئايا
گريانەكان ھېچ كەللىنىك دەگرىت؟ واتە، كە تۆ لە دەست دەرچوويت، تازە گريان چى
پى دەگرىت؟!

يا سَيِّدَ الْعُلَمَاءِ قَدْ أَوْرَثْنَا حزن الشكالى في ربيع صباها
ئەي گەورەي زانايان، دلتەنگىيە و گريانى ئەو كەسەت بۇ بە جىيەشتىن كە تاقانەيەكى
جوانى بىت، لە بەھارى گەنجىدا بمرىت، ئىمەيش ھالمان بۆتە ھالى ئەو كەسە، بۇ
كۆچى دوايىيە تۆ.

يا سَيِّدَ الْعُلَمَاءِ مَوْتِكَ ثَلَمَةٌ في الدين من ذا يستطيع بناها
ئەي گەورەي زانايان، مردنى تۆ بوو بە كەلەبەرىك لە ئاينى ئىسلامدا، ئەبى كى
بتوانى؟ ئەو كەلەبەرە روخواو چاك بكاتەو؟! واتە، لە دواي تۆ كەس نىيە جىگات
بگرىتەو.

يا أَيُّهَا الْعِلْمُ الْمَسْجَى فِي الثَّرَى أَنَّى يَكْبَلُ جَانِبِيكَ ثَرَاهَا
ئەي زانايىيەك كە داپۇشراوى بە گل چۆن ئەملا و ئەولات بە گل گىراو، واتە، ئەو
ھەموو زانايىيە تۆ ئەي جەنابى مودەپرېس چوو ناو گۆرەو، ئەملا و ئەولاي بە گل
گىرا، و سەرىشى داپۇشراو بەندى ناو گۆر كرا.

۱. برۋانە: العَلَمَةُ عَبْدُكَرِيمِ الْمُدْرَسِ، وَ مَنَهْجُهُ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ، وَ عُلُومِهِ، عَبْدِالدَّائِمِ مَعْرُوفُ الْهُورَامَانِي،
۱۰۹۷-۱۰۹۸، ۱: ۱۴۳۱ھ - ۲۰۱۰م)، مَكْتَبُ التَّفْسِيرِ، لِلنَّشْرِ وَ الْإِعْلَانِ - ھەولتەر، و (زىياننامەي مامۇستا
مەلا ئەبدولكەرىمى مودەپرېس)، مەلا ھەلى مەھمەد ھەلى وەيس، (تووتەقاچ)، ۲۰۶۱-۲۱۳، چاپى يەكەم:
(۲۰۱۲م)، چاپخانەي رۆژھەلات - ھەولتەر.

وَ لَقَدْ عَلِمْتُ بِأَنَّ أَمْلَاحَ السَّمَاءِ وَضَعْتَ جَوَانِحَهَا لِهَ لِيَطَّاهَا

به راستی تۆ ئاگادار بوویت، فریشته‌کان هاتنه خواره‌وه بۆ سه‌ر ته‌رمی پیروزی
جه‌نابی موده‌پیس، بالیان پاکتیشا که ته‌رمه‌ پیروژه‌که‌ی بپیچنه‌وه و بییه‌ن بۆ ئاسمان.
لِما نَشَأَ بَيْنَ الْمَعَارِفِ وَالْهُدَى حُرّاً يَرُومُ مِنَ الذَّرَى أَسْمَاهَا
فریشته‌ بۆیه‌ هاتن بۆ سه‌ر ته‌رمی پیروزی جه‌نابی موده‌پیس، چونکه‌ ئه‌م پیاوه
له‌ ناو زانیاری پێگه‌ی شاره‌زایی کردندا به‌ ئازادی چاوی بریبه‌وه‌ پۆپه‌ی پله‌ و پایه
به‌رزه‌کان، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ شایسته‌ی رێژه.

وَ طَوَى عَلَى شَظَفِ الْحَيَاةِ أَضَالِعاً يَرْنُو لِكُلِّ فَضِيلَةٍ وَ عَلاَهَا

هه‌ر له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی که جه‌نابی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پیس، خۆی
گوشیی و خۆی برسی کرد له‌ ژيانی خۆش، و گویی نه‌دا به‌ و شتانه‌، و به‌ لکو چاوی
برپیه‌ هه‌موو پله‌ و پایه‌ بایه‌ خدار و به‌رزه‌کان.

يَا سَيِّدِي قَدْ كُنْتَ مِنْ عَهْدِ الصَّبَا تَنْجِي ثَمَارَ عُلُومِهَا وَ هُدَاهَا

ئه‌ی گه‌وره‌ی من، به‌ راستی تۆ له‌ مندالیه‌وه‌ خه‌ریکی چینه‌وه‌ و کۆکردنه‌وه‌ی
شاره‌زایی و پێنمایی بوویت، واته‌، هه‌ر له‌ مندالیه‌وه‌ به‌ردی بنچینه‌ی زانیاریت
داناوه‌، و له‌ په‌سا چینه‌ت له‌ سه‌ر داناوه‌، و هه‌تا ته‌لاری زانیاریت ته‌واو کرد و پازاته‌وه‌.

غَاظَلْتُ أَبْكَارَ أَلْعُلُومِ مُبَكِّراً وَ لَثِمْتُ قَرْناً مِنْ رُضَابِ لُمَاهَا

هه‌ر زوو بوویت به‌ هاو‌ده‌م و هاوئه‌فینی ته‌ر و تازه‌ و ده‌ست لینه‌ دراوی
زاناییه‌کانت، سه‌ده‌یه‌ک ته‌مه‌نت پله‌ پله‌ کۆکرده‌وه‌، و نۆشیت، واته‌، تۆ له‌ ته‌مه‌ندا
به‌ره‌و پرووی زانیارییه‌کان پۆشیتوویت، زانیارییه‌کانیش مۆر و ده‌سکاری نه‌کرا‌بوون،
هه‌ر له‌ مندالیه‌وه‌ ئاوێزانیان بوویت و سه‌ده‌یه‌ک ته‌مه‌نت وه‌کو رینگالی هه‌نگوین له‌
گه‌لیاندا خوارد و ئاوێزانی یه‌کتر بوون.

وَ أَفْضَتَ لِلطَّلَابِ مِنْ سُلْسَالِهَا عَذَبَ الْمَنَاهِلِ فَازَ مَنْ وَافَاهَا

تۆ ئه‌و هه‌موو زانیارییه‌، که له‌ و سه‌ده‌ی ته‌مه‌نه‌دا کۆتکرده‌وه‌ و به‌ ده‌ست هێنا،
ده‌ست نه‌گرت به‌ سه‌ریدا به‌شی که‌سی لێ نه‌ده‌یت، به‌ لکو خوانی زانیارییه‌کانت

راخست بۆ خویندکاران، و باب‌ه‌ته ئاسان و په‌وانه‌کانت له‌سه‌ر ئه‌و خوانه بۆ دانان، جا ئه‌وه‌ی که چووه‌ سه‌ری و له‌و خوانه‌ی تۆی خوارد و وه‌ریگرت، سه‌رکه‌وتوو بوو.

يا أَيُّهَا الْمَاضِي لِرَحْمَةِ رَبِّهِ أَيْتَمَّتْ بَعْدَكَ أُمَةٌ وَ أَبَاها

ئه‌ی که‌ سی‌ک که‌ ږووبه‌ږووی باره‌گای خودای خاوه‌ن به‌زه‌یی بوو‌یته‌وه‌، زانیارییه‌کان له‌ دوا‌ی تۆ به‌ باوکیش و به‌ دایکیش هه‌تیو که‌ وتن.

ما لِلْعِرَاقِ وَ قَدْ تَصَدَّعَ رُكْنُهُ حِسًا وَ مَعْنَى لَيْلَةً وَ ضَحَاها

ده‌یت عیراق چی به‌سه‌ر بیت، که‌ پایه‌ی هه‌م له‌ ږووی ده‌ره‌وه‌، و هه‌م له‌ ږووی ناوه‌وه‌، واته‌، له‌ باره‌ی ماددی و مه‌عنه‌وییه‌وه‌ له‌ شه‌و و ږۆژیکدا ږووخا، به‌ هۆی کۆچی دوا‌یی عه‌لامه‌ مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ږږیسه‌وه‌.

أَسْفَى عَلَى الْأَيَّامِ وَيَحْ صُروفها قَطَعْنَ أَسْبَابَ آلصفا وَ عراها

هاوار به‌ مالم بۆ ئه‌م ږۆژگاره‌ چۆن ده‌ږوات و پچ‌راندیان هۆ و هۆکاری خۆشیی و شادی، به‌ ږووتی فره‌ی داینه‌ ده‌شته‌وه‌، واته‌، به‌ هۆی کۆچی دوا‌یی موده‌ږږیسه‌وه‌.

يا هَازِمَ اللَّذَاتِ مَالِكَ صَائِلِ تُدْمِي الْقُلُوبَ وَ تُخْرِسُ الْأَفْواها

ئه‌ی مردن، ئه‌وه‌ چیته‌، که‌ هه‌لمه‌ت ده‌به‌یت و گلۆپی دل‌ه‌کان ده‌کوژیتیته‌وه‌ و له‌ کاریان ده‌خه‌یت، و زوبانه‌کانیش له‌ گۆ ده‌خه‌یت، واته‌، ئه‌وه‌ بۆ هیرشت هینا بۆ سه‌ر جه‌نابی شیخی موده‌ږږیس، و ږاپیچت پیکرد، بۆ جیهانی نه‌مان و له‌ ده‌ستی ئیمه‌ت ده‌رکرد.

يا هَادِمَ اللَّذَاتِ وَيَحْكُ مَا جَنَّتْ يُمْنَاكَ إِذْ بَطَشْتَ بِقُطْبِ رَحَاها

ئه‌ی مردن، هاوار به‌ مالم، له‌ کرده‌وه‌ی ده‌ستی راست، که‌ وه‌شاندت له‌ ته‌وه‌ری ئاشه‌که‌ و شکاندت، واته‌، وه‌کو چۆن ئاش له‌ ده‌وری ته‌وه‌ره‌که‌ی ده‌سوږیته‌وه‌، له‌ شیش له‌ ده‌وری گیان ده‌سوږیته‌وه‌، که‌ ته‌وه‌ره‌که‌ی دل‌ه‌تی، وه‌کو چۆن ته‌وه‌ری ئاش شکا، ئیتر له‌ کار ده‌که‌ویت، که‌ دل‌یش وه‌ستا، ئیتر ئاشی له‌ش له‌ کار ده‌که‌ویت، جا ئه‌مه‌ بۆیه‌ وایه‌ چونکه‌ ده‌ستی راست به‌هێزتره‌ بۆ لیدان، تۆیش ئه‌ی مردن داته‌یتنايه‌وه‌ و دات له‌ دل‌ی جه‌نابی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ږږیس، و ئاشی ژیانیت له‌ کار خست.

أنا ليس يشفى لي غليل منك ما لم ألقَ فيك سُويعَة تخشاها
من كه زۆر تینووم بۆ تۆ و بۆ یادی تۆ، ئەگەر چەند کانییه‌ك نه‌هینم، و نه‌یتوینمه‌وه
له‌ یاد و باسی تۆدا، ئەوا ئارامم لێ ده‌بریت و داناكه‌وم.

لما تُجندَل مثل كبشٍ أَمْلَحٍ ما بَيْنَ جَنْتِهَا وَ حَرٍّ لِّظَاهَا
كه‌ من تۆ ده‌بینم، كه‌ وه‌كو ئەو به‌رانه‌ ره‌ش و بازووه‌ كه‌ مردنه‌ و سه‌رت ده‌بریت، له‌
نیوانی به‌هه‌شت و دۆزه‌خدا به‌ ده‌م سه‌ربرپه‌نه‌وه‌ ده‌سوڕیته‌وه‌، به‌ هه‌مان شیوه‌ تۆیش
ده‌سوڕیته‌وه‌ به‌ ده‌م مردنه‌وه‌، چۆن ئارامم لێ نابری!

يا سَيِّدَ الْعُلَمَاءِ قَدْ فَارَقْتَنَا فِي سَاعَةِ قَدْ أَثْقَلْتَ دُنْيَاهَا
ئه‌ی گه‌وره‌ی زانایان، به‌ راستیی جیا بووێته‌وه‌ لیمان، له‌ کاتیکدا قورساییی جیا
بوونه‌وه‌که‌ی تۆ، قورستر که‌وته‌ سه‌ر دلمان، و نه‌مانزانی ئەم دنیا به‌ چیه‌؟! و بۆچی
چاکه‌، و هه‌روه‌ها که‌وته‌ سه‌ر هه‌موو دنیايش.

إِذْ سَادَتِ الْجُمَاءُ وَالْعُرَجَاءُ وَالْ عَوْرَاءُ وَالْعَجَفَاءُ فِي مَرَعَاهَا
کۆچی دوايی تۆ ئه‌ی جه‌نابی موده‌پرپیس، هه‌ر قورساییی نه‌خسته‌ سه‌ر دلی ئیمه‌، و
دنای لا ته‌نگ و تاریک نه‌کردین، به‌لکو بالیشی کیشا به‌ سه‌ر ئاژه‌له‌کانیشدا، له‌ (کۆل)
و (شاخدار) و (کویر) و هه‌موو بێ زمان له‌ له‌وه‌رگاکیاندا.

وَ لَقَدْ تَزاحَمَتِ الْحَوَالِكُ فَوْقَنَا حَتَّى تَسَاوَى صَبْحُهَا وَ مَسَاهَا
کاریگه‌ری کۆچی دوايی تۆ، هه‌ر له‌ سه‌ر زه‌ویدا نه‌بوو، به‌لکو ئاسمانیشی هه‌ژان
و چرپی کۆمه‌لی فریشته‌کانیش به‌ سه‌ر سه‌رمانه‌وه‌، ئەوه‌نده‌ زۆر بوون، به‌ری خۆریان
گرتبوو، به‌ (لا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) هاتنه‌ خواره‌وه‌، بۆ سه‌ر ته‌رمی پیرۆزت.

وَ يَصُولُ طُولَ الْبِلَادِ وَ غَرَضُهَا خَصْمٌ لِدُودٍ قَدْ أَذِلَّ إِبَاهَا
ده‌ستی گرتووه‌، به‌ سه‌ر ولاتدا و به‌ درێژیی و پانیدا دوژمنیکی سه‌رسه‌ختی
تاوانکار داڕێنیه‌، و تووشی ژێرده‌سته‌یی کردووه‌، و هه‌رچه‌نده‌ ئەم ولاته‌ ژێرده‌سته‌یی
ره‌تده‌کاته‌وه‌.

يُزجي ثَوَاقِلَ حَقْدِهِ وَ سَمُومِهِ لَجِبَالِهَا وَ سَهُولِهَا وَ رَبَاهَا
 ئەم دوژمنه سه سهخته تاوانكار و تاوانباره قين و ژههري خوځي به سه سه ته واوي ئەم
 ولاته دا رشتووه، به كه ژ و كيڼو و دهشت و ته پوله كانييه وه.

فَتَلَحَفَتْ أَرْضَ الْعِرَاقِ شَبَابَهَا وَ رَوَتْ قَوَاحِلَ أَرْضِهَا بَدَمَاهَا
 ئاپوراي گه نجانى ئەم ولاتي عيراقه، سه سه زه وي عيراقى داپوشيوه و به سه سه نگرى
 داگيركه ده بڼه وه، و زه وييه وشك و تينووه كه ي ئەم ولاته به خوځي خوځان ئاو ده ده ن.
 أَسْفَى عَلَى بَغْدَادَ آيْنِ بَدْوَرُهَا طَوْبُ الْعَوَادِي نَوْرَهَا وَ سَنَاهَا
 هاوار به مالم! شارى به غداد، و گه ږهك و كوله نه كاني، به هو ي كوچى دوايي جه نابي
 عه للامه ماموستا مه لا عه بدولكه ريمى موده ږپسه وه، ئەو سه ږه و پيت و پله و پايه يه ي
 جاراني نه ما!

وَيَحِ الْيَلَالِي مَا فَعَلْنَ بِزَهْرَةِ الْ دُنْيَا فَقَدْ أَوْدَتْ بِفَوْحِ شَذَاهَا
 هاوار به مالم! شه وه كان، واته ئەو تاريخاكيه ي، به هو ي كوچى دوايي جه نابي عه للامه
 ماموستا مه لا عه بدولكه ريمى موده ږپسه وه په يدا بوو، چييان كرد به و گوله ي ئەم دنيايه و چوڼ
 ئەو بونه خو شه تا قانه يه يان ږي، واته، جه نابي ماموستا مه لا عه بدولكه ريمى موده ږپس،
 وهك گوليكي بونخوش و ناوازه بوو، به كوچى دوايي ئەو ئيتي ئەو بونه خو شه نه ما.

بَغْدَادُ أُمُّ الْمَكْرَمَاتِ عَلَى الْمَدَى أَنَّى يَدْنُسُ أَرْضَهَا أَعْدَاهَا
 شارى به غداد، دا يكي شكومه ندييه كان بووه به دريژايي سه سه ده مه كان، ئەوه چونه وا
 ئيتستا دوژمنان خاكه كه ي پيس ده كه ن؟! واته: هه رگيز ناتوانن پيسى بكه ن!
 أَنَّى يَمْزِقُ خَدْرَ حَرَمِهَا الَّذِي مَا كَانَ يَحْلُمُ أَنْ يَشْمَ هَوَاهَا
 ئەوه چونه وا ئيتستا دوژمنان حورمه تي ئەو دريژن و ئەو شكيتن، له كا تي كدا كه هه رگيز
 به باي خه يال شياندا نه ها تووه كه بونيشي پتوه بكه ن!

وَيَحِ الَّذِينَ تَعَانَقَتْ أَيْمَانُهُمْ بِيَمِينِ مُحْتَلٍ أَبَا حَمَاهَا
 هاوار بو ئەوانه ي كه مليان بو داگيركه دانه واند و پا به ند بوون به په يمانى به كړي گيراوييه وه
 بو ي، ئەو داگيركه ره ي كه ئەو پاوه ني حورمه ته ي نه ده بوو، بيه زيني ت، به زاندى!

یا سَیِّدِی ما کان فَقْدُکَ هِیناً لا وَالَّذِی رَفَعَ السَّما وَ بَناها
ئە‌ی گە‌وره‌م، ئە‌وه‌ واییه‌، نه‌مانی تۆ له‌ ناو ئیمه‌دا ئاسان بیت، نه‌خیر! سویند
به‌وه‌ی که ئاسمانی به‌رز و دروست کردوه‌

بل کان قاصمةَ الظهورِ وَ إِنِّنا لِلَّهِ نَشْکُو الهمَّ مِنْ بلواها
نه‌مانی تۆ له‌ ناو ئیمه‌دا، کاریکی پشت شکینه‌، ئیمه‌یش سکا‌لای خۆمان له‌ لای
خودا ده‌که‌ین، به‌و ئیش و ئازاره‌ی به‌ هۆی کۆچی دوا‌ییی تۆوه‌ تووشمان بووه‌.
لَكَ جَنَّةُ الْفردوسِ أَنْعِمَ خالداً فِیها فدونكَ حوزها وَ حلاها
به‌هه‌شتی به‌رین بۆ تۆیه‌، رابویره‌ تیا‌یدا به‌ خۆشیی، ئیتر تۆ و په‌رییه‌کانی به‌هه‌شت،
خۆشیی و شیرینی به‌هه‌شتن.

أَنْعِمَ أبا النَّفسِ الزَّکیةِ إِنِّما قَدْ أَفْلَحَ الْعَبْدُ الَّذِی زَكَّاهَا
رابویره‌ له‌ به‌هه‌شتدا، ئە‌ی خاوه‌نی نه‌فسیکی پاک‌کراو له‌ خه‌وش و خال و شتی ناپه‌وا
و ناشایسته‌، به‌ راستی سه‌ربه‌رز و براوه‌، ئە‌و که‌سه‌یه‌ که نه‌فسی خۆی پاک‌ کردۆته‌وه‌.

یا أَيُّها الْحِیری لَفَقْدِ إمامکم صَبْرًا فَإِنَّ الْخَيْرَ فِي عَقْبِها
ئە‌ی ئە‌و که‌سانه‌ی به‌ هۆی کۆچی دوا‌ییی جه‌نابی عه‌للامه‌ مامۆستا مه‌لا
عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پرپسه‌وه‌ خه‌م دایگرتوون، دان به‌ خۆتاندا بگرن، به‌ راستی
پاداشته‌که‌ی له‌ دواوه‌یه‌، واته‌، هه‌م خه‌م بۆ جه‌نابی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی
موده‌پرپس، مه‌خۆن که‌ لیتان جیا بۆته‌وه‌، چونکه‌ ئە‌و گه‌یشته‌ به‌ جیگه‌ی خۆی له‌
به‌هه‌شت، و ئیوه‌یش له‌ سه‌ر خۆپاگرتن له‌ سه‌ر ئە‌و نه‌هامه‌تییه‌ پاداشت وه‌رده‌گرن.

وَ لِفَقْدِهِ أَرْخَتْ أَنْ لا تَحْزَنُوا عَبْدُ الْکَرِیمِ سَری يُجاوِرُ طه
جا بۆ له‌ ده‌ستدان و کۆچی دوا‌ییی جه‌نابی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی
موده‌پرپس، و له‌ دوا چۆری شیعه‌ره‌کانمدا به‌ (حسابی ئە‌بجده‌) ئە‌و میژووه‌م تۆمار
کردووه‌، که‌ له‌ پرسته‌ی (أَنْ لا تَحْزَنُوا عَبْدُ الْکَرِیمِ سَری يُجاوِرُ طه)دا، به‌رجه‌سته‌ ده‌بیت!
و میژووی کۆچی دوا‌ییی ئە‌م زاته‌ دیاری ده‌کات.

ژێده‌ره‌کانی ئەم بیۆگرافیا‌یه‌:

- (١). هه‌ندی له یادگارییه‌کانی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ڤیس، کۆکردنه‌وه، و ئاماده‌کردنی: مامۆستا عبدالدا‌ئم هه‌ورامانی، چاپی سلیمانی، ٢٠١١.
- (٢). موده‌ڤیس نامه، ئاماده‌کردنی: ئاوات ئه‌بویه‌کر ئه‌حمه‌د، چاپی سلیمانی، ٢٠٠٩.
- (٣). (پۆژگاری ژیان)، یادداشت و بیره‌وه‌رییه‌کانی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ڤیس، ئاماده‌کردن و له‌سه‌رنووسین: ڤه‌ئووف مه‌حموودی، چاپی یه‌که‌م، (٢٠١٥-١٣٩٤)، (بلاوکردنه‌وی کوردستان) - (سنه - ڤۆژه‌لاتی کوردستان).
- (٤). دیوانی میرزای هه‌ورامی، چاپی یه‌که‌م، (٢٠١٥-١٣٩٤)، (بلاوکردنه‌وی کوردستان) - (سنه - ڤۆژه‌لاتی کوردستان).
- (٥). کاروانی ژیانم، یادداشته‌کانی دکتۆر مسته‌فا زه‌لمی، چاپی یه‌که‌م، ٢٠١٤.
- (٦). (ژیاننامه‌ی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ڤیس)، مه‌لا عه‌لی محه‌ممه‌د عه‌لی وه‌یس، (تووته‌قا‌ج)، چاپی یه‌که‌م: (٢٠١٢م)، چاپخانه‌ی ڤۆژه‌لات - هه‌ولێر.
- (٧). (سه‌ده‌یه‌که‌ ته‌مه‌نی نوورین -)، مامۆستا دکتۆر عبدالدا‌ئم هه‌ورامانی، چاپی یه‌که‌م: (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧م)، چاپخانه‌ی (نووسه‌ر) سلیمانی، ٢٠١١.
- (٨). کاروانی پینووس، فاتیح مسته‌فایی - مه‌ریوان، چاپی یه‌که‌م، (١٣٩٠هه‌ تاوی - ٢٠١٢ز)، بلاوکردنه‌وی ئاراس - سنه، ڤۆژه‌لاتی کوردستان.

[سه‌ره‌تایه‌ك ده‌رباره‌ی (فه‌رمووده‌ناسی)]

کورتیه‌کی میژوویی ده‌رباره‌ی نه‌شونماکردنی فه‌رمووده‌ناسی (علوم‌الحديث)

و ئه‌و قۆناغانه‌ی که پیایدا تێپه‌ر بووه:

لێکۆله‌روه‌ی سه‌رناس تییینی ئه‌وه‌ ده‌کات، که بته‌ماو پایه‌ پێشه‌یه‌کانی زانستی ریاویه‌ت و گێرانه‌وه‌ی فه‌رمووده‌ له‌ قورئانی پیرۆزو سونته‌ی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوو، خوای گه‌وره‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا ده‌فه‌رموویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا﴾^(١)، واته‌: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! ئه‌گه‌ر که‌سیکی تاوانبار هه‌واییکی بۆتان هێنا جا بکۆلنه‌وه‌ نه‌کا له‌ پرووی نه‌زانییه‌وه‌ به‌خه‌لکی تر زیان بگه‌یه‌نن، جا له‌ کاری که‌ کردوتانه‌، په‌شیمان بینه‌وه‌، وه‌ له‌ فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوو که‌ ده‌فه‌رموویت: «نَضَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبْلَغَهُ غَيْرُهُ، قُرْبَ حَامِلٍ فَقِهِ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، وَرُبَّ حَامِلٍ فَقِهِ لَيْسَ بِفَقِيهِ»^(٢)، واته‌: خوا پیت بخاته‌ کاری که‌سیکه‌وه‌ که‌ شتی‌کمان لێ ده‌بیستی و به‌و شیوه‌یه‌ی که‌ بیستویه‌تی ده‌یگه‌یه‌ننه‌وه‌، جا هه‌ندئ پێی راگه‌یه‌نرا و هه‌یه‌ که‌ له‌ گوێگر و ریا‌ت‌ره‌ و تیگه‌یشتو‌ت‌ره‌. وه‌ له‌ گێرانه‌وه‌یه‌کی تر: وه‌هه‌ندئ له‌ هه‌لگری فیه‌قه‌، هه‌یه‌ که‌ که‌سیکی تر هه‌یه‌ له‌و فیه‌قه‌ زان‌ت‌ره‌، وه‌هه‌ندئ که‌س هه‌یه‌ که‌ هه‌لگری شه‌رع (فه‌قه‌) له‌، و که‌چی شه‌رع‌زان (فه‌قیه‌) نییه‌.

جا له‌و ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ و له‌و فه‌رمووده‌ به‌پێزهدا پرۆگرامی پێداگیری (التثبت) له‌ وه‌رگرتنی فه‌رمووده‌و چۆنییه‌تی وه‌رگرتنی له‌ پرووی بێداری و شاره‌زایی و ورده‌کارییه‌وه‌ی تیا‌دا‌یه‌ له‌ گواسته‌نه‌وه‌یدا بۆ که‌سانی تر.

وه‌ك گوێپرايه‌ك بۆ فه‌رمانی خوای گه‌وره‌و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ هاوه‌لان (رضی الله عنهم) زۆر پێداگیریان ده‌کرد له‌ گواسته‌نه‌وه‌ی فه‌رموده‌دا و له‌ وه‌رگرتیدا، به‌تایبه‌تی

١. سوره‌ الحجرات: ٦

٢. رواه‌ الترمذی: فه‌رمووده‌ی ژماره‌ (٢٦٥٦) و قال عنه: (حسن صحیح)، و صححه‌ الشیخ‌ الألبانی.

که ټه گهر گومانيان هه بوايه له راستگويي گويزه ره وه کهيدا هه رله بهر ټه مهش بابته تي (پرشته: سه نه د) که زور به نرخه يو وه رگرتن يان وه رنه گرتني فهرمووده هاته کايه وه.

له پيشه کي (سه حيحي موسليم) دا، هاتووه، له (ابن سيرين) هوه، که ده لیت: نه ده پرسرايه وه له سه نه د، به لام که فیتنه سه ري هه لدا، ده يان گوت، ناوي پياوه کان؟ واته ټه وانه ي سه نه ده که بلې، جا ټه وانه ي که ټه هلي سونه بوون فهرمووده کان يان لي وه رده گيرا ټينجا ټه وانه ش که (أهل البدع) بوون، فهرمووده يان لي وه رنه ده گيرا^(١)، جا له بهر ټه وه ي که فهرمووده له دواي ناسيني سه نه ده که يه وه نه بيت وه رنا گيرئ، بويه زانستي (الجرح والتعديل) و قسه کردن له سهر راوييه کان و ناسيني (متصل و منقطع ي)، سه نه ده کان و ناسيني (العلل الخفية) هاته کايه وه و وه ده رکوت و هه روه ها قسه کردن له سهر هه ندي راوي هاته کايه وه به لام به که مي ټه مهش له بهر که مي گيره ره وه ي تانه ليدراو (مجروح) له سه ره تاوه، و پاشان زانايان له م باره يه وه زياتر لايه نه که يان فراوانتر کرد تا باس کردن و ليکولينه وه له سهر زانست گه ليک که په يوه ست بوون به فهرمووده وه له پرووي (ضبط) کردن و چونه تي هه لگرتن و دانه وه يه وه و ناسيني (ناسخ) و (منسوخ) و (غريب) و هتد هاته کايه وه ټه مه زانايان به سه ره کي ده يان گواسته وه .

پاشان شته که به ره و پيش چوو، وه واي ليها ت ټه و زانستانه ده نورانه وه و ټومار ده کران، به لام له چنه د شوينکي په راگه نده وه له کتيبه کاندا، که به زانسته کاني تريشه وه ټيکه ل کرابوون، وه ک زانستي (أصول) و زانستي (فقه) و زانستي (حديث) وه ک کتيبي (الرسالة) و کتيبي (الأم) ي، ټيمامي شافعي، جا له کوتايدا که زانسته کان پينگه يشتن و زاراهه ش (الأصطلاح) جينگير بوو، هه موو زانستي سه ربه خو بوو، له هي تر جيا بووه، که ټه مهش له سه ده ي چواره مي هيجريدا بوو، زانايان ټه م زاراهه ناسيه (علم المصطلح) يان، له کتيبي سه ربه خو دا جيا کرده وه، يه که م که سيک که کتيبي تايه تي تبادا دانا (القاضي أبو محمد الحسن بن عبد الرحمن بن خلاد الراهمري) بوو، که له سالي (٣٦٠ هـ) دا، کوچي دوايي کردووه، و دانه ري په رتووکي (المحدث الفاصل بين الراوي والواعي) يه.

چه ند پیناسه یه کی سهره تایی:

۱. زاراهه ناسی (علم المصطلح):
زانستیکه که به هۆی چه ند بنه ماو رینسایه که وه حاله تی رشته (السند) و تیکست (المتن) ده زانری، له پرووی وه رگرتن یان وه رنه گرتنه وه .
۲. بابته تی ئەم زانسته :
بریتییه له باسکردنی سه نه دومه تن له پرووی وه رگرتن یان وه رنه گرتنه وه .
۳. به ره هه مه که ی:
بریتییه له جیا کردنه وه ی فهرمووده ی راست (الصحيح) و ناراست و ناساغ (السقيم) له یه کتر.
۴. فهرمووده (الحديث):
أ. له پرووی زمانه وه: به مانای تازه دیت، وه به پیچه وانیه ی قیاسه وه له زمانی عه ره بدا جه معه که ی (أحاديث) ه.
ب. له پرووی زاراهه وه: ئەوه یه که بدریته پآل پیغه مبه ر ﷺ له گوفتار و کردار و په سه ند کراو و ئاوه ئناو (صفة) بۆی.
۵. هه وآل (الخبر):
أ. له پرووی زمانه وه: به مانای هه وآل (النبا) دیت، که جه معه که ی (أخبار) ه.
ب. له پرووی زاراهه: سێ گووته ی له سه ره:
۱. (الخبر) هاوړپکی (الحديث) ه: واته له پرووی زاراهه وه مانا که یان یه کیکه .
۲. پیچه وانیه ی یه کترن: (الحديث) ئەوه یه که له پیغه مبه ره وه ﷺ و (خبر) ئەوه یه که له غه یری پیغه مبه ره وه ﷺ .
۳. له (حديث) گشتی تره: واته: (حديث) ئەوه یه که له پیغه مبه ره وه ﷺ ها تووه، و (خبر) ئەوه یه که له پیغه مبه ریش ﷺ و غه یری پیغه مبه ریشه وه ﷺ ها تووه .

٦. ږیچکه (الأثر) :

- أ. له‌ږووی زمانه‌وه: واته پاشماوه‌ی شتیک .
- ب. له‌ږووی زاراوه‌وه: دوقسه‌ی له‌سهره که‌ئه‌مانه‌ن:
١. ئه‌وه‌یه که‌هاوړیکی (حدیث)ه: واته، له‌ږووی زاراوه‌وه یه‌ک مانایان هه‌یه .
٢. پیچ‌ه‌وانه‌یه‌تی: ئه‌وه‌یه که‌دراپیته پال‌هاوه‌لئ یان تابعی یه‌ک له‌گوفتارو کردار .
٧. (الأسناد) : که‌دوو مانای هه‌یه:
- أ. دانه پالئ فهرموده‌که‌بو لای بیژره‌که‌ی .
- ب. زنجیره‌ی ئه‌و پیاوانه‌ی که‌ئو مه‌تنه ده‌گه‌یه‌نن جا به‌م مانایه‌هاوړیکی (سند)ه.
٨. رشته (السند) :
- أ. له‌ږووی زمانه‌وه: به‌مانای پشت پی به‌ستراو (المعتمد) دیت، هر له‌هر ئه‌وه‌ش واناوئراوه، چونکه‌فهرموده‌که‌پشتی پیډه‌به‌ستری و ئیعتیمادی ده‌خریته سهر .
- ب. له‌ږووی زاراوه‌وه: زنجیره‌ی ئه‌و پیاوانه‌یه که‌مه‌تنه‌که‌ده‌گه‌یه‌نن
٩. ټیکست (المتن):
- أ. له‌ږووی زمانه‌وه: ئه‌و شته‌یه، که‌ده‌رکه‌وپیټ و به‌رزبیته‌وه له‌زه‌وی.
- ب. له‌ږووی زاراوه‌وه: ئه‌وه‌یه که‌جگه له‌سه‌نه‌ده‌که، ده‌میټیته‌وه .
١٠. (المسند): به‌فه‌ت‌حه‌ی نونه‌که:
- أ. له‌ږووی زمانه‌وه: ئیسمی مه‌فعوله، به‌مانای (أُسند الشئ ألیه) واته درایه پالئ دیت .
- ب: له‌ږووی زاراوه: سی مانای هه‌یه:
١. هه‌موو ئه‌و کتیبانه‌یه که‌تیايدا ږیوايه‌تی هه‌موو هاوه‌لئک به‌گویره‌ی خوئ کؤکراپیته‌وه.
٢. به‌فهرموده‌ی مه‌رفوع و رشته په‌یوه‌ست (متصل السند) ده‌وترئ .
٣. مه‌به‌ست پیی (السند)ه، که‌به‌م واتایه پیټ مه‌سده‌ریکی میمییه .
١١. (المسند) به‌که‌سره‌ی نونه‌که:
- ئه‌وه‌یه که‌فهرموده‌ږیوايه‌ت ده‌کات به‌سه‌نه‌ده‌که‌ی خوئ ئیتر ئایا ئه‌وه‌ی که‌له‌لایه‌تی زانایه پیی یان ته‌نها ږیوايه‌ته و هیچی تر .

۱۲. فەرموودە ناس (المحدث):

ئەوئەيە كەسەرقالە بەزانستی فەرموودەو، لەپرووی گێرپانەو (رواية) و پێزانین (درایة)ـەو، و ئاگای بەزۆری رېوایەتەکان و چۆنیەتی راویەکان هەبێت .

۱۳. (الحافظ) دوو قسەي لەسەرە:

أ. لەلای زۆربەي فەرموودە ناسان هاومانای (محدث)ـە.

ب. وتراوە کەپلەي بەرزترە لە (محدث)، بە جۆریك كە ئەوئەي كە لە هەر (طبقة) ئاستیکدا، کە دەیزانیت زیاترە لەوئەي كە بێ ئاگایە لێي .

۱۴. (الحاکم):

ئەوئەيە کە زانستەكەي قالە بەسەر هەموو فەرموودەکاندا، بە جۆریك كە هیچي لەدەست دەرئەچووێ لێیان تەنها کەمێك نەبێت، ئەمەش لەسەر پای هەندئ لە ئەهلی عیلم .

بە ناوبانگترینی کتیبەکانی فەرموودە ناسی (علوم الحديث):

۱. (المحدث الفاصل بين الراوي والواعي) :

(قاضی ابو محمد الحسن بن عبدالرحمن بن خلاد الراهمزمی) دایناو، کە لە سالی (۳۶۰ك) دا کۆچی دوایی کردوو، بەلام سەرجم باسەکانی (مصطلح)ی، لە خۆنەگرتوو، هەرکە سێکیش کەسەرەتای کتیب دانانی بیت لەهەربابەتیکایان لە هەر زانستیکدا بەزۆری هەر وایە .

۲. (معرفة علوم الحديث) :

(أبو عبدالله محمد بن عبدالله الحاکم النیسابوری) دایناو، کە لە سالی (۴۰۵ك) کۆچی دوایی کردوو، بەلام باسەکانی پوخت نەکردوو، وەشیوازیکی رېکخستنی هونەری گونجاوی بەکارنەهێناو .

۳. (المستخرج على معرفة علوم الحديث) :

(أبو نعيم أحمد بن عبدالله الأصفهانی) دایناو، کە لە سالی (۳۰ك) کۆچی دوایی کردوو، لە رېساکانی ئەم زانستەدا ئەوشتانەي کە (حاکم) لە کتیبی (معرفة علوم

الحديث) دا له‌ده‌ستی داوڼ، ئه‌م ه‌ټناوڼی به‌لام چه‌ند شتيکيشی تهرک کردووه، که بؤ که‌سئ که‌له‌دوايه‌وه کاری له‌سهر بکات ده‌توانئ ئه‌وشتانه‌ش به‌ټئ .

٤. (الكفاية في علم الرواية):

(أبو بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي) دایناوه که‌له‌سالی (٤٦٣ ک) کوچی دوايي کردووه، ئه‌م کتیبه‌ پر له‌نوسینه‌وه‌ی باب‌ه‌ته‌کانی ئه‌م زانسته وړونکردنه‌وه‌ی ريساکانی رپوايه‌ت، وه‌به شکومه‌ندترینی سه‌رچاوه‌کانی ئه‌م زانسته داده‌نريت .

٥. (الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع):

ئهميش (الخطيب البغدادي) دایناوه، کتیبیکه‌ ده‌رباره‌ی ئادابه‌کانی رپوايه‌ت باس ده‌کات ه‌روه‌ک به‌ناوه‌که‌يدا دياره، کتیبیکه‌ له‌بواړی خویدا تاکه و کرؤکه‌که‌ی زور گرنگه، مه‌گه‌ر زور به‌که‌می ده‌نا له‌سه‌رجه‌م باب‌ه‌ته‌کانی زانستی فهرموده‌دا (الخطيب) کتیبی سه‌ربه‌خوی تيا‌دا داناوه‌جا وایه، که (الحافظ أبو بكر بن نقطة) ده‌لئت: ه‌ره‌که‌سیک که‌ويژدانی ه‌ه‌بيت، ده‌زانئ که‌فه‌رموده‌ناسه‌کانی دواي (الخطيب) ه‌ه‌موویان پښو‌ستياړی کتیبه‌کانی ئه‌ون .

٦. (الألماع إلى معرفة أصول الرواية وتقيد السماع):

(القاضي عياض بن موسى اليحصبي) دایناوه که‌له‌سالی (٥٤٤ ک)، کوچی دوايي کردووه که‌ کتیبیکي گشتگیر نی‌یه بؤ سه‌رجه‌م باسه‌کانی زانستی (مصطلح)، به‌لکو له‌سهر ئه‌و شتانه‌کورت ه‌ه‌لټنراوه، که‌ په‌يوه‌ستن به‌ چونی‌ه‌تی وه‌رگرتن و دانه‌وه‌ی فهرموده‌و ئه‌و باب‌ه‌تانه‌ی که‌ له‌مانه‌ ده‌بنه‌وه، به‌لام له‌باب‌ه‌ته‌که‌ی خویدا زور باشه، و له‌پرووی پښو‌ه‌ندی وړنک‌خستيشه‌وه‌ زور جواڼه .

٧. (ها لا يَسْعُ الْمُحَدَّثُ جَهْلَهُ) :

(ابو حفص عمر بن عبدالمجيد الميانجي) دایناوه، که‌له‌سالی (٥٨٠ ک) کوچی دوايي کردووه، که‌ جوزوه‌یه‌کی بچووکه، و سوودی گه‌وره‌و زوری نی‌یه .

٨. (علوم الحديث) :

(أبو عمرو عثمان بن عبد الرحمن)ی، شاره‌زووری ناسراو به (ابن الصلاح) دایناوه،

كە لە سالى (٦٤٣ ك) دا، كۆچى دواىي كردوو و ئەم كتيبهى لە ناو خەلكدا بە (مقدمة ابن الصلاح) ناسراوه، و لە بەپيتترينى كتيبه كانى (مصطلح) ه، كە دانەرەكەى تيايدا ئەو شتانەى كە جياوازن لەم بارەو، لە كتيبه كانى (الخطيب)، و ئەوانەى پيش ئەو كۆى كردۆتەو وە كتيبيكى پر لە سوودە بە لام لە سەر شىوازيكى گونجاو ريكي نە خستوو، چونكە شت لە دواى شت وتوبە تەو وەو يەكى خستوو وە لە گەل ئەمەشدا پالپشتيك بوو بۆ ئەو زانايانەى كە لە دوايەو هاتوون، هەيە كورتىكردۆتەو، هەيە ريكي خستوو، هەيە بەرەنگارى بۆتەو و هەيە پالپشتى لى كردوو.

٩. (التقريب والتيسير لمعرفة سنن البشير النذير):

(محي الدين يحيى بن شرف النواوي) دايئاو كە لە سالى (٦٧٦ ك) دا كۆچى دواىي كردوو و ئەم كتيبهى كورت كردنەو وەيە بۆ كتيبي (علوم الحديث) ي (ابن صلاح) وە كتيبيكى باشە بە لام جارجارە عيبارەتە كانى داخراو و پەقن .

١٠. (تدريب الراوي في شرح تقريب النواوي):

(جلال الدين عبدالرحمن بن ابى بكر السيوطي) دايئاو كە لە سالى (٩١١ ك) كۆچى دواىي كردوو كە شەرحى كتيبي (تقريب النواوي) يە هەر وەك لە ناو كەيەو ديارە كە دانەرەكەى تيايدا سوديكي زۆرى كۆكردۆتەو .

١١. (نظم الدرر في علم الأثر):

(زين الدين عبدالرحيم بن الحسين العراقي) دايئاو، كە لە سالى (٨٠٦ ك) كۆچى دواىي كردوو كە بە ناوى (الفية العراقي) ناسراوه، كە تيايدا (علوم الحديث) ي (أبن الصلاح) ي ھۆندۆتەو وە شتى لە سەر زياد كردوو، زۆر باشەو سوود مەندە، چەندەھا شەرحى لە سەر كراوه، لەوانە دووشەرحى خودى دانەرەكەيەتى .

١٢. (فتح المغيث في شرح الفية الحديث):

(محمد بن عبدالرحمن السخاوى) دايئاو كە لە سالى (٩٠٢ ك) كۆچى دواىي كردوو كە ئەمەش شەرحيكە لە سەر كتيبي (الفية العراقي) كە لە فراوانترين و دەولەمەندترينى شەرحە كانى ئەلفيەيە .

١٣. (نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر):

(الحافظ ابن حجر العسقلاني) دایناوه که له سالی (٨٥٢ ک) کوچی دوايي کردووه که جوزويه کی بچوکه و زوریش کورته به لام له سوود مه ندرتینی کورتيله کانه و باشتريانيه له پوی ریکخنسته وه تيادا دانه ره که ی ریبازيکی له ریکخنستن و دابه شکاری داهيتاوه که له پیشيه وه که سی تر نه ی کردووه وه هر دانه ره که شی شهرحی کردووه، که ناوی ناوه (نزهة النظر) هروه که هی تریش شهرحیان کردووه .

١٤. (المنظومة البيقونية):

(عمر بن محمد البيقوني) دایناوه، که له سالی (١٠٨٠ ک) کوچی دوايي کردووه که له و کتیه کورتانه یه، که هوندنه وه ی بو کراوه که له سی و چوار دیر تیه پناکات وه به کتیه به سووده ناسراوه کان داده نریت، و چنده ها شهرحی له سه رکراوه .

١٥. (قواعد التحديث) :

(محمد جمال الدين القاسمي) دایناوه، که له سالی (١٣٣٢ ک) کوچی دوايي کردووه، و کتیه کی داپترراو و نووسراوی به سووده.

- (کورداندنی زاراوه کانی فهرموده):

١. (علوم الحديث): فهرموده ناسی.

٢. (الحديث): فهرموده.

٣. (الخبر): هه وال.

٤. (الأثر) : ریکچکه.

٥. (السند): رشته.

٦. (المتن): تیکست.

٧. (المحدث): فهرموده ناس.

٨. (المشهور): به ناوبانگ.

٩. (المُسْتَفِيز): بلاوه وه بوو.

۱۰. (العزیز): ده‌گمه‌ن.
۱۱. (معمول به): کار پی‌ن کراو.
۱۲. (غیر معمول به): کار پی‌ن نه‌کراو.
۱۳. (الصحيح): ساغ.
۱۴. (الإجماع): کؤرا.
۱۵. (الحسن): جوان و شیرین.
۱۶. (المحتف بالقرائن): وه‌رگیراوی نیشاندار.
۱۷. (المقبول): وه‌رگیراوی.
۱۸. (ناسخ الحديث ومنسوخه): فه‌رموده‌ی سپیارو فه‌رموده‌ی سپراوه.
۱۹. (الخبر المردود): فه‌رموده‌ی لادراو.
۲۰. (الضعیف): لاواز.
۲۱. (المرسل): به‌ره‌لا‌کراو.
۲۲. (المعضل): ئالۆزاو.
۲۳. (المنقطع): پچراو.
۲۴. (المعلق): هه‌له‌په‌سیراو.
۲۵. (المُدْلَس): فه‌رموده‌ی فیل‌تیاکراو.
۲۶. (المرسل الخفی): به‌ره‌لا‌کراوی شاراوه.
۲۷. (المردود بسبب الطعن في الراوي): به‌رپه‌رچ دراوه به‌هۆی تانه‌دان له‌گێره‌ره‌وه.
۲۸. (الفسق): خراپه‌کاری.
۲۹. (المبتدع): بیدعه‌چی.
۳۰. (الجهالة): نه‌فامی.
۳۱. (فحش الغلط): هه‌له‌ی زه‌ق و زۆرو بیتام.
۳۲. (سوء الحفظ): خراپی هێزی له‌به‌ر کردن.
۳۳. (الغفلة): بی‌ئاگایی.

۳۴. (كثرة الأوهام): زوړی وه هم و خه یال.
۳۵. (مخالفة الثقات): پېچه وانه بوونه وه له گهال متمانه پیکراواندا.
۳۶. (الموضوع): فەرموده ی هه لېه ستر او.
۳۷. (المنكر): فەرموده ی نه ناسراو.
۳۸. (المعروف): فەرموده ی ناسراو.
۳۹. (المُعَلَّل): فەرموده ی عه بیدار.
۴۰. (المخالفة للثقات): دژایه تی کردنی متمانه پیکراوان.
۴۱. (المقلوب): فەرموده ی وه رگه راو.
۴۲. (المزید فی متصل الأسانید): باسی زیاده له سه نه دی په یوه ست دا.
۴۳. (المضطرب): فەرموده ی شله قاو.
۴۴. (المُصْحَف): گورینی وشه یه که له نیوفه رموده که دا.
۴۵. (الشاذ و المحفوظ): فەرموده ی ناوېزه و پارېزراو.
۴۶. (الجهالة بالزّاي): بیئاگا بوون له حالی گنېره وه.
۴۷. (بدعة): داهیتان وزیاده چیتي.
۴۸. (سوء الحفظ): خرابی هیزی له بهر کردن.
۴۹. (الحديث القدسي): فەرموده ی پیروزی خودا.
۵۰. (المَرْفُوع): فەرموده ی بهر زکراوه.
۵۱. (الموقوف): فەرموده ی وه ستېنراو.
۵۲. (المقطوع): فەرموده ی برراو.
۵۳. (المتصل): فەرموده ی په یوه ست.
۵۴. (زيادات الثقات): زیاده ی که سانی پروا پیکراو.
۵۵. (العدالة): راستالی.
۵۶. (من حدّث و نسي): که سیک که فەرموده ی گنېراوه ته وه و له بیري چوته وه.
۵۷. (صیغ الأداء): شیوازه کانی گه یانندن ودانه وه.

۵۸. (صفة رواية الحديث): شىوازی گىرپانه وهى فەرموودە.
۵۹. (طُرُقُ التَّحْمُلِ وَ صِبْغُ الْأَدَاءِ): رىبازەکانى وه رگرتن و شىوازه کانى دانه وه.
۶۰. (السماع من لفظ الشيخ): بیستن له خودى دەرپرینی مامۆستاکە.
۶۱. (القراءة على الشيخ): خویندنه وه به سەر مامۆستاکە دا.
۶۲. (الإجازة): مۆلەت پى دان،
۶۳. (المناولة): پى به خشین.
۶۴. (الكتابة): نوسینه وه.
۶۵. (الإعلام): پى راگە یاندن.
۶۶. (الوصية): وه سیەت پى کردن.
۶۷. (الوجادة): بینینه وه و دەست کەوتن.
۶۸. (صفة رواية الحديث): شىوازی گىرپانه وهى فەرموودە.
۶۹. (غريب الحديث): دەستەواژە نامۆکانى نىو فەرموودە.
۷۰. (لطائف الإسناد): جوانیه کانى پشته.
۷۱. (معرفة الرواة): ناسینی گىرپره وه کان.
۷۲. (العالي و النازل): سەنەدى بەرزى و نزمى.
۷۳. (المسلسل): زنجیره یى و پە یوهند.
۷۴. (رواية الأكابر عن الأصاغر): گىرپانه وهى گەوره له بچووک .
۷۵. (رواية الأبناء عن الأبناء): گىرپانه وهى باوک له کوپ .
۷۶. (رواية الأبناء عن الآباء): گىرپانه وهى کوپ له باوک .
۷۷. (المُدْبِج و رواية الأقران): گىرپانه وهى هاوته مەن له هاوته مەن .
۷۸. (معرفة الرواة): ناسینی گىرپره وه کان.
۷۹. (معرفة الصحابة): ناسینی هاوه لآن.
۸۰. (معرفة التابعين): ناسینی شوین کەوتوان.
۸۱. (معرفة الأخوة و الأخوات): ناسینی براو خوشکە کان.

۸۲. (المتفق و المتفرق): وهك يهك و جودا.
۸۳. (المهمل): وه لانراو.
۸۴. (المبهات): ناسيني شته نادياره كان.
۸۵. (لقب): ناز ناو.
۸۶. (معرفة تواريخ الرواة): ناسيني ميژووي گيږه وه كان .
۸۷. (طبقات الرواة): چينه كانى گيږه وه كان.
۸۸. (معرفة الثقات والضعفاء من الرواة): ناسيني گيږه وه بړوا پيگرو و لاوازه كان.
۸۹. (معرفة أوطان الرواة وبلدانهم): ناسيني نيشتمان و شارى گيږه وه كان.
۹۰. (المصنّف): كتيب.

(ليکواله)

(پیشہ کی شیخی مودہ پریس)

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَسَدَ إِلَى ذَاتِهِ الرَّحْمَةِ، وَ أَوْصَلَهَا إِلَى مَنْ أَطَاعَهُ مِنَ الْأُمَّةِ، وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى وَسِيلَةِ كَشْفِ الْغُمَّةِ، سَيَدَنَا مُحَمَّدَ الرَّفِيعِ الْقَدْرِ الْعَالِي الْهِمَّةِ، وَ عَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَصْحَابِ السَّنَدِ يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرِّسَالَ وَيَسْأَلُ عَنْ إِجَابَةِ الْأُمَّةِ، وَ عَلَى أَتْبَاعِهِمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ.

لہ پاش ستایش بؤ پەرور دگار و دروودی حەزرەتی پەسوولی موختار صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم و ئال و ئەسحابی ئەبرار، دەمیکە وام لە بیرى ئەوەدا کە پێسالە بئى بنووسم بە ھۆنراوێی و پرووناکی بکەمەو بەو شیوہ پەخشانە درەخشانە کە شیاوی برادەرانە، لە عیلمی حەدیسدا، وایستە - الحمد لله - موەفق بووم لەسەر مەبەستى خۆم، وە ئەم پێسالەم بؤ نووسین بە عینوانی: (پێگەى رەھبەر)، لە باسى سوننەتى نەبەوى کە: وتار و پەفتار و تەقریرە، واتە: پەزنامە ندىی بەو پرووداوانە کە کراون لەسەر ئاگاداریی ئەو.

جا لە خودا داوا ئەکەم سوودبەخش بئى بە برادەران لە ھەردوو جیھان.

وہ زۆربەى ئەم پێسالەمە ھەرگرتووہ لە کتیبى (علوم الحديث) دانراوى (شيخ المحدثين) ئەبوعەمر عوسمان (مکنى) بە (ابن الصلاح) و مەشھوور بە شارەزوورى، جا با نموونەيەك لە تەرجەمەى حالى بنووسين^(۱):

ئەو زاتە لە تەئریخی پێنجسەد و ھەفتا و ھەوتى کۆچیدا لە دایک بووہ لە دێی

۱. بؤ زانیاری زیاتر دەربارەى بیۆگرافیای ئەم پێشەوايە بڕوانە ئەم سەرچاوانە کە دەربارەى ژيانى ئەو دوواون: (وفیات الأعيان ۳/ ۲۴۳، وسیر أعلام النبلاء ۲۳/ ۱۴۰، وتذکرۃ الحفاظ ۴/ ۱۴۳۰، والعبر ۵/ ۱۷۷، ومراة الجنان ۴/ ۸۴- ۸۵، وطبقات الشافعية الكبرى ۸/ ۳۲۶، وطبقات الشافعية للإسنوي ۲/ ۱۳۳، والبداية والنهاية ۱۳/ ۱۴۲، والنجوم الزاهرة ۶/ ۳۵۴، وطبقات الحفاظ: ۴۹۹، والدارس ۱/ ۱۶، وطبقات المفسرين للداوودي ۱/ ۳۷۷، وطبقات الشافعية لابن هداية الله: ۲۲۰، وشذرات الذهب ۵/ ۲۲۱، والأعلام ۴/ ۴۰۷. معرفۃ أنواع علوم الحديث، عثمان بن عبد الرحمن، أبوعمر، تقي الدين المعروف بابن الصلاح (المتوفى: ۶۴۳ھ)، المحقق: عبد اللطيف الهميم - ماهر ياسين الفحل، الطبعة الأولى، الناشر: دار الكتب العلمية، (۱۴۲۳ھ / ۲۰۰۲م)، ل ۱۱ بە دواوہ.

شيله‌خان^(۱) له ناحیه‌ی (سوورداش) تابعی موحافه‌ظه‌ی سلیمانیه‌ی ئه‌مړۆ، وه له خزمه‌تی باوکی به حورمه‌تی عه‌لامه‌ی عه‌سر شیخ عه‌بدوره‌حماني شيله‌خانی شاره‌زووری موکه‌ننا به ئه‌بوسه‌لاح دا خویندووویه‌تی هه‌تا پینگه‌یشتووه، جا به ئه‌مری باوکی بۆ زیاده مه‌علوومات رویشتووه بۆ شاری موصل و گه‌لئ له عیلمی هه‌دیس و ته‌فسیردا ئیستیفاده‌ی کردووه، جا له‌ویوه رویشتووه بۆ شاری (به‌غداد) و پاش ماوه‌یی له‌ویشه‌وه رویشتووه بۆ شاری (خۆراسان)، وه له‌م شارانه‌دا به‌و جوړه‌ویستووویه‌تی که‌سبی عیلمی کردووه، جا گه‌راوه‌ته‌وه بۆ دیمه‌شقی شام و له شامه‌وه گه‌راوه‌ته‌وه بۆ دینی شيله‌خان و پاش ماوه‌یی له خزمه‌ت باوکیدا گه‌راونه‌ته‌وه بۆ شام، وه باوکی دامه‌زراوه به موده‌ریس له‌سه‌ر مه‌دره‌سه‌ی (أسدیة) له شاری (حه‌له‌ب)دا، که (أسد الدین) شیرکو مامی سولتان سه‌لاخوددینی ئه‌ییوبی - رحمهما الله - بینای کردووه، وه (ابن الصلاح) خو‌ی دامه‌زراوه له‌سه‌ر پایه‌ی ئیفتا و مه‌شیه‌خه‌ت و بووه به موفتی و شیخولئیسلام له شاری (دیمه‌شق)دا، وه له هه‌موو لایه‌که‌وه تولابی عولووم و موسلمانان لیان گردبوونه‌ته‌وه و بوون به چرای عاله‌می ئیسلام له ئیفاذه‌ی عولووم و ئه‌حکامی ئیسلامدا، وه (ابن صلاح الدین) گه‌لئ ته‌ئلیفی کردووه له عولوومدا، یه‌کئ له‌وانه ئه‌م کتیبه‌یه که ناوی: (علوم الحدیث)ه، و من کردوومه به سه‌رچاوه‌ی ئیستیفاده‌ی خو‌م، له‌میه‌ره‌بانی خودای ته‌عالا‌وا ئه‌که‌م که ئه‌م کتیبه‌ی منیش بکا به ه‌وی ئیستیفاده‌ی ته‌له‌به‌ی عولووم له‌م ولاتی خو‌مانه‌دا - بَمَنْتِهْ وَ فَضْلِهْ، آمین -

مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌ریس (گۆری پر نوور بیت)

۱. وه‌رگیراوه له له‌فزی شیخ عه‌لسی خان، که ناوی مالیکی ئه‌و دئییه‌ بووه، و هاوچه‌رخ‌ی (قازی به‌ن‌)سی، قه‌ره‌داغی بووه، له ده‌وری ته‌ئریخی سێسه‌د و هه‌فتای کوچیدا - منه.

(باسی به شه کانی زانستی زاراوه کانی فہرموودہ)

جا با بزاین: عیلمی ئوسوولی حەدیس دوو بآلی هەیه، یە کەم بآلی ریوایەت، واتە: گێڕانەوێ و تار و پەفتار و تەقریری حەزەرەت ﷺ وە مەعنای تەقریر پەزامەندی و داننانە بە و شتانە کە پرویان داوہ بە ئاگاداری حەزەرەت ﷺ و بەبێ مانع ئینکاری نەکردوون، وە تەعریفی ئەم عیلمە لە سەر ئەم بآلە: گێڕانەوێ و تار و پەفتاری حەزەرەت لە گەڵ تەقریرەکانیدا (کما هو الواقع)، وە مەوزووعە کە ی: زاتی حەزەرەت ﷺ لە جیھەتی ریوایەتی و تار و پەفتار و تەقریرەو، وە فائیدە کە ی: پارێزە لە هەڵکاری لە و گێڕانەوێدا.

دووہم بآلی دیرایەت، یانی: زانستی پایە ی نەسبەتی ئەو و تار و پەفتار و تەقریرە بۆ حەزەرەت ﷺ لە رووی سیححت و حوسن و زوعفەو، واتە لە رووی هیزی تەواوی ئەو کەسانە کە ئەوانە ی گێڕاوە تەو لە عەدالەت و زەبت و پاگرتن بۆ مەروپەکانی، یا هیزی ناونجی یا هیزی کە میانەو.

جا تەعریفی ئەم عیلمە لەم بآلەو ئەمە یە: عیلمی ئوسوولی حەدیس عیلمە بە چەند ئوسوول و مەسائیلی کە ئەزانری بە هۆی ئەوانەو ئەحوالی سەنەدی حەدیسەکان، واتە: ئەو کەسانە کە ریوایەتیان کردوون لە بابەتی سیححت و حوسن و زوعفەو، وە لە بابەتی دەرەجات و پەلەپەلە ی ئەم سێ سیفەتانەو کە مەداری ئەوانە ییش لە سەر عەدالەت و زەبت و حیفز و یەقزە یە، وە وێنە ی ئەمانە یە وەکو لە مەولا باسیان دێ -

إن شاء الله تعالى -

وە ئەو مەسئەلە وەکو ئەلئیت: هەر حەدیسێ سەنەدەکانی تا ئەگا بە حەزەرەت ﷺ عادل و زەبت و حافظ و متیقظ بن ئەو پێی ئەلین: سەحیح.

وە مەوزووعی ئەم عیلمە لەم بآلەو پراوی (مروی عنه) یە، وە لە بابەتی قبول و پەدەوێ، وە فائیدە کە یشی قوبوول یان عەدەمی قوبوولی حەدیسە کە یە، وە غایە کە یشی گەشتنە بە پیروزی و بەختەوێ لە هەردوو جیھاندا، لەم دونیادا بە پیروزی خزمەتی ئاینی ئیسلام و لەو دونیاشدا بە پەزامەندی پەرورەدگاری عالەم.

وې وازېد او دانه رې ته م عېلمه (ابن الشهاب الزهري) يه، كه له سره فرماني خهليفه ي راشيد عومره ي كورې عبدالعزيز له سالي سه دو يازده ي كوچيدا ته م عېلمه ي داناو ته حاديسي كوكرده وه، وه به و خزمه ته ديني ئيسلام تازه كرايه وه.

جا بزانين: چنه د له فزي هه ن به كارته بريښ له به يني ته هلي ته م عېلمه دا وه كو: (حديث، اثر، سنة، متن، سند، مسند) به فتحه و كه سره ي نوون، وه: (محدث و حافظ و حجة و حاكم).

له سره بيروړاي گه لي له زاناياني ته م عېلمه چوار كه ليمه ي ته وه لك مه عنايان هه يه، بريتيه له وتار و په فتار و ته قريري حه زره ت ﷺ، وه (متن) نه فسي ته و له فزانه يه كه بيسراون له حه زره ته وه، وه (سند) ته و كه سانه ن كه له رسته ي رپوايه ته كه دا هه ن، وه (مسند) له سره وه زني ئيسي فاعيلي بابي افعال، به و راوييه ته لين كه ته و ريجالي سه نه ده ته خوښتته وه، وه (مسند) له سره وه زني ئيسي مه فعوول ته و حه ديسه يه كه به و سه نه دانه به رز كراوه ته وه، وه (محدث) به ئيسي فاعيلي بابي ته فعيل ته و كه سه يه مه شغوولي رپوايه ت و حيفز و ته حقيقي پايه ي حه ديس بي، وه (حافظ) كه سيكه زياد له كرده وه كاني موحه دديس حه ديسه كانيش بكاته بهر، وه (حجة) كه سيكه كه له عيلمي حه ديسدا پايه ي له موحه دديس و حافيز به رزتر بي، وه (حاكم) ته وه يه پايه ي عيلمي له وان بالآتر بي، به لام مه ناوي شارحي (جامع الصغير) ته فهرمويت: حافيز ته وه يه سه د هه زار حه ديسي له به ربي و حاكم ته وه يه عيلمي زياتر بي له وان.

قورئاني پيروز سه رچاوه ي ئيسلام	به ناوي خوداي خاوه ن ياساي عام
له سره نه مري حق هيتاي بؤره هبه ر	جوبره ئيل ياني، فريشته ي نه كبه ر
خاوه ن ي پايه ي مه قامي مه حمود	بؤلاي موحه ممه د نه حمه دي مه سعود
هه مووي راگه ياند به هه موو نوممه ت	ته وېش به سيدق وساغي و نه مانه ت
بؤ موحه ملاتي ته لفازي قورئان	فرمانيشي دا به كه شف و به يان

تا بہ وتار و رەفتار و تەقریر
 پەری و ئادەمی لە سەر دڵسۆزی
 سەناو ستایش بۆ زاتی خودا
 ھەم لەبۆ ئالی بەھرەمەندانیی
 تا دونیا دونیاو ھەتاو چرایە
 پاش ئەمە ئەلیم بە یارانێ پاک
 ئەم نامە ھەمووی ھۆنراوە و بلأو
 سوننەت وتارە و رەفتارە و تەقریر
 تەقریر رەزایە بە پووداوی وا
 لە گەنجینەی دڵ کاتی کەوتە دەر
 ئەغلەب ھیتاومە بە ھیوای نەجاح
 مەشھوور لە ناوا بە شارەزووری
 کونیی ئەبوعەمرناوی عوسمانە
 (صلاح الدین)ە، لەقەب لە ناوا
 پینج سەد و حەفتا و حەوتی ھیجرى بوو
 باوکى مەردى بوو بە پایە و تەمکین
 ئەو پۆلە فەرەدە لەو خانەدانا
 جا باوکى ناردى بۆ شارى موصل
 ئەویش لە عیلماخۆی کرد بە رەئیس
 جا چوو بۆبەغدا جا بۆخوراسان
 جا گەراپەووە لە بۆ کوردستان
 جالەسەر پراوێژلە بۆنەشرى دین
 ھەردوو ھاتنەووە لە بۆ شارى شام

تەنویری کردن بە ئەعلا تەنویر
 گەشتن بە پێى بارەى پیرۆزى
 دروودى بى حەد بۆ (رسول الله)
 لەگەڵ یارانى مەردى مەیدانىی
 بەلکو دائیم بن ھەتا ھەتایە
 دڵ بە ئەنوارى ئىسلامى رووناك
 باسى سوننەتى حەزەرەتە تەواو
 بۆ پیغەمبەرى بەشیر و نەذیر
 روو بدا لە لای حضورى ئەوا
 ناوم ئیعلان کرد بە: (پنگەى رەھبەر)
 لە تەئلیفەکەى شیخ (ابن الصلاح)
 پیرۆزى قەصرى قەبرى پرنوورى
 ناوى باوکیشى (عبدالرحمن)ە
 شیلەخانیه لە خاك و ئاوا
 کە (ابن الصلاح) تەوەللودى بوو
 یەكەم زانا بوو بۆ تەدریسی دین
 عیلمى تەحصیل کرد تا بوو بە زانا
 بۆ تەحصیلی عیلم زیاتر لە حاصل
 مەخسوس لە عیلمى تەفسیر و حەدیس
 جا ھاتەووە شام ئارام و ئاسان
 بۆ صیلهى رەحم و دیدەنى دۆستان
 لەگەڵ باوکى بە قەدر و تەمکین
 ئىستىقبال کران بە رووى ئىحتیرام

باوکی دامه‌زرا له‌ شاری‌ ه‌ل‌ه‌ب
 (أسد الدین)ی، له‌قه‌ب به‌ شیرکو
 (ابن‌ الصلاح)یش، مایه‌وه‌ له‌ شام
 تا تاوی‌ ږوژی‌ دا به‌ دونیادا
 چه‌ن ته‌ثلیفی‌ کرد‌نایاب‌ و نه‌فیس
 من‌ نه‌و ته‌ثلیف‌ه‌م‌ کردووه‌ به‌ ئیمام
 تا براکانم‌ زوو بی‌که‌ن له‌به‌ر
 سونته‌ و نه‌شه‌ر ه‌دیس‌ و خه‌به‌ر
 موچه‌ددیس‌ حافیز حوججه‌ت و حاکم
 چواره‌ی‌ نه‌وه‌لیان‌ موته‌رادیفن
 مه‌تن نه‌لفازی‌ ه‌دیس‌ه‌کانه
 موسنید‌ ږاوییه‌ به‌ شتوه‌ی‌ ئیسناد
 موسنه‌د به‌ فه‌ت‌حه‌ ه‌دیس‌ی‌ وایه
 موچه‌ددیس‌ یانی‌ زانای‌ ږر مایه
 نه‌وه‌ن زاناب‌ی‌ به‌ حال‌ی‌ نه‌ش‌خاص
 حافیز به‌ پایه‌ له‌وه‌ بال‌تر
 حاکیم‌ زوژتره‌ مقام‌ و ناوی
 حافیز که‌سی‌که‌ سه‌د ه‌زار ه‌دیس
 حوججه‌ له‌به‌ر که‌ر ږو‌سی‌ سه‌د ه‌زار
 حاکیم‌ شامیل‌ه‌ عیلم‌ی‌ به‌ ږه‌حمه‌ت
 زانای‌ نه‌حادیس‌ له‌سه‌ر ریوايه
 واته‌ نه‌و له‌فزه‌ یا نه‌و ره‌فتاره
 یانی‌ وای‌ فه‌رموویا نه‌و کاره‌ی‌ کرد

له‌سه‌ر مه‌دره‌سه‌ی‌ میری‌ موقه‌ږه‌ب
 مامی‌ صه‌لاحی‌ به‌ شان‌ و شکو
 کرا به‌ موفتی‌ به‌ (شیخ‌ الاسلام)
 له‌ عیلم‌ و حیل‌م‌ و فه‌زل‌ و ته‌قوادا
 یه‌کی‌ له‌وانه‌ له‌ عیلم‌ی‌ ه‌دیس
 ږو: ږنگه‌ی‌ ره‌ه‌به‌ر (أحسن‌ الکلام)
 تا ئاگادار بن‌ له‌ ږنگه‌ی‌ ره‌ه‌به‌ر
 مه‌تن و سه‌نه‌د و موسنه‌د ژیروسه‌ر
 ئیستیلاحتان‌ به‌ ده‌وری‌ دائیم
 له‌سه‌ر یه‌ک‌ مه‌عنا موته‌عاریفن
 سه‌نه‌د نه‌فرادی‌ ږاوییه‌کانه
 فلان‌ له‌ فلان‌ تا (خیر‌ العباد)
 به‌ سه‌نه‌د ږروا ه‌ه‌تا نه‌پایه
 له‌ ږو‌ږیوايه‌ت‌ ه‌ه‌م‌ ږو‌دیرایه
 نه‌که‌و‌یته‌ ناو‌ گ‌یژی‌ ئیلتیاس
 حوججه‌ له‌ حافیز مایه‌ی‌ زیاتر
 به‌ل‌ی‌ فه‌رموویه‌ شیخی‌ مه‌ناوی:
 له‌به‌رکا وینه‌ی‌ جه‌وه‌ری‌ نه‌فیس
 له‌ قه‌ول‌ و فیعل‌ی‌ ته‌قریری‌ موختار
 ږو‌ نه‌حادیسی‌ ساحیب‌ی‌ ئوممه‌ت
 ږووی‌ له‌ ه‌دیس‌ه‌ له‌ مه‌تن‌ و مایه
 یا نه‌و ته‌قریره‌ له‌ږو‌ موختاره
 یا له‌و رووداوا ئینکاری‌ نه‌کرد

زاتي نه نوهری ره بهری پاکه	ليرا مه وزووعی نه م عيلمه چاکه
صلي ربنا تعالی عليه	(من حيث اسناد الحديث اليه
له خه تا له پروی نه و نيسبه تانه	غايه عيسمه تي راوييه کانه
که نه قللی سوننه ت نه کا به وايه	ته عريفه که يشی عيلمکی وايه
نه للی ته عريفی نه م عيلمه وايه	زانای هه ديسيش له سه ر ديرايه
له پروی سبحة ت وحوسن وزوعف ورده	عيلمکه باحيث له حالی سه نه د
ناخو زه عيفه ياخود قه وييه	مه وزووعه که يشی راوی و مهروييه
له و ئيسنده دا لای مه ولای به شهر	غايه يش دوورييه له خه تاو خه ته ر
به نه مری عومره (بن عبدالعزيز)	ئينو شه هايی زوهری پر ته ميز
(جزاه الله الملك العلام)	نه م عيلمهی دانا بو نه هلی ئيسلام
بياری نه نوار بو قوبه ی قه بری	له سه دو يازده ی ته تريخی هيجری

(به شه کانی فه رموده)

بزائن: هه ديسی شهریف به چهنه جور ته قسيم نه کړی له سه ر ئيعتباری سیفات و ئيعتبارات و به م شپوه نه قسامی هه ديس نه کهن به شه ست و پينج قيسم، به لکو له و ژماره يش زياتر نه روا، به لام موحه ديسين ته ماشايان نه کردوون، وه نه م ته قسيمانه ته قسيمی ئيعتبارين.

جا نه لين: هه ديس یا موته واته ره یا هه ديسی ئاحاده، وه موته واته ره نه وه يه پينج شهرتی تيدا بيته جي:

يه که م: ژماره ی راوييه کانی زوړی.

دووه م: زوړيه که به نه ندازه يه که بيت که به عاده ت گرده وه بوونی نه و که سانه له سه ر دروکردن مه حال بی.

سيه م: رپوايه ته که ی له سه ر به کارهينانی يه کي له هه واسی خه مسه بی، واته: به

گوږچکه ځوی فهورموده که ښتووه، وه یا به چاوی ځوی رهفتاره که ډیوه.
چواره م: نه وه یه نه م شه رتانه له سه ره وه تا خوار له هه موو چینی که ډیته جی، واته:
ژماره ږاوی هه موو چینی که ژور بی به نه وعی به عاده ت مه حال بی، که له سه ر درو کردن
گرده وه بین و نه ساسی ږیوا یه ته که یش له سه ر ئی حساس بی.

پینجه م: نه مه یه که عیلم په یدا بی به یه قین بو بیسه ری نه وه ه دیسه، جا وینه یه کی
نه م خه به ره موته واته ره وه کو ه دیسی: (مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ)^(١)،
واته: هه رکه سی عه مدی و قه سد دروم به ده مه وه هه لیه ستی نه وه با دابمه زری له سه ر
جی که دانیشتنی ځوی له ناگری دوزه خدا، واته: نه و که سه بیگومان شیاوی نه وه یه له ناگری
دوزه خدا عه زاب بدری، نه م ه دیسه له چینی یه که مدا زیاتر له هه فتا که س بیستویانه
له هه زره ته وه ﷺ هه روا له چینه خواره وه کانشا به و ژماره زوره ږیوا یه ت کراوه.

وه بزائن بو ژماره ږاوی یه کان له ه دیسی موته واته رد عه ده دیکی مه علووم دیاری
نه کراوه، به لکو میزان ئیفاده ی عیلمه به ئینسان به گوږی ره ی عاده ت، واته: هه ر عه ده دی
بوو به هو ی عیلم و یه قین بو بیسه ره کان نه وه نه وه ه دیسه له وکاته دا به ر موته واته ر
نه که وئ به شه رتی نه وه که باقی مه رجه کانش بیته جی، به لئ، بازئ له زانا کان
فه موویانه: نابئ ژماره چوار یان پینج بی، چوانکه چوار شاهید له شه هاده تی زینادا
پیویسته ته زکیه بکرتن له به ر نه وه که شه هاده ته که یان مو فیدی زه تنه و به بی ته زکیه ی
موزه ککی زه عیفه، وه پینج که سیش وه کو که لیمه ی لیعان، نه ویش هه ر موجیی زه تنه،
به لام له پینج زیاتر قاییله که ئیفاده ی عیلم بکا.

١. حدیث صحیح لغیره، رجاله ثقات رجال الشیخین غیر ثعلبه. وهو ابن یزید الحماني. فقد روی له النسائي في «مسند علي» وقال: ثقة، وذكره ابن حبان في «الثقات»، وقال ابن عدي: لم أجد له حديثاً منكراً، وقال البخاري: فيه نظر. حبيب: هو ابن أبي ثابت، موصوف بالتدليس و قد عنعن، و أخرجه أبو يعلى (٤٩٦) من طريق محمد بن فضيل، بهذا الإسناد، و أخرجه البزار (٨٦٧)، وأبو يعلى (٤٩٦) و (٥٨٨)، وابن عدي في «الكامل» ٥٣٦/٢ من طرق عن الأعمش، برواه: مُسند الإمام أحمد بن حنبل المحقق: شعيب الأرناؤوط - عادل مرشد، و آخرون، ٢٤/٢، الحديث المُرقَّم (٥٨٤).

وه قيسمی دووهم له م ته قسيمه دا که هديسی ئاحاده له سهر سي به شه: يه که م: ناوی نه به ن به مه شهوور که بریتیه له: هديسی راويه کانی له دوو که س زیاتر بن، به لام نه گا به پایه ی هديسی موته واته ر، وه هم مه شهوور ناویش نه بری به (مستفیض) وه نه مانه یه کیکن، وه بازی له زاناکان فهرقیان کردوون به وه که پیویسته ژماره ی راویه کانی (مستفیض) له نه وه له وه تا ئاخر وه کو یه ک بن، واته چوار که س له چوار که س یا خود پینچ که س له پینچ که س بن له مسهر یان نه وسهر، وه بازی له زاناکان وا فهرقیان کردوون به فهرقیکی تر، وه مه عنایه کی تری نه وه یه که دائر بی له ناو خه لکدا خواهر راویه کی بی یا دوو یا سی، یا ههر سه نه دی نه بی، جا پیویسته ئینسان هوشار بی له م بابه تانه وه.

دووهم: له نه قسامی ئاحاد هديسی عه زیزه که هديسیکی وایه راویه که ی له دوو که س که متر نه بی.

سییه م: له نه قسامی ئاحاد غه ریه که هديسیکی وایه له شوینیکدا ته نیا یه کی ریوايه تی بکا، خواهر له باقی شوینه کانا ههر یه که یه که بن، وه یا له بازی شوینا زیاتر بن، وه هديسی غه ریب نه گهر له ژووره وه راویه کی بی واته له لای سه حابیه وه نه وه ناوئه بری به فهردی موته ق، وه نه گهر له غه یری نه شوینه دا یه کی بی نه وه ناوئه بری به فهردی نیسی.

بزائن: هديسی ئاحاد که ماعه دای هديسی موته واته ره ئیفاده ی عیلمی یه قینی ناکا مه گهر به هو ی قه رائین و ده لیلی خاريجیه وه، وه کو نه وه له گه ل خه به ردان به مردنی نه خو ش هاوار و گریان له ماله که یه وه په یدا بی و قه رائین له سهر وه فاته که ی په یدا بین. هه روا بزائن هديسی موته واته ر له سهر دوو قيسمه:

یه که م: موته واته ری له فزی که نه وه یه نه وه عه ده ده زوره که باسما نکرده موو به یه که له فز ریوايه تی بکه ن، وه کو هديسی: (مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ)، که به عینی نه م له فزه له حه فتا سه حابی زیاتر ریوايه تیان کردووه له حه زره ته وه ﷺ. دووهم: موته واته ری مه عنه وی که نه وه یه نه وه عه ده ده زوره که وتمان به عیاراتی

موتۀ فاوټ يۀ كه مه ټلووب ړيوايۀ ټ بكن، وه كو ټۀ حاديسی ده سټبه رزكر دنۀ وهی
 هۀ زره ټ صلی الله علیه و سلم له كاتی دوعا كړندا، ټۀ مه وارید بووه له ده وری سۀ د هۀ ديسدا
 له چۀ ند واقیعی جیا جیادا كه ړاوییۀ كان هۀ موو ټیټیفاقیان هۀ یۀ له سۀ ر
 ده سټبه رزكر دنۀ وهی هۀ زره ټ صلی الله علیه و سلم له و واقیعا نه دا.

ټۀ قسامی هۀ ديس

هۀ مووبۀ وینۀ ی گۀ وهۀ ری گۀ نجن	ټۀ قسامی هۀ ديس ټاشۀ سټ و پټنجن
ټۀ و ټۀ قسیمانۀ ټیټیارییۀ	له لای زانادا باش دیارییۀ
موتۀ واتۀ ره یاخود له ټاحاد	ټۀ ټین سوننۀ تی (سید العباد)
كه ټرۀ تی ړاوی بو ټۀ قلی خۀ بهر	شرووتی یۀ كه م پټنجۀ موعتۀ بهر
گرده وه بووبن به عاده تی خو	دووه م ټۀ مین بین كه له سۀ درو
بیستن و بینن بین و مه ساس بی	سیئۀ م ټۀ ساسی له سۀ ر ټی حساس بی
له چینه كانا پټنۀ جی یۀ ك جار	چوارۀ م ټۀ م وه زۀ له سۀ ر ټا به خوار
حصولی عیلمۀ به و خۀ بهرانه	پټنجۀ م عۀ لاوی ټۀ و شرووتانۀ
ده س بدا بو ټو به شیوۀ ی ټۀ مکی	یانی عیلمی کی به دیهیی یۀ قین
فلټبو (ټا ټیټیهاكۀ ی	وه كو هۀ ديسی (من كذب علي
به زیاتر له دوو ټۀ قلی زهروورۀ	دووه م سی قیسمی یۀ كه م مه شهوورۀ
به لام نه گانۀ ټای موتۀ واتۀ ر	سی ټۀ كۀ س یا چوار یا له وه زیاتر
ټۀ بی سۀ ر ټا خوار ړیزی یۀ ك ړی بی	هۀ روا (مستفیض) بازی ټۀ كۀ س ټۀ ټن
یا چوار له چوار ټا خاوه م حصول	سی ټۀ سی له سی هۀ ټا لای ړه سوول
سیئۀ م غه رییۀ له سۀ ر یۀ ك كه سۀ	دووه م عۀ زیزۀ دوو كه سی به سۀ
یانی ټۀ و سۀ ر ی سۀ حابی ټیا بوو	جا ټۀ گۀ ر غوربۀ ټ له ټۀ سلدا بوو
وا نه بوو فۀ ردی نیسییۀ به حق	ټۀ وه ناسراوه به فۀ ردی موتۀ له ق

ئه‌وه‌ی له به‌شی ئاحاد مه‌عدووده بازئ مه‌قبووله و بازئ مه‌ردووده
به‌بئ قهرینه خه‌به‌ری ئاحاد ئیفاده‌ی یه‌قین ناکه‌ن به عیاد
بزائن: حه‌دیس‌ی شه‌ریف به ئیعتیباری قووه‌ت و زوعفی ئیسناد سی قیسمه: سه‌حیح،
حه‌سه‌ن، زه‌عیف، ئه‌مانه‌یش هه‌رکام ده‌ره‌جاتیان هه‌یه.

۱- فهرمووده‌ی ساغ (الصحيح)^(۱)

جا قیسمی یه‌که‌م که حه‌دیس‌ی سه‌حیحه ئه‌وه‌یه که: ئینسانی عادیل و زابیت ریوایه‌تی
بکا له عادیلی زابیت، به سه‌نه‌دی موته‌سیل، هه‌تا ئه‌گا به حه‌زه‌ت صَلَّاهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مه‌رجئ
ئه‌و پارییه نه‌شازبئ و نه‌موه‌لل بئ، جا هه‌ر حه‌دیس‌ی به‌م یاسایه ریوایه‌ت کرابئ
ئه‌وه له عورفی موحه‌ددیسیندا ناوی (صحيح)ه، وه مه‌عنای ئه‌و قه‌یدانه له ته‌عریفی
سه‌حیحا ناوبراون، به‌م جوهریه: (عادل) ئینسانیکه دارای مه‌له‌که‌ی ته‌قوا، واته‌خواه‌نی
سیفه‌تی ته‌قوا بئ، به‌جۆرئ ئه‌و سیفه‌ته‌لازمی وجوودی بئ و بووبئ به‌مولکی، وه ته‌قوا
پاریز و دوورییه له‌کوفر به‌هه‌موو سینفیکیه‌وه، وینه‌ی ئیلحاد و ئیشراک و ئینکاری فریشته
و پیغه‌مبه‌ران و کتیه‌کان که خودا بۆی ناردوون و قه‌زا و قه‌ده‌ر و رۆژی قیامه‌ت، وه
پاریزه له‌تاوانی گه‌وره، وه‌کو: قه‌تل و زینا و رība و شوربی موسه‌ککیرات و بوختان کردن
و ئازاردانی باوک و دایک و دزی و جه‌رده‌یی و جادوو کردن و هه‌له‌هاتن له‌جه‌نگی کافران
بئ عوزری شه‌رعی، وه پاریزه له‌پۆچوون به‌دونیا‌دا، واته‌: ته‌ماعی مال گرده‌وه کردن به
نه‌وعئ که شیاوی پیاوی موسلمان نه‌بئ، وه پاریزه له‌بئ مروه‌تی، واته‌: دوور بئ له‌وتار و
ره‌فتارئ که به‌عورف و عاده‌ت مونسبی نه‌بئ.

۱. بۆ زیاتر ناسینی فهرمووده‌ی سه‌حیح ته‌ماشای ئه‌م سه‌ره‌چاوانه بکه: (معرفه‌ علوم الحديث: ۵۸، وجامع
الأصول ۱/ ۱۶۰، وإرشاد طلاب الحقائق ۱/ ۱۱۰ - ۱۳۶، والتقريب: ۳۱ - ۴۲، والاقتراح: ۱۵۲، والمنهل الروي: ۳۳،
والخلاصة: ۳۵، والموقفه: ۲۴، واختصار علوم الحديث: ۲۱، والمقنع ۱/ ۴۱ وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۱۱۰،
ونزهة النظر: ۸۲، والمختصر للکافجي: ۱۱۳، وفتح المغیث ۱/ ۱۷ وألفية السيوطي: ۳ - ۱۵، وشرح السيوطي
على ألفية العراقي: ۹۸، وتوضيح الأفكار ۱/ ۷، وظفر الأمانی: ۱۲۰، وقواعد التحديث: ۷۹).

وه ږاوي شاز ښهويه كه ږيوايه ته كه ښي موخاليف ښي ټو ږيوايه تي عادلتي كه له و
 ږاجيحهتر ښي، به نه وعي كه قابيل نه ښي جه مع له به ښي ږيوايه ته كانياندا.
 وه موعه لله له كه سيكه عيلله تيكي تيډا ښي، وه كو ښرسال له هه ډيسي مه وسوول و
 وه قف له هه ډيسي مه رفووعدا، يا ويښه ښه مانه كه باسيان ډي.
 وه به و قهيدانه ښيحهتر از كراوه له داخل بووني هه ډيسي مورسه ل و مونقه تيع و
 موعزه ل و شاز و هه هه ډيسي عيلله تيكي زيان داري ښي، له ته عريفي سه حيحدا.
 بزائن ښيختيلافي موحه دډيسين له سيحه ته هه ډيسي، به تايه تي له بهر ښهويه
 ښيختيلافيان ههويه له وجودي ښه و سيفه تانه كه باسمان كردن، يان له بهر ښيختيلافه له
 به شهرت گرتني بازي له و سيفه تانه، وه كو ښيختيلاف له هه ډيسي مورسه لدا ښه و كه سه به
 سه حيحي دائه ښي، ښه ښي: شهرت ښيه هه ډيسي سه حيح بگا به سه حابي و موقابيله كه ښي
 ښهويه به شهرت ښه گري.

وه بزائن شهرتي هه ډيسي سه حيح ښيه كه (مقطوع به) ښي به ښيتيفافي ښمامه كان،
 چونكه هه ډيسي سه حيحي وا ههويه كه تاقه عادلتي ږيوايه تي كرووه، وه خه بهري
 واحيدي عادل بازي له ښمامه كان قبولي ښه كن و بازيكيان قبولي ناكه ن.
 هه روا هه ډيسيكيش سه حيح نه ښي مه عناي وا ښيه كه موخايفي واقع و نه فسولته موه،
 چونكه گه ښي هه ډيس ههويه له سه ر ښسناد به پايه ښي سيحه ته نه گه ښتووه (مع انه) له
 واقيعدا هه ډيسه و هه رموده ښي هه زره ته ﷺ جا (ښين سه لاح) ښه ښي:

له م مه قامه دا چه ند فائده يه كه ههويه^(۱):

يه كه م: هه ډيسي سه حيح له سه ر دوو قيسمه، يه كه م (متفق عليه) كه به ښيتيفافي
 موحه ديسان به پايه ښي سيحه ته نه گه ښتووه، دووه م (مختلف فيه) كه له لاي بازي له
 موحه دډيسه كان به پايه ښي سيحه ته نه گه ښتووه، هه روا هه ډيسي سه حيح مه شهوور و

۱. ږروانه: معرفه انواع علوم الحديث، عثمان بن عبد الرحمن، أبو عمرو، تقي الدين المعروف بابن الصلاح
 (المتوفى: ٦٤٣هـ)، المحقق: عبد اللطيف الهميم - ماهر ياسين الفحل، الطبعة الأولى، الناشر: دار الكتب
 العلمية، (١٤٢٣ هـ / ٢٠٠٢ م)، ٨٠ ل، و الإكليل: ٢٩ - ٤٣، و نكت الزركشي ١ / ١٢٥ - ١٢٨.

غەریب و ناوبەینی ھەبە، وە بە ئیعتیباری بە ھیزی و بی ھیزی ئەو سیفەتەنە کە ئیعتیار کراون تیایدا، ئەو ھەندە پلە و پایە ی زۆرە کە بە عادەت ناژمیررین، بۆ وینە: عەدالەتی ئەبوبەکر سدیق یا عومەری فارووق یا باقی خەلیفەکان لە عەدالەتی ئاحادی سەحابە بە ھیزترە، ھەرچەند ھەموویان عادلن - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - ھەروا عەدالەتی بازی لە تابیعین لە بازیکی تریان بە ھیزترە و عەدالەتی بازی لەوانە کە ناسراون بە تەقوا لە عەدالەتی غەیری ئەو زیاترە، ھەروا باقی سیفەتەکانی تریش، (بناءً عليه) چاک وایە لەم بابەو زۆر نەدوێ و حوکم نەکا بەو کە فلان ئیسناد لە ھەموو ئیسنادەکان بە ھیزترە، چونکە قاییلە لە حەقیقەتا پایە ی ئەو شەخسانەت بۆ دەر نەکەوتی، (ومع ذلك) موخەددیسەکان بە گوێرە ی طاقت جۆھدیان کردووە لە تەماشاکردن و وردەکاری لە سیفاتی راویبەکانا و گەشتوون بە پایە ی قەناعەت، رپوایەت کراوە لە ئیسنادی کۆری راھەو ھەبە فەرموویەتی: (أصح الأسانید) ئیسنادی زوھری لە سالیمی کۆری عەبدوللّا لە عەبدوللّاو لە عومەری کۆری خەتتابەو، وە ئیمام ئەحمەدی کۆری حەنبەل ئەویش ھەروا فەرموو.

وہ رپوایەت کراوە لە عومەری کۆری عەلی فەللاسەو فەرموویەتی: (أصح الأسانید) ئیسنادی ئیبنوسیرینە لە عوبەیدەو لە ئیمامی عەلی - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وە رپوایەت کراوە لە ئەبوبەکر سدیق کۆری شەیبەو فەرموویەتی: (أصح الأسانید) ئیسنادی زوھریبە لە عەلی زەینولعابدینەو لە ئیمامی حوسەینی باوکی لە ئیمامی عەلی ئیبنی ئەببە تالیبەو - رضی اللہ عنہم أجمعین -

وہ رپوایەت کراوە لە موخەددیسی مەشھوور موخەممەدی کۆری ئیسماعیلی بوخاریبەو - رحمہ اللہ تعالی - کە: (أصح الأسانید) ئیسنادی ئیمامی مالیکی کۆری ئەنەسە لە نافع لە ئیبنی عومەرەو، جا ئیمام ئەبو مەنسور لە سەر ئەم ئەساسە فەرموویەتی: (أصح الأسانید) ئیسنادی ئیمام شافعیبە لە ئیمامی مالیکەو لە نافیعەو لە ئیبنو عومەرەو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وە دەللی ھێناو تەو بەو کە ئیجماعی موخەددیسین لە راویبەکانی ئیمام مالیکدا کەس نەبوو خاوەن پایە تر بووبی لە ئیمامی شافعی - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - .

فائیدە ی دووھەم: کاتێ لە کتییە حەدیسدا حەدیسێکی (صحيح الاسناد) ی، وامان

وه‌رگرت که له سه‌حیحی بوخاری و موسلیمدا نه‌بوو وه له باقی کتیبه موخته به‌ره‌کانیشا نه‌بوو، یا ناوی سیححه‌تی نه‌برابوو ئه‌وه ئیمه ناتوانین جه‌زم بنیین به‌وه که ئه‌و ه‌دیسه سه‌حیحه، چونکی له‌م زه‌مانه‌دا ده‌رکی ه‌دیسی سه‌حیح و ته‌حقیقی ئیسناد گه‌لن زه‌حه‌ته، له‌به‌رئ‌وه ه‌ر ئیسنادی ئه‌بینی گه‌لی قسه‌ه‌یه له ئیسناده‌که‌یدا، که‌وابی ئه‌نجام ه‌اته سه‌ر ئه‌وه که له ناسینی ه‌دیسی سه‌حیح و ه‌سه‌ندا ئیعتیما‌د بده‌ین له‌سه‌ر نه‌سسی ئه‌و خاوه‌ن کتیبانه به‌سیححه‌تی ه‌دیس یا به‌حوسنی، چونکه ئه‌و کتیبانه ئه‌وه‌نده مه‌شهوور و مه‌عروفن ئینسان به‌عاده‌ت ئه‌مین له‌وه که ته‌حریف و ته‌بدیلیان تیدا بکری یا کرابی، وه‌حالی موئه‌للیفه‌کانیشیان مه‌علوممه‌بو‌مان، که‌وابی زو‌ربه‌ی مه‌قسوود له ئیجازه وه‌رگرتن بو ریوایه‌تی ئه‌حادیس له ئیسنادیکا خاریج بی له ئیسنادی ئه‌وانه ئه‌وه‌یه که زنجیره‌ی ئیسناد و پرشته‌ی ئیتتیسال له‌ناو موسلمانانا به‌رده‌وام بی له‌به‌رئ‌وه که مانه‌وه‌ی ئیسناد و په‌بت له به‌ینی ئوممه‌ت و پیغه‌مبه‌ردا له‌خاسه‌ی ئوممه‌تی ه‌زره‌تی موحه‌ممه‌ده ﷺ.

فائیده‌ی سییه‌م: په‌که‌م که‌س که ته‌سنیفی ه‌دیسی سه‌حیحی کردووه ئیما‌م ئه‌بو عه‌بدوللا موحه‌ممه‌د کوری ئیسماعیل مه‌شهوور به‌بوخارییه - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ - به‌شوینی ئه‌ودا ئیما‌می موسلیم کوری ه‌ججاجی نیسابووری قوشه‌یرییه، وه‌موسلیم له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که شاگردی بوخاری بووه له‌گه‌لن که‌س له ماموستانانی بوخاریش ریوایه‌تی ئه‌حادیسی کردووه، وه‌کتیبی ئه‌م دوو ئیما‌مه له پاش قورئانی که‌ریم ئه‌سه‌حی کتیبه‌کانن، چونکه پاش که‌لامی خودای ته‌عالا که‌لامی ره‌سووله‌للا‌یه و ئه‌وه‌ی وا له‌و کتیبانه‌دا ئه‌سه‌ح و ئه‌سه‌به‌تی که‌لامی ره‌سووله‌للا‌یه ﷺ، وه‌ئ‌وه‌ی که له ئیما‌می شافعییه‌وه ریوایه‌ت کراوه که فره‌موویه: نازانم له‌سه‌ر عه‌رزا کتیبی بی له کتیبی ئیما‌می مالیک ساغتر بی، ئه‌وه ئه‌و فره‌مووده‌یه له پی‌ش ته‌ئلیفی سه‌حیحی بوخاری و سه‌حیحی موسلیمدا بووه و به‌نیسه‌تی عه‌سری خو‌یه‌وه بووه.

جا بزنان (جامع الصحیح)ی، بوخاری ئه‌سه‌حتره له کتیبی موسلیم و فه‌وائیدیشی زو‌رت‌ره، وه‌ئ‌وه که ئه‌بو عه‌لی حافیزی نیسابووری فره‌موویه‌تی: له ژیر خیمه‌ی

ئاسماندا كتيبي نيه سه حيتربى له كتيبي موسليم، ئەگەر مەبەستى ئەو بەى كه له كتيبي موسليدا هەر هەدىسى سه حيح هەيه و شتى ترى تيدا نيه، وهكو كتيبي بوخارى كه له تەرجومەى بابەكاندا بازى شتى تيداىە لەسەر وهسفى مەشرووتى خوى نيه، ئەو هەقى ناكا، وه ئەگەر مەبەستى ئەو بەى كه كتيبي موسليم پاجيحتەرە له كتيبي بوخارى له ئەوسافينكدا كه بگەرپتەوه بۆ نهفسى هەدىسى سه حيح، واتە ئەسەحتەرە له سه حيحەكانى كتيبي بوخارى، ئەو ئەو مەبەستەى لى قبول ناكري.

فائيدەى چوارەم: ئەمەيه كه بوخارى و موسليم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا هەموو هەدىسە سه حيحەكانيان رىوايەت نەكردوو هەناو كتيبهكانياندا و ئەو يەشيان نەخستوو تەگەردنى خويان، بەلى ئەو هەى كه رىوايەتيان كردوو هەقەت هەدىسى سه حيحە، ئيمامى بوخارى فەرموويه تى: (ها أدخلت في كتابي «الجامع» إلا ما صحَّ، وَ تَرَكْتُ مِنَ الصَّحَاحِ لِحَالِ الطُّوْلِ)^(١)، رىوايەت كراوه له موسليم - رحمه الله - فەرموويه تى: (ليس كل شيءٍ عندي صحيحٍ وَضَعْتُهُ هَاهُنَا - يعني: في كتابه الصحيح - إِنَّمَا وَضَعْتُ هَاهُنَا مَا أَجْمَعُوا عَلَيْهِ)^(٢)، وه (أبو عبد الله بن الأخرم الحافظ) فەرموويه تى: زۆر كه مە ئەو هەى كه له دەستى بوخارى و موسليم دەرچوو هەو هەى كه ثابت بى له هەدىس، يانى له ناو كتيبهكانياندا، بەلام يەك ئەتوانى بلى: ئەو هەى كه له دەستى ئەوان دەرچوو و نه يانئوسيو هە كتيبهكانياندا كه م نيه و زۆر، بۆ وينه: (المستدرک على الصحيحين) تەئلفى (الحاكم أبو عبد الله) يە كتيبيكى گەورەيه و گەلى هەدىسى تيايه له كتيبهكانى ئەوانا نيه هەرچەند له ئيسنادى بازى له و هەدىسانەدا قسە هەيه.

ئيمامى بوخارى - رحمه الله - فەرموويه تى: سەد هەزار هەدىسى سه حيح و دوو سەد هەزار هەدىسى وا كه بە پاىه سىحەت نەگەيشتون هەمووم لەبەرن^(٣).

وه ئەو هەى وا له ناو كتيبهكەيا له سه حيح هەوت هەزار و دوو سەد و هەفتا و پينج

١. بروانه: رواه ابن عدي في الكامل ١/ ٢٢٦، و في أسماء مَن روى عنهم البخاري (٤ أ)، والخطيب في تاريخ بغداد ٢/ ٨ - ٩، والحازمي في شروط الأئمة الخمسة: ٦٢ - ٦٣، وانظر: هدي الساري ١٨.

٢. بروانه: صحيح مسلم ٢/ ١٥، عقيب (٤٠٤).

٣. أسنده ابن عدي في مقدمة الكامل ١/ ٢٢٦، والخطيب في تاريخه ٢/ ٢٥، والحازمي في شروط الأئمة ٦١، وابن نقطة في التقييد: ٣٣.

ه‌دیس‌ه به موک‌ه‌ره‌کانه‌وه و به‌بئ موک‌ه‌ره‌ره‌کان چوار ه‌ه‌زار ه‌دیس‌ن. به‌لئ ئه‌و عیاره‌ته ئه‌خبار و ئاساری سه‌حابی و تابعین هم ئه‌گرېته‌وه، وه‌گومان وایه ه‌دیس‌ئ که‌ړیوایه‌ت کرابئ به‌ دوو ئیس‌ناد به‌ دوو ه‌دیس‌ی ژماردووه.

جا پاش ئه‌مانه ئه‌گه‌ر یه‌کئ تالبی ه‌دیس‌ی سه‌حیح بئ له‌وانه‌ی که‌ له‌ بوخاری و موس‌لیمدا نه‌بن پټویسته وه‌ری بگرئ له‌ یه‌کئ له‌ کتیب‌ه مه‌شهووره‌کان، وه‌کو: کتیب‌ی ئه‌بوداودی سه‌جستانی و ئه‌بو عیس‌ای ترمزی و ئه‌بو عه‌بدوره‌حمانی نه‌سائی و ئه‌بویه‌کری به‌نی خوزه‌یمه و ئه‌بولحه‌سه‌نی داره‌توقنی و غه‌یری ئه‌وانیش. به‌لام ئه‌گه‌ر له‌و کتیب‌انه‌ی وه‌رگرت که‌ سه‌حیح و غه‌یره سه‌حیحیان گرد کردووه‌ته‌وه، ئه‌وه پټویسته له‌و کتیب‌ه‌دا ته‌سریح کرابئ به‌وه که‌ ئه‌و ه‌دیس‌ه سه‌حیحه و نابئ به‌ ته‌نیا بوونی له‌ یه‌کئ له‌و کتیب‌انه‌دا قه‌ناعت بکا، وه‌ ئه‌گه‌ر له‌و کتیب‌انه‌ی وه‌رگرتبئ که‌ بربارداوه‌ړیوایه‌تی ه‌دیس‌ی سه‌حیحی تیدا بکړئ، ئه‌وه باشه قه‌ناعت بکا به‌ بوونی له‌و کتیب‌ه‌دا و ئه‌و جزره‌ کتیب‌ه که‌ موخته‌سه‌سه به‌ړیوایه‌تی ه‌دیس‌ی سه‌حیح، وه‌کو: کتیب‌ی ئه‌بویه‌کری ئینو خوزه‌یمه و ئه‌و کتیب‌انه‌یش که‌ ته‌خریج کراون له‌سه‌ر کتیب‌ی بوخاری و موس‌لیم، وه‌کو: ته‌للیفی ئه‌بو عه‌وانه‌ی ئه‌سفه‌رایینی و ئه‌بویه‌کری ئیس‌ماعیلی و ئه‌بویه‌کری به‌رقانی و غه‌یری ئه‌مانه‌یش.

وه‌ حاکیم ئه‌بو عه‌بدوللای حافیز زور ئیه‌تیمامی کردووه به‌ زیادکردنی ژماره‌ی ه‌دیس‌ی سه‌حیح و کتیب‌یک‌ی ته‌للیف کردووه‌ ناوی (المستدرک) ه‌، له‌م کتیب‌ه‌دا گه‌لئ ه‌دیس‌ی وا ه‌یه‌ه که‌ له‌ سه‌حیحه‌یندا نین، به‌لام ئه‌و وا حالئ یووه که‌ له‌سه‌ر شه‌رتی بوخاری و موس‌لیم، یان ته‌نیا یه‌کئ له‌وان ړیوایه‌ت کراون و بازیکیشیان ه‌ه‌ر به‌ ئیجتیه‌ادی خوی به‌ سه‌حیحی داناون، ه‌ه‌رچه‌ند له‌سه‌ر شه‌رتی ئه‌وانیش نه‌بئ، به‌لام ئیمه پټویسته ئیحتیات بکه‌ین به‌م شیوه‌یه: ئه‌و ه‌دیس‌ه که‌ ئه‌و حوکمی کردووه به‌ سیححه‌تی و غه‌یری ئه‌و له‌ موحه‌دیس‌ه‌کان ړیوایه‌تی نه‌کردبئ، به‌ ه‌دیس‌ی سه‌حیح ړیوایه‌تی نه‌که‌ین، به‌لکو به‌ ه‌دیس‌ی ه‌سه‌نی دابن‌ین و عه‌مه‌لی پئ ئه‌که‌ین، مه‌گه‌ر عیله‌تیک‌ی وای تیدا بئ که‌ موجیب‌ی زوعفی بئ.

بیدار بن! نزیکه له‌ پایه‌ی موسته‌دیره‌کی حاکیم سه‌حیحی ئه‌بو حاته‌می بوستی،

رحمه‌ الله‌ تعالی.

فائیده‌ی پینجه‌م: ئەو کتیبانه که ته‌خریج کراون له‌سه‌ر بوخاری یا موسلیم - رحمهما الله تعالی - موسه‌ننیه‌کانیان ئیلتیزامی ئەوه‌یان نه‌کردوو که له ئەلفازی حه‌دیه‌کاندا موافیقی بوخاری یا موسلیم بن بئ که‌م و زیاد، چونکی ئەو که‌سانه که رپوایه‌تی ئەو حه‌دیسانه‌یان رپوایه‌ت کردوو له بوخاری و له موسلیم مه‌به‌ستیان (علوی) ئیساند بووه، واته: به ژماره‌یه‌کی که‌م له رپجالی ئیساند حه‌دیه‌کانیان ئەگات به حه‌زهرت ﷺ. هه‌روا ئەوه‌ی به‌یه‌قه‌ی رپوایه‌تی کردوو له (السنن الکبری) و به‌غه‌وی له (شرح السنة) دا و غه‌یری ئەوانیش که له کاتی رپوایه‌تا ئەلین: (أخرجه البخاري ومسلم)، هه‌موو ئەوانه هه‌ر ئەوه‌نده‌ی لئ ئیستیفاده ئەکرئ که شێخی بوخاری یا موسلیم ئەسلی ئەو حه‌دیسانه‌ی رپوایه‌ت کردوو له‌گه‌ڵ ئیحتیمالی ئەوه‌دا که فهرق و ته‌فاووت بێن له‌به‌ینی عیباره‌تی ئەحادیسی (مروی)‌یه‌ی، ئەم کتیبانه له‌گه‌ڵ عیباره‌تی ئەحادیسی موسلیم و بوخاری له‌له‌فزا.

وه جار به جار ته‌فاووت له باژئ مه‌عنایشا هه‌یه، من خۆم دیققه‌تم کردوو له‌وانه‌دا و باژئ فهرق و ته‌فاووت له مه‌عناکانیادا ده‌ست که‌وتوو، مادام وه‌ها بوو ئیوه که نه‌قلی حه‌دیس له‌و کتیبانه‌وه بکه‌ن، قه‌ت مه‌لین: ئەم حه‌دیه به‌م شێوه‌وا له سه‌حیحی بوخاری یا موسلیمدا، مه‌گه‌ر به‌تایبه‌تی موقابه‌له‌ی حه‌دیه‌کان بکه‌ی له‌گه‌ڵ حه‌دیسی بوخاری و یا موسلیم و به‌ته‌واوی موافیقی یه‌ک بن، وه یاخود ئەو موسه‌ننیه‌ بلّیت: (أخرجه البخاري بهذا اللفظ). به‌لئ ئەو کتیبانه‌ی که کورت کراونه‌ته‌وه له بوخاری و موسلیم ئەوه ئەو کتیبانه‌ی عه‌ینی ئەلفازی بوخاری یا موسلیم و موافیقن بۆیان.

فائیده‌ی شه‌شه‌م: ئەو حه‌دیه که بوخاری و موسلیم رپوایه‌تیان کردبێ له سه‌حیحه‌یندا به ئیساندی موته‌سیل، ئەوه حوکم ئەکرئ به سیححه‌تی به‌بئ ئیشکال، وه ئەمما خه‌دیسی موعه‌للّه‌ق که عیباره‌ته له‌و حه‌دیه له سه‌ری ئیسانده‌که‌یه‌وه یه‌کێ یا دوو یا زیاتر له راپویه‌کان ته‌رک کرابێ - وه‌لحال ئەم نه‌وعه کاره له بوخاریدا زۆره و له موسلیمدا که‌مه - ئەوه باژیکیان جینگه‌ی دیققه‌ته و پتویسته ته‌ماشای بکړین: ئەگه‌ر به شێوه‌ی جه‌زم رپوایه‌ت کراوه ئەوه له‌وانه‌یه حوکم به سیححه‌تی کراوه، وه‌کو ئەوه که

بوخارى فهرموويه‌تى: (قال رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كذا وكذا، قال ابن عباس كذا، قال مُجاهد كذا، قال عفان كذا، قال القعنبي كذا، روى أبو هريرة كذا وكذا).

وه ويٲنه‌ى ئه‌م عيابه‌تانه‌يش و ئه‌و شي‌وه ٲيوايه‌ته‌ حوكمه به سيحه‌تى ئه‌و ه‌ديسه‌، ئه‌گه‌رنا وه‌ها به شي‌وه‌ى جه‌زم نه‌قل‌ى نه‌ده‌كرد، وه‌ ئه‌و كه‌سه‌ته‌ عليقه‌كه‌ى ليوه‌كراوه‌ ئه‌گه‌ر له‌ خواري سه‌ حايبيه‌وه‌ بوو ئه‌وه‌ حوكم به سيحه‌تى مه‌وقوفه‌ له‌سه‌ر ئيتتيسالى ئيسناد له‌ به‌ينى ئه‌و كه‌سه‌ و به‌ينى سه‌ حايبيه‌كه‌دا، وه‌ له‌سه‌ر به‌ جه‌ياتنى باقى شرووتى ه‌ديسى سه‌ حيح له‌و به‌ينه‌دا.

وه‌ ئه‌مما ئه‌و ته‌عليقاته‌كه‌ به شي‌وه‌ى جه‌زم نه‌بى‌ وه‌كو ئه‌وه‌ بلى: (روي عن رسول الله - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كذا وكذا، أو روى عن فلان كذا وكذا، أو في الباب عن النبي - صلى الله عليه وسلم - كذا وكذا...). ئه‌وه‌ موجب نيبه‌ بؤ حوكم به سيحه‌تى مه‌روويه‌كه‌ له‌و شه‌خسه‌وه‌، چونكى ويٲنه‌ى ئه‌و عيابه‌تانه‌ له‌ ه‌ديسى زه‌عيفيشدا هه‌يه‌، (مع العلم) زيكرى بوخارى بؤ ئه‌و موعه‌لله‌قانه‌ له‌ناو ئه‌حاديسى سه‌حيحدا ده‌لاله‌ت ئه‌كا له‌سه‌ر سيحه‌تى ئه‌سله‌كه‌ى به‌ ده‌لاله‌تنيكى وه‌ها كه‌ دلى ئينسان ٲيى ئارام ئه‌بى‌ - والله أعلم - وه‌ ئه‌و جوړه‌شثانه‌كه‌ دابه‌زيون له‌ پايه‌ى ه‌ديسى سه‌حيح له‌ بوخارى شه‌ريفدا زوړ كه‌من، وه‌ ئه‌وانه‌ وان له‌ بوخاريدا له‌ ته‌رجومه‌ى بابه‌كاندا - نه‌ك له‌ مه‌قاسيدى بابه‌كاندا - وه‌ له‌ مه‌وزووعاتيكددا كه‌ ناوى كتيبّه‌كه‌ ئيفاده‌ى ئه‌كا به‌ عينوانى: (الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله وسنته وأيامه)، وه‌ مه‌به‌ست له‌ مه‌قاسيدى كتيبّه‌كه‌يه‌ فهرمووده‌ى بوخارى - رحمه‌ الله تعالى - : (ما أدخلت في كتاب الجامع إلا ما صح)، هه‌ر ئه‌وه‌ى كه‌ ه‌ميدى له‌ كتيبى (الجمع بين الصحيحين) دا، فهرموويه‌تى: (لَمْ نَجِدْ مِنَ الْأَثْمَةِ الْمَاضِينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ - مَنْ أَفْصَحَ لَنَا فِي جَمِيعِ مَا جَمَعَهُ بِالصَّحَّةِ إِلَّا هَذَيْنِ الْإِمَامَيْنِ)^(١)، ئه‌ويش هه‌ر مه‌قسوودى مه‌قاسيدى كتيبّه‌كانه‌ و مه‌وزووع و متوونى پايه‌كان، نه‌ك به‌ ته‌رجومه‌كانه‌وه‌، چونكى بازى له‌وانه‌ له‌ سه‌حيح نين قه‌تعن، وه‌كو فهرمووده‌ى بوخارى: (بَابُ مَا يُذَكَّرُ فِي الْفَخْذِ، وَيُرْوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَجَرَهْدٍ، وَ مُحَمَّدِ بْنِ

جَحْشٍ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْفَخْذُ عَوْرَةٌ»^(١)، هَمْ وَهْ كَوْ فَهْرْمُوودَه‌ی لَهْ ئَهْ وَهْلْ بَابْ لَهْ ئَهْ بَوَابِی غُوسْلْ ئَهْ لَیْ: (وَقَالَ بِهِزْ بَنْ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحَى مِنْهُ») ئَهْ مَهْ بَهْ قَهْ تَعِیْ لَهْ سَهْرْ شَهْرَتِیْ ئَهْ وَ نِیْیَهْ، بَوِیَهْ حَهْ مِیْدِیْ لَهْ كِتِیْبِیْ (الْجَمْعُ بَيْنَ الصَّحِيحَيْنِ) نَهْ نِوُوسِیوَهْ، ئَهْ مْ شَتَانَهْ بَزَانَنْ زَوْرْ مَهْ قَسُوودَنْ.

فائیده‌ی حَهْ وَتَهْ مْ: مَادَامْ کَارْ هَاتَهْ سَهْرْ مَوْرَاجَهْ عَهْیْ کِتِیْبِیْ ئِیْمَامَهْ مَوْحَهْ دِیْسَهْ گَهْ وَرَهْ کَانَ، بَوْ جِیَا کَرْدَنَهْ وَه‌یْ حَهْ دِیْسِیْ سَهْ حِیجْ لَهْ غَهْ یَرِیْ سَهْ حِیجْ، بَزَانَنْ پِیْوِیْسْتَهْ بَیْدَارْتَانْ بَکَهْ مَهْ وَهْ لَهْ سَهْرْ ئَهْ قَسَامِیْ سَهْ حِیجْ.

جَا یَهْ کَهْ مْ: ئَهْ وَ سَهْ حِیجَهْ یَهْ کَهْ بُوخَارِیْ وَ مُوسْلِمِیْ هَهْ رِدُووْ بَهْ یَهْ کَهْ وَهْ رِیْوَا یَهْ تِیَانْ کَرْدِیْ.

دُووَهْ مْ: ئَهْ وَ سَهْ حِیجَهْ یَهْ کَهْ بُوخَارِیْ بَهْ تَهْ نِیَا رِیْوَا یَهْ تِیْ کَرْدِیْ.

سِیْیَهْ مْ: ئَهْ وَ سَهْ حِیجَهْ یَهْ کَهْ مُوسْلِمِیْ بَهْ تَهْ نِیَا رِیْوَا یَهْ تِیْ کَرْدِیْ.

چَوَارَهْ مْ: ئَهْ وَ سَهْ حِیجَهْ یَهْ کَهْ وَ رِیْوَا یَهْ تِیْ کَرَابِیْ لَهْ سَهْرْ شَهْرَتِیْ بُوخَارِیْ وَ مُوسْلِمِیْ، لَهْ

غَهْ یَرِیْ خَوِیَانَهْ وَهْ، وَتَهْ ئَهْ وَانْ رِیْوَا یَهْ تِیَانْ نَهْ کَرْدِیْ.

پِیْنَجَهْ مْ: ئَهْ وَ سَهْ حِیجَهْ یَهْ کَهْ لَهْ سَهْرْ بُوخَارِیْ فَهْ قَهْ تِیْ رِیْوَا یَهْ تِیْ کَرَابِیْ وَ بُوخَارِیْ خَوِیْ

رِیْوَا یَهْ تِیْ نَهْ کَرْدِیْ.

١. صحيح البخاري ١٠٣/١ عقيب (٣٧٠)، و حديث ابن عباس: أخرجه أحمد ١/٢٧٥، والترمذي (٢٧٩٦)، والطحاوي في شرح المعاني ١/٤٧٤، والبيهقي ٢/٢٢٨. من طريق أبي يحيى، عن مجاهد، عن ابن عباس، مرفوعاً. وسنده ضعيف؛ لضعف أبي يحيى القتات. لئنه الحافظ في التقریب (٨٤٤٤)، و حديث جرهد: أخرجه عبد الرزاق (١١١٥) و (١٩٨٨)، والحميدي (٨٥٧)، وابن أبي شعبة (٢٦٦٩٢)، وأحمد ٣/٤٧٨ و ٤٧٩، والدارمي (٢٦٥٠)، والبخاري في تاريخه الكبير ٥/ (١٥٤)، وأبو داود (٤٠١٤)، والترمذي (٢٧٩٥)، والطحاوي في شرح المشكل (١٧٠١) و (١٧٠٢)، وفي شرح المعاني ١/٤٧٥، وابن حبان (١٧١٠) والطبراني في الكبير (٢١٣٨) - (٢١٥١)، والدارقطني ١/٢٢٤، والبيهقي ٢/٢٢٨. وحديثه مضطرب جداً. قال ابن عبد البر في الاستيعاب ١/٢٥٥ متحدثاً عن جرهد: «لا تكاد تثبت له صحة روى عن النبي - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْفَخْذُ عَوْرَةٌ»، وقد رواه غيره جماعة، وحديثه ذلك مضطرب». = وانظر فيه: بيان الوهم والإيهام ٣/٣٣٨ (١٠٨٢) و (١٠٨٣) فقد أطال النفس فيه، ونصب الراية ١/٢٤١ - ٢٤٢، وأثر علل الحديث ٢٤٣ - ٢٤٦، و حديث محمد بن جحش: أخرجه أحمد ٥/٢٨٩ - ٢٩٠، وعبد بن حميد (٣٦٧)، والنسائي ٧/٣١٤، والحاكم ٤/١٨٠، والبخاري (٢٢٥١). قال الزيلعي في نصب الراية ٤/٢٤٥ عن إسناد أحمد: «هذا مسند صالح»، قلنا: وكذلك ورد من حديث عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جده، مرفوعاً. بلفظ: «إذا أنكح أحدكم عبده أو أجيريه، فلا ينظر إلى شيء من عورته؛ فإنما أسفل من سرتة إلى ركبتيه من عورته». أخرجه أحمد ٢/١٨٧، وأبو داود (٤٩٦٦)، والبيهقي ٢/٢٢٨ - ٢٢٩، وسنده قوي.

شه‌ش‌ه‌م: ټه‌و سه‌ح‌ی‌ح‌ه‌ی‌ه‌ که له‌سه‌ر شه‌رت‌ی موس‌ل‌ی‌م فه‌قه‌ت ږی‌و‌ای‌ه‌ت ک‌راب‌ی و موس‌ل‌ی‌م خ‌و‌ی ږی‌و‌ای‌ه‌ت‌ی نه‌ک‌ر‌د‌ب‌ی.

ه‌ه‌و‌ت‌ه‌م: ټه‌و سه‌ح‌ی‌ح‌ه‌ی‌ه‌ که ږی‌و‌ای‌ه‌ت ک‌راب‌ی له‌سه‌ر شه‌رت‌ی غ‌ه‌ی‌ری بو‌خ‌اری و موس‌ل‌ی‌م. ټه‌مانه‌ که با‌س‌مان ک‌ردن مو‌ه‌ی‌م‌م‌ات‌ی ټه‌قس‌ام‌ی ه‌د‌ی‌س‌ی سه‌ح‌ی‌ح‌ن و ټه‌ع‌ل‌ای‌ان ق‌ی‌س‌م‌ی یه‌که‌مه‌ و له‌و ق‌ی‌س‌مه‌دا ټه‌ه‌لی ه‌د‌ی‌س ټه‌ل‌ی‌ن: (ص‌ح‌ی‌ح‌ مت‌ف‌ق‌ ع‌ل‌ی‌ه‌)، وه‌ مه‌به‌س‌ت‌ی‌ان ټ‌ی‌ت‌ی‌ف‌اق‌ی بو‌خ‌اری و موس‌ل‌ی‌مه‌ له‌سه‌ری نه‌ک ټ‌ی‌ت‌ی‌ف‌اق‌ی ټ‌وم‌مه‌ت، (مع‌ العلم) له‌وه‌وه‌ لازم د‌ی‌ت ټ‌ی‌ت‌ی‌ف‌اق‌ی ټ‌وم‌مه‌ت، چ‌ون‌ک‌ی ټ‌ی‌ما‌مان‌ی د‌ی‌ن ټ‌ی‌ت‌ی‌ف‌اق‌ی‌ان ه‌ه‌ی‌ه‌ له‌سه‌ر وه‌ر‌گ‌رت‌ی ه‌د‌ی‌س‌ی که بو‌خ‌اری و موس‌ل‌ی‌م ږی‌و‌ای‌ه‌ت‌ی ب‌که‌ن و به‌ سه‌ح‌ی‌ح‌ی د‌اب‌ن‌ی‌ن و ب‌ی دو‌و‌د‌ل‌ی ق‌وب‌و‌ول‌ی ټه‌که‌ن، وه‌ ټه‌م ق‌ی‌س‌مه‌ سی‌ح‌ه‌که‌ی ق‌ه‌ت‌عی‌ه‌، وه‌ ع‌ی‌ل‌م‌ی نه‌زه‌ری به‌و ه‌د‌ی‌سه‌ وه‌ به‌ ږی‌و‌ای‌ه‌ت‌ی له‌ ه‌زه‌ر‌ته‌وه‌ ﷺ ه‌ه‌ی‌ه‌، به‌ خ‌ی‌لاف‌ی ټه‌و که‌سانه‌ که ټه‌ل‌ی‌ن: مو‌ف‌ی‌دی ع‌ی‌ل‌م‌ی ق‌ه‌ت‌عی‌ نی‌ی‌ه‌، له‌به‌ر‌ټه‌وه‌ خ‌ه‌به‌ری ټ‌اح‌اد له‌ زات‌ی خ‌و‌یا مو‌ف‌ی‌دی ع‌ی‌ل‌م‌ نی‌ی‌ه‌، ټه‌وه‌نده‌ ه‌ه‌ی‌ه‌ واج‌به‌ ره‌ف‌ت‌اری پ‌ی ب‌که‌ن، چ‌ون‌که‌ زه‌ن‌ی ق‌وب‌و‌ول‌ی‌ان پ‌ی ه‌ه‌ی‌ه‌، به‌لام‌ قاب‌ی‌له‌ ټه‌و زه‌ن‌نه‌ به‌ خ‌ه‌تا‌ ده‌ر‌چ‌ی.

وه‌ (ابن‌ الص‌لاح) ټه‌فه‌رم‌و‌ی‌ت^(۱): من‌ی‌ش وه‌خ‌ت‌ی خ‌و‌ی ب‌ی‌رم‌ له‌گ‌ه‌ل ټه‌م ب‌ی‌ره‌دا‌ بو‌و، وه‌ له‌ لام‌ و‌اب‌و‌و ټه‌م ب‌ی‌ره‌ را‌سته‌ و به‌ه‌ی‌زه‌، له‌ پا‌شان مه‌ع‌لووم‌ بو‌و که‌ ب‌ی‌ری ټ‌ی‌س‌ته‌م‌ را‌سته‌، چ‌ون‌ک‌ی زه‌ن‌نه‌ به‌ سی‌ح‌ه‌ت‌ی ټه‌و ه‌د‌ی‌سانه‌ زه‌ن‌ی ته‌ن‌یا که‌س‌ی یا چ‌ه‌ند که‌س‌ی‌کی مه‌حد‌وود‌ نی‌ی‌ه‌، به‌ل‌کو زه‌ن‌ی ع‌وله‌ما‌ی ټ‌ی‌سلام‌ه‌ و ټ‌وم‌مه‌ت‌ی ټ‌ی‌سلام‌ به‌ ک‌و‌مه‌ل‌ی مه‌ع‌سووم‌ه‌ له‌ ټ‌ی‌ت‌ی‌ف‌اق‌ له‌سه‌ر خ‌ه‌ته‌ء، ه‌ر له‌به‌ر‌ټه‌مه‌ی‌ه‌ ټ‌ی‌جماع‌ی دام‌ه‌ز‌راب‌ی له‌سه‌ر ټ‌ی‌ج‌ت‌ی‌هاد ټه‌ب‌ی به‌ ح‌وج‌ج‌ه‌ی ق‌ه‌ت‌عی (مع‌ أنه) ټ‌ی‌ج‌ت‌ی‌هاد به‌ ته‌ن‌یا خ‌و‌ی مو‌ف‌ی‌دی زه‌ن‌نه‌، ه‌روا ټ‌ی‌جماع‌ی ع‌وله‌ما‌ ح‌وج‌ج‌ه‌ته‌ ه‌ه‌ر‌چه‌ند‌ی‌ه‌ که‌ یه‌که‌ی عالم‌ه‌کان ق‌سه‌ی‌ان ح‌وج‌ج‌ه‌ت‌ نی‌ی‌ه‌، وه‌ ټه‌مه‌ نو‌ک‌ته‌یه‌کی ن‌ای‌ابه‌ و له‌ فه‌وا‌ئ‌ی‌ده‌که‌یه‌ت‌ی ټه‌وه‌ی که‌ به‌ ته‌ن‌یا ش‌ی‌خ‌ی بو‌خ‌اری یا موس‌ل‌ی‌م ږی‌و‌ای‌ه‌ت‌ی ب‌کا له‌ ق‌ه‌ب‌ی‌لی ق‌ه‌ت‌عی‌اته‌، چ‌ون‌ک‌ی ټ‌وم‌مه‌ت‌ی ټ‌ی‌سلام‌ ک‌ت‌ی‌بی ټه‌و دو‌و زات‌ه‌ی‌ان یه‌که‌ی‌ه‌ که‌ وه‌ر‌گ‌رت‌ووه‌ و ق‌وب‌و‌ول‌ی‌ان

۱. ده‌رباره‌ به‌ باب‌ه‌ت‌ی (إفادة أحاديث الصحيحين لليقين أو الظن)، ب‌روانه‌: ن‌ک‌ت‌ الز‌ر‌ک‌ش‌ی ۱/ ۲۷۶، وم‌ح‌اس‌ن

الاص‌ط‌لاح: ۱۰۱، ون‌ک‌ت‌ ابن‌ ح‌ج‌ر ۱/ ۳۷۱، وال‌بح‌ر‌ الذ‌ی ز‌خ‌ر ۱/ ۳۳۵، وت‌وج‌ی‌ه‌ الن‌ظ‌ر: ۳۰۷.

کردوو له سه ر ئه و شتوه که باسمان کرد، مه گهر چه ند شتیکی که م که بازی له ئه هلی نه قد وه کو داره توقنی و غه یری ئه و باسیان کردوو که مه عرووفن له لای ئه هلی هه دیس.

فائیده ی هه شته م: ده رکه وت له و به یاناته وه کردمان ئه مه که پێگه ی ناسینی هه دیسی سه حیح و هه سه ن به موراجه عه ی سه حیحه ی ن و غه یری سه حیحه ی نه له کتیبه موعته مه ده کان، که وابێ پێگه ی ئه و که سه که ئه یه وی ره فتار یا ئیستیدلال بکا به هه دیس، مادام له و عالمانه بی بۆی دروسته عه مه ل به هه دیس بکا ئه وه یه: بگه رپته وه بۆ کتیبی له و کتیبانه که موقابه له ی کرابی له گه ل چه ند کتیبی ئوسوولی سه حیحه ی وه ها ریوایه ت کرابن به ریوایاتی موته نه وویعه، بۆ ئه وه بووه هۆی موقابه له ی له گه ل ئه و کتیبه مه شه ورا نه دا و سووق و باوه ری بۆ په یدا بیی به و هه دیسه که ئه یه وی ره فتار یا ئیستیدلالی پی بکا - والله أعلم -

ته قسیمی هه دیس بۆ لای سه حیح و هه سه ن و هه عیف

به باری ترا هه دیسی شه ریف	سێ قیسمه: سه حیح، هه سه ن و زه عیف
سه حیح ئه وه یه پاوی عادل بی	له ریوایه تا زه بتی کامل بی
(موصول السند) دوور بی له عیله ت	به عیسی شزووز ئه گا به زیله ت
جا پێویسته شه رح بۆ ئه جزای ته عریف	هه تاله م قیسمه حالێ بن ظه ریف
عادل له عورفا ئینساتیکه وا	دارا بی له بۆ مه له که ی ته قوا
ته قوا پارێزه له کوفر و تاوان	له پۆچوون له بۆ دنیای به دناوان
هه روا دارا بی له بۆ مرووه ت	کاری دوون نه کا به عورف و عاده ت
زاییت که سیکه که مه تن و کیتاب	رابطه ی ته وا به یاسای «صواب»
مه تنی هه دیسی به دل مه حقووز بی	کتیبه که یشی له لا مه لحووز بی
به قووه و زوعفی ئه م سیفه تانه	سه حیح ئه گۆرێ وه ک مه علوم تانه
یانی چه ن پایه ی هه یه له بارا	جینی ئیعتیارن له رۆژگارا
بازی لای هه موو جیی ئیتیفاهه	بازی موخته لیف دوور له ریفاهه

مه‌شهووری هه‌یه و غه‌ریب و ما‌به‌ین
هه‌رکام بگاته مه‌رتبه‌ی عولیا
وه‌کو ریوایه‌تی زوهری له سالم
کوږی خه‌لیفه‌ی دووه‌مین عومه‌ر
یا ئینو سیرین عالمی وه‌لی
یاخود ئیراهیم ږاوی عه‌لقه‌مه
(أصح) به‌ فیکری بوخاری نه‌نوه‌ر
له‌م باب‌ه‌ته‌یه لای خاوه‌ن نرخان
که له‌یه‌ک ږان شیخی بوخاری
نه‌و که‌سه عه‌کسی نه‌ه‌یتته‌ ناو
نه‌نا ته‌شرفی شیخی بوخاری
بوخاری و موسلیم له‌بۆ ریوایه‌ت
شه‌رتی بوخاری لبقای ږاوییه
شه‌رتی موسلیمیش هاوچه‌رخیا‌نه
پاش نه‌و دوو‌زاته ه‌دیسی وابی
پاش نه‌مه شه‌رتی شیخی بوخاری

* * *

یه‌که‌م موئه‌للیف له‌ ږۆږگا‌را
یانی موحه‌مه‌د ئینی ئیسماعیل
پاش (کتاب الله) جامعی نه‌وان
(مع أته) نه‌ر ږروانی ورد
سه‌حیحی خاریج له‌و کیتابانه
له‌و ته‌ثلیفانا به‌ ئیعتیارن

بۆسه‌حیح کئ بوو؟ شیخی بوخارا
له‌ پاش نه‌و موسلیم ئیمامی جه‌لیل
(خیر الکتاب)ن به‌بی لی دوان
هه‌موو سه‌حیحیان گرده‌وه نه‌کرد
ده‌سمان نه‌که‌ون نه‌مه عه‌یا‌نه
بۆ ئیمامانی به‌رزی نه‌خیا‌رن

يا عه بدوره حمان مه نسووب به نه سسا	وهك: نه بو داود يا نه بو عيسا
يا داره توقنى كه خاوهن چه زمه	يا نه بوبه كرى ئينى خوزه يمه
نهك ئيكتيفايان به نه قلئى پروتى	به مه رجى نه سنان له سه رسيحه تى
وهريان گرتبئى به وه سلئى ئيسناد	هه رچى بوخارى و موسليمى ئوستاد
سه حيحه بئى شك لاي زانايانا	ئه وه بئى گومان له لاي نه وانا
نهك بئى چه زمه كان وه كومه علوممه	هه روا موعه لله ق نه وهى مه جزوومه
ما أثبت فيه إلا ما قد صح	به لئى بوخارى فهرموويه: (أصح
هاته سه ركتيب وه ربگره ته سريح	جا مادام كه هؤى ناسينى سه حيح
وهريان گرتبئى (بلا تكلم)	ئه سه حح نه وهيه بوخارى و موسليم
به ته نيا ته نيا نهى براى عاليم	جا هه ر بوخارى جا شيخي موسليم
شه رتى شه يه ينى تيا دابمه زرى	پاش نه مه نه وهى پيوايه ت بكرئ
بئى پيوايه تيان نهى براى ساليم	ئه مجار بوخارى جا شه رتى موسليم
به شه رتى خويان نهك شه رتى نه وان	ئه مجاره سه حيح له غه يرى نه وان

۲- فهرمووده‌ی جوان و شیرین (الحسن)^(۱)

(ابن الصلاح - رحمه الله) ئه فهرمويت: وه زمانگرتووه له ئه بوسوله يمانى خه تتاييه وه - رحمه الله - كه چه ديسى شه ريف له سه ر سئ قيسمه: سه حيح و چه سه ن و زه عيف. له مه وپيش ته عريفى سه حيح كرا، وه چه ديسى چه سه ن چه ديسيكي وايه پايويه كه ي ناسراو بئى و پيجالى ئيسنادى مه شهوور بن و مه دارى ئه كسه رى چه ديس له سه ر ئه م

۱. بؤ زياتر ناسينى فهرمووده‌ی چه سه ن ته ماشاي ئه م سه رچاوانه بكه: (إرشاد طلاب الحقائق ۱/ ۱۳۷ - ۱۵۲، والتقريب: ۴۲ - ۴۹، والاقتراح: ۱۶۲، والمنهل الروي: ۳۵، والخلاصة: ۳۸، والموقظة: ۲۶، واختصار علوم الحديث: ۳۷، والمقنع ۱/ ۸۳، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۱۷۷، ونزهة النظر: ۹۱، والمختصر: ۷۳، وفتح المغيث ۱/ ۶۱، وألفية السيوطي: ۱۵ - ۱۹، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۲۶، وفتح الباقي ۱/ ۸۴، وتوضيح الأفكار ۱/ ۱۵۴، وظفر الأمانى: ۱۷۴، وقواعد التحديث: ۱۰۵).

به شه يه و نه م جوړه هډيسه يه، که نه غله بي موچه دديسين قبوليان کردووه و به گشتي فوقه ها و موچه هيدين به کاري دتن.

وه وه مانگرتووه له نه بو عيساي ترمزيه وه - ﷺ - که هډيسي هسهن نه وه يه له پاوويه کانیا ئينسانتي که وه ها نه بي که موته هم بي به درو کردن و شاز نه بي، وه له پښتانه يه که تريشه وه ناسرابي، واته پيوايه ت کرابي، وه بازي موچه دديسي موته خخير فهرموويانه: هسهن نه وه يه زوعفني که مي تيا بي و که چاوپوشي لي بکري، وه نه مه بو عه مه ل پي کردن په وايه، جا (ابن صلاح) فهرموويه تي: هيچ کام له م ته عريفانه چاري تينوي تي دل ناکاو له فهرمووده ي ترمزي و خه تتايدا فهرقيني روونا که له به يني هډيسي هسهن و سه حيح ده رناکه وي، وه من به جواني ته ماشاي وتاري موچه دديسه کانم کردووه و شوي ني ئيستيعمالي نه م دوو نه وعه م باش ته ماشا کردووه و بوم ده رکه وتووه که هډيسي هسهن له سهر دوو قيسمه:

يه که م هډيسي که وايه پيجالي ئيسنده که ي خالي نه بي له ئينسانتي که مه ستوري و که به ته وای نه هلييه تي مه علوم نه بي، به س نه وه نده هيه (مغل) نه بي که خه ته ئي زور له پيوايه تيا بي و موته هم نه بي به درو کردن له هډيسدا، واته ته عه مودي دروي لي دهرنه که وتبي و کاري (مفسق) ي، نه کربي، وه وينه ي نه وه هډيسه يش له پښتانه يه که تريشه وه ناسرابي، تا هيزي وه رگرتبي به هو ي نه وه که سانه وه که وينه ي نه وه هډيسه يان پيوايه ت کردووه، وه به م شو نه وه هډيسه: هسهن نه، ده رنه چي له وه که به شاز بناسري يا به مونکه ر. وه ته عريفه که ي نه بو عيساي ترمزي همل نه کري له سهر نه م قيسمه که باسم کرد. قيسمي دووه مي نه وه يه پاوويه که ي مه شهوور بي به سيدق و نه مانه ت به س نه گه يشتبي به پايه ي پيجالي پيوايه تي هډيسي سه حيح له حيفز و له ئيتقاندا، وه له گه ل نه مه يشا حالي به رزتر بي له حالي نه وه که سه که نه گه ر به ته نيا پيوايه تي هډيس بکا به مونکه ر دابري، وه هه ر وه کو ئيعتياري سه لامه تي نه وه هډيسه هسهن نه نه کري له وه که شاز يا مونکه ر بي ئيعتياري سه لامه تيشي نه کري له وه که موعه للله ل بي، وه ته عريفی خه تتابي همل نه کري له سهر نه م قيسمه.

جا ئەم باسه رووناك ئەكهینه‌وه به چه‌ند وتاریکی به سوود:

یه‌که‌م: ئەمە حە‌دیسی حە‌سە‌ن پایە‌ی وا لە خوار حە‌دیسی سە‌حیحە‌وه، لە‌وه‌دا که پێ‌ویستە‌ رێ‌جالی رێ‌وایه‌تی سە‌حیح هە‌موویان عە‌دالە‌ت و زە‌بت و ئێ‌تقانیا‌ن سابیت بێ‌ به‌ نه‌قلی سە‌ریح لە‌وانە‌وه که باوە‌ر پێ‌کراون، یا به‌ شۆ‌رە‌ت و ئێ‌ستیفازە‌، به‌لام ئە‌م وه‌زعه‌ له‌ حە‌دیسی حە‌سە‌ندا ئێ‌عتیار نه‌کراوه‌، وه‌ ئە‌گەر مو‌حه‌ددیسیکی شافیعی مه‌زه‌هب ئە‌م واتە‌ی ئێ‌مه‌یه‌ به‌ دوور دا‌بنێ‌ ئە‌وه‌ نه‌سی ئی‌مامی شافیعی رحمته‌الله‌ علیه‌ بۆ ئە‌خوێ‌نمه‌وه‌ که له‌ حە‌دیسی مورسه‌لی تابیعیندا مورسه‌لی وه‌ها قبول ئە‌کا که وێ‌نه‌ی ئە‌و مورسه‌له‌ به‌ موسنه‌دی وارید بووبێ‌ یاخوود مورسه‌لێ‌کی تر موافیقی بێ‌ له‌و مورسه‌لانه‌ که وه‌رگیرا‌ن له‌ غه‌یری رێ‌جالی تابعییه‌وه‌، هه‌روا ئیقناعی ئە‌که‌ین که ئی‌مام (أبو مظفری)، سە‌معانی نه‌قلی کردووه‌ له‌ با‌زئ شافیعییه‌وه‌ که رێ‌وایه‌تی ئینسانی مه‌ستوور قبول ئە‌کرێ‌ ئە‌گەرچی شه‌هاده‌تی مه‌ستوور قبول نا‌کرێ‌.

وتاری دووهم: ئە‌مه‌یه‌ ئە‌گەر که‌سێ‌ ره‌خنه‌ بگرێ‌ بڵێ‌: بۆ‌چی ئە‌و حە‌دیسانه‌ که له‌ چه‌ند رێ‌گاوه‌ نه‌قل کراون به‌ زه‌عیف دا‌نه‌نرێ‌ن، وه‌کو حە‌دیسی: (الأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ)^(۱)، وه‌ به‌ حە‌سە‌ن نا‌ژمێ‌رێ‌ن (مع أنه) ته‌ریقی رێ‌وایه‌تیا‌ن زۆ‌ره‌؟

له‌ وه‌لامدا ئە‌لێ‌بێ‌ن: هه‌موو حە‌دیسیکی زه‌عیف به‌ زۆ‌ری رێ‌گا نابێ‌ به‌ حە‌سە‌ن، وه‌ زوعفه‌که‌ی لانا‌چێ‌، به‌لکو ئە‌گەر زوعفه‌که‌ی له‌به‌رئە‌وه‌ بوو حیفزی راوی که‌م بوو به‌لام ئە‌هلی سیدق و ئە‌مانە‌ت بوو ئە‌وه‌ به‌هۆی رێ‌وایه‌تی له‌ رێ‌گه‌ی ته‌روه‌ ئە‌بێ‌ به‌

۱. هذا حديث روي عن عده من الصحابة منهم: أبو أمامة: رواه أحمد ۵/ ۲۵۸ و ۳۶۴ و ۳۶۸، وأبو داود (۱۳۴)، والترمذي (۳۷)، وابن ماجه (۴۴۴)، والطحاوي ۱/ ۳۳، والطبراني في الكبير ۸/ ۱۲۱، والدارقطني ۱/ ۱۰۳، والبيهقي ۱/ ۶۶، وأبو هريرة: أخرجه ابن ماجه (۴۴۵)، وأبو يعلى (۶۳۷)، وابن حبان في المجروحين ۲/ ۱۱۰، والدارقطني ۱/ ۱۰۱ - ۱۰۲، وعبد الله بن زيد: أخرجه ابن ماجه (۴۴۳)، والبيهقي ۱/ ۶۵، وعبد الله بن عمر: رواه الدارقطني ۱/ ۹۷، وعائشة: رواه الدارقطني ۱/ ۱۰۰، وعبد الله بن عباس: رواه الدارقطني ۱/ ۹۹، وهو مروي من حديث غيرهم، قال ابن حجر في النكت ۱/ ۴۱۵ بعد أن أورد الروايات وتكلم عليها: «وإذا نظر المنصف إلى مجموع هذه الطرق علم أن للحديث أصلاً، وأنه ليس ممّا يطرح، وقد حسّنا أحاديث كثيرة باعتبار طرق لها دون هذه، والله أعلم»، وهه‌روه‌ها ب‌روانه: نكت الزركشي ۱/ ۳۲۰، والتقييد: ۵۰، ونكت ابن حجر ۱/ ۴۰۹.

حه سهن و زوعفه كه ي ناميني. وه نه گهر زوعفه كه ي له بهر نه وه بي كه راوي موته هم بي به درو كردن نه وه به هو ي رپوايه تي له ريگه يه كي تره وه نابي به: هه سهن، وه هم هه قيقه ته به به حث و موماره سه ي نه حاديس ده رنه كه وي.

وتاري سييهم: نه گهر راوي هه ديسي زه عيف پايه ي كه متر بوو له پايه ي نه هلي حيفز و ئيتقان به لام مه شهوور بوو به سيدق و نه مانه ت، وه له گهل نه مه يشا هه ديسه كه ي له ريگه ي تره وه نه قل كرابوو نه وه هم هه ديسه دوو هيز پيدا نه كا، يه كي له سيدق و نه مانه ته وه، وه يه كي تر له رپوايه تي له ريگه ي تره وه، وه هم دوو هيزه پايه ي نه وه هه ديسه زه عيفه نه گه ييني به پايه ي هه ديسي سه حيح، وه كو هه ديسي: (لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالسواك عند كل صلاة)^(١)، كه موحه ممه دي كوري عه مر رپوايه تي كردوو له نه بو سه له مه وه له نه بوهوره يره وه - خودايان لي پازي بي - ئيسته موحه ممه دي كوري عه مر مه شهووره به سيدق، به لام له بهر نه وه كه له ريگه ي تره وه رپوايه ت كراوه گه يشتوه به پايه ي هه ديسي سه حيح، ته به دن مه به ست (صحيح لغيره) يه، نه ك (لذاته).

چواره م: كتيبي نه بو عيساي ترمزي نه سلّه بو ناسيني هه ديسي هه سهن، وه نه بو عيسا گه لي ناوي هه ديسي هه سهن ي بردوو له كتيبه كه يدا، هه روا ناوي هه ديسي هه سهن هه يه له كتيبي نه وه موئه لليفانه يش پيش ترمزي كه وتوون، وه كو نه حمه دي بن هه نهل و بوخاري و غه يري نه وانيش، وه عيابه تي ترمزي له كتيبه كه يدا جوړ جوړه، بازي جار نه لي: (هذا حديث حسن)، وه بازي جار نه لي: (هذا حديث حسن صحيح)، جا پيويسته كيتابه كه تان به چه ند كتيبي ئوسول موقابه له بكن، وه ئيعتيماد بدرئ له سر نه وه سيفه ته كه به ئيتيفاق برياري نه دن، هه روا له شويني مه زه نه نه ي هه ديسي هه سهنه سونه ني نه بي داوودي سه جستاني - رحمه الله تعالى - رپوايه ت كراوه بو مان له نه بووداوده وه كه فهرموويه تي: له كتيبه كه مدا نووسيومه هه ديسي سه حيح و هه ديسي نزيك بي له سه حيه وه، هه روا رپوايه ت كراوه بو مان له نه بووداود فهرموويه تي: له هه ر باينكدا (أصح) له واندا كه ده ستمكه وتوو له و بابه دا

١. أخرجه أحمد ٥٨/٢ و ٢٨٧ و ٣٩٩ و ٤٢٩، والترمذي (٢٢)، والطحاوي في شرح المعاني ٤٤/١، والطبراني

في الأوسط (٧٤٢٠)، والبيهقي ٣٧/١، وأبو نعيم في الحلية ٣٨٦/٨.

ئەینوووسم، وه ههر چه دیسی که زوعفیکی زوری تیدابی به یانی ئەکەم، وه ئەوهی که باسی هیچی تیا نەکەم ئەوه به کاردی، وه بازنیکیان باشره له بازی تریان.

جا (ابن الصلاح) ئەفهرمویت: ئەوهی که دهستان بکهوئ له سونهنی ئەبو داوود له وانهی که له سه حیهیندا نین و که سیش نه سسی دانه ناوه له سه سیه حیه تیان له و که سانه که سه حیح له سه سەن جیا ئەکە نه وه، وای نیشان ئەدهن که له لای ئەبو داوود سه سه نه، وایش ئەبێ که له لای غیری ئەو سه سەن نییه و بهر زایتهی ئیمهیش ناکهوئ که بۆ زهبتی سه سەن نووسیمان، چونکه ئەبو عەبدوللای حافیز مه شهوور به «ئینو مەنده» ئەلێ: یستوومه له موچه مەدی کوری سه عیدی باوهردی له میسرده ئیوت: مه زهه بی ئەبو عەبدورپره حمانی نه سائی وابوو ههر چه دیسی که ئیجماع نه کرابوو له سه تەرك کردنی ئەو رپوایه تی ئەکرد، ههروا ئەبو داوودی سه جه ستانیش به یاسای ئەو رهفتاری ئەکرد و ئیسنادی زه عیقی قبوول ئەکرد و ئیستیدلالی ئەکرد به وه که چه دیسی زه عیف به هیزتره له بیرو پای خه لک.

وتاری پینجه م: ئەمه یه: ئەوهی خاوه نی (مه سابیح) له سه ره ی رۆیشتووه که: هه رچی له سه حیهیندا بی به سه حیح ناوی بردوو، وه ههر چه دیسی ئەبو داوود و ترمزی و نه سائی و وینهی ئەوان رپوایه تی کردبێ به سه سەنی ناوبردوو، بزانی یاسای خۆیه تی و له لای ئەهلی چه دیس دائیری نه بووه، وه سه سەن له لای ئەهلی چه دیس عیبارت نییه له وانه، چونکی له و کتیبانه دا چه دیسی سه سەن و غیری سه سەنش هه یه - والله أعلم - وتاری شه شه م ئەمه یه: کتیه موسنه ده کان ناخرینه پال کتیه موخته به ره کان، که سه حیحی بوخاری و موسلیم و سونه نی ئەبو داوود و نه سائی و ترمزین. وه له ئیستیدلالدا ناگەن به پایه ی ئەمانه موته قەن، هه رچه ند موته للیفه کانیا ن خاوه ن شان و پایه به رزن، له بهر ئەوه که یاسای ئەوان وابوو له موسنه دی هه ر سه حاییه کدا هه رچی له و سه حاییه وه رپوایه ت کرابێ وه ریا نگر تووه به بی ئەوه موقه ییه د بن به وه وه که ئیحتیجاج و ئیستیدلالی پێ بکری یان نه، جا له بهر ئەم یاسا پایه یان پاش که وتوو له پایه ی کوتوبی خه مه.

وه ئەو موسنه دانه وه کو موسنه دی ئەبو داوودی ته یالیسی و موسنه دی عەبدوللای بن موسا و موسنه دی ئەحمەد بن حەنبەل و موسنه دی ئیسحاق بن راهه وه یه ی و موسنه دی

عبد بن حمید و موسنهدی داره می و موسنهدی (أبو یعلی الموصلی) و موسنهدی (حسن بن سفیان) و موسنهدی (أبو بکر بن بزار) و هاووتنه ی ئه مانه، جا له م مه و زووعاته ئاگدار بن. وتاری هه و ته م: فه رمووده ی موحه دیسه کان: (هذا حدیث صحیح الإسناد أو حسن الإسناد) پایه ی که متره له و ه دیسه که به رموون یوی: (هذا حدیث صحیح أو حدیث حسن) چونکی وا ئه بی ئه وترئ: (هذا حدیث صحیح الإسناد)، مع أنه نه فسی ه دیسه که سه حیج نییه له به رئه وه که شازه، یا موعه لله له، به لئ ئه و نه ده هیه موحه ددیسیکی باوه رپیگراو، که فه رمووی: (صحیح الإسناد) و له گه ل ئه و ه دیسه دا عیلله تی یا قه دحی ده رنه بری ئه وه زاهیر له و ره فتاره وه ئه وه یه که حوکمی کردووه به سیححه تی ئه و ه دیسه له نه فسی خویدا، چونکی ئه سل عده می عیلله ت و عده می قادیحه.

وتاری هه شته م: له فه رمووده ی ترمزی و غیری ترمزیدا: (هذا حدیث حسن صحیح) ئیشکال هیه، چونکی پایه ی ه دیسی ه سه ن وا له خواری پایه ی ه دیسی سه حیحه وه، که وایی ئه م دوو سیفه ته ناکه ونه یه ک.

وه لامی ئه م ئیشکاله ئه مه یه که: ئه و دوو واته ئه گه رینه وه بۆ سه ر ئیساند، قابیله یه ک ه دیس رپیویه ت بکری به دوو ئیساند و یه کئ له و ئیساندانه به هیز بی و رپیجاله که ی رپیجالی سه حیج بن، وه یه کئ له وانه هیزی که متر بی و رپیجاله کانی نه گه ن به پایه ی رپیجالی سه حیج، جا له سه ر ئه م یاسا ئه م دوو سیفه ته ئه گه رینه وه بۆ دوو ئیساند و مونا فاته نامیتئ. وه یاخود ئه و دوو سیفه ته له سه ر (تردد) بی له پایه ی رپیجالی ئیسانده که دا، ئایا گه یشتوو به پایه ی رپیجالی سه حیج یا که متره له وه، عه لاوه دوور نییه ئه و که سه که ئه لئ: ئیسانده که ی ه سه نه مه به ستی له (حسن ی)، مه عنای لوغه وی بی، یانی: شیرین و جوان، نه ک مه عنای عورفی بۆ (حسن)، وه (حسن) به و مه عنایه هه ردوو قیسمه کان ئه گریته وه.

وتاری نۆیه م: بازئ له موحه ددیسین نه وعی ه سه ن جیانا که نه وه له نه وعی سه حیج، به لکو داخلی سه حیجی ئه کا، چونکی هه ردوو نه وعه ه دیسه که ئیستیدالایان پی ئه کری و داخلن له مه فهومی (مَا یُحْتِجُ به) دا، وه ئه مه زاهیر ئه بی له که لامی حافیز ئه بو عه بدوللآوه، وه بۆ ئیشاره یه بۆ لای ئه م نوکته که ناوی کتیبی ترمزی ئه با به: (جامع

الصحيح)، وه ئه بوبه كرى خه تيب هم به و كتيبه ئه لى: (صحيح)، وه به كتيبي نه سائيش ئه لى: (صحيح)، وه ئه بو تاهيري سه له فى، ناوى كوتوبى خه مسه ئه با و ئه لى: (انْفَقَّ عَلَى صِحَّتِهَا علماء الشرق والغرب)^(۱)، به لام له م وتاره‌ی ئه ودا ته سا هول هه‌یه، چونكى له و كتيبانه‌دا گه لى حه‌ديسى زه‌عيف و مونكه‌ر و وينه‌ی ئه وان له ئه وسافى زه‌عيف هه‌یه، وه نه‌فسى ئه بو داوود ئه لى: له م كتيبي منه‌دا حه‌ديسى سه‌حيح و غه‌يره سه‌حيح هه‌یه، هه‌روا ترمزى ته‌سريح ئه‌كا به‌وه كه له كتيبه‌كه‌يا سه‌حيح و حه‌سه‌ن هه‌یه، عه‌لاوه‌ی ئه مه ئه و كه‌سه‌ی كه حه‌ديسى حه‌سه‌ن ناو ئه‌با به سه‌حيح ئينكارى ئه‌وه ناكه كه پايه‌ی حه‌سه‌ن كه‌متره له پايه‌ی سه‌حيح، كه‌وابى ئه مه هه‌ر ئيختلافه له عيباره‌تدا و به‌س.

حه‌ديسى حه‌سه‌ن چيه

حه‌ديسى حه‌سه‌ن ئه‌ی خاوه‌ن ره‌سه‌ن	وينه‌ی سه‌حيحه لای بيري په‌سه‌ن
به مه‌رجى زه‌بتى راوى خه‌فيف بى	ما باقى شرووت له‌سه‌ر ته‌وسيف بى
به زورى ته‌ريق ئه‌بى به سه‌حيح	سه‌حيحى (للفير) ئه‌ی براى سه‌بيح
له شوينى وترا: (حَسَنُ صحيح)	بو دوو ئيسنده واته‌ی به ته‌لميح
يا (تردد)ه، ئه‌ی براى عاقل	له پينكهاتنى سيفاتى ناقل
ئه‌وه‌ی كه ئه‌لى: ئه‌وه سه‌حيحه	ئه‌لى: سيفاتى راوى مه‌ليحه
ئه‌وه كه‌سه‌يش ئه‌لى: ئه‌وه حه‌سه‌نه	ئه‌لى: (نسبة) سه‌حيح (أحسن)ه
ئه‌م باسه ده‌ريای بى ئينتياهيه	مادام كه وابى سه‌لاحمان وايه
ئه‌وه‌ی ئه‌ئيممه‌ی حه‌ديسى ره‌به‌ر	له كتيبانى به‌رزى موخته‌به‌ر
وتيان: سه‌حيحه، ياخود حه‌سه‌نه	وا وه‌رى بگرى و بلى: په‌سه‌نه

۱. قد أجاب الحافظ العراقي عن قول السلفي هذا في نكتة على ابن الصلاح: فقال: «إنما قال السلفي بصفة أصولها»، ثم قال: «ولا يلزم من كون الشيء له أصل صحيح أن يكون هو صحيحاً». وانظر: نكت الزركشي ۱/ ۳۸۰، ونكت ابن حجر ۱/ ۴۸۱ و معرفة أنواع علوم الحديث، عثمان بن عبد الرحمن، أبو عمرو، تقي الدين المعروف بابن الصلاح (المتوفى: ۶۴۳هـ)، المحقق: عبد اللطيف الهميم - ماهر ياسين الفحل، الطبعة الأولى، الناشر: دار الكتب العلمية، (۱۴۲۳ هـ / ۲۰۰۲ م)، ۸۰ ل، و الإكليل: ۲۹ - ۴۳، و نكت الزركشي ۱/ ۱۲۵ - ۱۲۸.

تاريخي هسه ن لاي (ابن صلاح)	كه مي تاريخه نه يه وي مسباح
نه و نه لي: هسه ن له سه ردو و قيسمه	هه ر قيسمي داراي جوړي له په سمه
يه كه م نه وه يه كه راوييه كان	وه كو سه حيج بن به پايه و مه كان
به لام پايه يان نه گا به و پايه	بو سه حيج هه يه له هيز و مايه
به مه رجني راوي (مغل) نه بي	شاز و مه نكوور و موعه ل له نه بي
نهم به شه به ناز شان به شان نه كا	بو پايه ي سه حيج خو ي نشان نه كا
قيسمي دوو هه ميان نيسنادي وايه	كه نيسانتيكي مه ستوري تيايه
به س نه و مه ستوره (مغل) نه بي	موتته هم به درو و موعه ل له نه بي
له گه ل نه مانا مه تنه كي وا بي	له پني تره وه هم ناسرا بي
ته به ن نه م قيسمه ناگابه يه كه م	پايه ي كه متره يه قين خا تر جه م

٣- باسي فهرمووده ي لاواز (الضعيف)^(١)

باسي هديسي زه عيف:

زه عيف به هديسي نه لين كه نه سيفاتي ريچالي هديسي سه حيج و نه سيفاتي ريچالي هديسي هسه ن، له راوييه كي مه وجود نه بي، وه ريگه ي نه و كه سه نه يه وي نه قسامي هديسي زه عيف بدوژي ته وه، نه وه يه كه ته ماشاي سيفه تيكي تايه تي بكا، به بي وجودي سيفه تي كه جه بري نه و سيفه ته فه و تاوه بكا ته وه، نه وه به م شيوه قيسميكي له هديسي زه عيف ده ست نه كه وي، نه مجار سيفه تيكي تر بخاته پال سيفه تي پيشوو له نه بوندا،

١. بو زياتر ناسيني فهرمووده ي زه عيف ته ماشاي نه م سه رچاوانه بكه: (معرفة علوم الحديث: ٥٨، والجام لأخلاق الراوي وآداب السامع ١٩٢/٢، إرشاد طلاب الحقائق ١٥٣/١، والتقريب: ٤٩، والاقتراح: ١٧٧، والمنهل الروي: ٣٨، والخلاصة: ٤٤، والموقظة: ٣٣، واختصار علوم الحديث: ٤٤، والمقنع ١٠٣/١، شرح التبصرة ٢١٦/١، والمختصر: ١١٧، وفتح المغيث ٩٣/١، وألفية السيوطي: ١٩ - ٢١، والبحر الذي زخر ١٢٨٣/٣، وشرح السيوطي على ألفية العراقي ١٤١، وفتح الباقي ١١١/١، وتوضيح الأفكار ٢٤٦/١، وظفر الأمان: ٢٠٦، وقواعد التحديث: ١٠٨، وتوجيه النظر ٥٤٦/٢).

به‌مه‌یش قیسمیکی تر په‌یدا ئه‌بی که له‌حه‌دیسی ئه‌وه‌ل کزتره، چونکی دوو سیفه‌ت له‌راوییه‌که‌یدا نییه، ئه‌مجار سیفه‌تیکێ تر بخته‌ پال ئه‌وه‌ی که دوو سیفه‌تی تیندا فه‌وتاوه، به‌مه‌یش قیسمیکی سییه‌م په‌یدا ئه‌بی که له‌ئه‌وان کزتره، چونکه‌ سی سیفه‌تی تیندا فه‌وتاوه، هه‌روا به‌م یاسا هه‌تا هه‌موو سیفه‌ته‌کان ئه‌که‌ونه‌ پالی سیفه‌ته‌ فه‌وتاوه پێشوه‌کان، پاش ئه‌مه‌ بگه‌رپینه‌وه‌ بۆ سه‌ره‌وه‌ و سیفه‌تی ئیعتیار بکا بۆ نه‌بوون، غه‌یری ئه‌و سیفه‌ته‌ که‌ زوو له‌ئوه‌له‌وه‌ دیاریی کرد، به‌نه‌مانی ئه‌مه‌ به‌ته‌نیا قیسمی تر بۆ زه‌عیف په‌یدا ئه‌بی، ئه‌مجار سیفه‌تیکێ تر بخته‌ پال ئه‌و سیفه‌ته‌ فه‌وتاوه‌ غه‌یری سیفه‌تی ئه‌وه‌ل جار هه‌تا به‌نه‌مانی ئه‌م دوو سیفه‌ته‌ قیسمیکی تر په‌یدا بیی، هه‌روا هه‌تا ئه‌و سیفه‌تانه‌ هه‌موو ته‌واو ئه‌بن، ئه‌مجار ئیعتیاری نه‌مانی هه‌موو سیفه‌ته‌کان بکا، هه‌تا قیسمیکی تری زۆر زه‌عیفی ده‌ست بکه‌وێ. وه‌هه‌رکام له‌سیفه‌ته‌کان شرووتیان بیی ته‌ماشای نه‌بوونی ئه‌و شه‌رتانه‌ش بکا، له‌سه‌ر یاسای نه‌فسی سیفه‌ته‌کان، به‌م جو‌ره‌ ئه‌قسامی حه‌دیسی زه‌عیف زۆر زیاد ئه‌بن.

وه‌ ئه‌و حه‌دیسه‌ که‌ له‌قه‌ینکی تایبه‌تی بیی عیباره‌ته‌: له‌ (موضوع)^(۱) و (مقلوب) و (شاذ) و (معلل) و (مضطرب) و (مرسل) و (منقطع) و (معضل) له‌گه‌ل چه‌ند نه‌وعیکی تردا که‌ باسیان ئه‌کرێ - إن شاء الله تعالی -

وه‌ مه‌قسوود له‌م کتێبه‌ ئه‌نواعی مه‌علوومی حه‌دیسه‌ نه‌ك خسووسی ئه‌نواعی ئه‌و ته‌قسیمه‌ که‌ باسمان کردن، وه‌ له‌ خودای ته‌عالا ئه‌پارپینه‌وه‌ که‌ سوودی ئه‌م کتێبه‌ بگه‌یه‌نی به‌ موسلمانان له‌ دنیا و له‌ قیامه‌تا - آمین - .

حه‌دیسی زه‌عیف

له‌پاش ته‌عریفی سه‌حیح وحه‌سه‌ن	زه‌عیف مه‌علومه‌ ئه‌ی برای په‌سه‌ن
زه‌عیف له‌ عورفا حه‌دیسی وایه‌	که‌ راوییه‌که‌ی کز بی به‌ پایه‌
پایه‌ی که‌ متربی له‌ پایه‌ی سه‌حیح	نه‌یشگا به‌ پایه‌ی حه‌سه‌نی مه‌لیح
ته‌ئیدیش نه‌کرێ به‌ موتابه‌عات	که‌ ته‌ئید کرابی حه‌سه‌نه‌ له‌ لات

۱. لام وایه‌ باش نییه‌ (موضوع) له‌ناو زه‌عیفدا حساب بکری، چونکی له‌ واقیعدا حه‌دیس نییه‌. دانهر.

عەبدوڕەحمانی وە لەدی مەهدی (أحمد بن حنبل بهما اقتدى)
 ڕیوایە زەعیف لەگەڵ ئێسنادا دائیرە لەناو ئەهلی ئێرشادا
 ئەگەر بێ ئێسناد ڕیوایەت کرد ئەدەب ڕابگرە وەکو مەردی ورد
 بە (قال الرسول) مەبێرە بەیان (روي عنه) باشە بۆ ئێسان

٤- باسی فەرموودهی (المُسند)^(١)

ئەبو عەمری (ابن عبد البر) نەقلی کردووە لە قەومی کە: موسنەد ناو نابری ئیلا بۆ
 حەدیسێ کە بەرز بووبێتەو بۆ لای حەزرت ﷺ.
 وە ئەبو عەبدوڵلای حافیز جەزمی ناو بەم تەعریفەدا و لە کتێبە کەیدا کە عینوانی:
 (معرفة علوم الحديث) ه، غەیری ئەمە ی باس نەکردووە، وە بە فیکری ئەبوبە کری خەتیبی
 بە غەدادی رَحِمَهُ اللهُ حەدیس موسنەد لای ئەهلی حەدیس ئەوێه کە: ئێسنادە کە لە ئەو ئەو
 تا ئاخر مۆتەسەیل بێ. وە زۆری ئێستیعمالی موسنەد بۆ حەدیسێکە کە لە حەزرتەو
 هاتبێتە خواوە، ئەک لە سەحابیەکانەو، وە ئەبو عەمری (ابن عبد البر) ی، حافیز خۆی
 ئەلێ موسنەد ئەوێه بەرز بکریتەو بۆ لای حەزرت ﷺ بە تاییەتی، جا ئەمە وائەبێ
 مۆتەسەیل ئەبێ وەکو: ڕیوایەتی لە نافع لە ئینو عومەر لە حەزرتەو، وە وایش ئەبێ
 کە مۆنقەتە ئەبێ، وەک: مالیک لە زوهری (ابن عباس) ه وە لە حەزرتەو ﷺ مۆنقەتە،
 وە ئەمە موسنەدە، چونکی ئێسناد دراو بۆ لای حەزرت ﷺ (مع أنه) مۆنقەتە،
 چونکە زوهری حەدیس نەبێستوو (ابن عباس) ه وە، (خودایان لێ رازی بێ).

١. بۆ زیاتر ناسینی فەرموودهی موسنەد تەماشای ئەم سەرچاوانە بکە: (معرفة علوم الحديث: ١٧، والكفاية: ٥٨ ت، ٢١ هـ)، والجامع لأخلاق الراوي ١٨٩ / ٢، والتمهيد ٢١ / ١، وجامع الأصول ١٠٧ / ١، وإرشاد طلاب الحقائق ١٥٤ - ١٥٦، والتقريب ٤٩ - ٥٠، والاقتراح: ١٩٦، والمنهل الروي: ٣٩، والخلاصة: ٤٥، والموقظة: ٤٢، واختصار علوم الحديث: ٤٤، والمقنع ١٠٩ / ١، وشرح التبصرة والتذكرة ٢٢٤ / ١، ونزهة النظر: ١٥٤، والمختصر: ١١٨، وفتح المغيث ٩٩ / ١، وألفية السيوطي: ٢١، وشرح السيوطي على ألفية العراقي ١٤٤، وفتح الباقي ١١٨ / ١، وتوضيح الأفكار ٢٥٨ / ١، وظفر الأمانی: ٢٢٥، وقواعد التحديث: ١٢٣).

هه ديسي (مسند)

له سهر سى شتوه ته عريف كراوه	هه ديسي موسند نرخى ته واوه
برپارى داوه به عزمى جازيم	نه بو عه بدوللا حافيزى حاكيم
بى قه تع و بين وه قف بگا به هه زره ت	موسند نه وه يه كاتى رپوايه ت
له لاي كومه لى له موحه دديسين	ته ئييد كراوه نه م فيكره به تين
هه ديسي وايه (موصول السند)	خه تيسى به غذا فهرموويه: موسند
پيك موته سيل بن پرشته رپوايه	له ئييتداوه هه تا نهايه
يا به تابعى (أهل الصواب)	به هه زره ت بگا يا به سه حابى
له بو (مرفوع) و (موقوف) و (مقطوع)	نه مه شاميله به شتوه ي مه سمووع
مه قفوع بو تابع به شتوه ي سه واب	مه رفوع بو هه زره ت، مه وقوف بو نه سحاب
نه بى مه رفوع بى و بگا به نه حمه د	(ابن عبد البر) فهرموويه: موسند
يا مونقه تبع بى و كز بى به پرته و	خواه موته سيل بن سه نه دى تا نه و

٥- (باسى فهرمووده ي موته سيل)^(١)

وه هه ديسي موته سيل - كه به مه وسوول هه م ناوئه برى و به موته قى نه و ترى
 بو مه رفوع و مه قوف - هه ديسي كه ئيسنده كه ي موته سيل بى، واته هه موو يه كى
 له راپويه كان بيستيتى له و كه سه كه وا له ژووريه وه، هه روا تا اخرى ئيسنده كه ي،
 جا وينه ي موته سيلى كه مه رفوع بى وه كو: رپوايه تى ماليك له ئينو شه هاب له
 سالىم كورى عه بدوللا له باوكيه وه و له هه زره ته وه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وه وينه ي موته سيل كه

١. بو زياتر ناسينى فهرمووده ي موته سيل ته ماشاى نه م سه رچاوانه بكه: (التمهيد ١/ ٢٣، وإرشاد طلاب
 الحقائق ١/ ١٥٦، والتقريب: ٥٠، والاقتراح: ١٩٥، والمنهل الروي: ٤٠، والخلاصة: ٤٦، والموقظة: ٤٢، واختصار
 علوم الحديث: ٤٥، والمقنع ١/ ١١٢، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٢٢٧، ونزهة النظر: ٨٣، والمختصر: ١١٩، وفتح
 المغيث ١/ ١٠٢، وألفية السيوطي: ٢٤، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٤٥، وفتح الباقي ١/ ١٢١، وتوضيح
 الأفكار ١/ ٢٦٠، وظفر الأمانى: ٢٢٦، وقواعد التحديث: ١٢٣).

مه‌وقووف بئ، وه‌کو: ڤیوايه‌تی مالیک له‌ نافع له‌ ئینو عومەر له‌ عومه‌ره‌وه‌ - خودایان
لئ ڤازی بئ -

حه‌دیسی (متصل)

ئه‌ر له‌ موته‌سیل ئه‌پرسی کامه‌ بگره‌ ته‌عریفی عه‌نهر شه‌مامه‌
حه‌دیسی وایه‌ که‌ موته‌سیل بئ ئیسنادی هه‌موو (بلا فاصیل) بئ
خواه‌ واسیل بیی به‌ زاتی ڤه‌هه‌ر یا بگاته‌ سه‌ر سه‌حابی ئه‌نوه‌ر

٦- (باسی فەرموودهی مه‌رفوع)^(١)

حه‌دیسی مه‌رفوع:

حه‌دیسی مه‌رفوع ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئیسناد بدرئ بۆ لای هه‌زرت ﷺ به‌تایبه‌تی، وه‌ به‌
موته‌قی هه‌ر بۆ ئه‌مه‌ ئه‌وترئ و به‌کارناهیترئ بۆ هه‌دیسی که‌ مه‌وقووف بئ له‌ سه‌ر سه‌حابی
و غه‌یری سه‌حابی، (بناء علیه) هه‌دیسی موسنه‌د و مه‌رفوع یه‌کیکن و ئینقیتاح و ئیتتیسال
به‌سه‌ر هه‌ردووایاندا دئ، به‌لام له‌لای کۆمه‌لئ له‌ موحه‌ددیسین له‌یه‌ک جیا ئه‌بنه‌وه‌،
له‌به‌رئه‌وه‌ ئیتتیسال و ئینقیتاح دین به‌سه‌ر هه‌دیسی مه‌رفوعدا نه‌ک به‌سه‌ر هه‌دیسی
موسنه‌ددا، چونکی لای ئه‌وان موسنه‌د ئه‌وه‌یه‌ که‌ به‌بئ ئینقیتاح بگا به‌ هه‌زرت ﷺ.
وه‌ حافیز ئه‌بویه‌ کوری ثابت ئه‌لئ: هه‌دیسی مه‌رفوع ئه‌وه‌یه‌ که‌ سه‌حابی بیلئ
له‌ وتار و ڤه‌فتاری ڤیغه‌مبه‌ر ﷺ جا به‌م ته‌خسیسه‌ مورسه‌لی تایبعی له‌ هه‌زرت وه‌
خاریج بوو له‌ مه‌رفوع.

وه‌ (ابن الصلاح) فەرموویه‌تی: من ئه‌لیم هه‌رکه‌سئ له‌ ئه‌هلی هه‌دیس که‌ مه‌رفووعی
له‌ موقابیلی مورسه‌لدا داناوه‌ مه‌به‌ستی له‌ مه‌رفوع ئه‌وه‌یه‌ موته‌سیل بئ - والله‌ أعلم -

١. بۆ زیاتر ناسینی فەرمووده‌ی مه‌رفوع ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه‌: (الكفاية: ٥٨ ت، ٢١ هـ)، والتمهید
١/ ٢٥، إرشاد طلاب الحقائق ١/ ١٥٧، والتقريب: ٥٠ - ٥١، والاقتراح: ١٩٥، والمنهل الروي: ٤٠، والخلاصة: ٤٦،
والموقظة: ٤١، واختصار علوم الحديث: ٤٥، والمقنع ١/ ٧٣، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٢٢٢، ونزهة النظر: ١٤٠،
والمختصر: ١١٩، وفتح المغیث ١/ ٩٨، وألفية السيوطي: ٢١، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٤٣، وفتح
الباقی ١/ ١١٦، وتوضيح الأفكار ١/ ٢٥٤، وظفر الأمانی: ٢٢٧، وقواعد التحديث: ١٢٣).

حه دیسی (مه رفووع)

مه رفووع ئه وهیه بگا به چه زرهت خواه موته سیل بی سه نه د به دیقته
یا مونقه تبع بی رسته ی ریوایه به کی ده رچوو بی له ناو ریوایه
به فیکری بازی مه رفووع له چه دیس ئیخباری صه حبه له حالی په ئیس
وتار یا ره تار یا خود له ته قریر که صادر بوو بن له زاتی به شیر

۷- باسی فه رمووده ی وه ستینراو (الموقوف)^(۱)

حه دیسی (موقوف)

حه دیسی مه وقوف ئه وهیه ریوایه ت بکری له سه حابییه کانه وه - خویان لی بازی
بی - له وتار و ره تار و ته حوالیان، وه راوه ستین له سه ر خویان و به رز نه کرینه وه بو
لای چه زرهت ﷺ، جا ئه م نه وعه وا ئه بی ئیسناده که ی موته سیل ئه بی تا ئه گا به
سه حابییه که، ئه مه ناوی مه وقوفی مه وسووله، وایش ئه بی ئیسناده که ی موته سیل نابی
ئه مه مه ناوی مه وقوفی غیره مه وسووله، وه کو ئه وه که زانیمان له چه دیسی مه رفووع بو
لای چه زرهت ﷺ، وه ئه وه ی که وتمان له راوه ستانی له سه ر سه حابی ئه وه به و
مه رجه یه که موته ق بی و ناوی (موقوف علیه) نه بری، ئه نا جابه جاریش ئیستیعمال
ئه کری به (مقتید) به غیری سه حابییه وه و ئه وتری: (حدیث کذا وکذا، وقفه فلان علی
عطاء أو علی طاوس أو نحو هذا)، وه له ئیستیلای فوقه های خوراساندایه که مه وقوف
ناوئه بهن به (أثر).

۱. بۆ زیاتر ناسینی فه رمووده ی مه وقوف ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ۱۹، والكفاية: ۵۸ ت، ۲۱ هـ)، والتمهید ۱/ ۲۵، والإرشاد ۱/ ۱۵۸، والتقريب: ۵۱ - ۵۳، والاقتراح: ۱۹۴، والمنهل الروي: ۴۰، والخلاصة: ۶۴، والموقظة: ۴۱، واختصار علوم الحديث: ۴۵، والمقنع ۱/ ۱۱۳، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۲۲۹، ونزهة النظر: ۱۵۴، والمختصر: ۱۴۵، وفتح المغیث ۱/ ۱۰۳، وألفية السيوطي ۲۱ - ۲۳، وشرح السيوطي علی ألفية العراقي ۱۴۶، وفتح الباقي ۱/ ۱۲۳، وتوضیح الأفكار ۱/ ۲۶۱، وظفر الأمانی: ۳۲۵، وقواعد التحديث: ۱۳۰.

ئەبو قاسمی فەرزان (الْفُوزَانِي)^(١) که له خوراسانییه‌کانه فەرموویه‌تی: (الخبر: ما يُروى عن النبي - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - والأثر: ما يُروى عن الصحابة - رضي الله تعالى عنهم أجمعين)^(٢).

(حه‌دیسى مه‌وقوف)

حه‌دیسى مه‌وقوف هه‌دیسى وایه سه‌حابی بۆ ئەو بێته‌ نه‌هایه
خواه مونه‌تبع بێ موسنه‌ دیا مه‌وسوول تالای سه‌حابی مه‌جوبوبی ره‌سوول
جار به‌جار مه‌وقوف ئەگه‌ر ئاگابی نه‌وه‌ستى له‌سه‌ر غه‌یری سه‌حابی
وه‌ك: (وقفه‌ فلان على عطاء، وهو شخص ذو علم

٨- باسی فەرمووده‌ی برراو (المَقْطُوع)^(٣)

حه‌دیسى (مَقْطُوع)

بزانن که مه‌قتووع غه‌یری مونه‌تبعه‌، که له‌مه‌ولا باسی دێ - ان شاء الله تعالى - وه مه‌قتووع هه‌دیسێکه له‌ تابعینه‌وه ره‌یوایه‌ت کرابێ و له‌سه‌ر ئەوان پاره‌وستابێ وتار بێ یا ره‌فتار.

١. هو القاضي أبو القاسم عبد الرحمان بن محمد بن أحمد الفوراني، توفي سنة (٤٦١ هـ). والفُوزاني - بضم الفاء وسكون الواو وفتح الراء وبعد الألف نون - نسبة إلى جده فوران. انظر: الأنساب ٢٨٥ / ٤، وفیات الأعيان ١٣٢ / ٣، والسير ٢٦٤ / ١٨، والتاج ٣٥١ / ١٣.

٢. قال ابن حجر ٥١٣ / ١: «هذا قد وجد في عبارة الشافعي - رضي الله تعالى عنه - في مواضع، والأثر في الأصل: العلامة والبقية والرواية، ونقل النووي عن أهل الحديث أنهم يطلقون الأثر على المرفوع والموقوف معاً، ويؤيده تسمية أبي جعفر الطبري كتابه «تهذيب الآثار» وهو مقصور على المرفوعات وإنما يورد فيه الموقوفات تبعاً. وأما كتاب «شرح معاني الآثار» للطحاوي فمشمتمل على المرفوع والموقوف - أيضاً - والله تعالى الموفق». وانظر: الرسالة للإمام الشافعي الفقرات (٥٩٧) و (١٤٦٨) - كما تقدمت قبل قليل الإشارة إليه - ونكت الزركشي ٤١٧ / ١.

٣. بۆ زیاتر ناسینی فەرمووده‌ی مه‌قتووع ته‌ماشای ئەم سه‌رچاوانه‌ بکه: (الجامع لأخلاق الراوي ١ / ١٩١، وإرشاد طلاب الحقائق ١ / ١٦٦، والتقريب: ٥٣، والاقتراح: ١٩٤، والمنهل الروي: ٤٢، والخلاصة: ٦٥، واختصار علوم الحديث: ٤٦، والمقنع ١ / ١١٦، وشرح التبصرة والتذكرة ١ / ٢٣١، ونزهة النظر: ١٥٤، والمختصر: ١٣١، وفتح المغيث ١ / ١٠٥، وألفية السيوطي: ٢١ - ٢٣، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٤٦، وفتح الباقي ١ / ١٢٤، وتوضيح الأفكار ١ / ٢٤٩، وظفر الأمانی: ٣٤٢، وقواعد التحديث: ١٣٠).

و څه ټیټ ټیټه کړی حافیز له (جامع) څخه کیدا، فەر موویه تی: (المقاطع: هي الموقوفات على التابعين، والله أعلم)^(۱)، و (ابن الصلاح) فەر موویه تی: ټاگام هیه له وه که ټیما می شافعی - رحمته الله علیه - ته عبیری داوه ته وه له موټقه تیعی غیری مه وسول به: مه قټووع، هه روا له که لامی ټه بو قاسمی ته به رانی و غیری ټه وانیش ټه م ته عبیره هیه^(۲).

(مقطوع)

مه قټووع ټه وه یه راوه ستی له سهر شه خسی تابییعی عادلی ټه نوه
ټه مانه ټانی رای بگره له لات گویش بگره له بو بازی ته فریعات

جا له مه قامه دا بازی ته فریعات هیه:

یه که م: فەر مووده ی سه حابی: (كُنَّا نَفْعَلُ كَذَا أَوْ كُنَّا نَقُولُ كَذَا)، ټه مه ټه گهر نیسبه تی نه دن له زه مانی حه زره ت صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټه وه له بابه تی حه دیسی مه وقوفه، وه ټه گهر نیسبه تی بدن له زه مانی ټه و، ټه وه له سهر جه زمی ټه بو عه بدوللای کوری یه یعی حافیز

۱. الجامع لأخلاق الراوي، ۲ / ۱۹۱، برگه ی (۱۵۷۷).

۲. قال ابن حجر ۲ / ۵۱۴: «عني به الدارقطني والحميدي، فقد وجد التعبير في كلاهما بالمقطوع في مقام المنقطع. وأفاد شيخنا - أي: العراقي في منظومته: أنه وجد التعبير بالمنقطع في كلام البرديجي في مقام المقطوع على عكس الأول ...». پړاونه: شرح التبصرة والتذكرة ۱ / ۲۳۱، وتدريب الراوي ۱ / ۱۹۴.

نموونه ی (المقطوع): أ. نموونه ی: (المقطوع القولی)، وهك: گوته ی هه سنی به صری له نوژی کردن له پشت سه ری بیدعه چییه وه: (صل و علیه بدعته - نوژی له پشت سه ره وه بکه ن، و بیدعه که ی به سه ر خویدا ده شکیته وه!). ب. نموونه ی (المقطوع الفعلي): وهك گوته ی (إبراهيم بن محمد بن المُنْتَشِر) که ده ټیت: (کان مسروق یُرخی الشُر بینه و بین أهله، و یقبل علی صلاته و یُخلِیهم و دنیاهم) حوکمی به به لکه کردنی (المقطوع): (مقطوع) نا کریته به لکه له هیچ شتی له حوکمه شه رییه کاند، واته: هه رچه نده دانه پاله که یشی بو لای بیژره که ی راست بیټ، چونکه گوته و کرداری یه کیک له موسلمانانه، به لام ټه گهر لیږده د نیشانه یه ک هه بو، به لکه بیټ له سه ر ټه وه ی که ټه و قسه یه به رزکراوه ته وه (رفع) کراوه، وهك گوته ی هه ندی گیره وه - که له کانی ناو بردنی تابعیه کدا. ده ټیت: بو نمونه (برفعه - به رزی ده کاته وه) له م کاته دا حوکمی (مه رفوعی مورسه لی) بو داده نری، پیته کانی (موقوف) و (مقطوع): واته: ټه و کتیبانه ی که فەر مووده ی (موقوف) و (مقطوع) یان، تیادا زوره، و ده ست ده که ویت، وهك: أ. مصنف ابن ابی شیبه. ب. مصنف عبد الرزاق. ج. ته فسیره کانی (ابن جریر) و (ابن حاتم) و (ابن منذر).

و غهیری ئه و له ئه هلی چه دیس: له بابته تی چه دیسی مه رفووعه.
 وه (ابن الصلاح) فهرموویه تی: چه به رم پینگه یشته وه له ئه بوبه کری به رقانییه وه
 که پرسیری کردوه له ئه بوبه کری ئیسماعیلی له م ته عبیرانه که: ئایا مه رفووعن یان
 مه وقووفن؟ ئه ویش ئینکاری ئه وه ی کردوه که له حوکمی مه رفووعا بن، وه فهرموویه تی:
 مه وقووفن له سهر سه حابییه کان، به لام واته ی ئه وه ل ئیعتیمادی له سهر ئه درئ و به هیزه،
 چونکی زاهیر له و ته عبیرانه ئه وه یه که چه زره ت ﷺ ئاگادار بووه له سهر ئه و تار و
 ره فتاره و ته قریری کردوون.

وه ته قریری چه زره ت ﷺ سونه ته و حوجه یه له دینا، وه ههر له و بابته
 فهرمووده ی سه حابی: (كُنَّا لَا نَرَىٰ بِأَسَآءٍ بِكَذَا وَرَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - فِينَا، أَوْ كَانَ يُقَالُ:
 كَذَا وَكَذَا عَلَىٰ عَهْدِهِ، أَوْ كَانُوا يَفْعَلُونَ: كَذَا وَكَذَا فِي حَيَاتِهِ - ﷺ -)، هه موو ئه مانه و
 وینه ی ئه مانه مه رفووع و موسنه د و (مُخْرَجٌ) ن، له کتیبه مه سانیده کان.

(تفریعات)

ته فریعی یه کهم ئه مه یه برا	به دل بزانه بی شوبه و مورا
(کنا نفعل أو کنا نقول)	له سه حابیوه به یاسای مه نقوول
ئه گهر په بتی دان به عه هدی ره سوول	ئه وه وان له جیی مه رفووع و مه وسوول
چون زاهیر وایه ته قریر کراون	لای چه زره ته وه په وا دراون
(وکذا کنا لا نرى بأسا	والنبي فينا قد استأنسا)
(أو كانوا كذا يفعلون في	عهد حياة النبي الوفي)
هه موو ئه مانه وینه ی مه رفووعن	له شوومی شوبه ی هه واه مه منووعن
ئه گهر وانه هات ئه وه مه وقووفن	له سه حابیوه به حق مه عرووفن

ته فریعی دووه م: فهرمووده ی سه حابی: (أَمَرْنَا بِكَذَا أَوْ نَهَيْنَا عَنْ كَذَا)^(١)، به سیغه ی

ماضي مه جهوول، له نهوغي مه پړووع و موسنه دن، به لای ته هلی هديسه وه، وه ته مه
 فرموده ی زوړبه ی ته هلی عيلمه^(۱)، وه ته م یاسا کوښه لای موخاله فیه یان کردووه، که
 ته بوبه کری ئیسماعیلی له وانه^(۲)، به لام واته ی ته وه ل پاسته، چونکه موطنه قی ته و
 عیاره تانه ته گه ریته وه بؤ ته و که سه که ته مر و نه هیی به ده ستی ته وه، وه کو حه زرت
 بئى ﷺ هه روا فرموده ی سه حابی: (مِنْ السَّنَةِ كَذَا)^(۳)، ته ص ح ته وه یه که
 موسنه د و مه پړووعه، چونکه زاهیر وایه مه به ستی سوننه تی ره سولوللای بئى، له و شتانه دا
 که پتویسته بؤ ئیمه په پړه وی بکه ی، هه روه ها فرموده ی: (أنس بن مالك - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -: أَمَرَ
 بِلَالٍ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَيُوتِرَ الْإِقَامَةَ)^(۴)، واته فرمان درا به بیلال که که لیمه کانی بانگ به
 جووت و قامه ت به تاك بلای، وه هه روه ها وینه ی ته و عیاره تانه، وه فرق نییه له به ینی
 ته وه دا بلایت: له زه مانى حه زرتا ﷺ بووه تا نه لیت - واللّه أعلم -

۱. له وانه: الخطيب في الكفاية: (۵۹۲ ت- ۴۲۱ هـ)، والنووي في المجموع ۱/ ۵۹، والآمدي في الإحكام ۲/ ۸۷،
 والأسنوي في نهاية السؤل ۳/ ۱۸۷، وابن السبكي في الإبهاج ۲/ ۳۲۹.

۲. هه روه ها: أبو بكر الصيرفي من الشافعية، وأبو الحسن الكرخي والرازي من الحنفية، وابن حزم والغزالي
 وجماعة من الأصوليين، وأكثر مالكية بغداد، وحكاة إمام الحرمين عن المحققين، وذكر الزركشي أنه قول إمام
 الحرمين، بل حكى ابن فورك وسليم الرازي وابن القطان والصيدلاني: أنه الجديد من مذهب الشافعي وكذا
 نسبه المازري إلى أحد قولي الشافعي. بروانه: البرهان ۱/ ۶۴۹، والمنحول: ۲۷۸، والتبصرة في أصول الفقه:
 ۳۳۱، وإحكام الأحكام ۲/ ۸۷، والإبهاج ۲/ ۳۲۸، والبحر المحيط ۴/ ۳۷۵، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۲۳۵، ونكت
 ابن حجر ۲/ ۵۲۳، وشرح السيوطي: ۱۴۹، وهو الخلاف نفسه الذي يأتي في قول الصحابي: «من السنة كذا ...
 ». وانظر: نكت ابن حجر ۲/ ۵۲۰.

۳. نكت الزركشي ۱/ ۴۲۸، و نكت ابن حجر ۲/ ۵۲۳.

۴. أخرجه الطيالسي (۲۰۹۵)، وعبد الرزاق (۱۷۹۴)، وابن أبي شيبة ۱/ ۲۰۵، وأحمد ۳/ ۱۰۳ و ۱۸۹، والدارمي
 (۱۱۹۶) و (۱۱۹۷)، والبخاري ۱/ ۱۵۷ (۶۰۳)، و ۱/ ۱۵۸ (۶۰۶)، ومسلم ۲/ ۲ (۳۷۸)، وأبو داود (۵۰۸)، وابن
 ماجه (۷۲۹) والترمذي (۱۹۳)، والنسائي ۲/ ۳، وأبو يعلى (۲۷۹۲)، وابن خزيمة (۳۶۶)، وأبو عوانة ۱/ ۳۲۷،
 والطحاوي في شرح المعاني ۱/ ۱۳۲، وابن حبان (۱۶۷۵)، والدارقطني ۱/ ۲۳۹، والحاكم ۱/ ۱۹۸، والبيهقي ۱/
 ۳۹۰، والبغوي (۴۰۳) من طرق عن أبي قلابة، عن أنس.

ته فریعی دووهم

ته فریعی دووهم قهولی سه حابی به سیغهی مه جهوول (فی الانتساب)
وتیان: (أمرنا بكذا أو قد نهينا عنه) بزانه به حه
وهكو موسنده و مرفوع وهابه ثامیر و ناهی ره سولولایه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
هروه ها (مِنَ السُّنَّةِ كَذَا) نه سه ح موسنده برای شاره زا
ههروا فهرموده ی (أنس) وا بزان (أمر بلال يشفع الأذان
وَأَنْ يُوْتَرَ الإقامة. فالحق) وینه ی موسنده بن شوبه ی موطله ق

ته فریعی سییه م: نه وه ی و تراوه که ته فسیری سه حابی حه دیسی موسنده ده، نه وه له
ته فسیری کدایه به هو ی سه به بی نزووله وه بی یو ئایه تی که سه حابییه که بیگی پته وه، وه
یو ته فسیری نییه که مه عنای ئایه ته که به یان بکا.

ته فریعی سییه م

سییه م ته فسیری سه حابی ره سول نه وعه لاقه ی بووله گه ل هو ی نزوول
وینه ی موسنده نه نا مه وقوفه نه م باسه باشه وه ها مه عرووفه
چواره مین جومله ی (یرفع الحديث) له گه ل ریوایه ی حه دیسی ره ئیس
(أو يبلغ به) یاخود (ینمیهِ) فی حکم الرفع الی نبیه. ^(۱)

ته فریعی چواره م: نه مه یه که له بابه تی نه حادیسی مرفووعه یه نه وه حه دیسانه
که له کاتی ناوبردن سی حابیدا نه لی: (يَرْفَعُ الحديث، أو يبلغ به، أو ينمیه أو رِوَايَةً)
هه موو نه مانه کینایه ن له به رزکردنه وه ی نه وه سه حابییه یو ریوایه ته که یو لای حه زره ت
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وه حوکمی نه مانه به لای نه هلی حه دیسه وه حوکمی حه دیسی مرفووعه، وه
(ابن الصلاح) فهرموویه تی: من نه لیم نه گه ر شه خسی راوی له تایبعیه وه بلی: (يَرْفَعُ
الحديث، أو يبلغ به،) نه ویش هه م مرفووعه، به لام مرفووعی مورسه ل - والله أعلم -

۱. أي نبیه بتشديد الياء الاضافة إلى الضمير.

٩- باسي فهرمووده ي بهره لاکراو (المُرسل)^(١)

بزائن: له سه ر عيابه تي (جامع التحصيل في أحكام المراسيل) ته ئلفي (الحافظ صلاح الدين أبو سعيد) خه ليلي عه لائي، له ته عريفي هه ديسي مورسه لدا سي وتار هه يه، يه که ميان زور گوشاده نه مه يه:

يه که ميان: هه ديسي مورسه ل واته ي يه کيکه له نه هلي عه سه ر کاني ئسته يا له مه وپيش: (قال رسول الله - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كذا).

دووه ميان: هه ديسي مورسه ل نه وه يه: که يه کي له کياري تابعين له وانه که چاويان که وتووه به ژماره يه کي زور له نه سحابي پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وه پيوايه تيان له تابعين که م بي، وه کو (سعيد بن المسيب) و (أبو سلمة بن عبد الرحمن)، وه وينه ي نه مانه تابعين پيوايه تيان کردي له حه زره ته وه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

وه نه م ما نه وه ي که سيغاري تابعين پيوايه تيان کردي نه وه هه ديسي مونقه تيعه و مورسه ل نيه.

سيه م مورسه ل نه وه يه: که يه کي له تابعين پيوايه تي کردي له حه زره ته وه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواه له کياري تابعين بي يا له سيغاري تابعين، وه نه م ته عريفه مه شهووره له زور که س له نه هلي هه ديسه وه و ئيختياري حاکيم له سه ر نه مه يه.

چواره م مورسه ل نه وه يه: که له سه نه ده که يدا تاقه که سيک ساق ت بووبي، خواه خاوه ن ئيرساله که له تابعين بي يا له غيري تابعين، وه زاهيري که لامي ئيمامي شافيعي له سه ر نه مه يه، وه بينا له سه ر نه م ته عريفه هه ديسي مورسه ل و مونقه تيع نه بن به يه کي.

١. بؤ زياتر ناسيني فهرمووده ي مورسه ل ته ماشاي نه م سه ر چاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ٢٥، والكفاية: ٥٨ ت، ٢١ هـ)، والتمهيد ١٩٢/١، وجامع الأصول ١١٥/١، وإرشاد طلاب الحقائق ١٦٧/١ - ١٧٩، والمجموع شرح المذهب ٦٠/١، والاقتراح: ١٩٢، والتقريب: ٥٤ - ٥٧، والمنهل الروي: ٤٢، والخلاصة: ٦٥، والموقظة: ٣٨، وجامع التحصيل: ٢٣ وما بعدها، واختصار علوم الحديث: ٤٧، والبحر المحيط ٤٠٣/٤، والمقنع ١/١٢٩، وشرح التبصرة والتذكرة ٢٥٦/١، ونزهة النظر: ١٠٩، والمختصر: ١٢٨، وفتح المغيث ١/١٢٨، وألفية السيوطي: ٢٥ - ٢٩، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٥٩، وفتح الباقي ١/١٤٤، وتوضيح الأفكار ١/٢٨٣، وظفر الأمان: ٣٤٣، وقواعد التحديث: ١٣٣).

وہ لہ لای (ابن عبد البر) حہ دیسی مونقہ تیغ عامترہ لہ مورسہل، چونکی مونقہ تیغ
 ئہ وہیہ سہ نہ دہ کہی موتہ سیل نہ بی، خواہ راویہ کہی تابعی بی یا لہ غیری تابعین.
 وہ لہ لای حاکیم مونقہ تیغ ئہ وہیہ کہ لہ پیش گہ یشتن بہ تابعی بی کہ لہ و کہ سہی
 والہ ژووریہ وہ حہ دیسی نہ یستی یا خود ئہ وہیہ کہ ئیسنادہ کہی لہ کہ سیکی نا
 مہ علومہ وہ بی، وکو ئہ وہ راوی بلی: (روی فلان عن شیخ، أو روی فلان عن رجل)،
 وہ مورسہل عیارہ تہ لہ وہ کہ تابعی ریوایت بکا لہ حہ زرہ تہ وہ ﷺ (بناء علیہ)
 مونقہ تیغ لہ لای حاکیم بہ مورسہل نانسری.

وہ (معضل) ئہ وہیہ کہ لہ راویہ کانا دوو کہ س یا زیاتر ساق ت بووی، وہ لہ لای
 کؤمہ لی حہ نہ فیہ موعزل و مورسہل وکوو یکن، ہر وہا لہ لای (امام الحرمین) و
 تابعی کانی.

وہ لہ لای جمہور موعزل «خاص» ترہ لہ مونقہ تیغ و مورسہل، وہ ہموو
 موعزلہ لی مونقہ تیغ و مورسہل، بہ لام ہموو مونقہ تیغ و مورسہل موعزل نیہ، وہ
 ئہ وہ کہ فہرموویانہ: مورسہل ہر ئہ و حہ دیسہ یہ کہ سہ حابی ساق ت بووی لی
 نہ کہ سہ حابی و تابعی لی ساق ت بووین، وکو خہ تیغ ئہ مہی گیراوتہ وہ لہ زورہ ی
 ئہ ہلی حہ دیس، ئہ وہ موعزل و مورسہل بہ (متباین) دہرئہ چن ناوی یہ کیکیان
 ندری بہ ویان، ئہ مہ تا ئیرہ لہ کتبی (جامع التحصیل) و ہر مگرتوہ، بہ لام بینا لہ سہر
 فہرموودہی (ابن الصلاح) ئہ مہ باسہ ئاویہ کہ دی:

ئہ لی: سوورہ تی ئہ و مورسہل کہ خیلافی تیدا نہ بی، حہ دیسی کہ یہ کی لہ تابعیہ
 گہ ورہ کان فہرموویتی: (قال رسول اللہ - ﷺ - کذا أو فعل رسول اللہ - ﷺ -
 کذا)، وہ مہ بہ ست لہ تابعی گہ ورہ کہ سیکہ گہ یشتی بہ کؤمہ لی لہ ئہ سحابی پیغہ مہر
 ﷺ و دانیشتی لہ گہ لیاندا، وکو عہ بدوللای کوری عہ دیی کوری خیار و سہ عیدی
 کوری موسہ ییہ ب و ہاووینہ ی ئہ وان، بہ لام مہ شہور و ہایہ کہ فہرق نیہ لہ بہینی
 تابعیہ کاندا، وہ ہریہ کی لہ وان بلی: (قال رسول اللہ - ﷺ - صلی اللہ علیہ وسلم - کذا)
 ئہ وہ حہ دیسہ کہی بہ مورسہل ئہ زانری.

وه له م مه قامه دا چهند سووره تي هه يه ئيختيلاف هه يه له وا که مورسه لن، يان نا: به که م نه و سووره ته که له پيش گه يشتن به تابعي ئيسناده که ي قه تع بي، واته راوي رپوايه ته که ي له که سيکه وه بي که نه ييستي له و که سه وه، له م سووره ته دا حاکيم جه زمي ناوه به وه دا که نه م هديسه ناونا بري به مورسه ل، وه مورسه ل خاسسه به رپوايه تي تابعينه وه، جا له و رپوايه ته دا که وتمان: نه گهر تاقه يه کي ساقه بووي نه وه هديسه که له عورفا ناوي به مونقه تيع نه بري، وه نه گهر دوو که س يا زياتر بن نه وه ناوي موعزه له، هه روا به مونقه تيعيش ناونه بري، به لام نه وه زانراوه له فيقه و نوسولدا هه موو نه وانه ناونه بري به مورسه ل، وه نه بوبه کري خه تيب و گه لي له موحه دديسين له سه ر نه م فيکره ن، به لام خه تيب فهرموويه تي: نه غله بي نه وه ي که به مورسه ل ناونه بري نه و هه ديسه يه که تابعي رپوايه تي کردي له حه زره ته وه ﷺ و نه وه ي که تابعي رپوايه تي کردي نه وه به موعزه ل ناونه بري.

دووهم نه وه ي که بچووکاني تابعين رپوايه تي بکه ن له حه زره ته وه ﷺ وه کو زوهری و نه بو حازم و يه حياي کوري سه عيدي نه نساري و وينه ي نه مانه، نه وه کومه لي له موحه دديسين ناوي نابه ن به مورسه ل، به لکو پي نه لين مونقه تيع له به رنه وه نه مانه زوربه ي رپوايه تيان له تابعينه وه يه، وه له کومه لي نه سحابي مه گهر يه کي يا دوو که سيان چاو پټکه وتي.

سټيه م: کاتي له ئيسنادا له ئيساني نامه علوم وه رپوايه ت بکري، وه کو: (روي فلان عن رجل، أو شيخ أن نحو ذلك) نه وه بينا له سه ر نه وه ي که حاکيم له کتيبي (معرفة علوم الحديث) دا نووسيويه تي: نه وانه به مورسه ل ناونا بري، به لکو به مونقه تيع دائه نرين، به لام له بازي ته سانيفدا به مورسه ل دائه نرين.

جا (ابن الصلاح) فهرموويه تي: بزنان حه ديسي مورسه ل حوکمي حه ديسي زه عيفي هه يه، مه گهر له ريگه يه کي تريشه وه رپوايه ت کرابي، بويه ئيمامي شافعي - ﷺ - په فتاري کردووه به مورسه له کاني سه عيدي کوري موسه ييه ب - ﷺ - له به رنه وه له چهند ريگه ي تره وه به موسنه دي رپوايه ت کراون، وه نه و په خنه که گيراوه له م قسه يه و وتويانه:

ناگادار بن: ئیمه ئه و حه‌دیسانه که ورده سه‌حاییه‌کان ږیوایه‌تیان کردووه له حه‌زره‌ته‌وه
 ﷺ وه‌کو (ابن عباس - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) و غه‌یری ئه‌ویش وه له حه‌زره‌تیشیان نه‌بیستووه،
 له حوکمی مه‌وسوول و موسنه‌ددا دایان ئه‌نئین، له‌به‌رئه‌وه که ږیوایه‌تیان له سه‌حاییه‌وه
 بووه وه حالی سه‌حاییش عه‌داله‌ته - واللّٰه اعلم -

حەدىسى مۇرسەل لای موحەددىسىن
 بى بلى: (قال رسول الله)
 وهك عوبەيدوللای بن عەدى ئەپشەد
 يا وهكو (سعيد بن المسيب)
 چون زاهير وايە كە رېوايەتيان
 تەبعەن سەحابىش بە دلى ئاگاھ
 ھەرچەن مەشھور ھەموو تاييەين
 بەلى چەند سوورەن خىلافيان تايە

ئەو ەبە بىرى گەلى تاييەين
 ئەمە زۆر بەرزە مەرتەبە و جاھى
 ھاوپازى گەلى ئەسحابى ئەحمەد
 يا وينەى ئەمان پىرى (مەھذب)
 لە سەحابىيە نەك تاييەيان
 رېوايەت ئەكا لە (رسول الله)
 لە ھوكمایەكن لای موحەددىسىن
 مۇرسەلن ياخۆ دوورن لەو پایە

یه کهم عاریض بی (عند الاجتماع)
 راوی له و شویتا دووره له سهماع
 حاکیم نهم ماده ناکا به مورسل
 جا نه گهر یه کئی له ویا فه و تاوه
 نه گهر دوو کهس بن نه وه (معضل) ه
 له لای فوقه ها ولای نه هلی نوسوول
 دووهم ریوایه ی چینی (أصاغر)
 به وینه ی زوهری ویه حیای بن سه عید
 له سره حیکایه ی (ابن عبد البر)
 قومئ هه ن ناویان نابهن به مورسل
 چونکه به عاده ت له سهحابیان
 ده ی زاهیر وایه که ریوایه تیان
 به لام به شۆره ت مه روی تابعین
 سییه م ریوایه ت له شه خسی موبهم
 أو عن رجل) به بی زیکری ناو
 حاکیم فهرموویه: بلئی مونقه تبع
 هه دیسی مورسل وینه ی زه عیفه
 مه ر به وه جهی تر ته خریج کرابی
 نه بو حه نیفه و مالیک به مورسل
 هه روا ئیمامی (أحمد بن حنبل)
 نعم مسند صفار الاصحاب

به ر له سهحابی ده ردی ئینقیاع
 له سهحابیوه بی شوبهه و نيزاع
 له بهر نه مانئ تابعی نه مثله
 نه وه مونقه تبع له بو نه و ناوه
 نه میش لای حاکیم غه یری مورسله
 هه ردو مورسلن مورسلی مه قبول
 که وتیان: (قال الرسول الناصر)
 نه بو حازمی فازیلی ره شید
 عالمی گه وره ی خاوه ن خیرو فره
 هه ر مونقه تبعه ناویان (في المثل)
 که میان بینوه دوان یان سیان
 له تابعین بی نه ک سهحابیان
 هه مووی مورسلن: (كالماء المعین)
 وه کوو (فلان عن شیخ أكرم
 شه خسییه ته که ی ده رنه چی نه و او
 پیی مه لی: (مرسل، فاسمع وأطع)
 بو عه مه ل ناشئ هیزی خه فیه
 وه کو زه عیفی (متابع) وابی
 ئیحتیجاج نه که ن بی شوبهه و خه له ل
 به ریوایه تی وه رنه گری مورسل
 مسند حکماً بلا ازیاب)

۱۰۔ باسی فہرموودہی پچراو (المُنْقَطِعُ)^(۱)

بزانن لہ تاریفی (مُنْقَطِعُ) و فہرقی مابہینی مونقہ تیغ و مورسہ لدا چہند بیروپای لہ سہر
 ھہیہ بؤ موحدہ دیسہ کان و غہیری ئہ وان، جا لہ و بیرانہ یہ ئہ وہی رابوورد لہ حاکیمہ وہ
 لہ باسی مورسہ لدا، کہ: مورسہ ل مہ خسووسہ بہ ریوایہ تی تابییعیہ وہ، وہ مونقہ تیغ
 عیارہ تہ لہ ئیسنادی کہ لہ پیئش گہ یشتن بہ تابییعی راپویہ کی و ابئی نہ بییستی لہ وہی
 والہ ژووریہ وہ و ئہ وہ کہ ساقتہ لہ بہینی ئہ واندا مہ ذکور نہ بی، نہ بہ موعہییہ نی و نہ
 بہ غہیرہ موعہییہ نی، وہ لہ مونقہ تیغہ ئہ و ئیسنادہ کہ بازئی لہ راپویہ کانی بہ لہ فزیکی
 موبہم ناوربائی، وہ کو (رجل، شیخ) و وینہی ئہ وانہ، وینہی یہ کہم ئہ وہیہ کہ
 ریوایہ تمان کردوہ لہ (عبدالرزاق) لہ سوفیانی سہ وری لہ ئہ بوئیسحاق لہ زیدی کوری
 (یُشِيع) لہ حوزہ یفہ وہ ئہ لی: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - إِنَّ وَلَيْتُمُوهَا أَبَا بَكْرٍ، فَقَوِيٌّ أَمِينٌ.
 (الحديث)^(۲)، ئہم ئیسنادہ کہ موحدہ دیس تہ ماشای ئہ کا شیوہ کہی شیوہی موتہ سیلہ

۱. بؤ زیاتر ناسینی فہرموودہی مونقہ تیغ تہ ماشای ئہم سہرچاوانہ بکہ: (معرفة علوم الحديث: ۲۷ - ۲۹،
 والكفاية: ۵۸ ت، ۲۱ هـ)، والتمهيد ۱/ ۲۱، وإرشاد طلاب الحقائق ۱/ ۱۸۰ - ۱۸۲، والتقريب: ۵۸، والاقتراح:
 ۱۹۲ - ۱۹۳، والمنهل الروي: ۴۶ - ۴۷، والخلاصة: ۶۸ - ۶۹، والموقظة: ۴۰، وجامع التحصيل: ۳۱، واختصار علوم
 الحديث: ۵۰ - ۵۱، والمقنع ۱/ ۱۴۱، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۲۷۳، ونزهة النظر: ۱۱۲، والمختصر: ۱۳۱ -
 ۱۳۲، وفتح المغيث ۱/ ۱۴۹، وألفية السيوطي: ۲۴، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۶۳، وفتح الباقي ۱/
 ۱۵۸، وتوضيح الأفكار ۱/ ۳۲۳، وظفر الأمانی: ۳۵۴ - ۳۵۵، وقواعد التحديث: ۱۳۰).

۲. هكذا أورد ابن الصلاح متن هذا الحديث، وهو متابع فيه للحاكم، إذ أورده هكذا في معرفة علوم الحديث:
 ۲۸ - ۲۹، وهو اختصار مخّل من حيث ما ذكر وما حُذِفَ والمتن الكامل الذي أورده الحاكم نفسه في المستدرک
 ۳/ ۱۴۲: «إن وليتموها أبا بكر فزاهد في الدنيا راغب في الآخرة وفي جسمه ضعف، وإن وليتموها عمرَ فقويٌّ
 أمينٌ لا يخاف في الله لومة لائم، وإن وليتموها علياً فهادٍ مهتدٍ يقيمكم على صراط مستقيم»، والحديث
 أخرجه: العقيلي ۳/ ۱۱۱، وابن عدي في الكامل ۵/ ۹۵۰ - ط دار الفكر و ۶/ ۵۴۲ ط دار الكتب العلمية،
 والحاكم في المستدرک ۳/ ۱۴۲، وفي معرفة علوم الحديث: ۲۹، وأبو نعيم في الحلية ۱/ ۶۴، والخطيب في
 تاريخه ۳/ ۳۰۲، وابن الجوزي في العلل المتناهية: (۴۰۵)، قلنا: عبد الرزاق رواه عن رجلين - ولكنهما شبه لا
 شيء - روى العقيلي بسنده ۳/ ۱۱۱: أنه قِيلَ لعبد الرزاق: سَمِعْتَ هذا من الثوري؟ قال: لا، حَدَّثَنِي يحيى بن
 العلاء وغيره، ثُمَّ سألوهُ مرة ثانية، فقال: حَدَّثَنَا النعمان بن أبي شيبَةَ ويحيى بن العلاء عن سفيان الثوري، و
 قال الذهبي في الميزان ۲/ ۶۱۲: «النعمان فيه جهالة ويحيى هالك ... والخبر منكر».

(مَعَ أَنَّهُ) مونقه تيعه له دوو شويټا، يه كه م: (عبدالرزاق) نه ييستوو له سه ورييه وه، به لكو ييستوييه تي له نه عمانی كورې ته بو شه ييه ی جوندي له سه ورييه وه و سه وري نه ييستوو له نه بو ئيسحاقه وه، به لكو ييستوييه تي له شوره يك له نه بو ئيسحاقه وه، وه وينه ی دووه م ته وه هديسه يه كه رپوايه تمان كړدوه له (أبو العلاء) كورې عه بدوللای (شخير) له دوو پياووه له شه ددادي كورې ته وس له ره سولوللوه ﷺ له دؤعا له نوټوا: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، الْحَدِيثِ)^(١).

دووه م: له و بيرانه نه و يه كه (ابن عبد البر - رَحِمَهُ اللَّهُ -) فه رموييه تي: مورسل مه خسوسه به تابيعينه وه، وه مونقه تيع شامله بو تابيعين و غيري تابيعين، وه مونقه تيع له لای ته و عيبارته له هديسي كه ئيتيسالي سه نه دی نه بي، خواه نيسبت بدری بو لای ه زره ت ﷺ يا بو لای غيري ته و.

سيته م: له و بيرانه نه و يه كه مونقه تيع وه كو مورسل وايه و هه ردووكيان شاملين بو هه ر ئيسنادي كه موته سيل نه بي، وه ته م مه زه به نزيكتره له واقع و گه لي كه س له فوقه ها و غيري فوقه ها و هريانگرتوه، وه نه بوبه كری خه تيب له (كفاية) دا، زيكري كړدوه، نه و نه ده يه زوربه ی ئيستيمالي مورسل بو نه و يه كه تابيعي رپوايه تي كړدبي له ه زره ته وه ﷺ وه زوربه ی ئيستيمالي مونقه تيع بو هديسيكه كه ساني وان له

١. حديث حسن بطرقه، وهذا إسناده ضعيف لانقطاعه، حسان بن عطية لم يدرك شداد بن أوس. ورجال الإسناد ثقات رجال الشيخين، وأخرجه ابن أبي شيبة ٢٧١/١٠، والخرائطي في «فضيلة الشكر لله» من طريق عيسى بن يونس، وأبو نعيم في «الحلية» ٢٦٦/١ و ٧٨٧٧/٦ من طريق يحيى بن عبد الله، كلاهما عن الأوزاعي، بهذا الإسناد، وأخرجه ابن حبان (٩٣٥)، والطبراني (٧١٥٧)، وأبو نعيم في «الحلية» ٢٦٦/١ من طريق سويد بن عبد العزيز، عن الأوزاعي، عن حسان بن عطية، حديث حسن بطرقه، وهذا إسناده ضعيف لانقطاعه، حسان بن عطية لم يدرك شداد بن أوس. ورجال الإسناد ثقات رجال الشيخين، وأخرجه ابن أبي شيبة ٢٧١/١٠، والخرائطي في «فضيلة الشكر لله» من طريق عيسى بن يونس، وأبو نعيم في «الحلية» ٢٦٦/١ و ٧٨٧٧/٦ من طريق يحيى بن عبد الله، كلاهما عن الأوزاعي، بهذا الإسناد، وأخرجه ابن حبان (٩٣٥)، والطبراني (٧١٥٧)، وأبو نعيم في «الحلية» ٢٦٦/١ من طريق سويد بن عبد العزيز، عن الأوزاعي، عن حسان بن عطية، و مسند الإمام أحمد بن حنبل، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني (المتوفى: ٢٤١هـ)، المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، ١٤٢١ هـ - ٢٠٠١ م، ٣٣٩/٢٨، فه رموده ی ژماره (١٧١١٥).

خواری تابیعینه وه نه قلی بکه ن له سه حاییه وه، وه کو ریوایه تی مالیک له ئیبنوعومه وه - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ - وه وینه ی ئه مه یش - واللّه أعلم -

چواره م: له و بیرانه ئه وه یه که ئه بوبه کری خه تیب گێراویه تیه وه له بازئ له ئه هلی عیلمی حه دیسه وه که مونقه تیغ ئه وه یه ریوایه ت بکری له تابیعیه وه یا له که سی له خواری تابیعیه وه و راوه ستئ له سه ر ئه و له وتار بی یا له په قتار، وه ئه مه غه ربیه و دووره - واللّه أعلم -

حه دیسی (مونقه تیغ)

به فیکری گه لی له موحه ددیسین	گه لی وجهه هاء له فوقه های دین
مونقه تیغ ناوه له بو حه دیسی	که ئیتیسالی سه نه دی نه بی
ئه و ئینقیبته یش به هه رچۆنی بی	واته جیی ساقه له هه رشویتی بی
به لام به ئه که سه ر عوله مای حه دیس	به کاری دین له کاتی ته حدیث
بو ریوایه تی (من دون التابع)	له ئه سه حابه وه ئه سه حابی شافع
(قیل) ئه وترئ له بو ئیسنادئ	له خوار تابعی خه له لی نیابی
یه که راوی گوم بی یا خود موبه م بی	ئه گه رچی (قیل) ه، با موسه لله م بی

۱۱- باسی فەرموودهی ئالۆزاو (المُعْضَل)^(۱)

حه دیسی موعزه ل ئه وه یه دوو که س یا زیاتر له ئیسناده که یا نه مابن، وه کو ئه و حه دیسه که تابیی تابیی ریوایه تی ئه کا و ئه لی: (عن رسول الله ﷺ، أو عن أبي

۱. بو زیاتر ناسینی فەرموودهی موعزه ل ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفه علوم الحديث: ۳۶، والكفاية: ۵۸ ت، ۲۱ هـ)، والإرشاد ۱/ ۱۸۳، والتقريب: ۵۹، والاقتراح: ۱۹۲، والمنهل الروي: ۴۷، والخلاصة: ۶۸، والموقظة: ۴۰، وجامع التحصيل: ۳۲ - ۹۶، واختصار علوم الحديث: ۵۱، والمقنع ۱/ ۱۴۵، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۳۷۳، ونزهة النظر: ۱۱۲، والمختصر: ۱۳۱، وفتح المغيث ۱/ ۱۴۹، وألفية السيوطي: ۲۴، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۶۳، وفتح الباقي ۱/ ۱۵۸، وتوضيح الأفكار ۱/ ۳۲۳، وظفر الأمانی: ۳۵۵، وقواعد التحديث: ۱۳۰).

بکر، او عن عمر، وهکذا)، ئیتر ناوی ته وکه سانه نانا که وان له بهینی خوږان و ته و که سده که پړیوایه تی لیوه ته که ن.

وه ته بو نه صری سجزي (السجزي) حافیز ته لی: قه ولی پړای: (بلغني) وه کو قه ولی ئیامی مالیک - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - ته لی: (بَلَّغْنِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ. الحديث)^(۱)، ته وه له لای ته هلی حه دیسا ناو ته بری به موعزل. جا (ابن الصلاح) یش - رحمه الله تعالى - فهرموویه تی: منیش ته ئیم فهرمووده ی موسه نینفین له فوقه هاو غیری فوقه ها: (قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا وَكَذَا) له قه بیله ی حه دیسی موعزله.

وه حافیز ته بوبه کر به غدادی خه تیب له بازئ وتاریا به مورسل ناوی بردووه، وه ته مه له سهر ته و یاساتانی که بازئ فهرموویانه: (کل ما لم يتصل سنده فهو مُرسل).

۱. في الموطأ (رواية يحيى الليثي (۲۸۰۶)، ورواية أبي مصعب الزهري (۲۰۶۴)، ورواية سويد بن سعيد (۷۷۹)، وهو في موطأ عبد الله بن مسلمة القعنبي كما أسنده إليه الحاكم في معرفة علوم الحديث: ۳۷)، و قد روي موصولاً عن مالك: رواه إبراهيم بن طهمان، والنعمان بن عبد السلام، ورواية ابن طهمان: عند الحاكم في معرفة علوم الحديث: ۳۷، والخليلي في الإرشاد ۱/ ۱۶۴، ورواية النعمان: عند الخليلي في الإرشاد ۱/ ۱۶۴ - ۱۶۵؛ كلاهما (إبراهيم بن طهمان والنعمان بن عبد السلام) عن مالك، عن محمد بن عجلان، عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ... الحديث، و قد خولف فيه مالك فقد أسنده عن محمد بن عجلان: سفيان الثوري، عند الحميدي (۱۱۵۵)، وأحمد ۲/ ۲۴۷، وهيب بن خالد عند أحمد ۲/ ۳۴۲، وسعيد بن أبي أيوب عند البخاري في الأدب المفرد (۱۹۲)، والليث بن سعد عند البخاري في الأدب المفرد (۱۹۳)، والبيهقي في الكبرى ۸/ ۶، وسفيان بن عيينة عند البغوي (۲۴۰۳)، لكن هؤلاء (سفيان الثوري، وهيب، وسعيد بن أبي أيوب، والليث بن سعد، وسفيان بن عيينة) روه عن ابن عجلان، عن بكير بن عبد الله الأشج، عن العجلان، عن أبي هريرة وروايتهم أصح. فقد توبع محمد بن عجلان على روايته، كما في رواية الجمع، فقد أخرجه مسلم ۵/ ۹۳ (۱۶۶۲) من طريق عمرو بن الحارث، عن بكير بن عبد الله بن الأشج، عن العجلان، فلعل هذا هو السبب الذي جعل الإمام مالك يذكره بلاغاً في موطنه؛ لأنه لم يضبطه جيداً، وعجباً أن الدكتور بشار عواد لم ينتبه إلى ذلك في تعليقه على موطأ مالك في روايته (رواية أبي مصعب ورواية يحيى الليثي) بل لم يشر أبداً إلى الرواية الموصولة من طريق مالك، و استشكل بعضهم كون هذا الحديث معضلاً؛ لجواز أن يكون الساقط بين مالك وأبي هريرة واحداً فقط، لا سيما وقد سمع مالك من جماعة من أصحاب أبي هريرة كسعيد المقبري ونعيم المجرم ومحمد بن المنكدر، فلم يجعله معضلاً؟ الجواب: أن مالكاً قد وصله - كما تقدم - خارج الموطأ فرواه عن محمد بن عجلان، عن أبيه، عن أبي هريرة، فتبين أن الساقط اثنان، برواه: نكت الزركشي ۲/ ۱۸، ومحاسن الاصطلاح: ۱۴۹، والتقييد والإيضاح: ۸۲، ونكت ابن حجر ۲/ ۵۸۲.

وه کاتی یه کئی له تاببعی تابیعین هه دیسیکی رپوایهت کرد له و تاببعیه وه له سه ری راوه ستا، وه ل حال ئه و هه دیسی ئه وه موته سیل بوو به هه زره ته وه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ئه وه یش حاکیم ئه بو عه بدوللا به نه وعیکی له موعزهل داناوه، وه کو ئه و هه دیسه که رپوایه تمان کردوه له (أعْمَش) ه وه، و له (شعبی) ییه وه، که فەرمووی: (يُقَالُ لِلرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: مَا عَمِلْتُهُ فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ. الْحَدِيثُ^(۱))، ئه مه ئه عمه ش به شیوهی موعزهل رپوایه تی کردوه، وه ل حال ئه و هه دیسه شه عبی رپوایه تی کردوه له ئه نه سه وه ئه ویش له هه زره ته وه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ به ئیتتیسالی سه نه د.

(ابن الصلاح - رحمه الله) فەرموویه تی: من ئه لیم ناوبردنئ ئه مه به: موعزهل، جوانه، چونکی ئینقیتاح به نه بوونی یه کتیک له راوییه کان له گه ل وه قفدا موشته میله له سه ر ئینقیتاح به دوو کهس که عیبارهن له سه حابی له گه ل (رسول الله - صلى الله عليه وسلم) - دا، که وابوو ناوی موعزهل بو ئه مه جواتره له ناوی مونقه تیغ - والله أعلم - جا لیڤه دا چه ند ته فریعاتئ هه یه:

یه که م: ئیسنادئ که (معنعن) بئ که عیبارته له هه دیسئ رپوایهت بکری به شیوهی : (فلان عن فلان عن فلان) بازئ له موحه ددیه کان له قه بیله ی مورسه ل و مونقه تیعیان ژماردوه تا ئیتتیسالی سه نه ده که ی ده رئه که وئ، به لام ئه و بیره که راست بئ و په فتاری موحه ددیسین له سه ری رویشته ئه مه یه که: ئه م جوړه هه دیسه (معنعن) ه، به خاوه نی ئیسنادی موته سیل دئه نرین، به مه رجئ ئه و که سانه که مه شمولی (عنعن) ه که ن، بازیکیان گه یشتب به بازیکیان و پاریزراوبن له عیپی ته دیس، له م کاته دا له سه ر ئیسنادی موته سیل دئه نرین، مه گه ر خیلای ئه وه سابت بووبئ.

وه (ابن الصلاح) فەرموویه تی: زور واقع بووه و ئه بئ له لای ئه هلی هه دیس که لیمه ی (عن) به کاردینن له ئیجازه دا مه سه له ن: یه کئی له وان ئه لئ: (قَرَأْتُ عَلَى فُلَانٍ عَنْ فُلَانٍ) ئه وانه زاهیرن له ئیتتیسالی سه نه ددا - والله أعلم -

۱. أخرجه من هذا الوجه معضلاً، الحاكم في معرفة علوم الحديث، ص ۳۸، و رواه من هذا الوجه متصلاً مسنداً: مسلم ۲۶۷ / ۸ (۲۹۶۹)، والنسائي في الكبرى (۱۱۶۵۳)، وابن أبي حاتم - كما في تفسير ابن كثير ۵۷۷ / ۳ - وابن أبي الدنيا في التوبة وابن مردويه في تفسيره - كما ذكره السيوطي في الدر المنثور ۶۷ / ۷ - .

دووهم: ئیختیلاف هه یه له قه ولی راویدا: (أَنَّ فُلَانًا قَالَ: كَذَا وَكَذَا) ئایا به ئیسنادی موته سیل دائه نری، وه کو ریوایه تی (معنعن) - ئه گهر ئه و که سانه وان له سه نه ده که دا بازیکیان گه یشتی به بازیکیان - یا نه؟

(ابن عبد البر) له جمهوروری ئه هلی عیلمه وه نه قلی کردووه که له فزی (عَنْ) و (أَنَّ) وه کو یه ك وان، وه له م باسه دا هر مولاقاتی بازی بۆ بازیکیان ئیعتیار ئه کری هه تا ده رنه که وی ئینقیطاع له سه نه ده که دا، به لام ئیمامی (أحمد بن حنبل) ئه فرمویت: حرفی (أَنَّ) وه کو (عَنْ) نییه و ئیسناده که به موته سیل ناناسری.

ته فریعی سییم: وه کو ئیمه ریوایه تی (معنعن) و ریوایه ت به حرفی (ان) ئه برین به سر ئیتیسالی سه نه ددا، ئه بوبه کری سیره فی شافیعیش وایکردووه و فرموویه تی: هر که سنی حدیسی بیستی له که سینکه وه و له پاشان هه دیس له و که سه وه ریوایه ت بکا ئه وه ئه و ته حدیسه له سر سه ماع ئیعتیار ئه کری، مادام له واقعدا ثابت نه بی بۆمان که ئه و ته حدیسه ی له و شه خسه وه نه بیستوه، هه روا هر که سنی که به مه علومی گه یشتی به که سنی حدیس له و که سه وه ریوایه ت بکا، ئه وه ش حمل ئه کری له سر ئیتیسال، به لام بۆ ئه و که سانه یه که ته دلایسیان لی دهرنه که وتبی.

وه ده لیل له سر ئه و بریاره ئه مه یه: ئه گهر ئیمه ئه و ته حدیسه حمل نه که ین له سر ئیتیسالی سه نه د ئه بی ئه و که سه به خاوه ن ته دلایس بزاین، وه زاهیر وایه کابرا دوور بی له عیبه تی ته دلایس، چونکه زاهیر پاکیی ئینسانه له م عیبه تانه مادام عیبه که ی لای ئیمه دهرنه که وتبی، وه له وینه ی ئه مانیه فرمووده ی که سنی: (قال فلان كذا وكذا) وه کو ئه وه که نافع ئه لی: (قال ابن عمر كذا) هه روا ئه گهر به نه قل له شه خسیکه وه بلی: (ذَكَرَ، أَوْ فَعَلَ، أَوْ حَدَّثَ، أَوْ كَانَ يَقُولُ: كَذَا وَكَذَا) ئه مانه هه موو ئه برین به سر ئیتیسالی سه نه ددا و له سر ئه وه که به بی واسیته ی غه یر ئه و شته ی وه رگرتوه له و که سه وه.

وه ئه بو موزه فقه ری سه معانی له (عننة) دا، توولی سوچه تی به شهرت گرتوه، به لام ئیمام موسلیمی کوری حه ججاج له خوتبه ی (الجامع الصحيح) دا، ئه م شهرته ی به شیدده ت ئینکار کردووه و فرموویه تی: ئه م شهرته بی ئه ساسه و ئه وه ی که (متفق

عليه) بئى ئەمەيە: كافيە بۆ ئىتتىسالى سەنەد ئىبووتى موعاصەره‌ی پاوى بۆ (مروى عنه) هەرچەند مولا قاتيان ثابت نەبى، بەلام شىخ (ابن الصلاح) ئەم فەرمووده‌ی ئىمامى موسلىم بە باش نازانى و ئەلى: ئەو بىرە كە موسلىم رەددى كەردووه‌تەو بىرى ئىمامانى عىلمى حەديسە، وەكوو (على ابن المدينى) و بوخارى و غەيرى ئەوانىش - والله أعلم - تەفرىعى چوارەم: ئەو تەعليقە كە ئەبو عەبدوللّاي حەمىدى ساحتى كىتەبى (الجمع بين الصحيحين) و غەيرى ئەویش لە موحەددىسىنى مەغرىب لە بوخارى شەرىفدا زىكرىان كەردووه و پرپارىيان داوہ كە ئىسنادەكەى قەتەع كراوہ، ئەوہ هەر لە سوورەتا سوورەتى ئىنقىتاعى ھەيە و لە حوكمدا حوكمى ئىنقىتاعى نىيە و لە پاىەى سەحىح ناىە تەخوارەوہ بۆ پاىەى زەعيف، وەكو لە پىشەوہ باسماں كەرد لە فائىدەى شەشەم لە نەوعى ئەوہ لدا، كەوابى ئىلتىفات ناكەرى بۆ قەسى (ابن حزم)ى، زاھىرى حافىز لە رەتكەردنەوہى ئەو حەديسەدا كە بوخارى ئىخراجى كەردووه لە حەدىسى ئەبو عامىر يا ئەبو مالىكى ئەشعەرى لە حەزەرەتەوہ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لَيَكُونَنَّ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَخْلُونَ الْحَرِيرَ وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ. الْحَدِيث)، لەم جىھەتەوہ كە بوخارى بەو شىوہ ھىناوہ تەئەلى: (قَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَسَاقَهُ بِإِسْنَادِهِ، فَرَزَعَمَ ابْنُ حَزْمٍ أَنَّهُ مَنْقُطٌ فِيمَا بَيْنَ الْبَخَارِيِّ وَهِشَامٍ، وَجَعَلَهُ جَوَاباً عَنِ الْاِحْتِجَاجِ بِهِ عَلَى تَحْرِيمِ الْمَعَازِفِ)، جا (ابن حزم) گومانى بردووه بە ھۆى جەوابدانەوہى ئەو كەسانە كە بەو حەديسە ئىستىدلاليان كەردووه لە سەر تەحرىمى مەعازىف^(۱).

وہ لە واقىعدا ئىبنو حەزم لەو قەزىيەدا بە غەلەتا رۆيشتووہ و ئەو حەديسە سەحىحە و ئىتتىسالى مەعرووفە، وە بوخارى - رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى - ئەو نەوعە سىياقەى ھەيە، چونكى حەديسەكە مەعرووفە لە لاىەنى چەند كەسى باوہ پرپىكرائەوہ تا ئەگات بەو شەخسە كە تەعليقەكەى لىوہ كەردووه، وە جار جارىش تەعليق ئەكا لە بەرئەوہ كە ئەو حەديسەى لە شوئىنىكى تردا بە موسنەدى و موتەسىلى بەيان كەردووه، يا لە بەرئەسبائىكى ترى وەھادا كە غەيرى خەلەلى ئىنقىتاع بئى - والله أعلم -

وہ ئەویش كە باسماں كەرد لە حوكمى تەعليق بۆ شوئىنىكە بوخارى بە شىوہى ئەسل

و مه قسوود زيکري بکا، نه ک له مه عرهزي ئيستيشهاددا، چونکه شه واهيد چاوپوښيان تيا نه کړئ مه قتووع بن يان مه وسوول.

جا بزائن من سووره تي ته عليقم وه ها چاوپيکه وتووه که به کاردي له حه زفي ئيسناد به حه زفي ئيسناد له نه وه لي رپوايه ته که وه يه کي بي يا زياتر، به لام بازي که س به کاريان هيتاوه به حه زفي هه موو ئيسناوه کان، وه کو: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - كَذَا وَكَذَا، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَذَا وَكَذَا، رَوَى أَبُو هُرَيْرَةَ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ الزَّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ - كَذَا وَكَذَا) هه روا ته عليق نه کن تا نه گا به شيوخي شيخه كانيان، وه نه ما نه وه ي ئيرادي بکا له شيخه کانيه وه نه وه له قه بيلي نه وه يه که باسم کرد له ته فريعي سييه مدا.

ته فريعي پينجه م: نه وه حه ديسه که بازي له باوه رپيکراوه کان به مورسل رپوايه تي نه کن و بازي به موته سيل، نه وه موحه دديسه کان ئيختيلافيان بووه تيايا، که ثايا به مه وسوول حسيب نه کړئ يا به مورسل؟ مه سه له ن: حه ديسي: (لَا نِكَاحَ إِلَّا بَوْلِي)^(١)،

١. حديث صحيح، وهذا إسناد اختلف فيه على أبي إسحاق في وصله وإرساله، وصله أصح، فرواه إسرائيل. كما في هذه الرواية. عن أبي إسحاق، عن أبي بردة، عن أبي موسى، مرفوعاً. وسماع إسرائيل من جدّه أبي إسحاق في غاية الإتقان للزومه إياه، و تابع إسرائيل في وصله: شريك بن عبد الله النخعي كما عند الدارمي (٢١٨٣)، والترمذي (١١٠١)، وابن حبان (٤٠٧٧) و (٤٠٩٠)، والطبراني في «الأوسط» (٦٨٠٥)، والبيهقي في «السنن الكبرى» (١٠٨١٠٧/٧)، وفي «السنن الصغير» (٢٣٦٨)، والخطيب في «تاريخه» ٤١/٦، وقيس بن الربيع كما عند الطحاوي في «شرح معاني الآثار» ٩/٣، والحاكم ١٧٠/٢، وأبي نعيم في «أخبار أصبهان» ١٢٠/١، والبيهقي في «السنن الكبرى» ١٠٨/٧، والخطيب في «الكفاية» (٥٧٨)، والطبراني في «الأوسط» (٥٥٦١)، وعنده زيادة: «وشهود». = وزهير بن معاوية كما عند ابن الجارود (٧٠٣)، وابن حبان (٤٠٧٧)، وابن عدي ١٧٩٠/٥، والحاكم ١٧١/٢، والبيهقي في «السنن الكبرى» ١٧/٠٧، وعبد الحميد الهلالي، كما عند ابن عدي ١٩٥٨/٥، و شريك وقيس بن الربيع وعبد الحميد الهلالي ضعفاء، وزهير بن معاوية سمع من أبي إسحاق بعد الاختلاط، غير أن الترمذي رجّح روايتهم مع رواية إسرائيل، و رواه سفيان الثوري، واختلف عليه فيه: فأخرجه ابن الجارود في «المنتقى» (٧٠٤)، وتقام في «فوائده» (٧٥٧) «الروض البسام»، وابن حزم في «المحلى» ٤٥٢/٩، والذهبي في «معجم الشيوخ» ٤٠٥/٢ من طريق بشر بن منصور، والإسماعيلي في «معجم الشيوخ» ٦١٠-٦٠٩/٢ من طريق عبد الرزاق وجعفر بن عون، وتَمَام (٧٥٦) من طريق عبد الله بن وهب، والخطيب في «تاريخه» ٢٧٩/٦ من طريق خالد بن عمرو الأموي، خمستهم عن سفيان الثوري، عن أبي إسحاق، عن أبي بردة، عن أبي موسى، به مرفوعاً، و أخرجه عبد الرزاق (١٠٤٧٥)، والطحاوي في «شرح معاني الآثار» ٩/٣ من طريق أبي عامر العقدي، والخطيب في

کە ئیسرائیلی کورپی یونس لە ئەبو ئیسحاقى سەبیعییەو لە ئەبو بەردەو لە باوکیەو -
کە ئەبو موسای ئەشعەرییە - و لە پەسولوللأوه ﷺ رپوایەت کراوە بە مۆتەسەلی و
موسنەدى، وە سوفیانی سەورى و شوعبە لە ئەبو ئیسحاق لە ئەبو بەردەو لە حەزەرەو
رپوایەتیان کردوو.

جا خەتیبی حافیز حیکایەتی کردوو کە ئەکسەری ئەسحابی حەدیس فەرموویانە:
ئەو حەدیسە بە مۆرسەل دائەنرێ، وە بازێ فەرموویانە حوکم بۆ ئەکسەرە و بازێ
فەرموویانە حوکم بۆ (أحفظ)، دەى ئەگەر ئەو کەسە کە بە مۆرسەل رپوایەتی کردوو
حافیزتر بێ لەو کەسە کە بە مۆتەسەل هێناویەتی ئەو حوکم بۆ خاوەن ئیرسالە، وە
بازێ فەرموویانە حوکم بۆ ئەو کەسە کە ئیسنادی کردوو، ئەگەر عادڵ و زایب بێ
حەدیسەکەى وەرئەگیرێ ئەگەرچی غەیری ئەو موخالەفەى کردبێ، خواھ موخالیف
یەکن بێ یا زیاتر. وە خەتیب ئەلئى: ئەم قەولە سەحیحە و (ابن الصلاح) ئەفەرمۆیت:
ئەو قەسەى خەتیبە راستە لە فێقە و ئوسوولى فێقەدا.

وە پرسیار کرا لە بوخارى لە حەدیسى (لَا نِكَاحَ إِلَّا بَوَلِيٍّ) ئەویش فەرمووی: حوکم بۆ
ئەو کەسە کە وەسلێ کردوو و فەرمووی زیادەى ئینسانی باوەرپێکراو مەقبولە.
تەماشای بکەین بوخارى ئەمەى فەرموو (مع أنه) ئەوانەیش کە ئیرسالى ئەو
حەدیسەیان کردوو وەکو دوو کێون لە حیفز و ئیتقاندا کە ئەوانە شوعبە و سوفیانن،
وە مۆلحەقە بەمەو مادەيەك کە ئەو کەسە ئیرسالى کردبێ هەر ئەو کەسە بێ کە
وەسلێ کردوو لەویشا هەر حوکم بۆ واسیل ئەبى، هەروا ئەگەر یەکن حەدیسى بەرز
بکاتەو بۆ لای حەزەرە ﷺ رپووەستینى لە سەر سەحابى، یاخود یەکن لە کاتیکدا
پەفەى کردبێ و لە کاتى ترا وەقفى کردبێ، ئەو لە هەموو ئەمانەدا حوکم بۆ ئەوێ کە

﴿الكفاية﴾ ص ٥٧٩-٥٨٠ من طريق الحسين بن حفص، والترمذي في «العلل» ٤٢٨/١ من طريق عبد الرحمن بن مهدي أربعتهم عن سفيان الثوري، عن أبي إسحاق، عن أبي بردة، عن النبي ﷺ مرسلًا دون ذكر أبي موسى في الإسناد. و رواه شعبة، واختلف عليه فيه كذلك: فأخرجه الدارقطني في «السنن» ٢٢٠/٣، وابن حزم في «المحلى» ٤٥٢/٩ من طريق يزيد بن زريع، عن شعبة، عن أبي إسحاق، عن أبي بردة، عن أبي موسى، به، مرفوعاً، و تابع يزيد النعمان بن عبد السلام كما عند ابن عدي في «الكامل» ١١٤٥/٣، والحاكم ١٦٩/٢، والبيهقي ١٠٩/٧.

زياده كې هيه، كه وايي له و ماددانه دا حوكم يو ځاوه و هسل و ځاوه و په فعه، چونكه
 ټو (مثبت) ه، و غيري ټو ساكه و بي دهنگه، وه ټه گه ر نافي بي ټو وه (مثبت)
 موقه دده مه له سهرې، چونكه زانايه به شتي كه په نهانه له سهر ټو ويتر، وه ټم فه صله
 ته عه للوقي هيه به فه سلي زياده ي ثيقه وه - والله اعلم -

حه ديسي (معضل)

موزل ټو هيه دوو يا زياتر	نه ماين له ناو رواتي فاخر
به مرجي هموو پيكل كا بن	چون مونقه تيعه كه ليك برا بن
دهي گشت موعه ضلن مونقه تيعشه	عه كسي به كوللي نيه له م پيشه
واته م وهر بگرن به قه دري ټي مكان	به كاري دينن موحه دديسه كان
يو رپوايه تي (من دون التابع)	له ټه سحابه وه يا خو له شافيع
دهي واته ي راوي (بلغني عن	ابن مسعود) موزله به فه ن
هروه ها واته ي فقيه ي شاهي	كه ټلن: (قال رسول الله)
خه تيب به وانه ش هره ټلن موزسل	به وياسا بيست ټي براي ټه فزل
(ما لم يتصل فهو المرسل	فالمعضل مرسل واشرب العسل)
كاتن تابيعي نابيع له تابيع	رپوايه ت بكا به وه قفي واقع
سه نه دله وه وژور هم موته سيل بن	به زاتي به رزي شافيع واسيل بن
حاكيم به ميه شه هره ټلن موزسل	ټه ميه ش جوانه لاي شيخي ټه فزل
مه به ستي شيخي (ابن صلاح) ه	كه نووري واته ي وينه ي ميسباحه

۱۲- باسی فەرموودهی فیل تیاکراو (مُدَلِّس)^(۱)

بزانن (ته دلیس) له سهر دوو نهوعه:

یه کهم: (تدلیس الاسناد) ه، که ئه وه یه یه کێ ڕیوایهت بکا له که سیکه وه مو عاسیر و هاوچه رخی بووبی، به لام پیتی نه گه یشتی و ڕیوایه ته که یشی به عیباره تیکی وه ها بی موهمی پی گه یشتن و بیستن له و شه خسه وه بی، وه یا ڕیوایهت بکا له که سیکه وه که پیتی گه یشتی و حه دیسی لی نه بیستی به عیباره تی که موهمی ئه وه بی لی بیستوه، جا و ئه بی له بهینی ئه و و ئه و که سه دا که ڕیوایه ته که ی لی کردوه تا قه یه کێ هه یه یا زیاتر، وه حه ققی ئه و راوییه وایه ئه لی: (أخبرنا فلان، أو حدثنا فلان) به لکو حه ققی ئه وه یه بلتی: (قال فلان أو عن فلان) وینه ی ئه مه وه کو ئه وه که ڕیوایه تمان بو کراوه له (علي بن خشرم) ه وه، ئه لی: له لای سوفیانی ئینو عویه نه بووین (قال الزهري) له ویا پیتیان وت: ئایا زوهری قسه ی بو تو کردوه، وه ئه و بیده نگ بوو، جاری تریش وتی: (قال الزهري) دیسان پیتیان وته وه: ئایا زوهری قسه ی بو تو کردوه، ئه ویش وتی: نه خیر، من نه مبیستوه له زوهریه وه و نه مبیستوه له که سیکیش که له زوهری بیستی، به لکو بیستومه له (عبد الرزاق) که ڕیوایه تی کردوه له (مَعْمَر) ه وه، و (مَعْمَر) یش، ڕیوایه تی کردوه له زوهریه وه.

نهوعی دووهم (تدلیس الشیوخ) ه، که ئه وه یه شه خسی ڕیوایهت بکا له شیخیکه وه که لی بیستوه، به لام ناوی ئه با یا کونیه ی بو دائه نی یا نه سه بی باس ئه کا، یا ته وسیفی ئه کا به جوړی که ئه و شیخه به و شیوه نه ناسراوه.

جا وینه ی ئه مه وه کو ڕیوایهت کراوه بۆمان له ئه بوبه کری کوری مواهید ئیمامی

۱. بو زیاتر ناسینی فەرموودهی موده للهس ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفه علوم الحديث: ۱۰۳، والمدخل إلى الإكلیل: ۲۰، والكفاية: (۵۰۸ ت، ۳۵۵ هـ)، والتمهید ۱/ ۱۵، وجامع الأصول ۱/ ۱۶۷، والإرشاد ۱/ ۲۰۵، والتقريب: ۶۳، والاقتراح: ۲۰۹، والمنهل الروي: ۷۲، والخلاصة: ۷۴، والموقظة: ۴۷، وجامع التحصيل: ۹۷، واختصار علوم الحديث: ۵۳، والمقنع: ۱/ ۱۵۴، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۳۰۳، ونزهة النظر: ۱۱۳، ومقدمة طبقات المدلسين: ۱۳، والمختصر: ۱۳۲، وفتح المغیث ۱/ ۱۶۹، وألفية السيوطي: ۳۳، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۷۳، وفتح الباقي ۱/ ۱۷۹، وتوضیح الأفكار ۱/ ۳۴۶، وظفر الأمانی: ۳۷۳، وقواعد التحديث: ۱۳۲).

(المُقَرِّی) به م عیاره ته: (رَوَى عَنْ أَبِي بَكْرٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي دَاوُدَ السَّجِسْتَانِيِّ، فَقَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَى عَنْ أَبِي بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ النَّقَّاشِ الْمُقَسَّرِ الْمُقَرِّی فَقَالَ: «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَدٍ، نَسَبَهُ إِلَى جَدِّ لَهُ»، وَاللَّهُ أَعْلَمُ).

جا نه وعی یه که م گه لئ ناشیرینه و زاناکان زه میان کردووه، وه ئیمامی شافعی - رَحِمَهُ اللهُ - فهرموویه تی: ته دلیس برای درویه، وه زاناکان ئیختیلاقیان بووه له وه دا ئایا هه دیسی (مدلس) مه قبوله یا مه ردووده و ړیوایه تی ئینسانی خاوه ن ته دلیس قه بوول ئه کړئ یان نا؟

بازیکیان فهرموویانه: ئه و ړاویه به و ته دلیسه ناپه سه نده بریندار ئه بی و ړیوایه تی قه بوول ناکړئ، خواه به یانی بیستنی خوی بکا له و (مروى عنه) وه ی، خوی یا نه. وه ئه وه ی راسته لیره دا ته فسیله به م جوړه:

ئه وه ی (مدلس) ړیوایه تی ئه کا ئه گهر باسی بیستنی خوی له و شیخه وه نه کا ئه وه حوکمی هه دیسی مورسه لی هیه و زه عیفه مادام ته ئید نه کړئ، وه ئه گهر ته سړیچ بکا به بیستنی خوی به وینه ی: (سَمِعْتُ، وَحَدَّثْنَا، وَأَخْبَرْنَا) ئه وه هه دیسه که ی مه قبوله و ئیستیدلالی پئ ئه کړئ، وه له بوخاری و موسلیمدا گه لئ هه دیس ړیوایه ت کراوه له چه ند که سانیکه وه که ته دلیسیان بووه، وه کو: (قتاده) و (أعمش) و سوفیانه کان و (هَشِيمُ بْنُ بَشِيرٍ) و غیری ئه مانه یش له بهر ئه وه که له حه قیقه تدا ته دلیس درو نییه، به لئ نه وعی له ئیهام و تاریکی تیایه به هوئ ئه و له فزه وه که ئیحتیمالی چه ند حالئ هیه.

وه ئه ماما نه وعی دووه می ته دلیس ئه وه کاریکی سوکتره به لکو ئیزاعه ی وه ختی سامیعانی تیدایه هه تا به شینه یی (مَرْوِي عَنْهُ) بناسئ، به لئ حالئ کابرای (مدلس) ئه گوړئ له سهر نییه تی خوی له و ته دلیسه دا که بوچی وای کردووه؟

وه موچه ددیه کان نه وعیکی تریان له ته دلیس که شف کردووه بریتییه له مه کابرای ړاوی هه دیسئ ړیوایه ت ئه کا له ئینسانیکي باوه ړیپکراوه وه که له ژووری ئه وه وه ئینسانیکي زه عیف هیه و له ژووری ئه و زه عیفه وه باقی ړاوییه کان به هیزن، جا ئه و ړاوییه زه عیفه لئه با له ناوا هه تا هه دیسه که ی بو بیی به هه دیسیکی مه روی له

مه وسووقی (عن موثوق)، وه ئه فرادی سه نه ده که ی هه موو بو ئه بن به جیگه ی باوه و ئیعتیما، وه ئه م جوړه ته دلایسه زوړ ناشیرینه، چونکه باوه پینکراوی یه که م (موثوق به) بووه و ته دلایسی نه کردووه که چی یه کئی که تاقیقی سه نه ده که ی کرد وا حالئ ئه بئی ئه و مه وسووقه یه که م ته دلایسی کردووه و ناوی شه خسه زه عیفه که ی ژووری خوئی نه بردووه (مع أنه) ئه و وای نه کردووه، وه له لایه کی تره وه ئه و سه نه ده که زه عیفی تیدا بووه کابرا به م ته دلایسه وای پینکردووه سه نه ده کانی هه موو به هیزو قووه ت ده رئه که ون، وه ئه مه مه غرووری و بایبوونیکی زوړی تیدا هه یه.

مورسه لی خه فی له لای گه لئ که س مه ردووده و نابار وینه ی (موده لله س) که عیاره ته له وه ی مه پرووی بی له موعاصیری پئی نه گه یی بی واته: مورسه لی خه فی، وه کو حه دیسی (مدلس) زه عیفه مادام (متابع) نه بی، ئه ویش عیاره ته له حه دیسی که شه خسی ریوایه تی بکا له که سیکه وه پینه گه یشتی و له به ینی راوی و (هَرْوِي عَنْهُ) دا، واسیته یه ک بی. وه فه رق له به ینی (مدلس) و مورسه لی خه فی دا ئه وه یه که (مدلس) ریوایه ت ئه کا له که سی که مه علومه پینیگه یشتووه، به لام حه دیسی لی نه بیستووه، وه مورسه لی حه دیسی که سیکه ریوایه تی کردبی له که سیکه وه هاوچه رخی بی به مه رجی نه زانری پئی گه یشتووه یا پئی نه گه یشتووه.

(تدلیس و مدلس)

له سه ردوو نه وعه ره ذیله ی ته دلایس	له سه ر فەرمووده ی عوله مای حه دیس
وه کو ریوایه ی بازئ له عیاد	یه که م پئی ئه لئین ته دلایسی ئیسناد
وه ها موهیم بی که پئی گه ییوه	له هاوچه رخی وا پئی نه گه ییوه
وه ها موهیم بی که لی بیستی	یا پئی گه یی بی و لی نه بیستی
به لکو مافه وقی رنکه وئ له بوئی	لیرانا نابا ناوی شیخی خوئی
ئه لی: لای سوفیان حازربوین به جه م	وینه ی ئه مه یه که (ابن خشرم)

رپوایه تیکي فهرموو له زوهری
 که می ساکت بوو نه مجاریش تیکرار
 وتی: نه م بیستوو له زوهری بوخوی
 له (عبدالرزاق) بیستم به جههری
 نه م جوړه کاره تانه وا له دووی
 ته دلېس برایه بو دروکردن
 دووهم پنی ئه لټن (تدلیس الشیوخ)
 عه مدنه لا نه داله یاسای نه عراف
 هه تا نه زانن نه و شیخه کټیه
 باری نه م نه وعه سوو کتره له ویان
 به لئی بازئ تر له موچه ددیسان
 له ژوور شیخه که ی که سیکي زه عیف
 چون له ژووریه وه که سیکي نه فزول
 نه مجار دټه سه ر نه قل و رپوایه ت
 تاخه لکی بلټن: سلسبله ی زه هه ب
 نه م نه وعه گه لئی گولتره له وان
 وتیان: به توی وت جه نابی زوهری
 عه نیی ماجر را هاته وه دیار
 نه له و که سه یشه قسه ی کردوو بوی
 نه ویش له (معمر، معمر) له زوهری
 بویه ئیمامی شافعی فهرمووی:
 یانی شه قیقن وه که جه هل و مردن
 کاتی رپوایه له یه که له شیوخ
 به ناو به نه سه ب به کونیه و نه وساف
 شارستانییه یا نه هلی دټیه
 سه د حاشا له میان دوو سه دیش له ویان
 نه وعیکي تریان هټنایه مه یدان
 هه یه لای نه با بو قه سدی ته شریف
 هه یه و مه وسووقه به وټنه ی نه وه ل
 مه وسووق له مه وسووق هه تا نه یاهه ت
 مه قبوله له لای عه جه م و عه ره ب
 چه ن تیری تانه نه خاته که وان

حوکمی هه دیسی (مدلّس)

نه وه ی (مدلّس) رپوایه ی نه کا
 نه گه رتیا نه بوو ته سړیچ به سه ماع
 نه ویش که سه ماع له وا مه وسووله
 له سه حیه نه هه یه له م جوړه
 موچه ددیس وه ها ته ماشای نه کا
 وه کو مورسه له (عند الاستماع)
 (مُحتجّ به) و باش و مه قبوله
 نه حادیسانه قیمة تیان زوړه

۱۳- باسی فەرموودهی ناویژه (الشاذ)^(۱)

فەرموودهی ناویژه (الشاذ):

(ابن الصلاح) ئە فەرمویت: رپوایەت کراوە بۆمان لە ئیمامی شافعییه وه - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - به رپوایەتی یونسی کورپی عەبدولئەعلا کە شافعی فەرموویەتی پێی: حەدیی (شاذ) ئەوه نییه کە راپواییەکی (موثوق به) رپوایەتی حەدیی واکا کە لە غەیری خۆی رپوایەتی نەکردبێ، بە لکو (شاذ) ئەوهیه ئینسانێکی (موثوق به) رپوایەتی حەدیی بکا موخالیف بێ بۆ ئەوهی کە خەلک رپوایەتیان کردووه، وه حافیز ئەبوئەعلا قەزوینی وێنە ی ئەمە ی حیکایەت کردووه لە شافعییه وه و لە گەلێ موحدیدی سینی حجازیه وه. لە پاشان ئەبو یەعلا فەرمووی: ئەوهی کە حافیزانی حەدیس برپاریان لە سەر داوه ئەمەیه کە: حەدیی شاز ئەوهیه کە تەنیا ئینسانێکی بێ، خواھ رپوای (موثوق به) بێ یا غەیره مەوسووق، جا ئەوهی کە لە غەیره مەوسووقه وه بێ ئەوه مەترووکە و غەیره مەقبولە، وه ئەوهیش لە مەوسووقه وه بێ تەوه قووفی تێدا ئەکرێ و ئیستیدلالی پێ ناکرێ.

وه حاکیم ئەبو عەبدوللە فەرموویەتی: شاز حەدیسێکە ئینسانێکی (موثوق به) به تەنھا نەقلی کردبێ لە چەند کەسیکی مەوسووقه وه و ئەسلێ نەبێ به (متابع) بۆی، وه فەرموویەتی: شاز غەیری حەدیی (معلل) ه، لەم جیهه تەوه کە (معلل) عەیب و عیللە تەکە ی کە شف کراوه چیه.

وه ئیمام (ابن الاصلاح) فەرموویەتی: ئەوهی کە ئیمامی شافعی - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - به شازی داناوه ئەوه شوبهه نییه لە وه دا کە شازە، بە لام ئەوهی لە غەیری ئەوه وه نەقل کراوه ئەوه ئیشکالی تێدا هەیه، لە بەر ئەوه کە شامیل دەبێ بۆ ئەو حەدیسە فەردانە ی کە رپوای عادلی حافیزی

۱. بۆ زیاتر ناسینی فەرموودهی شاز تەماشای ئەم سەرچاوانە بکە: (معرفة علوم الحديث: ۱۱۹، وجامع الأصول ۱/ ۱۷۷، والإرشاد ۱/ ۲۱۳، والتقريب: ۶۷، والاقتراح: ۱۹۷، والمنهل الروي: ۵۰، والخلاصة: ۶۹، والموقظة: ۴۲، ونظم الفرائد: ۳۶۱، واختصار علوم الحديث: ۵۶، والمقنع ۱/ ۱۶۵، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۳۲۰، ونزهة النظر: ۹۷، والمختصر: ۱۲۴، وفتح المغیث ۱/ ۱۸۵، وألفية السيوطي: ۳۹، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۷۷، وفتح الباقي ۱/ ۱۹۲، وتوضيح الأفكار ۱/ ۳۷۷، وظفر الأمانی: ۳۵۶، وقواعد التحديث: ۱۳۰).

زاییت به‌ ته‌نیا‌ ړپوایه‌تی‌ بکا، وه‌کو‌ئو‌ حه‌دیس‌ه‌ فەرده‌ که‌ ته‌نیا‌ عومه‌ر - ﷺ - نه‌قلی‌ کردووه‌ له‌ حه‌زړه‌ته‌وه‌ ﷺ وه‌ عه‌لقه‌مه‌ له‌ عومه‌روه‌ و موچه‌مه‌دی‌ کورپی‌ ئیبراہیم‌ له‌ عه‌لقه‌مه‌وه‌ و یه‌حیای‌ کورپی‌ سه‌عید‌ له‌ موچه‌مه‌ده‌وه‌ که‌ عیباره‌ته‌ له‌ حه‌دیس‌ی: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ... الحديث)^(۱)، وه‌ حه‌دیس‌ی‌ عه‌بدوللای‌ کورپی‌ دینار‌ له‌ (ابن‌ عمر) - وه‌، (أَنَّ النَّبِيَّ - ﷺ - نَهَى عَنْ بَيْعِ الْوَلَاءِ وَهَيْبَتِهِ)^(۲)، ئه‌م‌ عه‌بدوللای‌ کورپی‌ دیناره‌ به‌ ته‌نیا‌ نه‌قلی‌ نه‌کردووه‌، وه‌ حه‌دیس‌ی‌ زوهری‌ له‌ ئه‌نه‌س‌: (أَنَّ النَّبِيَّ - ﷺ - دَخَلَ مَكَّةَ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ)^(۳)، ئه‌وه‌یش‌ مالیک‌ به‌ ته‌نیا‌ نه‌قلی‌ نه‌کردووه‌ له‌ زوهری‌یه‌وه‌.

ئهمانه‌ ههموو‌ ړپوایه‌ت‌ کراون‌ له‌ بوخاری‌ و موسلیمدا‌ (مع‌ انه‌) هه‌یه‌ یه‌ک‌ ئیسنادیان‌ هه‌یه‌ که‌ یه‌ک‌ (موثوق) به‌ ته‌نیا‌ ړپوایه‌تی‌ کردووه‌، وه‌ له‌ (غرائب‌ الصحيح) دا، گه‌لن‌ حه‌دیس‌ی‌ وه‌ها‌ مه‌وجودن‌.

وه‌ موسلیمی‌ کورپی‌ حه‌ججاج‌ فهرموویه‌تی‌ که‌: زوهری‌ نزیک‌ی‌ نه‌وه‌د‌ ړپوایه‌تی‌ هه‌یه‌ له‌ حه‌زړه‌ته‌وه‌ ﷺ که‌ که‌س‌ شه‌راکه‌تی‌ تیدا‌ نه‌بووه‌، که‌ ههمووی‌ نه‌قل‌ کردن‌ به‌ ئه‌سانیدی‌ جوان‌.

۱. أخرجه الحميدي (۲۸)، وأحمد ۱/ ۲۵، ۴۳، والبخاري ۱/ ۲ (۱)، و ۱/ ۲۱ (۵۴)، و ۳/ ۱۹۰ (۲۵۳۹)، و ۵/ ۷۲ (۲۸۹۸) و ۷/ ۴ (۵۰۷۰)، و ۸/ ۱۷۵ (۶۶۸۹)، و ۹/ ۲۹ (۶۹۵۳)، و مسلم ۶/ ۴۸ (۱۹۰۷)، وأبو داود (۲۲۰۱)، وابن‌ ماجه (۴۲۳۷)، والترمذي (۱۶۴۷)، والنسائي ۱/ ۵۸ و ۶/ ۱۵۸ و ۷/ ۱۳ و في الكبرى (۷۸) و (۴۷۳۶) و (۵۶۳۰)، وابن‌ خزيمة (۱۴۲) و (۱۴۳) و (۴۵۵).

۲. أخرجه: مالك (۲۳۶۸)، والحميدي (۶۳۹)، وأحمد ۲/ ۹ و ۷۹ و ۱۰۷، والدارمي (۲۵۷۵) و (۳۱۶۰) و (۳۱۶۱)، والبخاري ۳/ ۱۹۲ (۲۵۳۵)، و ۸/ ۱۹۲ (۶۷۵۶)، ومسلم ۴/ ۲۱۶ (۱۵۰۶)، وأبو داود (۲۹۱۹)، وابن‌ ماجه (۲۷۴۷)، والترمذي (۱۲۳۶) و (۲۱۲۶)، والنسائي ۷/ ۳۰۶، وفي الكبرى (۶۲۵۳) و (۶۲۵۴) و (۶۲۵۵)، والبيهقي ۱۰/ ۲۹۲، و التمهيد ۱۶/ ۳۳۳.

۳. رواه مالك في الموطأ (۱۲۷۱)، ومن طريقه أخرجه: الحميدي (۱۲۱۲)، وابن‌ أبي شيبة ۱۴/ ۴۹۲، وأحمد ۳/ ۱۰۹ و ۱۶۴ و ۱۸۰ و ۲۲۴ و ۳۳۱ و ۲۳۲ و ۲۴۰، والدارمي (۱۹۴۴) و (۲۴۶۰)، والبخاري ۳/ ۲۱ (۱۸۴۶) و ۴/ ۸۲ (۳۰۴۴) و ۵/ ۱۸۸ (۴۲۸۶)، ومسلم ۴/ ۱۱۱ (۱۳۵۷)، وأبو داود (۲۶۸۵)، وابن‌ ماجه (۲۸۰۵)، والترمذي (۱۶۹۳)، وفي الشرائع (۱۱۲)، والنسائي ۵/ ۳۰۰ و ۲۰۱، وابن‌ خزيمة (۳۰۶۳)، والطحاوي في شرح المشكل (۴۵۱۹) و (۴۵۲۰)، وفي شرح المعاني ۲/ ۲۵۸، وأبو يعلى (۳۵۳۹) و (۳۵۴۰) و (۳۵۴۲)، وابن‌ حبان (۳۷۱۹) و (۳۷۲۱) و (۳۸۰۵)، والبيهقي ۷/ ۵۹ و ۸/ ۲۰۵، والبغوي (۲۰۰۶). والمغفر - كَمَنْبَرٍ - زَرَدٌ مِنَ الدَّرْعِ يَنْسَجُ عَلَى قَدْرِ الرَّأْسِ، يَلْبَسُ تَحْتَ الْقَنْسُورَةِ. (التاج ۱۳/ ۲۴۸).

وه ئه مه نه قلّ کرا له مه زهه بی موچه ددیسه کان ئه بی بزانی نابی له سه ر ئیتلاق بمینیتته وه به و جوړه که خه لیل و حاکیم فهرموویانه، به لکو پتویستی به ته فسیل، (بناء علیه) ئه لّین: کاتنّ که راوییه ک به ته نیا ریوایه تیکی کرد ته ماشا ئه کریت: ئه گهر ئه وهی ئه و نه قلّی به ته نیا کردووه موخالیفه بۆ ئه وهی که راوییه کی حافیزتر و زابیتتر له و نه قلّی کردووه، ئه وه ئه و ریوایه ته که به ته نیا کراوه شازه و مه ردووده. وه ئه گهر موخالیف نییه بۆ ریوایه تی غه یری خوی ئه وه ته ماشا ئه کری له م ریوایه ته تاقه دا: ئه گهر راوییه که ی عادل و زابیت و (موثوق به) بی له ئیتقان و زه بتدا ئه وه ریوایه ته که ی شازی مه قبولّه و ریوایه تکردنی به ته نیایی مانیع نییه له قبولّی، وه کو ئه و حه دیسه مونفه ریدانه که ئیسته باسمان کردن، وه ئه گهر باوهر به حیفز و ئیتقان و زه بتی نییه ئه وه ته نیایی راوییه که ی مانیه له قه بوولّی و له پایه ی حه دیسی سه حیح ده رئه چی.

جا ئه و حه دیسه شازه مه قبولّیشه دائیره له به ینی چهند پایه دا که گه لّ ته فاوتیان هیه، به نه وعی ئه گهر راوییه که ی دوور نه بوو له پایه ی حافیزی زابیت، ئه وه به حه دیسی حه سه ن ئیعتیار ئه کری و داینا به زینین بۆ پایه ی زه عیف، وه ئه گهر دووربوو له و پایه ئه وه ره ددی ئه که ینه وه و حه دیسه که ی به شاز و مونکه ر دائه نّین، که وایی ده رکه وت که شازی مه ردوود دوو قیسمه:

یه که م: حه دیسی فهرده که ئینسان تیکی ئه علا موخالیفی بی.

دووهم: حه دیسی فهردی که راوییه که ی ئه وه نده ئیقه و زه بتی نه بی که جه بری ته فهر وودی راوییه که ی بکاته وه - واللّه أعلم -

(شاذ و مُنگر^(۱))

شاز حه دیستکه یه کن به ته نیا	ریوایه ی بکا بۆ ئه هلی دنیا
جا ئه گهر یه کن (احفظ و اُولی)	موخالیفی بی ئه که ویتنه لا
چونکه له م کاتا شازی مه ردووده	له سینفی مه قبولّ غه یره مه عدووده

۱. له پاشکۆدا به سه ره خویی باسی (مونکه ر)م، کردووه. (لیکۆلهر)

نهر موخالیفی وه‌هایه نه‌بوو
 نه‌گهر سیفاتی راوی بۆ سه‌حیح
 بلنئ نه‌و شازه به‌حق سه‌حیحه
 نه‌گهر دابه‌زی بۆ پایه‌ی په‌س‌ن
 مه‌راتیب زۆرن به‌یاسای کیتاب
 له‌پایه‌ی ه‌س‌ن نه‌گهر هاته‌خوار
 واشازی مه‌ردوود به‌دووبه‌ش ده‌رچوو
 دووبن موخالیف هه‌رخوی زه‌عیفه
 (منکر) فه‌ردیکه لای غه‌یری راوی
 نه‌مه‌یش وه‌کوشاز شوینی ته‌فسیله
 به‌لام به‌ته‌حقیق ده‌ست که‌وت له‌بۆمان
 ه‌دیس‌ی مونکه‌ر ه‌دیس‌ی وایه
 موخالیفتیکش ده‌رکه‌وئ مه‌وسووق
 له‌سه‌ر نه‌م یاسا چوار نه‌وعی مه‌لفووف
 موقابیلی شاز به‌مه‌حفووز مه‌وسووف
 مه‌حفووز راچیحه له‌سه‌ر ړیوایه‌ی
 مه‌عرووفیش وایه که‌ثیقه‌ی شه‌ریف
 بۆ حال‌ی راوی ړوانه زوو زوو
 له‌وړاوییه‌دا بووبه واته‌ی فه‌سیح
 جیتی مه‌دح و سه‌نای مه‌ردی سه‌بیحه
 بزانه ئه‌وه مه‌قبووله و ه‌س‌ن
 ته‌ماشائنه‌کرین بۆحق و حساب
 شازی مونکه‌ره و دوور له‌ئیعتیار
 یه‌که‌میان (أحفظ) موخالیفی بوو
 له‌بهر زه‌عیفی لات و نه‌حیفه
 نیه له‌بۆ نه‌و ړیوایه و ناوی
 بازیک‌ی صاغه و بازئ عه‌لیله
 مونکه‌ر جیایه له‌و شازه‌ی وتمان
 راوی‌ی زه‌عیف و تاق و ته‌نیاپه
 وه‌ها پیتی بلنئ سادقی مه‌سدووق
 شازو مونکه‌رو مه‌حفووز و مه‌عرووف
 خیلافی مونکه‌ر پیتی بلنئ مه‌عرووف
 ثیقه‌ی موخالیف به‌گوږه‌ی پایه‌ی
 ړیوایه‌ت بکا به‌زیددی زه‌عیف

۱۴- (مَعْرِفَةُ الْاِعْتِبَارِ وَالْمُتَابَعَاتِ وَالشَّوَاهِدِ)

بزائن ئیعتیار و متابعه و شاهد، چ‌ند عیاره‌تیکن که‌موحه‌ددیسه‌کان ئیستیعمالیان
 نه‌که‌ن، مه‌سه‌له‌ن له‌کاتی ته‌ماشاکردنی ه‌دیس‌دا، ئایا نه‌و ه‌دیس‌ه‌ فه‌رده‌یان نا؟ وه
 مه‌عروفه‌یان نا؟ وه‌نه‌گهر فه‌رد بوو ئایا (مؤید)، هه‌یه‌یان نا؟ وه‌(مؤید) پایه‌که‌ی چییه؟

جا ئه بو حاته م موحه ممه دی کوری حیانی ته میمی حافیز - رحمه الله تعالی -
 فرموویه تی: پینگه ی ئیعتیار له چه دیسدا وه کو ئه وه که چه ممادی کوری سه له مه
 چه دیسیکی وای ریوایه ت کردوه که موتابه عه ی له سه ر نه کراوه (عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ
 سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -)، وه له م چه دیسه دا ته ماشا ئه کری: ئایا
 راوییه کی (موثوق به) غه یری ئه یوب له ئینو سیرینه وه هیه؟ جا ئه گهر دهستی که وت
 ئه زانی ئه و چه دیسه ئه سلکی هیه ئه گهر یته وه بو سه ری، وه ئه گهر دهستی نه که وت
 ته ماشا بکا ئایا مه وسووقیکی غه یری ئینو سیرین نه قلی کردوه له ئه بو هوره یره وه (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)
 ئه گهر ئه ویش نه بوو پروانی بزانی ئایا سه حایه کی تر غه یری (ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ریوایه تی
 کردوه له چه زره ته وه (رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، وه ئه گهر ئه ویش نه بوو، به لام له سه ر مه عنای ئه و
 چه دیسه راوییه ک ریوایه تیکی کردبوو له چه زره ته وه (رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئه وه ئه کری به شاهد.
 جا هه ر کام له وانیه دهستکه وت ئه وه چه دیسه که ی ئه سلی هیه، وه ئه گهر دهستی
 نه که وت ئه وه ئه و ریوایه ته به فهدی ئه مینته وه.

جا (ابن الصلاح) فرموویه تی: من ئه لیم میسالی موتابه عه، وه کو ئه وه که ئه و
 چه دیسه ریوایه ت بکا له (ایوب) ه وه، که سیکی تر غه یری (خَمَاد)، ئه وه ئه بی به
 (متابع) به موتابه عه ی (تام)، وه ئه گهر یه کی نه بوو له وه وه ریوایه ت بکات به لام یه کی
 بوو که ریوایه تی کرد له ئینو سیرینه وه یا له ئه بو هوره یره وه، وه غه یری ئه بو هوره یره
 ریوایه تی کردبوو له چه زره ته وه (رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئه وه هه م ناوئه بری به (متابع) و ئه نجامه که ی
 موتابه عه یه به لام موتابه عه ی ناکیسه به گویره ی دووری له موتابه عه تاممه که وه. وه ئه گهر
 نه فسی ئه و چه دیسه ریوایه ت نه کرابوو به نه وعی له ئه نواع، به لام چه دیسیکی تر به
 مه عنای چه دیسی ئه وه ل ریوایه ت کرابوو له چه زره ته وه (رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئه وه شاهیده به بی
 (متابعة)، وه ئه گهر له سه ر مه عناکه یشی ریوایه ت نه بوو ئه وه ئه و چه دیسه به شیوه ی
 ته فه رودی موته لق ئه مینته وه، جا له م کاته دا ئه کری به دوو به شه وه: یه که میان مه قبوله
 و دووه میان مه ردوده، وه کو رابووردن.

وه ئه گهر له م شوینانه دا وترا (تَفَرَّدَ بِهِ أَبُو هُرَيْرَةَ، وَتَفَرَّدَ بِهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ابْنُ سِيرِينَ،

وَقَرَدَ بِهِ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ أَيُّوبُ، وَقَرَدَ بِهِ عَنْ أَيُّوبَ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ) ټه وه ده لاله ت ټه كا له سهر ټه وه كه هيچ نه وعي موبابه عه ي تندا نيهه.

جا بزانه داخلي بابي موبابه عه و (استشهاد) ټه بي رپوايه تي كه سي كه به ته نيا ئيستيدلا لي پي ناكري له بهر ټه وه كه له (ضعفاء) ژميراره، وه له بوخاري و موسليما كومه لي له (ضعفاء) هه ن كه ناويان بردوون له (متابعة و استشهاد) دا، وه هه موو زه عيفي كيش بو ټه وه ناشي، بزيه داره توقني و غيري ټه ويش له باسي هديسي زه عيفدا ټه لين: فلان كه س ئيعتيباري پي ټه كري، فلان كه س ئيعتيباري پي ناكري.

جا وينه ي (متابع و شاهد) وه كو ټه وه رپوايه تمان كرووه له هديسي سوفياني كوري عويه ينه له عه مري كوري ديناره وه له عه تا ي كوري ټه بي ره باحه وه له ئينو عه باسه وه -رضي الله عنهم- كه هه زره ت ﷺ فه رمووي: (لَوْ أَخَذُوا إِهَابَهَا قَدَبَعُوهُ فَاثْتَفَعُوا بِهِ) ^(۱) ټه م هه ديسه رپوايه تي كرووه (ابن جريج) له عه مر له عه تاوه و ناوي ده باغي تيانه بردووه، جا حافيز ټه حمه دي به يه ق ي ټه لي: بو هه ديسي (ابن عيينه، متابع و شاهد) هه يه وه ټه م ما موبابه عه كه ي ټه وه يه كه: ټه سامه ي كوري زه يد، موبابه عه ي كرووه له عه تاوه و رپوايه تي كرووه به ئيسنادي خوي له ټه سامه وه له عه تاوه له ئينو عه باسه وه كه هه زره ت ﷺ فه رموويه تي: (أَلَا نَزَعْتُمْ جِلْدَهَا قَدَبَعْتُمُوهُ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ) ^(۲)، وه ټه م ما شاهيده كه ي ټه وه هه ديسي (عبد الرحمن بن وعله) يه، له ئينو عه باسه وه ﷺ قال: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (أَيُّمَا إِهَابٍ دُبِغَ فَقَدْ طَهِّرَ) ^(۳).

۱. أخرجه مسلم ۱/ ۱۹۰ (۳۶۳)، والنسائي ۷/ ۱۷۲، وكذلك أخرجه الحميدي (۴۹۱).

۲. أخرجه الطحاوي في شرح المعاني ۱/ ۴۶۹، والدارقطني ۱/ ۴۴، والبيهقي ۱/ ۱۶.

۳. أخرجه مالك (۴۹۸/۲): كتاب الصيد، باب ما جاء في جلود الميتة، الحديث «۱۶»، والشافعي (۲۷/۱): كتاب الطهارة: الباب الثالث في الآنية والدباغ، الحديث «۵۹»، وأحمد «۳۲۹/۱»، والدارمي «۸۶/۲»: كتاب الأضاحي: باب الاستمتاع بجلود الميتة، والبخاري «۳۵۵/۳»: كتاب الزكاة: باب الصدقة على موالي أزواج النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الحديث «۱۴۹۲»، ومسلم «۱۷۶/۱»: كتاب الحيض: باب طهارة جلود الميتة بالدباغ. «۳۶۳/۱۰۱»، وأبو داود «۳۶۶/۴»: كتاب اللباس: باب في أهب الميتة، الحديث «۴۱۲۱»، والنسائي «۱۷۲/۷»: كتاب الفرع والعتيرة: باب جلود الميتة، وابن ماجه «۱۹۳/۲»: كتاب اللباس: باب لبس جلود الميتة إذا دبغت، الحديث «۳۶۱ ۰»، والطحاوي في «شرح معاني الآثار» «۴۶۹/۱» كتاب الصلاة: باب دباغ الميتة، وفي «مشكل الآثار»

باسی (اعتبار و متابعة و شاهد)

ئیعیتیار یانی تیکۆشینى مهرد
جا کاتی فەردی پىوایه‌تی کرد
ئه‌گه‌رین ئایا راوییه‌کی تر
یا له‌سه‌ر مه‌عنا بۆ ئه‌و حه‌دیه‌سه
ئه‌ر بوو تێه‌گه‌ین ئه‌و نه‌قله‌ فەرده
ئه‌گه‌رنا ئه‌وه‌ فەردیکى پرووته
جا ئه‌گه‌ر راوی له‌ سییه‌مۆ بوو
ئه‌وه‌ به‌ یه‌قین بۆ ئه‌و پىوایه
ئه‌گه‌ر له‌ دووهم یاخۆ له‌ یه‌که‌م
وه‌کوو پىوایه‌ی سه‌حابیه‌ تر
وه‌ ئیلا ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر مه‌عنا بوو

بۆ هیز و ته‌ئید له‌بۆ راوی فەرد
مه‌ته‌هل سى پله‌ تا حه‌ززه‌ت راوورد
هه‌یه‌ له‌ سییه‌م یا به‌ره‌و ژوورتر
پىوایه‌ت هه‌یه‌ له‌و شا په‌ئیه‌سه
ئه‌سل و مه‌رجه‌عی هه‌یه‌ و بى‌گه‌رده
له‌به‌ر بى‌هیزی لات و په‌پروته
حه‌دیه‌ی فەردی نه‌قل کردبوو
موتابیعه‌که (تام الکفایه)
راوی بوو هه‌روا موتابیعه‌ و که‌م
له‌ حه‌ززه‌توه‌ به‌ جه‌معی خاتر
ئه‌وه‌ شاهیده‌ موتابیعه‌ نه‌بوو

۱۵- زیاده‌ی کهسانی بپروا پیکراو (زیادات الثقات)^(۱)

مه‌زه‌به‌ی جمهوری فوکه‌ها و موحه‌ددیسین - بینا له‌سه‌ر نه‌قلی ئه‌بویه‌کری خه‌تیب

«۴۹۷/۱»، والدارقطنی «۴۱/۱»: کتاب الطهارة: باب الدباغ، الحديث «۱»، والبيهقي «۱۵/۱» كتاب الطهارة: باب طهارة جلد الميتة بالدبغ، وأبو عوانة «۲۱۱/۱»، وابن عبد البر في «التمهيد» «۱۵۴/۴»، من حديث الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، عن ابن عباس قال: «مر النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بشاة ميتة كان أعطاها مولاة لميمونة زوج النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: «أفلا انتفعتم بجلدها؟» فقالوا: يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إنها ميتة فقال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إنما حرم أكلها».

۱. بۆ زیاتر ناسین و زانیی ئه‌م بابه‌ته‌ ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه‌: (معرفه‌ علوم الحديث: ۱۳۰، والکفایه: ۵۹۷، وجامع الأصول ۱/ ۱۰۳، وإرشاد طلاب الحقائق ۱/ ۲۲۵ - ۲۳۱، والتقريب: ۷۱ - ۷۲، والسمهل الروي: ۵۸، والخلاصة: ۵۶، ونظم الفرائد: ۳۷۰، واختصار علوم الحديث: ۶۱، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۳۴۶، ونزهة النظر: ۹۵، والمختصر: ۱۷۱، وفتح المغیث ۱/ ۱۹۹، وألفية السيوطي: ۵۳ - ۵۴، وشرح السيوطي على ألفية العراقي ۱۸۷، وفتح الباقي ۱/ ۲۱۱، وتوضيح الأفكار ۲/ ۱۶، و قواعد التحديث: ۱۰۷).

- نه مه یه که: زیاده ی راوی (موثوق به) باوه پښتو کراو مه قبوله، کاتې به ته نیا پښتو ته یی، خواه نه و زیاده له و راوییه وه بی که ناقیسه که ی پښتو ته ووه یا له یه کیترو وه بی، وه بازې له موحه ددیسه کانیش نه و زیاده یانه ږد کردووه ته وه موته قا، وه بازې فهرموویانه: نه و زیاده مه ردووه نه گهر له و که سه وه بی که پښتو ته ی ناقیسه که ی کردووه، وه مه قبوله نه گهر له غیری نه وه وه بی.

(ابن الصلاح) - رحمه الله تعالى - فهرموویه تی: من وه هام به باشزانی که نه م زیاده ی راوییه ته قسیم بکه م به سی قسیم:

یه که م نه وه یه که: نه و زیاده موخالیف بی و مونافی بی بو نه وه ی که باقی راوییه باوه پښتو کراوه کان پښتو ته یان کردووه، نه مه حوکمی نه وه یه که مه ردووه و غیره مه قبوله. دووه م نه وه یه: موخالیف و مونافی نه بی، وه کو حه دیسی تاقه که سی پښتو ته ی بکا و (تعرض) نه کا بو پښتو ته ی غیری، نه سلن، نه مه حوکمی هر قه بوول و خه تیپ پښتو ته ی ئیجماعی کردووه له سهر نه م قبوله.

سییه م نه وه یه: له به ینی نه م دوو پله دا بی، واته (ظاهراً) مونافی نه بی بو (مرویات) ی، غیری، به لام خویشی مه عنایه کی وای بی ته ئثیر بکا له مه عنای نه وان به ته خسیس و ته حدید، نه م به شه شیخ (ابن الصلاح) به یانی حوکمی نه کردووه، به لام ئیمامی نه وه وی له (تقریب الراوی) دا، فهرموویه تی: نه م به شه نه شوبه ی به به شی یه که م، که مه ردوود بوو، له به رنه وه که (مروی) غیری نه م شه خسه عاممه و دووره له م قهیده، یا نه م جومله زیادکراوه، وه نه م زیاده یه مو فیده بو (مغایرة) له به ینی مه روییه کانداه به نه وعی حوکمی پی نه گورې، هه روا نه شوبه ی به به شی دووه مه وه که مه قبوله له به رنه وه مونافی نییه بو (مروی) یه ناقیسه که، وه کو شیخ فهرموویه تی، جا نه وه وی نه لی: راسته که ی نه وه یه که قبول بکری. وه شیخ وینه ی نه مه ی به وه هیناوه ته وه که ئیمامی مالیک له حه دیسی سهر فیتره ی مانگی ره مه زاندا قهیدی (من المسلمین) ی، زیاد کردووه^(۱)، به لام نه م وینه

۱. رواه مالك عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ عَلَى كُلِّ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ، ذَكَرَ أَوْ أُنْثَى مِنَ الْمُسْلِمِينَ». فَذَكَرَ أَبُو عِيْسَى التِّرْمِذِيُّ أَنَّ مَالِكًا تَقَرَّرَ مِنْ بَيْنِ الثَّقَاتِ بِزِيَادَةِ قَوْلِهِ: «مِنْ الْمُسْلِمِينَ»، الْمَوْطَأُ (٧٧٣)، وَأَخْرَجَهُ مِنْ طَرِيقِ مَالِكٍ: الشَّافِعِيُّ ٢٥٠/١، وَالدَّارِمِيُّ (١٦٦٨)، وَابْنُ خَرَّابٍ ١٦١/٢

باش نییه، چونکی ئه و زیاده ته‌نیا ئیمامی مالیک نه‌یه‌تئاوه، به‌لکو گه‌لێ له باوه‌پیکراوان ریوایه‌تیاو کردوو، وه‌کو عومه‌ری کورپی نافع، وه‌ ریوایه‌ته‌که‌ی وا له سه‌حیحی بوخاریدا، وه‌ (ضحاك بن عثمان) وه‌ ریوایه‌ته‌که‌ی وا له سه‌حیحی موسلیمدا، وه‌ عیراقی فه‌رموو‌یه‌تی: (کثیر بن فرقد) هه‌م ریوایه‌تی کردوو و ریوایه‌ته‌که‌ی وا له (مستدرک)ی، حاکیمدا، وه‌ له‌ سونه‌نی داوه‌قوتنیدا، وه‌ (یونس بن یزید)یش، ریوایه‌تی کردوو و ریوایه‌ته‌که‌ی وا له (مشکل)ی، طه‌حاویدا، وه‌ (معلا بن اسماعیل) هه‌م ریوایه‌تی کردوو و ریوایه‌ته‌که‌ی وا له سه‌حیحی (ابن عبدالله بن عمر العمری)دا، له‌ کتییی (سنن دارقطنی)دا - انتهى - وه‌ ئه‌مما زیاده‌ی وه‌سل له‌سه‌ر ئیرسال ئه‌وه‌یه‌ ئه‌و نه‌وعه‌ موخاله‌فه‌یه‌کی تیدا هه‌یه‌ و ئیرسال موفیدی جه‌رحه‌، وه‌ پیشخستنی له‌ بابی ته‌قدیمی جه‌رحه‌ له‌سه‌ر ته‌عدیل که‌ یاسای موحه‌ددیسه‌کانه‌ (مع ما فيه) له‌به‌رئه‌وه‌ که‌ وه‌سل زیاده‌ عیلمی تیدا‌یه‌ وه‌سل موقه‌دده‌مه‌ له‌سه‌ر ئیرسال، به‌لام عوله‌مای ئه‌حناف فیکریان له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌ هه‌ر زیاده‌یه‌ك ببی به‌ هۆی گۆرانی حوكمی ناقیسه‌که‌ ئه‌وه‌ به‌ موعاریزی دا‌ئه‌نین بۆ ئه‌و حوكمه‌، وه‌ له‌سه‌ر قانونی (معارضه‌ وترجیح) ئه‌و زیاده‌ ر‌ه‌د ئه‌که‌نه‌وه‌^(۱).

❖ حدیث (۱۵۰۴)، ومسلم ۶۸/۳ حدیث (۹۸۴)، وأبو داود (۱۶۱۱)، وابن ماجه (۱۸۲۶)، والترمذي (۶۷۶)، والنسائي ۴۸/۵، وابن خزيمة (۲۳۹۹) والطحاوي ۴۴/۲، وابن حبان (۳۳۰۱)، والبيهقي ۱۶۱/۴، والبغوي (۱۵۹۳)، والجامع الكبير ۵۴/۲ عقب (۶۷۶).

۱. زیاده‌ی کهسانی برپا پیکراو (زیادات الثقات):

۱. مه‌به‌ست له‌ زیاده‌ی کهسانی باوه‌پیکراو:

(الزیادات) کۆی (الزیاده‌)یه، وه‌ (الثقات) کۆی (الثقة)یه، وه‌ (الثقة) بریتییه‌ له‌ که‌سی راستالی بیر چاک (العدل الضابط)، وه‌ مه‌به‌ست له‌ زیاده‌ی برپا‌پیکراو ئه‌و له‌فه‌ زیادانه‌یه‌ که‌ ئیمه‌ ده‌یان‌بینین له‌ ریوایه‌تی هه‌ندی که‌سی برپا‌پیکراو‌دا بۆ هه‌ر فه‌رمووده‌یه‌ك، که‌سانی برپا‌پیکراوی‌تر ئه‌و زیاده‌یان بۆ فه‌رموده‌ نه‌گیرا‌بتیا‌نه‌وه‌.

۲. به‌ناوبانگترینی ئه‌وانه‌ی بایه‌خیاو پیتی داوه‌:

ئهم زیادانه‌ له‌ هه‌ندی له‌ برپا‌پیکراوانه‌وه‌یه‌ له‌هه‌ندی فه‌رموده‌داو جیگای تیروانینی زانایان، بۆیه‌ شو‌تیا‌ن که‌وتوو و بایه‌خیاو پیداون، بۆ کۆکردنه‌وه‌ یان و ناسینان، له‌و پیشه‌وا‌یا‌نه‌ی که‌ به‌مه‌وه‌ به‌ناو بانگن.

أ.أبو بكر عبدالله بن محمد بن زياد النيسابوري.

ب. أبو نعيم الجرجاني.

ج. أبو الوليد حسان بن محمد القرشي. ❖

زیاده‌ی ئینسانی باوه‌پیتکراو

زیاده‌ی راوی باوه‌پیتکراو جینی ئیخیلافه کاتی هاته ناو
له لای بازیکیان مه‌قبوله به حق له لای بازئ‌تر مه‌ردووده موتله‌ق
بازیکیش ئەلێ به فکری خالیص قهت وه‌رناگیرئ له راوی ناقیص

ب. نموونه‌ی زیاده‌یه‌ك كه پێچه‌وانه‌گه‌ری تیا بیت: وه‌ك زیاده‌ی (یوم عرفة) له فهرموده‌ی (یوم عرفة و يوم النحر و أيام التشريق عيدنا أهل الإسلام، وهی أيام أكل و شرب - واته: رۆژی عه‌ره‌فه‌و رۆژی قوربانی سه‌ربرین و سئ رۆژه‌ی دوا‌ی جه‌ژنی قوربان جه‌ژنه‌کانی ئەه‌لی ئیسلام، وه رۆژانی خواردن و خواردنه‌وه‌ن).
جا ئەم فهرموده‌یه به‌سه‌رجه‌م پێگاکانیه‌وه، جگه له‌م پێگایه به‌بئ (یوم عرفة)‌یه، جا ئەمه (موسی بن علی بن رباح) له باوکییه‌وه ئەویش له (عقبه بن عامر)‌هوه، هیناویه‌تی، وه فهرموده‌كه (الترمذی) و (ابو داود) و غه‌یری ئەمان هیناویانه.

ج. نموونه‌ی زیاده‌یه‌ك كه جۆرێك له پێچه‌وانه‌گه‌ری تیا دایه:
ئهو‌یه كه (مسلم) له پێگای (أبو مالك الأشجعي) و ئەویش له (ربعی) و ئەویش له (حذیفه)‌هوه، رپوایه‌تی ده‌کات و ده‌لێت: پێغه‌مبه‌ر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فهرمویه‌تی: و جعلت لنا الأرض كلها مسجداً و جعلت تربتها لنا طهوراً) سه‌رجه‌م زه‌ویمان به‌مزگه‌وت بۆ گێردراوه، و سه‌رجه‌م گله‌که‌یشمان به‌پاک بۆ دانراوه، جا (أبو مالك الأشجعي) ته‌نها خۆی زیاده‌ی (تربتها)‌ی، هیناوه، وه هه‌چی‌تر له رپوویه‌کان باسیان نه‌کردوه، به‌لکو ئەم فهرموده‌یه‌یان به‌م جۆره هیناوه: (و جعلت لنا الأرض مسجداً وطهوراً).

٦. حوکمی زیاده له سه‌نه‌ددا:
به‌لām زیاده له سه‌نه‌ددا، له‌سه‌ر دوو مه‌سه‌له‌ی سه‌ره‌کی وه‌ستاوه كه رپوودانیان زۆره، كه بریتین له پێچه‌وانه‌بونه‌وه (تعارض) له نێوان (وصل) و (أرسال)، (تعارض) له نێوان (رفع) و (وقف)‌دا، به‌لām شتوازه‌کانی دیکه‌ی زیاده له سه‌نه‌ددا ئهو‌یه كه زانایان چه‌ند باسێکی سه‌ره‌کییان بۆ تاییه‌ت کردووه، وه‌ك: (المزید فی متصل الأسانید).
زانایان لێره‌دا جیاوازیان هه‌یه له‌سه‌ر وه‌رگرتنی زیاده‌و به‌رپه‌رچ دانه‌وه‌یدا له‌سه‌ر چوار گۆته كه ئەمانه‌ن:
أ. حوکم بۆ ئهو‌یه كه (وصل) و (رفع)‌ی، تیایدا کردووه، واته: وه‌رگرتنی زیاده‌که‌یه، كه ئەمه‌ش گۆته‌ی جه‌ماوه‌ری شه‌رع‌زانان و زانایانی ئوسووله.

ب. حوکم بۆ ئهو‌یه كه (أرسال) و (وقف)‌ی، تیا‌دا کردووه، واته: به‌رپه‌رچ دانه‌وه‌ی زیاده‌که‌یه، كه ئەمه‌ش گۆته‌ی زۆرینه‌ی زانایانی فهرموده‌یه.

ج. حوکم بۆ ئەوانه‌یه كه زۆرتین، كه ئەمه‌ش گۆته‌ی هه‌ندێ له زانایانی فهرموده‌یه.
د. حوکم بۆ ئەوانه‌یه كه هێزی له‌به‌رکردنیان زۆر تره (الأحفظ) كه ئەمه‌ش گۆته‌ی هه‌ندێ له زانایانی فهرموده‌یه.
نوو‌نه‌که‌یشی: وه‌ك فهرموده‌ی (لاناخ إلا بولي - واته: نیکاح دانامه‌زرت به‌ره‌زامه‌ندی وه‌لی ئافه‌ره‌ته‌که نه‌بیت)، ئەمه (یونس بن أبی أسحاق السبعي) رپوایه‌تی کردووه، وه کوپه‌که‌ی (إسرائيل) و (قیس بن الربيع) له (أبو أسحاق)‌هوه، به‌موسنه‌دی و په‌یوه‌ستی (متصل)‌ی، وه (سفيان الثوري) و (شعبة بن حجاج) رپوایه‌تیان کردوه له (أبو إسحاق)‌هوه، به‌مورسه‌لی.

به لام غهیری نه و لینی وهرته گیرئ
 به لام له م باسا شینخ (ابن الصلاح)
 زیاده ی (موثوق) نه کاته سی به ش
 یه که میان زیدده بؤ نه قلی سقات
 دووهم زید نه بؤ نه قلی نه وان
 سیه م شتیکه که س نه یه ټناوه
 له و جیه ته وه مونایی نه
 له م جیه ته وه نه خسیسی تیا یه
 به لام به فکرئ که ساغه و سه لیم
 حه نه فییه کان وایان داناوه
 به یاسای ته رچیح بؤ نه سلی نه سلی
 نه ماما زیاده ی وه سلی ریوایه
 که وه سلی ه دیس زیادی عیلمه
 له سر نه و شیوه پیمان نه سپړئ
 پرته و دهرته خا به وینه ی میسباح
 بؤت به یان نه کا به سافی بی غه ش
 نه مه مه ردووده له پووی سه ربیسات
 زوو وهری بگره مه قبوله و جوان
 به (بین بین) ه، باسی کراوه
 قه بوولی باشه مانعی چیه
 جینگه ی ته ردیدی مه ردی وریایه
 قه بوول کردنی راسته و موسته قیم
 زیاده نه گورئ حوکمی نه و ناوه
 زیاده مه ردووده نه بی به ده خیل
 به سر ئیرسالدای وایه به پایه
 مه قبوله له لای نه وه ی پر حیلمه

١٦- باسی فهرمووده ی (تاکه وه بوو الافراد)^(١)

(افراد) جه معی فهرده و فهرده به مه عنا: تاقه، به لام لیږده دا فهرده کراوه به دوو به شه وه:
 یه که م فهردی موته ق، دووهم فهردی نسبی.

جا فهردی موته ق عیارته له وه تاقه یه کئ ریوایه تی بکا له که سیکه وه و که سی
 له گه لدا نه بی له و ریوایه ته دا، وه له مه وپیش حوکمی نه م فهرده مان باسکرد.

١. بؤ زیاتر زانینی باسی ئیفراد ته ماشای نه م سه رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ٩٦، وجامع الأصول ١٧٥ / ١، والإرشاد ٢٣٢ / ١، والتقريب: ٧٣ - ٧٤، والمنهل الروي: ٥١، والخلاصة: ٤٨، واختصار علوم الحديث: ٦١، وشرح التبصرة والتذكرة ٣٥٧ / ١، ونزهة النظر: ٧٨، والمختصر: ١٢١، وفتح المغیث ٢٠٥ / ١، وألفية السيوطي: ٤٢ - ٤٣، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٩٠، وفتح الباقي ٢١٧ / ١، وتوضيح الأفكار ٧ / ٢، وظفر الأمانی: ٢٤٢، وقواعد التحديث: ١٢٨).

وه فەردی نیسی ئه‌وه‌یه راوی فەردی بێ نهك له هه‌موو بارێكا به‌ئكو له بازي جیهه‌ته‌وه، وه‌كو ریوایه‌تی ئه‌هلی مه‌ککه فەقەت، یا ئه‌هلی شام فەقەت، یا ئه‌هلی کووفه، یا ئه‌هلی به‌سره، ئه‌مانه فەردن به‌م ئیعتیباره که راوی ئه‌هلی مه‌ککه‌ن نهك ئه‌هلی مه‌دینه، یا راوی ئه‌هلی شامه نهك ئه‌هلی مه‌ککه (وَ هَکَذَا)، یا وه‌كو ریوایه‌تی شه‌خسێ له شه‌خسێکه‌وه، به‌م مه‌عنا که هه‌ر ئه‌و شه‌خسه ئه‌و حه‌دیسە ریوایه‌ت کردووه له‌م شه‌خسه‌وه، هه‌رچه‌ند له‌گه‌ڵی که‌سه‌وه ئه‌و حه‌دیسە ریوایه‌ت کراوه له شه‌خسێکی تره‌وه، وه له‌م نه‌وعه ریوایه‌ته فەردانه‌دا که حالیان زانرا موجیب نییه بۆ حوکم به‌وه که ئه‌و حه‌دیسە زه‌عیفه (اللهم) مه‌گه‌ر له شوینیکا بلین: ئه‌هلی مه‌ککه ریوایه‌تی ئه‌و حه‌دیسە‌یان کردووه و مه‌به‌ست تاقه یه‌کێ بێ له ئه‌هلی مه‌ککه، به مه‌جاز به‌ناوبردنی کۆمه‌ل و قه‌سد له‌سه‌ر فەردێ بێ له و کۆمه‌له‌یه، ئه‌وه له‌م حاڵه‌دا پێویسته ته‌حقیقی حاڵی ئه‌و فەرده بکری هه‌تا‌کو ده‌رکه‌وی ئایا (موثوق به‌یه یان نا؟

وینە‌ی ریوایه‌تی ئه‌بو داوود له ئه‌بو وه‌لیدی طه‌یالسییه‌وه له (همام) له قه‌تاده له (أبو نضرة) له ئه‌بو سه‌عیده‌وه فرمودی: (أَمَرْنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا تَيَسَّرَ) ^(۱).

حاکیم فرمودیه‌تی: ئه‌هلی به‌سره، به‌ته‌نیا ریوایه‌تی ئه‌م ئه‌مره‌یان کردووه له ئه‌وه‌لی ئیسناده‌که‌وه تا ئاخری، وه که‌س شه‌ریکیان نه‌بووه.

وه ئه‌وه‌یش که موسلیم ریوایه‌تی کردووه له حه‌دیس‌ی عه‌بدوللای کوری زه‌یده‌وه له سیفه‌تی ده‌ستوێژگرته‌ی حه‌زه‌تدا ﷺ له‌ی: (وَمَسَحَ رَأْسَهُ بِمَاءٍ غَيْرِ قُضْلِ يَدَيْهِ) ^(۲)،

۱. إسناده صحيح على شرط مسلم، وَ صححه ابن حبان (۱۷۸۷)، والحاظ ابن حجر، إسناده: حدثنا أبو الوليد الطيالسي: ثنا همام عن قتادة عن أبي نضرة عن أبي سعيد، قلت: وهذا إسناده صحيح على شرط مسلم. وقال الحافظ ابن حجر في «التلخيص» (۲۲۲/۱ - مصر): «إسناده صحيح». برواه: صحيح أبي داود - الأم، السمعاني: مُحَمَّد ناصر الدين الألباني، (۱۳۴ - باب من ترك القراءة في صلاته بـ«فاتحة الكتاب»)، ۴/۴۰۱-۴۰۲، فرموده‌ی ژماره (۷۷۷).

۲. حديث صحيح، وهذا إسناده ضعيف، ابن لهيعة: وَ هو عبد الله، وَ بقية رجاله رجال الصحيح، وَ أخرجه الدارمي ۱۸۰/۱ عن يحيى بن حسان، عن ابن لهيعة، عن حبان ابن واسع، عن أبيه، عن عبد الله بن زيد المازني، عن عمه عاصم المازني، قال: رأيتُ رسول الله ﷺ، فذكر الحديث، وزاد في الإسناده: عن عمه عاصم، و قال الحافظ في «إتحاف المهرة» ۳۸۷/۶: كذا رأيت في نسختين من «مسند الدارمي»، وقوله: «عن عمه» زيادة لا حاجة إليها، فقد رواه الإمام أحمد في مسنده» عن موسى بن داود الضبي وغيره، عن ابن لهيعة، فلم يذكرها، ورواه مسلم

حاکیم ته فەرمووت: ئەمە سوننه تیکي غەریبه که ته نیا ئەهلی میسر ږیوایه تیان کردوو و کهس شه ریکیان نییه له و ږیوایه ته دا، وه به وینه ی ئەوه که موسلیم ږیوایه تی کردوو له هه دیسی زه حاکمی کوری عوسمان له «ابونضر» له ئەبو سه له مه وه له عائشه وه - رضي الله تعالى عنها - که ته فەرمووی: «لَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى ابْنَتِي بَيْضَاءَ فِي الْمَسْجِدِ سُهِلٍ وَأَخِيهِ»^(١)، حاکیم فەرموویه تی: ئەهلی مه دینه ی مونه ووهره ئەم هه دیسه یان ږیوایه ت کردوو، وه وینه ی ئەوه که ته حمه دی کوری حه نه ل ږیوایه تی کردوو له هه دیسی ئیسماعیلی کوری عه بدولمه لیکي مه ککی له عه بدوللای کوری ئەبو مالیکه وه له عائشه وه ﷺ - (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ خَرَجْتَ مِنْ عِنْدِي وَأَنْتَ طَيِّبُ النَّفْسِ ثُمَّ رَجَعْتَ إِلَيَّ حَزِينًا، فَقَالَ: دَخَلْتُ الْكَعْبَةَ وَدِدْتُ أَنْي لَمْ أَكُنْ دَخَلْتُهَا، أَوْ أَكُونُ أَتَعَبْتُ أُمَّتِي)^(٢)، حاکیم فەرموویه تی: ئەم هه دیسه ئەهلی مه ککه ږیوایه تیان کردوو له عائشه وه ﷺ، وه وینه ی ږیوایه تی (فلان عن فلان) ئەوه یه که ئەسحابی (سنن أربع)ه، له ریگه ی (سفيان بن وائل بن

وغیره من حديث عمرو بن الحارث، عن حبان بن واسع، ولم يذكرها، والحديث مشهور من رواية عبد الله بن زيد، عن النبي ﷺ، ولا يعرف في الصحابة أحد يسمى عاصماً المازني، وعبد الله بن زيد: هو عبد الله بن زيد بن عاصم، فعاصم جده لا عمه، وليست له صحبة، والله أعلم. برواه: مُسْنَدُ الْإِمَامِ أَحْمَدُ بن حنبل المحقق: شعيب الأرناؤوط - عادل مرشد، وآخرون، ٣٨٥/٢٦، فەرمووده ی ژماره (١٦٤٦٠).

١. صحيح مسلم، فەرمووده ی ژماره (٩٧٣).

٢. ده قی فەرمووده که: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ عِنْدِي، وَهُوَ قَرِيرُ الْعَيْنِ، طَيِّبُ النَّفْسِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ وَهُوَ حَزِينٌ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ خَرَجْتَ مِنْ عِنْدِي وَأَنْتَ قَرِيرُ الْعَيْنِ، طَيِّبُ النَّفْسِ، وَرَجَعْتَ وَأَنْتَ حَزِينٌ؟ فَقَالَ: «إِنِّي دَخَلْتُ الْكَعْبَةَ، وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ فَعَلْتُ، إِنِّي أَخَافُ أَنْ أَكُونُ أَتَعَبْتُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي»، حسن لغیره، وهذا إسناد ضعيف لضعف إسماعيل بن عبد الملك - وهو ابن أبي الصُّقَيْرِ - وبقيته رجاله ثقات رجال الشيخين. ابن أبي مُلَيْكَةَ هو عبد الله بن عُبيد الله، وأخرجه إسحاق (١٢٤١)، والترمذي (٨٧٣)، وابن ماجه (٣٠٦٤)، وابن خزيمة (٣٠١٤) من طريق وكيع، بهذا الإسناد. وقال الترمذي: هذا حديث حسن صحيح! وأخرجه أبو داود (٢٠٢٩)، والطحاوي في «شرح مشكل الآثار» (٥٧٩٠)، والحاكم في «المستدرک» ١ / ٤٧٩، وفي «معرفه علوم الحديث» ص ٩٨، والبيهقي في «السنن» ٥ / ١٥٩ من طرق عن إسماعيل بن عبد الملك، به. قال الحاكم: هذا حديث صحيح الإسناد، ولم يخرجاه وافقه الذهبي! وقال في «المعرفة»: هذا حديث تفرد به أهل مكة، وليس في رواته إلا مكّي. برواه: مُسْنَدُ الْإِمَامِ أَحْمَدُ بن حنبل المحقق: شعيب الأرناؤوط - عادل مرشد، وآخرون، ٥٠٤/٤١، فەرمووده ی ژماره (٢٥٠٥٥).

داود) له كورہ كه يه وه (بكر بن وائل)^(۱) له زوهرییه وه له نه سه وه: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوَّلَمَ عَلَى صَفِيَّةَ بِسَوِيْقٍ، وَتَمَرٍ»^(۲)، ثَبِنُو تَاهِيرَ ثَلَاثِي: ثُمَّ حَدِثَ بِهِ تَهْنِئَةً وَائِيلَ لَهُ بَاوَكِيَّيْهِ وَرِیَوَايَ تِي كَرْدُووَه وَكَسَ رِیَوَايَ تِي نَه كَرْدُووَه وَكَسَ لَه وَه وَه رِیَوَايَ تِي نَه كَرْدُووَه غَیْرِی سَوَفِیَان، بَه لَام مَوَحَه مَمَه دِی كُورِی صَه لَتِی تَه وَزِیَی رِیَوَايَ تِي كَرْدُووَه لَه (ابن عیینه) وَه ثَه وَیْشَ لَه زِیَادِی كُورِی سَه عَدِ ثَه وَیْشَ لَه زوهرییه وه، هَه رَوَا كُومَه لَی رِیَوَايَ تِیَان كَرْدُووَه لَه سَوَفِیَان وَ لَه زوهرییه وه بَه بَیْ وَاسِیْتَه ی كَسَ لَه وَ بَه یَنَه دَا، وَه وَیْنَه ی رِیَوَايَ تِی ثَه هَلِی شَارِی لَه ثَه هَلِی شَارِی كَه وَه - مَه بَه سَ لَه ثَه هَلِی شَارِی كَه بَیْ لَه وَان - حَه دِیسی (نَسَائِی) یَه (كُلُّوَا الْبَلَحَ بِالتَّمْرِ)^(۳)، ثَه مَه لَه (تَفَرَّدَاتِی)، ثَه هَلِی بَه سَرَه یَه

۱. یه عنی سَوَفِیَان رِیَوَايَ تِی كَرْدُووَه لَه وَائِيلَ كَه بَاوَكِی بُووَه وَه وَائِيلَ لَه كُورِی خَوِیَه وَه كَه بَه كَرَه، وَه بَه كَرَه لَه زوهرییه وه - مَنَه -

۲. إسناده قوي من أجل بكر بن وائل. ابن أبي عمر العدني: هو محمد بن يحيى بن أبي عمر. وسفيان: هو ابن عيينة، وأخرجه أبو داود ۳۷۴۴ في الأطعمة: باب في استحباب الوليمة عند النكاح، والطبراني ۱۸۴/۲۴، والبيهقي ۲۶۰/۷ من طريق حامد بن يحيى البلخي، عن سفيان، بهذا الإسناد، وأخرجه الترمذي ۱۰۹۵ في النكاح: باب ما جاء في الوليمة، وفي «الشمائل» ۱۷۸، وابن ماجه ۱۹۰۹ في النكاح: باب الوليمة، من طريق ابن أبي عمر العدني، به وقد تصحف في سنن الترمذي وشماله: «ابنه» إلى: «أبيه»، وقال الترمذي: هذا حديث حسن غريب، وأخرجه الترمذي ۱۰۹۶ والنسائي في الكبرى كما في التحفة ۳۷۷/۱ من طريق ابن أبي عمر العدني، عن الحميدي، عن سفيان، به، وأخرجه ابن ماجه ۱۹۰۹، والحميدي ۱۱۸۴ ومن طريقه أبو يعلى ۳۵۸۰، من طريق سفيان، بهو أخرجه أحمد ۱۱۰/۳، وأبو يعلى ۳۵۵۹، وابن الجارود ۷۲۷ من طريق سفيان، عن الزهري، به. وقال الترمذي: وقد روى غير واحد هذا الحديث عن ابن عيينة، عن الزهري، عن أنس، ولم يذكروا فيه «عن وائل عن ابنه». وكان سفيان ابن عيينة يلدس في هذا الحديث، فربما لم يذكر فيه «عن وائل عن ابنه»، وربما ذكره. برواه: الإحسان في تقريب صحيح ابن حبان، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبَد، التميمي، أبو حاتم، الدارمي، البُسْتِي (المتوفى: ۳۵۴هـ)، ترتيب: الأمير علاء الدين علي بن بلبان الفارسي (المتوفى: ۷۳۹هـ)، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: شعيب الأرنؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة الأولى، ۱۴۰۸ هـ - ۱۹۸۸ م، ۳۶۸/۹، فہرمودہی ژماره (۴۰۶۱).

۳. موضوع. رواه ابن ماجه (۳۱۷ / ۱) والعقيلي في «الضعفاء» (۴۶۷) وابن عدي (۲ / ۳۶۴) وابن حبان في «الضعفاء» (۱۲۰ / ۳) وأبو نعيم في «أخبار أصبهان» (۱ / ۱۳۴) والحاكم في «المستدرک» (۴ / ۲۱) وفي «معرفة علوم الحديث» (ص ۱۰۰ - ۱۰۱) والبيهقي في «الآداب» (۳۱۸ / ۶۶۷) وأبو الحسن الحمامي في «الفوائد المنتقاة» (۲ / ۲۰۷ / ۹) والخطيب في «تاريخه» (۵ / ۳۵۳) وهبة الله الطبري في «الفوائد» (۱ / ۱۳۴ / ۲) واستغربه عن أبي زكريا يحيى ابن محمد بن قيس قال: حدثنا هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة مرفوعا، وقال ابن عدي والحاكم في «المعرفة» والبيهقي والحمامي والخطيب: تفرد به أبو زكريا، والحاكم مع

له نه هلي شامه وه که به ته نيا (أبو زکیر) پړوايه تي کردووه له نه هلي شامه وه، وه وینه ی رپوايه تي فہردی (موثوق به) هديسی موسليم و غه يری موسليمه که حہ زرت ﷺ (كَانَ يَقْرَأُ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ بِقَافٍ، وَاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ)^(١)، نه مه به ته نيا زه مری کوری سه عيد له عوبه يدوللای کوری عہ بدوللای له نه بو واقیدی له يثيه وه پړوايه تي کردووه، ئیتر له مه وسووقه کان که سی تر پړوايه تي نه کردووه غه يری زه مری، وه پړوايه تي کردووه له غه يری نه وانه وه (ابن لثیعة)، وه نه مه زه عیقه له لای جمهوردا - له خالیدی کوری په زید له زوهری له عورو له عائشه وه ﷺ -

بزائن داره توقنی له م نه وعه دا کتبی گه وری ته ئلیف کردووه، وه له ناو مه عاجمی ته به رانیدا وینه ی زور هن بو نه م نه وعه.

تساهله المعروف لم يصححه في «المستدرک» و قال الذهبي في «الميزان»: «هذا حديث منكر، وكذا قال في تلخيص «المستدرک»، بروانه: سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة، محمد ناصر الدين، بن الحاج نوح بن نجاتي بن آدم، الأشقودري الألباني (المتوفى: ١٤٢٠هـ)، دار النشر: دارالمعارف، الرياض - المملكة العربية السعودية، الطبعة الأولى، ١٤١٢ هـ / ١٩٩٢ م، ٤٠١/١، فهرمووده ی ژماره (٢٣١).

١. ده قی فهرمووده که: «كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا ق وَالْقُرْآنَ الْمَجِيدَ، وَاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ»، رجاله رجال الصحيح، إلا أن عبید الله بن عبد الله - وهو ابن عتبة بن مسعود - لم يدرك عمر، لكن الحديث صحيح بلا شك، فقد صرح باتصاله في رواية مسلم «٨٩١» من طريق فليح بن سليمان، عن ضمرة بن سعيد، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي وَاقد، قال: سألتني عمر. قال النووي في شرح مسلم «١٨١/٦»: هذه متصلة، فإنه أدرك أبا وَاقد بلا شك وسمعه بلا خلاف، و هو في «الموطأ» «١٨٠/١» في العيدين: باب ما جاء في التكبير والقراءة في صلاة العيدين، ومن طريقه: أخرجه الشافعي في «الأم» «٢١٠/١»، وأحمد «٢١٧/٥» - «٢١٨»، ومسلم «٨٩١» في العيدين: باب ما يقرأ به في صلاة العيدين، والترمذي «٥٣٤» في الصلاة: باب ما جاء في القراءة في العيدين، وأبو داود «١١٥٤» في الصلاة: ما يقرأ في الأضحى والفطر، والبغوي «١١٠٧»، وأخرجه النسائي «١٨٣/٣» - «١٨٤» في العيدين: باب القراءة في العيدين ب {ق} و {اقْتَرَبَتِ}، وابن ماجه «١٢٨٢» في إقامة الصلاة: باب ما جاء في صلاة العيدين، والترمذي «٥٣٥»، من طريق سفيان بن عيينة، عن ضمرة، بهذا الإسناد. بلفظ: «خرج عمر رضى الله عنه يوم عيد، فسأل أبا وَاقد الليثي: بأي شيء كان النبي ﷺ يقرأ في هذا اليوم؟ فقال: ب {ق} و {اقْتَرَبَتِ}». بروانه: الإحسان في تقريب صحيح ابن حبان، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبَد، التميمي، أبو حاتم، الدارمي، البستي (المتوفى: ٣٥٤هـ)، ترتيب: الأمير علاء الدين علي بن بلبان الفارسي (المتوفى: ٧٣٩هـ)، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: شعيب الأرنؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٨ هـ - ١٩٨٨ م، ٦١/٧، فهرمووده ی ژماره (٢٨٢٠).

حه‌دیس‌ی (ئیف‌راد)

له‌سه‌ر فه‌رمووده‌ی عوله‌مای نه‌م‌جاد	له‌سه‌ر دوو قیسه‌مه‌ ریوایه‌ی نه‌ف‌راد
یه‌که‌مین فه‌ردی موته‌له‌قه‌ به‌ حه‌ق	دوو‌ه‌مین فه‌ردی نیسه‌ی موحه‌ققه‌ق
ئه‌وه‌ل ریوایه‌ی یه‌کیکه‌ ته‌نیا	نه‌بی له‌گه‌ل‌یا که‌سی له‌ دونیا
ئه‌مه‌ رابوو‌را ته‌کراری ناوی	حوکه‌مه‌که‌ی ده‌رچوو‌وینه‌ی هه‌تاوی
دوو‌ه‌م ریوایه‌ی فه‌رده‌ به‌ نیسه‌ت	جیه‌ه‌تیک‌ی «خاص» فه‌ردو‌جه‌ماعه‌ت
وه‌کو‌ریوایه‌ی ئه‌ه‌لی مه‌که‌که‌ وشام	یا ئه‌ه‌لی کو‌وفه‌ یا به‌سه‌ری ئارام
یاخو‌فلان که‌س هه‌ر له‌و فلانه‌	ریوایه‌تی کرد ئه‌و حه‌دیسانه‌
هه‌رچه‌ن ئه‌وانه‌ بینه‌ ئه‌و ناوه‌	له‌گه‌لی مه‌حدوود له‌ملاو له‌ولاوه‌
به‌مشیه‌و وت‌مان هه‌ر چۆنی بدوی	هیچیان مو‌جیب نین بۆ‌زوعفی مه‌روبی
مه‌گه‌ر نیسه‌تی ریوایه‌ بدری	له‌ ئه‌ه‌لی شوینن به‌نرخ و قه‌دری
که‌چی مه‌به‌ست له‌ ریوایه‌ و‌ راز	یه‌کی بێ له‌وان به‌ شیوه‌ی مه‌جاز
ئه‌وه‌ پێویسته‌ ته‌حقیقی حالی	ئه‌و که‌سه‌ له‌سه‌ر پایه‌ی که‌مالی

١٧- فه‌رمووده‌ی عه‌بیدار (المُعَلَّل)^(١)

حه‌دیس‌ی (معلل) حه‌دیس‌یکه‌ که‌ موحه‌ددیس ئاگادار بێ له‌سه‌ر عیله‌تیک‌ی وه‌ها له‌و حه‌دیس‌ه‌دا که‌ قادیح بێ له‌ سیححه‌تی (مع‌ أنه) به‌ زاهیر سالمه‌ له‌ عه‌یب، وه‌ ئه‌و عه‌یبه‌ جار به‌ جار روو ئه‌کاته ئیسنادی حه‌دیس‌ه‌که‌، جا موحه‌ددیس‌ی زانا ئاگادار ئه‌بێ

١..بۆ زیاتر زانینی باسی موعه‌لل له‌ ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه‌: (معرفة علوم الحديث: ١١٢، وإرشاد طلاب الحقائق ١/ ٢٣٤ - ٢٤٨، والتقريب: ٧٥ - ٧٧، والمنهل الروي: ٥٢، والخلاصة: ٧٠، والموقظة: ٥١، واختصار علوم الحديث: ٦٣، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٣٦٣، ونزهة النظر: ١٢٣، والمختصر: ١٣٤، وفتح المغیث ١/ ٢٠٩، وألفية السيوطي: ٥٥ - ٦٦، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٩٢، وفتح الباقي ١/ ٢٢٤، وتوضیح الأفكار ٢/ ٢٥، وظفر الأمانی: ٣٦٣، وقواعد التحديث: ١٣١، وراجع کتاب: أثر علل الحديث في اختلاف الفقهاء).

له‌سه‌ری‌ به‌هؤی‌ (تفردی‌، راوییه‌که‌ی‌ له‌ باقی‌ راویانی‌ حه‌دیس‌، وه‌ به‌ موخاله‌فه‌ی‌ باقی‌ راوییه‌کان‌ بؤ‌‌ئو‌ راوییه‌ که‌ حه‌دیس‌ه‌ (معلل‌)‌سه‌که‌ی‌ ریوايه‌ت‌ کردووه‌، وه‌ به‌ هؤی‌ بازي‌ قه‌رینه‌وه‌ که‌ ئاگاداری‌ ئه‌دا‌ به‌ ئینسانی‌ زانا‌ له‌سه‌ر‌ ئیرسال‌ له‌ حه‌دیس‌ی‌ (موصول‌)‌ دا‌، وه‌ (وقف‌)‌ له‌ حه‌دیس‌ی‌ (مرفوع‌)‌دا‌، یا‌ داخل‌بوونی‌ حه‌دیس‌ی‌ له‌ ئینساد‌ی‌ حه‌دیس‌یک‌ی‌ تر‌دا‌، به‌ نه‌وع‌ی‌ که‌ گومان‌ په‌یدا‌ ئه‌کا‌ له‌ سیححه‌تی‌ حه‌دیس‌ه‌که‌دا‌، وه‌ بازي‌ جاریش‌ ئه‌و‌ عه‌یبه‌ پروو‌ ئه‌کاته‌ مه‌تن‌ی‌ حه‌دیس‌ه‌که‌.

جا‌ ئه‌و‌ عه‌یبه‌ که‌ وا‌ له‌ ئینساد‌دا‌ وا‌ ئه‌بی‌ قه‌دح‌ ئه‌دا‌ له‌ سیححه‌تی‌ ئینساد‌ه‌که‌ فه‌قه‌ت‌، وه‌ وایش‌ ئه‌بی‌ قه‌دح‌ ئه‌دا‌ له‌ سیححه‌تی‌ ئینساد‌ و مه‌تن‌ی‌ حه‌دیس‌ه‌که‌ به‌ یه‌که‌وه‌.

جا‌ وینه‌ی‌ ئه‌و‌ حه‌دیس‌ه‌ که‌ عیله‌ت‌ له‌ ئینساد‌ه‌که‌ یا‌ بی‌ ئه‌وه‌یه‌: ریوايه‌تی‌ کردووه‌ (يَعْلَى ابْنُ عُبَيْدٍ) له‌ سوفیانی‌ سه‌وری‌ له‌ عه‌مری‌ کوږی‌ دینار‌ له‌ ئیننو‌ عومه‌ره‌وه‌ له‌ حه‌زه‌رت‌ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ)^(۱)، ئه‌مه‌ ئینساد‌ه‌که‌ی‌ موته‌سیله‌ به‌ نه‌قل‌ی‌ عه‌دل‌ له‌ عه‌دل‌ه‌وه‌ (مع‌ أنه‌)‌ موعه‌لله‌ له‌ و عیله‌ته‌که‌ی‌ وا‌ له‌ ئینساد‌ی‌ راویدا‌ که‌ ئه‌ل‌ی‌: (عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ) وه‌ راسته‌که‌ی‌ ئه‌وه‌یه‌ (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ) وه‌ موحه‌دیس‌ه‌کان‌ له‌ ئه‌سحاب‌ی‌ سوفیان‌ وایان‌ نه‌قل‌ کردووه‌ له‌ سوفیانه‌وه‌ و پاوی‌ لای‌ داوه‌ له‌ عه‌بدوللای‌ کوږی‌ دینار‌ بؤ‌ عه‌مری‌ کوږی‌ دینار‌، وه‌ هه‌ردووکیان‌یش‌ مه‌وسووقن‌، و به‌ره‌ه‌ حال‌ مه‌تن‌ی‌ حه‌دیس‌ه‌که‌ سه‌حیحه‌.

وه‌ وینه‌ی‌ عیله‌ت‌ له‌ مه‌تندا‌ ئه‌و‌ حه‌دیس‌ه‌یه‌ که‌ موسلیم‌ به‌ ته‌نیا‌ ریوايه‌تی‌ کردووه‌ له‌ ئه‌نه‌س‌ که‌ به‌ سه‌راحت‌ نه‌فی‌ خویندنی‌ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ئه‌کات‌، ئه‌مه‌ گه‌ل‌ی‌ له‌ موحه‌ددیس‌ین‌ ته‌علیلی‌ ئه‌و‌ له‌فه‌زیان‌ کردووه‌، له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ له‌ زۆربه‌ی‌ راوییه‌کان‌ه‌وه‌ ریوايه‌ت‌ کراوه‌: (فَكَانُوا يَسْتَفْتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ») به‌ بی‌ ته‌هه‌رپروز‌ بؤ‌ باسی‌ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) وه‌ باوه‌ریان‌ وه‌هایه‌: ئه‌و‌ که‌سه‌ به‌و‌ له‌فه‌ز‌ پيش‌وو‌ه‌ نه‌قل‌ی‌ کردووه‌ له‌سه‌ر‌ ریوايه‌تی‌ (بالمعنى)‌ بووه‌ و وا‌ حال‌ی‌ بوون‌ مه‌به‌ست‌ له‌ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ئه‌و‌ له‌فه‌زیه‌ نه‌ك‌ سووره‌تی‌ (فَاتِحَةَ)، له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ وه‌هایان‌ ریوايه‌ت‌ کردووه‌

به جوړى بېى به هوى ئه‌وه قارئ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) نه‌خوینى و له (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ه‌وه، ده‌ست پى بکا، وه ئه‌مه خه‌تايه، چونکه مه‌عنای ه‌دیس‌ه‌که وایه ئه‌و سووره‌ته که ده‌ستیان پى ئه‌کرد سووره‌تى (فَاتِحَة) بووه ئیتر باسى ناویردنې (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) له‌ویدا نییه، ه‌لاوه‌ی ئه‌وه ثابت بووه که پرسپاری لى کراوه، ئایا له‌پیشا له‌و سووره‌ته‌دا ده‌ست به (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بکا یان نه؟ ئه‌ویش وه‌لامى داوه‌ته‌وه که له‌و باب‌ه‌ته‌وه ئاگادار نییه و له‌ه‌زه‌ته‌وه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه‌رموده‌یه‌کى وه‌رنه‌گرتووه.

حه‌دیسى (معلّل)

موه‌لل‌ل عورف‌ن ه‌ه‌دیسى وایه	لاى موحه‌دیسین ه‌ه‌ییکى تیابه
وه‌لحال به‌زه‌ننى ئینسانى بن‌ره‌یب	به‌یاسای زاهیر سالمه‌له‌ه‌یب
ئهو‌ه‌ییه‌جاری وا له‌ئیسنادا	باش ده‌رئه‌که‌وئ له‌لاى ئوستادا
ئه‌گه‌رچى زاهیر حاویى شرووته	بوئ مه‌علووم ئه‌بنى غه‌یره‌مه‌زبووته
به‌ته‌فه‌رودى راوى له‌ثیقات	یا موخال‌فه‌بو باقى پروات
یا قه‌رینه‌یه‌ك ده‌رئه‌که‌وئ بوئ	ئه‌یکابه‌کیلل بو‌مه‌قسوودى خوئ
ئاگادار ئه‌بنى له‌ه‌یبى ئیرسال	له‌بو‌ه‌دیسى زاهیر ئیتتیسال
یا وه‌قفى مه‌رفووع بو‌زاتى ره‌ئیس	یا داخل بوونى ه‌ه‌دیس له‌ه‌دیس
واش ئه‌بنى عیله‌ت ته‌وترئ زه‌ریف	بو‌خوئ ته‌وسیفى ه‌ه‌دیس به‌زه‌غیف
وه‌کو‌حالى بوون له‌درؤى راوى	یا له‌غه‌فله‌تى ذیه‌نى بلاوى
یا موخافه‌زه‌و زه‌بتى قه‌لیله	بو‌م ئافاتانه‌سه‌نه‌د عه‌لیله
جاریکیش ئافه‌ت له‌ناو مه‌تنابه	بناغه‌ی هه‌له‌ی قامى مه‌عنايه
بوئ ده‌رئه‌که‌وئ مه‌تن یا ئیسناد	غه‌یره‌سه‌حیحه‌و بنى سووده‌و به‌رباد
به‌لام‌حالى بوون له‌ده‌ردى ه‌ه‌دیس	بو‌ئوستادیکه‌حازیق و په‌ئیس

١٨- فه‌رمووده‌ی شله‌قاو (المُضْطَرِبُ)^(١)

حه‌دیس‌ی (مضطرب) له عورفی موحه‌ددیسیندا عیاره‌ته له هه‌دیس‌یک‌ی وا رپوایه‌ت له‌ودا موخته‌لیف بێ: بازئ له‌ راوییه‌کان به‌ جوړئ رپوایه‌تی بکا و بازیکی تریان به‌ جوړیک‌ی تر، به‌ مه‌رجی هوی ته‌رجیح نه‌بێ. وه‌کو ئه‌وه‌ که‌ راوی ئه‌و جیه‌ته‌ حافیزتر و زاییت‌تر بێ، یا زۆرتر سوچه‌تی (مروي عنه) ی کردبێ، یا شتیکی تری بێ له‌ ته‌ئیدات، ئه‌گه‌رنا مادام (مرجح) بوو به‌ لایه‌ك ئه‌و له‌ (اضطراب) ده‌رئه‌چئ و ته‌رجیح دراو موخته‌به‌ره. وه‌لحاسل (اضطراب) مه‌شرووته به‌ مساواتی وجووه‌ی رپوایه‌ته‌کان بۆ یه‌کتر، وه‌ ئه‌و (اضطراب)ه، یا له‌ ئیسنادایه‌ یا له‌ مه‌تنا یاخود له‌ هه‌ردووکیانا، وه‌کو ئیمامی نه‌وه‌وی له‌ (تقریب)دا، فه‌رموویه‌تی.

جا وینه‌ی (اضطراب) له‌ ئیسناددا هه‌دیس‌ی ئه‌بویه‌ک‌ری سددیق - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - (قال: أراك يا رسول الله شبت؟ قال: شَيْبَتْنِي هُوَ وَ أَخَوَاتُهَا - الحديث)^(٢)، داره‌توقنی ئه‌لئ: ئه‌م هه‌دیس‌ه‌

١. بۆ زیاتر زانیی باسی موضعه‌ریب ته‌ماشای ئه‌م سه‌ره‌چاوانه‌ بکه: (الإرشاد ١/ ٢٤٩ - ٢٥٣، والتقریب: ٧٧ - ٧٨، والاقتراح: ٢١٩، والمه‌نهل الروي: ٥٢، والخلاصة: ٧٦، والموقظة: ٥١، واختصار علوم الحديث: ٧٢، والمقنع ١/ ٢٢١، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٣٩٠، ونزهة النظر: ١٢٦، والمختصر: ١٠٤، وفتح المغیث ١/ ٢٢١، وألفية السيوطي: ٦٧ - ٦٨، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٩٧، وفتح الباقي ١/ ٢٤٠، وتوضیح الأفكار ٢/ ٣٤، وظفر الأمانی: ٣٩٢، وقواعد التحديث: ١٣٢).

٢. سنده‌ ضعیف لضعف یزید بن أبان الرقاشي وأما حماد بن يحيى والحديث ذكره السيوطي في «الدر المنثور» (٤ / ٣٩٦ - ٣٩٧) بعدة ألفاظ من رواية أنس وعزاه للمصنف والبخاري وابن مردويه وابن عساکر، و قد أخرجه ابن عدي في «الكامل» (٢ / ٦٦٤) من طريق أحمد بن إبراهيم الموصلي، عن حماد بن يحيى الأبح، به، و قد أخرجه ابن مردويه في «تفسيره» من طريق محمد بن غالب كما في «تخريج الكشاف» للزيلعي (٢ / ١٤٩ - ١٥٠)، و أخرجه ابن سعد في «الطبقات» (١ / ٤٣٦) من طريق أبي صخر حميد بن زياد الخراط، عن يزيد بن أبان الرقاشي، به بلفظ أطول منه، وفيه قصة، و ذكر البخاري في «مسنده» (١ / ١٦٩ رقم ٩٢) أن زائدة بن أبي الرقاد رواه عن زياد النميري، عن أنس، عن أبي بكر أنه قال: يا رسول الله، قد شبت؟! قال: «شيبني هود وأخواتها»، ثم قال البخاري: «وهذا الحديث فيه علتان، إحداهما: أن زائدة منكر الحديث. والعلّة الأخرى: فقد رواه غير واحد عن زائدة، عن زياد، عن أنس: أن أبا بكر قال لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ... ، فصار الخبر عن أنس، فلذلك لم نذكره». اهـ وكأنه عن بقوله «لم نذكره» أي: في مسند أبي بكر، و ذكر السيوطي في الموضع السابق من «الدر المنثور» ابن ابن عساکر أخرجه من طريق ربيعة بن أبي عبد الرحمن، عن أنس، و ذكره الدارقطني في «العلل» (١ / ١٩٩) فقال: (وروي عن أبي بكر بن عياش فيه إسناد آخر: حدث به الحسن بن محمد الطنافسي - ابن أخت يعلى بن عبيد - عن أبي بكر بن عياش،

(مضطرب)ه، چونکه ریوایه‌ت نه‌کراوه ئیللا له‌رینگه‌ی ئه‌بو ئیسحاقه‌وه (مع أنه) راوییه‌کان ئیختیلافیان تیدا په‌یدا بووه له‌نزیکی ده‌رینگه‌وه، بازیکیان ریوایه‌تی کردووه به‌مورسه‌لی و بازئ ریوایه‌تی کردووه به‌مه‌وسوولی و بازئ دایانناوه به‌موسنه‌دی ئه‌بویه‌کر و بازئ به‌موسنه‌دی سه‌عد و بازئ به‌موسنه‌دی عائیشه -رضی الله تعالی عنهم أجمعین- وه‌هه‌موو راوییه‌کان مه‌وسووقن ته‌رجیحی بازیکیان نادری به‌سه‌ر بازیکدا و جه‌مع له‌به‌ینی ئه‌وانه‌یشا مه‌حاله‌.

وه‌وینه‌ی (اضطراب) له‌مه‌تندا وه‌کو موحه‌ددیسی عیراقی فهرموویه‌تی: حه‌دیسی فاطیمه‌ی کچی قه‌یسه: قَالَتْ: سَأَلْتُ، أَوْ سِئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الزَّكَاةِ؟ فَقَالَ: «إِنَّ فِي الْمَالِ لَحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ»^(١)، وه‌ترمرزی به‌م جوّره ریوایه‌تی کردووه له‌ریوایه‌تی

عن ربیعة الراي، عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ... ، ثم أخرجہ بسنده (١ / ٢١٠ - ٢١١) من طریق الحسن بن محمد، و هذا إنما أورده الدارقطني في الاختلاف على أبي إسحاق السبيعي والرواة عنه. برواه: التفسير من سنن سعيد بن منصور - محققا، المؤلف: أبو عثمان سعيد بن منصور بن شعبة الخراساني الجوزجاني (المتوفى: ٢٢٧هـ)، دراسة و تحقيق: د سعد بن عبد الله بن عبد العزيز آل حميد، الناشر: دار الصمعي للنشر والتوزيع، الطبعة الأولى، ١٤١٧ هـ - ١٩٩٧ م، ٣٧٠/٥ به‌دواوه، فهرمووده‌ی ژماره (١١٠٩-١١١٠).

١. سندہ صحیح. وقد روي مرفوعًا ولا يصح، و بهذا السياق ذكره السيوطي في «الدر المنثور» (٣ / ٣٦٩) وعزاه للمصنف وابن المنذر، و أخرجہ ابن جریر الطبري في «تفسيره» (٣ / ٣٤٢ رقم ٢٥٢٥) من طریق إسماعيل بن سَالِمٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، سَمِعْتُهُ يُسْأَلُ: هل على الرجل حق في ماله سوى الزكاة؟ قال: نعم، وتلا هذه الآية: {وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ}، و ذكر السيوطي في «الدر المنثور» (١ / ٤١٦) هذا الأثر بنحو سياق الطبري، وعزاه لعبد بن حميد فقط، و قد رواه أبو حمزة ميمون الأعور، عن عامر الشعبي، عن فاطمة بنت قيس قالت: سألت -أو: سئل- النبي -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- عن الزكاة فقال: «إِنَّ فِي الْمَالِ لَحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ»، ثم تلا هذه الآية: {ليس البر أن تولوا وجوهكم ...} أخرجه الدارمي في «سننه» (١ / ٣٢٤ رقم ١٦٤٤)، و الترمذي في «جامعه» (٣ / ٣٩ - ٤٠ رقم ٦٥٩ - ٦٦٠) في كتاب الزكاة، باب ما جاء أن في المال حقًا سوى الزكاة، وابن جرير الطبري في «تفسيره» (٣ / ٣٤٢ و ٣٤٣ رقم ٢٥٢٧ و ٢٥٣٠)، والطحاوي في «شرح معاني الآثار» (٢ / ٢٧)، وابن عدي في «الكامل» (٤ / ١٣٢٨)، و الدارقطني في «سننه» (٢ / ١٢٥ رقم ١١ و ١٢)، والبيهقي في «سننه» (٤ / ٨٤) في الزكاة، باب الدليل على أن من أدى فرض الله ... جميعهم من طريق شريك بن عبد الله القاضي، عن أبي حمزة، به، واللفظ للترمذي، قال الترمذي بعد أن رواه: «هذا حديث ليس إسناده بذاك، وأبو حمزة ميمون الأعور يُضَعَّف. وروى بيان وإسماعيل بن سَالِمٍ عن الشعبي هذا الحديث قوله، وَ هذا أصح». اهـ و ضَعَّفَه الشيخ الألباني، برواه: صحيح وضعيف سنن الترمذي، فهرمووده‌ی ژماره (٦٥٩). وقال البيهقي عقبه: «فهذا حديث يعرف بأبي حمزة ميمون الأعور، كوفي، وقد جرحه أحمد بن حنبل، ويحيى بن معين فمن بعدهما من حفاظ الحديث». اهـ

(أبو شريك) له ئه‌بو حه‌مه له (شعبی) له فاطیمه‌وه، وه (ابن ماجه) ږیوايه‌تی کردووه به له‌فزی: (لَيْسَ فِي الْمَالِ حَقُّ سِوَى الزَّكَاةِ) ^(١) ئه‌لن: ئه‌مه ئیضطرابینکه ته‌ئویلی نییه.

باسی هه‌دیس (مضطرب)

مضطرب، عرفاً) هه‌دیس وایه	که موخته‌لیف بئ له‌وا ږیوايه
ته‌رجیحش نه‌بئ بۆ به‌کئ له‌وان	له‌سه‌ر ما باقی له‌لای زانایان
به‌زه‌بتی ږاوی یا زۆری سوخته‌ت	بۆ (مروي عنه) به‌یاسای عاده‌ت
که ته‌رجیح هه‌بئ نابئ (اضطراب)	میزان شاهیده بۆ کاتی حساب
ئهو (اضطراب) هیش، یا له‌مه‌تایه	یا له‌ئیسنادا کاتی ږیوايه
ږاوی به‌کئ بئ به‌تاقی ته‌نیا	یا دوو یا زیاد زانا به‌ئه‌شیا
ئهو هیش ته‌بیته‌ه‌وی زوعفی هه‌دیس	له‌به‌ربئ زه‌بتی ئه‌ربابی ته‌حدیث
جا بیره‌سه‌یری شه‌رحی وینه‌کان	له‌بۆ میقیاسی باقی شوینه‌کان

١. أخرجه ابن ماجه «٥٧٠/١»، كتاب الزكاة: باب ما أدى زكاته ليس بكنز، حديث «١٧٨٩»، والطبراني في الكبير «٤٠٤/٢٤» رقم «٩٧٩»، وأخرجه الترمذي «٤٨/٠٣» في الزكاة، باب ما جاء في أن المال حقاً سوى الزكاة «٦٦٠/٦٥٩»، والطبراني «٥٧/٢»، والدارمي «٣٥٨/١» في الزكاة باب ما يجبي في مال سوى الزكاة، والدارقطني «١٢٥/٢» في الزكاة، باب تعجيل الصدقة قبل الحول رقم «١٢/١١»، والطحاوي في «شرح معاني الآثار» «٣٧/٢»، والبيهقي «٨٤/٤» في الزكاة، باب الدليل على أن من أدى فرض الله في الزكاة فليس عليه أكثر منه إلا أن يتطوع ... من طري شريك عن أبي حمزة الشعبي عن فاطمة بنت قيس بنحوه، وقال الترمذي: هذا حديث ليس إسناده بذلك، وأبو حمزة ميمون الأعور يضعف، وروى بيان وإسماعيل بن سالم عن الشعبي هذا الحديث من قوله، وهذا أصح. وقال البيهقي: هذا حديث يعرف بأبي حمزة ميمون الأعور كوفي، وقد خرجه أحمد بن حنبل ويحيى بن معين فمن بعدهما من حفاظ الحديث، والذي يرويه أصحابنا في التعاليق ليس في المال حق سوى الزكاة، فلست أحفظ فيه إسناداً.

۱۹- باسی (المُدْرَج)^(۱)

حه دیسی (مدرج) نه وهیه که بازئ له مه تنی حه دیسی بخه یته پالی مه تنی حه دیسیکی تره وه، یا راوی که لامی خوی به دوا ی نه وه حه دیسه دا بیئی به نه وعی که خه لکی وا یزانن نه وه که لامه داخل ی حه دیسه شه ریفه که یه، وه له پاشان راوییان ریوا یه تی بکه ن له ناو جومله ی حه دیسه که دا، یا خود راوییه ک حه دیسی ریوا یه ت بکا له کومه لئ مه شایخی وا که موخته لیف بن له ئیسناددا به ئیسنادی تاقه یه کئ له وان. وه ئەم کرده وه ی (ادراج) ه، (عمداً و قصداً) حه رامه و دروست نییه مو تله قه ن، چونکی ئەبی به هوی (إشْتباه) بو چینی دوا یی.

جا وینه ی (ادراج) ی، بازئ له مه تن له مه تنی حه دیسیکی ترا وه کو ریوا یه تی (سَعِيدِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ) له مالیک له زوهریه وه له نه سه وه - رَحِمَهُ اللهُ - (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَبَاغُضُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا تَنَافَسُوا. الْحَدِيثُ) ئیسته جومله ی (وَلَا تَنَافَسُوا) ئیبنو ئەبی مریه م له مه تنی حه دیسیکی تره وه هیناویه تی بو ئیره، که مالیک ریوا یه تی کردو وه له (ابو الزناد) له نه عره ج له نه بو هورهیره وه - رَحِمَهُ اللهُ - که هیه له وه حه دیسه دا: (لَا تَجَسَّسُوا، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَنَافَسُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا - وَاللَّهُ أَعْلَمُ)^(۲).

۱. بو زیاتر زانینی باسی مودره ج ته ماشای ئەم سه رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ۳۹، والإرشاد ۱/ ۲۵۴ - والتقريب: ۷۹ - ۸۰، والافتراح: ۲۲۳، والمنهل الروي: ۵۳، والخلاصة: ۵۳، والموقظة: ۵۳، واختصار علوم الحديث: ۷۳، والمقنع ۱/ ۲۲۷، ونزهة النظر: ۱۲۴، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۳۹۵، والمختصر: ۱۴۵، وألفية السيوطي: ۷۳ - ۷۹، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۲۰۱، وفتح الباقي ۱/ ۲۴۶، وتوضيح الأفكار ۲/ ۵۰، وظفر الأمانی: ۲۴۸، وقواعد التحديث: ۱۲۴).

۲. و روايته أخرجه: الخطيب في الفصل: ۴۴۳، وابن عبد البر في التمهيد ۶/ ۱۱۶، و في الموطأ (۲۶۴۰) رواية الليثي، و من طريقه الخطيب في الفصل: ۴۴۳، والحديثان هكذا على الصواب عند رواة الموطأ، إذ رواه عن مالك: - عبد الله بن يوسف التنيسي، عند البخاري ۸/ ۲۳ (۶۰۶۶) و ۸/ ۲۵ (۶۰۷۶).
- عبد الله بن مسلمة القعنبي. عند أبي داود (۴۹۱۰) و (۴۹۱۷)، وأبي نعيم في الحلية ۳/ ۳۷۴، والخطيب في الفصل: ۴۴۳ - ۴۴۴.

- قتيبة بن سعيد. عند أبي أحمد الحاكم في عوالي مالك (۷۲)، والخطيب في الفصل: ۴۴۴، والعلائي في بغية الملتمس (۱۵۱).

- يحيى بن يحيى النيسابوري. عند مسلم ۸/ ۸ (۲۵۵۹) و ۸/ ۱۰ (۲۵۶۳).

وه وینه‌ی (ادراج‌ی)، که لامي پراوی له هه‌دیس‌ی هه‌زه‌تدا ﷺ ئه‌وه‌یه که ریوایه‌تمان کردووه له (تشهد) دا له (أَبِي خَيْثَمَةَ زُهَيْرِ بْنِ مَعَاوِيَةَ) له (الْحَسَنِ بْنِ الْحَرِّ) له (الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ) له عه‌لقه‌مه‌وه له عه‌بدوللای کوری مه‌سعووده‌وه: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - عَلَّمَهُ التَّشَهُدَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ: «قُلِ: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ ... فَذَكَرَ التَّشَهُدَ، وَفِي آخِرِهِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَإِذَا قُلْتَ هَذَا فَقَدْ قَضَيْتَ صَلَاتَكَ، إِنْ شِئْتَ أَنْ تَقُومَ فَقُمْ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَقْعُدَ فَاقْعُدْ»^(١)، به‌م جووره (ابو خَيْثَمَةَ) ریوایه‌تی کردووه له (حسن ابن حر) جا هاتوو ه‌جومه‌ی (فاذا قلت هذا) تا ئاخری ده‌رجی کردووه له هه‌دیس‌ه‌که‌دا (مع انه) که لامي هه‌زه‌ت ﷺ نییه، به‌لکو که لامي ئیبنو مه‌سعووده^(٢)، وه ده‌لیل له‌سه‌ر ئه‌مه‌ ئه‌وه‌یه که (حسین جعفی وابن عجلان) و غه‌یری ئه‌وانیش موته‌فیقن له ریوایه‌تی هه‌دیس‌ی (التشهد) له (حسن ابن الْحَرِّ) و ته‌رکی که لامي پی‌شوویان کردووه یانی: (فاذا قلت) تا ئاخ‌ر.

— أبو مصعب الزهري. كما في روايته للموطأ (١٨٩٤) و (١٨٩٥).

- إسماعيل بن أبي أويس. عند البخاري في الأدب المفرد (٣٩٨) و (١٢٨٧).

- سويد بن سعيد. كما في موطئه (٦٨١) و (٦٨٢).

- عبد الله بن وهب. عند الطحاوي في شرح المشكل (٤٥٤) و (٤٥٧).

- عبد الرحمان بن القاسم. في روايته للموطأ.

- الفضل بن دكين. عند ابن عبد البر في التمهيد ١١٦ / ٦.

- محمد بن سليمان المصيصي لوين. عند أبي أحمد الحاكم في عوالي مالك (٧٦).

- يحيى بن بكير. عند العلائي في بغية الملتمس (١٥١).

- إسحاق بن عيسى الطباع. عند أحمد ٢ / ٤٦٥.

- روح بن عبادة. عند أحمد ٢ / ٥١٧.

- محمد بن الحسن الشيباني. كما في الموطأ (٨٩٦) بروايته.

قال حمزة بن محمد الكناي: «لا أعلم أحداً قال في هذا الحديث عن مالك: «ولا تنافسوا» غير سعيد ابن أبي مريم». التمهيد ١١٦ / ٦، و قال الخطيب: «وقد وهم فيها ابن أبي مريم على مالك عن ابن شهاب، وإنما يرويها مالك في حديثه عن أبي الزناد». نكت الزركشي ٢ / ٢٤٩.

١. أخرجه من هذه الطريق: الطيالسي (٢٧٥)، وأحمد ١ / ٤٢٢، والدارمي (١٣٤٧)، وأبو داود (٩٧٠)، وابن حبان (١٩٦١)، والدارقطني ١ / ٣٥٣.

٢. نص على هذا غير واحد من الحفاظ، منهم: الدارقطني في السنن ١ / ٣٥٣، وفي العلل (١٢٧٥)، والحاكم في معرفة علوم الحديث: ٣٩، والبيهقي في الكبرى ٢ / ١٧٤، والخطيب في الفصل: ١٠٤، ونقل النووي في الخلاصة ٦١ / ب اتفاق الحفاظ على إدراجها. وانظر: شرح التبصرة والتذكرة ١ / ٣٩٦ - ٤٠٠.

وه له وینهى (ادراج)ى، ئىسناد له ئىسنادىكى ترا ئەمە كە مەتنى حەدىس لەلای بازى راوى ئىسنادىكى بىن ئىللا بازى له و حەدىسە، ئەو به ئىسنادىكى تر رىوايه تى كردبى (مع انه) ئەو كەسەى ئەو حەدىسە رىوايه ت ئەكا له و كەسەو هەموو حەدىسە كە به ئىسنادى ئەو ئەل رىوايه ت ئەكاو ئىسنادى ئاخىر تەرك ئەكا، وه كو ئەو حەدىسە كە (ابن عِيْنَةَ) و (زائِدَةَ)سى، كورى (قُدَامَةَ) رىوايه تيان كردوو له (عَاصِمِ بْنِ كَلْبٍ) له باوكىيەو له وائىل كورى حوجرهو له له سيفه تى نوێرى حەرزە تدا ﷺ وه له ئاخىرى حەدىسە كە وه هەيه (أَنَّهُ جَاءَ فِي الشَّتَاءِ، فَرَأَهُمْ يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ مِنْ تَحْتِ الثِّيَابِ)^(۱) - مع انه - سەواب وایه ئەو كەسە كە رىوايه ت ئەكا له عاسیمه وه هەر سيفه تى نوێره كە نه قل بكا و باسى دەستبەرز كردنه وه جیا بكاته وه له حەدىسە كە. وه بزائن: دروست نیه (ادراج)ى، حەدىس به هیچ نه وعى له م نه وعانه به شیوهى عەمدى، چونكى ئەبى به هوى سەرشىواندن له چینی پاشكەوتوویى راویەكان، وه فەرزە ئىسناد و مەتن هەموو سەریه خو بن.

حەدىسى (مدرج)

(ادراج) به مەعنا تى هەلكيشانه	(مدرج) به و مەعنا فەهیمى ئاسانه
يانى حەدىسى له مەتنى ئەودا	مەتتىكى دووهم داخلى كەى تیدا
يا واتەى راوى له واتەى ئەكرەم	(فتاوى الشبهة لمن لا يعلم)
يا تىكەل بكەى ئىسناد به ئىسناد	كاتى رىوايه ت بو زومرهى عياد
پەوا نەدراوه عەمەلى ئیدراج	(عمداً فاحذره بدون لجاج)

۱. أخرجه الشافعي في المسند (۱۹۷)، والحميدي (۸۸۵)، والنسائي ۲/ ۲۳۶، والدارقطني ۱/ ۲۹۰، والخطيب في الفصل: ۲۷۹، وعند أحمد ۴/ ۳۱۱، والدارمي (۱۳۶)، وابن الجارود (۲۰۸)، وابن حبان (۱۸۵۷)، والطبراني في الكبير ۲۲/ (۸۲)، والخطيب في الفصل: ۲۷۹، وَمِمَّن رَوَاهُ عَلَى الصَّوَابِ: زهير بن معاوية: عند أحمد ۴/ ۳۱۸، والطبراني ۲۲/ (۸۴)، والخطيب في الفصل: ۲۸۴، و شجاع بن الوليد: عند الخطيب في الفصل: ۲۸۴، وقال موسى بن هارون الحمالي: «وذاك - يعني: رواية سفيان وزائدة - عندنا وهم وإنما أدرج عليه، وهو من رواية عاصم، عن عبد الجبار بن وائل، عن بعض أهلهم، عن وائل. هكذا رواه مينا زهير بن معاوية وأبو بدر شجاع بن الوليد، فميزا قصة تحريك الأيدي من تحت الثياب، وفصلها من الحديث وذكرنا إسنادهما كما ذكرنا». ثم قال: «وهذه رواية مضبوطة اتفق عليه زهير وشجاع بن الوليد، وهما أثبت له رواية ممن روى «رفع الأيدي من تحت الثياب»، عن عاصم بن كليب، عن أبيه، عن وائل». نكت الزركشي ۲/ ۲۴۷ - ۲۴۸.

٢٠- فهرموودهی هه لبه ستر او (الموضوع)^(١)

حه دیسی (موضوع) نه وهی به بی ریوایه له نه سلکی باوه پیکراوه وه بلاو بکریته وه به ناو عالمدا، به ئیعتباری نه وه که فهرموودهی حه زرهت ﷺ بووه.

ږیوایه تکرندی حه دیسی وه ها زور گوناوه و حه دیسی مه وزووع له خراپترینی نه حادیه. وه له حه قیقه تدا له نه حادیسی زه عیف نییه، چونکی نه حادیسی زه عیف گه لیکیان (متابع و مؤید) یان، بو ده رنه که وی و هیز وه رنه گری و له نه حادیسی نه به وی نه ژمیرئ، به لام مه وزووع بی نه سل و نه ساسه و دروست نییه که ئینسان ږیوایه تی حه دیسی مه وزووع بکا مه گه ر بو نه وه به یانی حالی بکا و بلئ: نه م حه دیسه مه وزووعه و ده م هه لبه سته، به لام نه حادیسی زه عیفه دروسته ږیوایه ت بکرین له بو ته رغیب و ته رهیپ وه کو له مه ولا باسی دی.

وه نه سبابی هه لبه ستنی حه دیسی مه وزووع یا خیره یا شه ږه، جا نه وه هویه که خیر بی وه کو نه وه کابرا هه لیه ستنی بو ته رغیبان له واجبات و ته رهیپ و ترساندن خه لک له موچه ږه مات، مع العلم ئیجماع هه یه له سه ر نه وه دروست نییه ږیوایه تی حه دیسی مه وزووع ئیلا بو به یانی نه وه که بلئ: نه م حه دیسه مه وزووعه.

وه هویه که که شه ږ بی نه وه یه: زه ندیقه کان ویستوویانه بازی درو هه لبه ستن به ناوی فهرموودهی حه زره ته وه ﷺ بلاوی بکه نه وه بو نه وه کاتنی عاقلان و هو شیاران ته ماشای مه عناکه یان کرد که موخالیفی واقع و غیره مه عقووله، له دینی ئیسلام وه رگه ږینه وه، وه یا بازی له نه هلی بیدعت که له یاسای جمهورری موسلمانان لاینداوه بازی قسه یان دروست کردوه به موافیقی بیدعت ته که ی خو یان بو نه وه که ده سته و به سته یان زور بی، وه یا خوود دوو که س له قه زییه کدا نیزاعیان نه بی، جا هه رکام له وانه به موافیقی

١. بو زیاتر زانینی باسی مه وزووع ته ماشای نه م سه رچاوانه بکه: (الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع ٢/ ٩٨، وجامع الأصول ١/ ١٣٥، والإرشاد ١/ ٢٥٨ - ٢٦٥، والتقريب: ٨٠ - ٨٥، والاقتراح: ٢٣١، والمنهل الروي: ٥٣، والخلاصة: ٧٦، والموقظة: ٣٦، واختصار علوم الحديث: ٧٨، ونزهة النظر ص ١١٨، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٤١٣، والمختصر: ١٤٩، وفتح المغیث ١/ ٢٣٤، و ألفیه السيوطي: ٧٩ - ٩٣، وشرح السيوطي على ألفیه العراقي: ٢١٥، وفتح الباقي ١/ ٢٦١، و توضیح الأفكار ٢/ ٦٨، و ظفر الأمانی: ٤١٢، و قواعد التحديث: ١٥٠).

مه‌قسووده‌که‌ی خۆی چه‌دیس دروست ئە‌کا و له‌ زمانی چه‌زهره‌ته‌وه ﷺ رپوایه‌تی ئە‌کا بۆ ته‌رویجی ئە‌و مه‌قسووده‌ی خۆیه، وه‌ یاخود خوینده‌وارێ له‌ لای فه‌رمانداریکدایه و کاتی پرسپاری لێ ئە‌کرێ له‌سه‌ر دلخوازی ئە‌و فه‌رمانداره‌ قسه‌ دروست ئە‌کا و به‌ زمانی چه‌زهره‌ته‌وه ﷺ رپوایه‌تی ئە‌کا تا ئە‌و فه‌رمانداره‌ دلشاد بێ، وه‌ له‌ واقیعدا محه‌به‌به‌تی دونیا ئینسان هه‌لئه‌نێ بۆ گه‌لێ کاری نابار- خودا بمانپاریزێ له‌ فیتنه‌ی دونیا، آمین -

وه‌ هۆی ئاگاداربوون به‌سه‌ر چه‌دیسێ مه‌وزووعدا گه‌لێ شته‌:

یه‌که‌م: ئیعتیراف و ئیقارای کابرای خاوه‌ن چه‌دیسه‌ که‌ وه‌ها بلێ: من ئە‌و چه‌دیسه‌م داناوه، ئە‌مه‌ ئە‌بێ به‌ ده‌لیلی قه‌تعی شه‌رعی له‌سه‌ر ئە‌م «وضع» و ئیفتیرایه‌ هه‌رچه‌ند مومکینه‌ کابرا له‌م ئیعتیراف و ئیقارهدا درۆ بکا، یاخود شتی که‌ له‌ جینگه‌ی ئیقارکردندا بێ به‌ وه‌زعی چه‌دیسه‌که‌، وه‌کو ئە‌وه‌ یه‌کێ له‌ تاریخی هه‌زار و په‌نجای هه‌جریدا چه‌دیسێ رپوایه‌ت ئە‌کا له‌ شیخیکه‌وه‌ و کاتی پرسپاری لێ ئە‌کرێ که‌ شیخه‌که‌ت ماوه‌ یا مردووه‌؟ ئە‌لێ: مردووه‌، وه‌ ئە‌پرسن ته‌ئریخی وه‌لاده‌ی چییه‌؟ ئە‌لێ: هه‌زاره‌، له‌ پاش ته‌حقیق ده‌رئه‌که‌وه‌ی له‌ پیش هه‌زارا مردووه‌ و ده‌رئه‌که‌وه‌ی ئە‌و کابرایه‌ درۆزنه‌.

دووهم: ئە‌و چه‌دیسه‌ بێ به‌هۆی جه‌وازی مه‌حالی عه‌قلی که‌ مه‌شه‌ووهره‌ به‌ مه‌حالی زاتی، وه‌کو: (جمع النقيضين وَ رفع النقيضين وَ إجماع الضدين). سێیه‌م: ئە‌وه‌یه‌ که‌ ئە‌و چه‌دیسه‌ مونا‌فی بێ بۆ به‌دییه‌ی حیسی وه‌کو تاوی رۆژ، یا به‌دییه‌ی عه‌قلی، وه‌کو: مساواتی (کَلَّ و جزء).

چواره‌م: ئە‌وه‌یه‌ که‌ ئە‌و چه‌دیسه‌ مونا‌فی بێ بۆ نه‌سی قاتیع، وه‌کو نه‌سی قورئانی پیروژ، یا چه‌دیسێ موته‌واته‌ر یا ئیجماعی قه‌تعی له‌سه‌ر حوکمیکی دینی، ئە‌مانه‌ هه‌موو ده‌لێن له‌سه‌ر ئە‌وه‌ که‌ چه‌دیسه‌که‌ی مه‌وزووع و هه‌لبه‌ستراوه‌.

پێنجه‌م: ئە‌وه‌یه‌ ئە‌لفازی چه‌دیسه‌که‌ غه‌یره‌ فسه‌یح بێ به‌ مه‌رجی کابرا رپوایه‌تی له‌فری چه‌زهره‌ت ﷺ بکا نه‌ک رپوایه‌ته‌که‌ی له‌سه‌ر مه‌عنای چه‌دیسه‌که‌ بێ و له‌فه‌زه‌که‌ی له‌فری خۆی بێ.

له عورفا مه عناي چه دیسی (موضوع)	دروست کراوی بی نه سلّی مه صنوع
(شر الکلام) ه، نه ک (شر الضعیف)	زه عیف قایبله چه دیس بی و شه ریف

حه‌رامه نه‌قل و ڕیوایی بۆ که‌س
سه‌به‌بی وه‌زعی یا خێره یا شه‌ر
له‌یه‌که‌م به‌شه‌ئهی برای حه‌بیب
بۆ ته‌رغیب له‌سه‌ر (مهمات) ی دین
ته‌رهبیب ترساندن له‌کاری (منهی)
ئهم کاره‌ زیددی ئیجماعه‌ موتله‌ق
له‌ دووهم به‌شه‌ وه‌زع بۆ ته‌نفیر
کاری زیندبقه‌ ئهم کاره‌ سووچه
یا وه‌زعی (فساق) بۆ بیدعه‌ت خواهی
یا هه‌واخواهی ئینسانی نه‌فام
به‌ به‌رامبه‌رکیتی دوو که‌سی که‌م فام
یا بۆ دل‌داری گه‌وره‌ی ناپه‌سه‌ند
بۆ پایه‌ و مایه‌ی ڕووی ئهم جیهانه‌
ئه‌سه‌بابی ده‌رکی وه‌زعی ئه‌حادیس
یا کارێکی وا به‌ وێنه‌ی ئیقرار
ئه‌لێ: ویلاده‌ی شیخم هه‌زاره
دووهم ئیفاده‌ی مه‌حالی (بالذات)
سییه‌م (منافات) له‌ بۆ به‌دیهي
چواره‌م (منافات) بۆ نه‌سسی مه‌نقول
یا (مونافات) ی ئیجماعی قه‌تعی
پێنجهم ره‌کیکی ئه‌لفازی خه‌به‌ر
شه‌شه‌م خیلانی قاعیده‌ی ئیعراب
حه‌وته‌م ڕیوایی به‌ نه‌قلی ئاحاد

مه‌گه‌ر به‌یانی بکه‌ی به‌ مه‌به‌س
یا قه‌سدی خێره یا بۆ فیتنه‌ و گه‌ر
وه‌زع بۆ ته‌رغیب یا له‌بۆ ته‌رهبیب
واجب یا مه‌سنوون له‌ دینی ئه‌مین
حه‌رام یا مه‌کرووه‌ (کبی لا تشتهی)
دووهره‌ له‌وانه‌ی ئه‌رۆن له‌سه‌ر حه‌ق
له‌ دینی به‌رزى به‌شیری نه‌ذیر
له‌ بۆ ته‌شویشی ده‌ماخی پووجه
یانی ته‌رویجی یاسای گومراهی
شه‌هوت په‌رستی ناپوختانی خام
حه‌دیس دانه‌ئین به‌ گوێره‌ی مه‌رام
حه‌دیس دانه‌نی خۆی ئه‌کا به‌ په‌ند
ژینی ئاده‌می گه‌لێکی ژانه
یه‌که‌م ئیقرارى وازیعی خه‌بیس
درۆی ئه‌و که‌سه‌ بۆت دێته‌ دیار
که‌چی پێش هه‌زار مه‌وتی دیاره
به‌ جه‌معی (ضدین) یا (مناقضات)
(حسی أو عقلي للمتنبه)
یا موته‌واته‌ر له‌ سونته‌ی ره‌سوول
ئهن‌ به‌ ده‌لیل بۆ کاری وه‌زعی
ئه‌گه‌ر مه‌رویی بێ له‌ نه‌سسی ره‌هه‌ر
یا له‌فری وه‌حشیی دوور له‌ بۆ جه‌ناب
له‌ حوکمی (مهم) بۆ کافه‌ی عیباد

له وانه داعي موته وافيږ بڼي كه نه قلى نه وه موته واتيږ بڼي
 نه مانه نه بڼه ناماره و دهليل بڼ دوزينه وهى مه وزوووى عهليل
 موحه دديسه كان زه حمه تيان كيشا له سهر ته حقيقات زور سهر يان ئيشا
 (جزاهم الله عن المسلمين يوم لقاء رب العالمين)
 زانا له م ياسا نه بڼي وريا بڼي لياسى ته قوا با له به ريا بڼي
 چونكه گهلى كه س خاوه ن ته ثلثيات كه وته خه تاوه له سهر ته وسيفات
 نه جاح بڼ عيلمه و عه مهل به ئي خلاص (رَبَّنَا احْفَظْنَا مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ)
 تا چه ند كتيي موتالا نه كهى خوت به خه يالات موبته لا نه كهى
 كاتى به ته و فيق هه ل بكا شه مال نه وسا بين نه كهى شه مامهى كه مال

٢١- فهرموودهى وهرگه راو (المَقْلُوبُ)^(١)

نيمامى نه وه وى - رحمه الله تعالى - له (تقريب الراوى) دا، فهرموويه تى كه (مه قلوب) دوو قيسمه^(٢):

يه كه م: نه مه يه هه ديسى بڼي مه شهوور بڼي له سهر پړوايه تى شه خسى له موحه دديسين و راوى نه وه هه ديسه له باتى نه و راوييه مه شهوور راوييه كى غه يره مه شهوور دابنڼي، وه كو هه ديسى كه مه شهوور به پړوايه تى سالم، پړوايه ت بكرى به ناوى نافيعة وه بڼ نه وه كه په غبه ت له وه هه ديسه دا زور بڼي، چونكى نه و پړوايه ته غه ريبه، يا هه ديسى كه مه شهوور له ماليكه وه پړوايه ت بكرى له عوبه يدوللاى كورى عومه ره وه.

١. بڼ زياتر زانېنى باسى مه قلوب ته ماشاى نه م سهرچاوانه بكه: (الإرشاد ١/ ٢٦٦ - ٢٧٢، والتقريب: ٨٦ - ٨٧، والاقتراح: ٢٣٦، والمنهل الروي: ٥٣، والخلاصة: ٧٦ والموقظة: ٦٠، واختصار علوم الحديث: ٨٧، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٤٣٤، ونزهة النظر: ١٢٥، والمختصر: ١٣٦، وفتح المغيث ١/ ٢٥٣، وألفية السيوطي: ٦٩ - ٧٢، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢٢٥، وفتح الباقي ١/ ٢٨٢، وتوضيح الأفكار ٢/ ٩٨، وظفر الأمانى: ٤٠٥، وقواعد التحديث: ١٣٠).

٢. تدريب الراوى في شرح تقريب النواوي، للامام جلال الدين السيوطي (المتوفى: ٩١١هـ)، حققه: أبو قتيبة نظر محمد الفاريابي، الناشر: دار طيبة، ١/ ٣٤٢.

وه له‌وانه که ئەم کاره‌یان کردوو له (وضاعین) حه‌ممادی کورپی عه‌مری نه‌سیبی و (أَبُو إِسْمَاعِيلَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي حَيَّةَ التَّيْسِ، وَ بَهْلُولُ بْنُ عُبَيْدِ الْكِنْدِيِّ) به.

(ابن دَقِيقِ الْعِيدِ) فره‌موویه‌تی: ئەو که‌سه که ئەم کاره‌ی کردوو مه‌شهووره به دزی حه‌دیس، وه عێراقی فره‌موویه‌تی: وێنه‌ی ئەمه حه‌دیسیکه‌ ریوایه‌تی کردوو عه‌مری کورپی خالیدی حه‌رانی له حه‌ممادی نه‌سیبی له ئەعه‌ش له ئەبوسالّح له ئەبوهوره‌یره وه به مه‌رفووعی: «إِذَا لَقِيتُمُ الْمُشْرِكِينَ فِي طَرِيقٍ فَلَا تَبْدَءْهُمْ بِالسَّلَامِ»، الْحَدِيثُ، ئیسته ئەم حه‌دیسه مه‌قلوبه و حه‌مما وه‌ری گێراوه‌ته‌وه و ریوایه‌تی کردوو له ئەعه‌شه وه (مع أنه) ناسراوه به‌وه که سوه‌ه‌یلی کورپی ئەبوسالّح له باوکییه وه ریوایه‌تی کردوو، که موسلیم له ریوایه‌تی شوعبه و سه‌وری و جه‌ریری کورپی عه‌بدولحه‌مید و عه‌بدولعه‌زیزی دراوه‌ردی هه‌موو ئەمانه له سوه‌ه‌یله وه ریوایه‌تیان کردوو.

وه (شَيْخُ الْإِسْلَامِ ابْنُ حَجَرٍ الْعَسْقَلَانِي - رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى -) له شه‌رحی (نُجْبَة) دا، وێنه‌ی هیناوه‌ته‌وه بۆ قه‌لبی ئیسناد به (كَغَبِ بْنِ مُرَّةَ، وَ مُرَّةَ بْنِ كَغَبٍ) وه قه‌لبی مه‌تن له حه‌دیسی موسلیمدا له وه‌هوت سینفانه که خودای ته‌عالا‌ رایان ئەگه‌ری له ژێر سییه‌ری په‌حه‌تی خۆیدا له رۆژی قیامه‌تا که ئەلی: (وَ رَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ أَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ يَمِينُهُ مَا تُنْفِقُ شِمَالُهُ)، فره‌موویه‌تی: ئەم مه‌تنه هه‌له‌چه‌رخاوه‌ته‌وه له سه‌ره‌یه‌کی له راوییه‌کان، وه ئەسه‌که‌ی ئەمه‌یه: (حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ - كما في الصحيحين) ^(۱).

جا شێخ جه‌لالودینی سیوطی - رحمه الله تعالى - له شه‌رحی (تقریب) ی، نه‌وه‌ویدا فره‌موویه‌تی: من ئەلیم: منیش وێنه‌ی ترم چاو پێکه‌وتوو له قه‌لبی مه‌تندا که عیباره‌ته له‌وه: ته‌به‌رانی ریوایه‌تی کردوو له ئەبوهوره‌یره وه که جه‌زه‌ت صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فره‌موویه‌تی: (إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُّوهُ، وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ)، ئیسته ئەوه‌ی مه‌شهووره له‌م مه‌تنه‌دا و له سه‌حیحی بوخاری و موسلیمدا هه‌یه، (مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ، فَاجْتَنِبُوهُ وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ. انتهى) ^(۲).

۱. رواه البخاری، فره‌موده‌ی ژماره (۶۶۰).

۲. رواه مسلم، فره‌موده‌ی ژماره (۱۳۳۷).

وه شيخ (ابن الصلاح) فرمويې تي: له بابې تي قهلبه ئه وهى رپوايه ت كراوه بؤمان: بوخارى - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - رپويشته به غداد و موحه دديسه كان ئيسنادى سهد حه ديسان وه رگيړا بؤ سهد مه تنى ترو مه تنى ئه و ئيسنادانه يان برد بؤ ئيسناديكي تر، جا حازر بوون له مه جليسى شيخي بوخاريدا و ئه م (متون) و (اسانيد) ه، مه قلووبانه يان لى پرسياركرد، ئه ويش پرووى كرده ئه و موحه دديسانه و ههر مه تنى له و مه تنانه يانى برده وه بؤ سهر ئيسنادى خوى و ههر ئيسنادى له و ئيسنادانه يان برده وه بؤ مه تنى خوى، ئه وانيش هه موو ئيعتيرافيان كرد به فزل و عيلمى شيخي بوخارى - رحمه الله تعالى -

حه ديسى (مقلوب)

حه ديسى (مقلوب) يانى وه رگه راو	چهند نه وعى هه يه پيت ئه ليم ته واو
يه كه مين قهلبى راوى مه شهووره	به غه يره مه شهوور نزيك يا دووره
دووه مين قهلبى مه تنى پر سه واب	ئيجابى به سلب سلبى به ئيجاب
سپيه مين قهلبه بؤ ئوستاده كان	به قه سدى ئيغراب يا بؤ ئيمتيحان
ئيغراب حه رامه ئيمتيحان ئه بى	ئه گه ر قه سدىكى مه شروعت هه بى
شيخي بوخارى له سه رسه د ئيسناد	قهلبى گيړاوه له شارى به غداد

(فصل)

شيخ (ابن الصلاح) له كتيبى (أصول علم الحديث) دا، فرمويې تي: ئيمه به پاستى ئه و وه عده يه كه دابوومان به شهرحى ئه نواعى حه ديسى زه عيف به جيمان هيتا - والحمد لله وه ئيسته بيدارتان ئه كه مه وه له سهر چهند شتيكى به قيمه ت له عيلمى حه ديسى شه ريفدا: يه كه م: كاتى چاوت كه وت به حه ديسى رپوايه ت كرابو به ئيسناديكي زه عيف، ئه وه بؤت هه يه بلتيت: ئه و حه ديسه زه عيفه و مه به ستت ئه وه بى كه له سهر ئه و ئيسناده زه عيفه. وه حه قت نيبه بلتيت: زه عيفه وه مه به ستت ئه وه بى كه مه تنى حه ديسه كه

زه عیفه به ئیعتیما د له سهر زه عیفی ئیسناده که ی، چونکه قابیله رپوایه ت کرابی به ئیسنادیکی تر سه حیج بی، به لکو حوکم به زوعفی ئه و ه دیسه په یویسته به ئیما می له ئیما مه کانی ه دیس که ئاگادار بی له سهر ئه وه که ئه و ه دیسه به ئیسنادیکی به هیز رپوایه ت نه کراوه، یا خود بلئ: ئه و ه دیسه زه عیفه و به یانی سه به بی زوعفه که شی بکا، ئه نا ئه گهر هه ر بلئ: ئه وه زه عیفه و به س، ئه وه جیگه ی مونا قه شه یه، به لکو ئه و که سه له و حوکمه دا به هه له دا چووبی - والله أعلم -

دووهم: دروسته لای موحه د دیسه کان و غه یری ئه وانیش که (تساهل) بکه ن له ئیسناده کاند، وه غه یری هه دیسی مه وزووع هه ر هه دیسیکی تر رپوایه ت بکه ن له ئه حادیسی زه عیفه، به لام له غه یری بابی سیفاتی خودای ته علا و ئه حکامی هه لال و هرامدا، وه وینه ی ئه وان مه سه له ن رپوایه تی هه دیسی زه عیف بکه ن له ئاموژگاری و گپړانه وه ی میژووی پوژگاردا و له پایه و پله ی توله ی کرده وه خیره کاند، و له جه زا و عیابی کرده وه خراپه کاند، به کورتی له بانگکردنی عالم بو چاکه و دوورخستنه وه یان له خراپه، له بهر ئه وه ئه م شتانه به سووره تی گشتی ده لیلیان هه یه له کیتاب و سونه تی به هیزدا، وه له و موحه د دیسانه یه که رپوایه تی هه دیسی زه عیفان په و داوه له و مه وزووعانه دا (عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ مَهْدِيٍّ^(۱)، وَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ^(۲) - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا^(۳)).

سییه م: کاتی ویستت رپوایه تی هه دیسی زه عیف بکه ی به بی ئیسناد مه لی: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَذَا وَكَذَا)، وه وینه ی ئه مه له و عیباره تانه که ده لاله ت بکه ن له سهر جه زم به وه دا که ئه و ه دیسه فه رموده ی هه زره ت صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بووه، به لکو بلئ: (رُويَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَذَا وَكَذَا) هه روایه ئه ده ب له رپوایه تی هه ر هه دیسیکدا که شکت بی له سیححه ت و زوعفی ئه ودا، وه ته عبیری (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -)

۱. رواه عنه الحاكم في المدخل إلى الإكليل: ۲۵، والبيهقي في المدخل إلى دلائل النبوة ۱/ ۳۴، والخطيب في الجامع ۹۱/ ۲ (۱۲۶۵).

۲. رواه الخطيب في الكفاية: (۲۱۳ ت، ۱۳۴ ه).

۳. قال البلقيني في المحاسن: ۲۱۷: «زاد الخطيب السفينائي و يحيى بن محمد». برواه: الكفاية (۲۱۲ - ۲۱۳ ت، ۱۳۴ ه).

مَعْرِفَةُ صِفَةِ مَنْ تُقْبَلُ رِوَايَتُهُ، وَمَنْ تُرَدُّ رِوَايَتُهُ وَ مَا يَتَعَلَّقُ بِذَلِكَ مِنْ قَدْحٍ وَجَرَحٍ وَتَوْثِيقٍ وَتَعْدِيلٍ^(١).

کۆمه‌لی موحه‌ددیسین و فوکه‌ها له سه‌ر ئه‌وه‌ن پتۆیسته‌ راوی چه‌دیسی شه‌ریف عادل و زابیت بێ، ئه‌نا رپوايه‌ته‌که‌ی قه‌بوول نا‌کری، وه‌ به‌یانی ئه‌م باسه‌ به‌ درێژی ئه‌مه‌یه‌:

پتۆیسته‌ راوی بۆ چه‌دیسی شه‌ریف موس‌لمان و با‌لغ و عاقل بێ و له‌ ئه‌سه‌بابی فیسق دووربێ و خاوه‌ن مرووه‌ت و بێدار و هوشیار بێ، جا ئه‌گه‌ر ئیعتیما‌دی له‌ سه‌ر بیر بوو، واته‌ حافی‌ز بوو، ئه‌بێ کتێبه‌که‌ی له‌ به‌ر بێ، وه‌ ئه‌گه‌ر ئیعتیما‌دی له‌ سه‌ر کتێب بوو پتۆیسته‌ ئا‌گادار بێ له‌ کتێبه‌که‌ی و نه‌یدا به‌ هه‌موو که‌سێ هه‌تا زیاده‌ که‌می تێدا بکه‌ن، ئه‌مه‌ هه‌موو بۆ که‌سی‌که‌ که‌ ئیعتیما‌دی له‌ سه‌ر رپوايه‌تی ئه‌لفازی ئه‌حادیسی شه‌ریفه‌ بێ، وه‌ ئه‌گه‌ر رپوايه‌تی به‌ مه‌عنا ئه‌کرد ئه‌وه‌ پتۆیسته‌ زۆر ئا‌گادار و زانا بێ به‌ مه‌عنا‌ی (مفردات و مرکبات‌)ی، چه‌دیسه‌که‌، وه‌ له‌ گۆرپینی ئه‌لفازی ئه‌س‌لی چه‌دیسه‌که‌ به‌ ئه‌لفازی خۆی به‌ هه‌له‌دا نه‌روا.

١. بؤ زیاتر ناسین و زانیی ئەم باسە تەماشای ئەم سەرچاوانە بکە: (الإرشاد ١/ ٢٧٣ - ٣٣٣، والتقريب: ٩٠ - ١٠٠، والمنهل الروي: ٦٣، والغلاصة: ٨٨، واختصار علوم الحديث: ٩٢، وشرح التبصرة والتذكرة ١/ ٢، ونزهة النظر: ١٨٥ - ١٩٩، والمختصر: ١٥٥، وفتح المغيٓث ١/ ٢٦٢، وألفية السيوطي: ٩٦ - ١١٢، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٣٣١، وفتح الباقي ١/ ٢٩٢، وتوضيح الأفكار ٢/ ١١٤، وظفر الأمانی: ٧٨).

شرووتی راوی سیحیح و حهسهن	زوو به یانم کرد بۆ برای ئەحسهن
بالغ بئ و موسلیم عاقل مونه ووهر	پتویسته راوی حه دیسی ئەنوهه
له (مروء) و پرووشدا کامل بئ	له گهل عه قلدا ئەبئ عادل بئ
له غه فللەت دوور بئ به قه دئیمکانی	زاییت بئ له بۆ مه روییه کانی
ناظیر بئ ئەگەر له دهفتهر ده رکا	حافیز بئ ئەگەر حه دیس له به رکا
کتیه کیشی نه دا بهم و بهو	مه رویی له یاد بئ به پۆزوبه شهو
باش عالم نه بئ نالیم (سَمِعْنَا)	ئەگەر راوی بئ فه قهت بۆ مه عنا
به چەند جومله یه ک لیت عه یان ئەکەم	جا ئەم شه رتانهت بۆ به یان ئەکەم

جا ئەم باسه پرووناك ئەكهینه وه به چەند مه سنه له یه ك:

یه کهم: عه داله تی راوی پابت ئەبئ به واته ی دوو کهس بئین بلّین: فلان کهس عادلە. هه روا دیته جئ به شۆره تی له ناو کۆمه له ی ئەهلی حه دیسدا، واته هه رکهس له موچه ددیسە کان فه رمووی: ئەوه عادلە و ناوی عادلئ بپرئ به سه ریا، ئەوه عادلە و پتویستی نییه به وه دوو کهس پئی بلّین: فلان کهس عادلە، وه ئەم واته یه راسته لای ئیمامی شافعی - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - وه له و که سانه یه ئەم بیره ی ده رخستوه: ئەبویه کری خه تیپی به غدادی حافیز و ئیمامی مالیک و شوعبه و هه ردوو سوفیانه کان و ئەوزاعی و له یث و (ابن المبارک) و وه کیع و (أحمد بن حنبل، وَ یحیی بن مَعین، وَ عَلِي بن المدینی) و هاووتنه ی ئەمانه یش له پاکی و پرووناکیی بیردا.

له ی موچه ددیسین شیرین بئ ناوی	یه کهم سبووتی عه داله ی راوی
که له سه ر عدلئ بدهن شه هادهت	به دوو شاهیدی خاوهن عه دالهت
یانئ مه شهوور بئ بئ (تردید ولو)	یا (مستفیض) بئ عه داله تی ئەو
عادل بئ به سه له ی خاوهن عیرفان	مادام به شۆرهت له ی موچه ددیشان

دووهم: ده رئه که وئ زه بتی راوی به وه که پیاویه ته که ی موافیق بئ بۆ پیاویه تی

موحه د ديسه مه وسو ووهه ځان كه به سيفه تې زه بت و ئيتقان ناسراون، جا نه گهر موافيق
دهرچو و نه ووه خاوهن زه بته، نه گهرنا زه بتې ته واو نيبه.

دووه زه بتې نه و له لای پړاويان سابت بې وه كو له بهر چاويان
له موافقه ي پړاويه تې نه م بؤ پړاويه تې نه وان به سرجه م
كاتې پړاويه موافيق دهرچو بؤ پړاويه تيان كاري ته واو بوو
كه موخالف بوو بؤ مه روپي نه عيان دهرته كه وي بؤ تيا هه به زيان

سپيهم: ته عديلي راوي ثابت نه بې به واته ي عادل، به بې ناوېردي نه سبابي
عه داله ته كه ي، چونكي نه سبابي عه داله ت زورن ناژميړين، به لام جهرحي راوي ثابت
نابې هه تا به ياني سه به به كه ي نه كړي، له بهرته وه كه نه سبابي جهرح هه رچهنه زورن،
به لام هه ركاميان بيتته جي كافيه بؤ جهرحي پړاويه كه، وه هه رچهنه كابرې جاريح
نه بې عادل بې (ظاهراً) به لام مومكينه له گهل مه جرووحه كهيدا و دژمنايه تې بې به درؤ
جهرحي بكا، كه واې پړويسته به ياني عه به كاني بكا، هه تا تې بگه ين له حالي كبرا.

سپيهم ته عديلي ئينساني راوي نايه وي نه سباب بيتته ناوي
كه س ئاگاي نيه له غه يري زاهير نه سبابيش زورن له سر مه زاهير
ژماره ناكړي بؤ كه س به پاسي به سه دوو عادل به عه دلي ناسي
به لام نه سبابي جهرح و ته فسقي بې زيكرې سه به ب نابې ته سدقي
هه رچهنه لاي ئيمه جاريح مؤمين بې په ننگه بؤ مه جرووح گه ووه دوزمن بې
به جهرحي نه قه ت بكه ين (اكتفا) كه س رزگار نابې له باري جه فا
يا موخته مه له به ياساي ئينساف سه به ب مه حل بې له بؤ ئيختلاف
لاي بازې ئيمام بې به جاريح لاي بازې نه بې (وهذا واضح)
مادام وهايه با جاريح بيلې با له دلمانا شوبه نه هيلې
به كورتي زيكرې سه به بې شه رته بې زيكرې سه به ب جهرحه كه ي په رته

چواړه م: موحه د ديسه ځان ئيختيلافيان بووه له وده: ئايا جهرح و ته عديل به قه ولي

تاقه که سنی ته و او ئه بی یا پتویسته به دوو که س؟

بازیکیان ئه لئین که: پتویسته به دوو که س وه کو جهرج و ته عدیلی شاهد له حقووقدا، وه بازیکیان ئه لئین: تاقه یه کئی کافیه، چونکه مادام عه ده د شهرت نییه له قبوولی حه دیسدا هه روا له جهرج و ته عدیلی راوییه که یشدا پتویست نییه.

چواره م عادلئیک بۆ جهرج و ته عدیل به سه به یانی به بی قال و قیل
پینجه م: له بۆ تاقه راوییه ک (جارج و معدل) گرده وه بوون، ئه وه جاریح موقه دده مه،
چونکی (معدل)^(١) له پرووی عیلم به زاهیری ئه حوالی راوییه وه ته عدیلی ئه کا، به لام
جاریح له سه ر عیلم به باتینی ئه حوال و په نامه کی کرده وه جهرجی ئه کا و (معدل)
ئاگای له وانه نییه، به لام ئه مه مه شرووته به وه که جاریح به ته فسیل به یانی ئه سبابی
جهرج که ی بکا و دوژمنایه تی و مونا فهره له به ینی ئه و جاریح و راوییه که دا نه بی و
کابرای (معدل) یش، په ددی ئه سبابی جهرج که نه کاته وه.

پینجه م ئه م دووه که جهرج و ته عدیل که گرده وه بوون بۆ راوییه جه میل
شه هاده تی جهرج له ویا پیش نه خری ته رجیح به عیلمی به حالی ئه دری
به م شهرته جاریح ته فسیری بیی له گه ل مه جرووحدا ته کدیری نه بی
هه م (معدل) یش نه یته مه قال بۆ په ددی جاریح نه کا ئیستیدلال
شه شه م: کافی نییه ته عدیل به شیوه ی (إِبْهَام) بۆ شه خسه (معدل) نه که، وه عیاره تی
(حَدَّثَنِي الثَّقَةُ) نابی به ته عدیل بۆ، وه کو کۆمه لئ له موحه ددیه کان فهرموویانه،
له به رئه وه ئیحتیمالی هه یه که ئه و راوییه به ئیعتقادی کابرای (معدل) پیاوی باش بی
(مع أنه) غه یری ئه و ئاگاداری بی له سه ر کرده وه ی خراپی، که وایه پتویسته ناوی ببا به
ناوی خو ی هه تا بناسری.

شه شه مین (ابهام) نابی به ته عدیل به لکو پتویسته به یان و ته فسیل
(فأخبرني ثقة بذا لا يكفي، بل قل: أخبرني ذا
وهو عادل، ليس بفاسق ففي الحديث المروي الصادق)

١. معدل: ئیسمی فاعیله - بکه ره - واته ئه وکه سه ی پشتیوانی له سه ر راستی گپه ره وه که ده کات.

ه‌وته‌م: ټ‌گه‌ر عا‌دلی پ‌یوايه‌تی ه‌دیسې ک‌ر‌د له ټ‌نسائی و ناوی بر‌د ټ‌وه ټ‌وه
پ‌یوايه‌ته نابې به ته‌ع‌دیل ب‌ی، له‌به‌ر ټ‌وه که ټ‌حتمالی ه‌یه ټ‌وه پ‌اوییه به ټ‌عتقادی
خ‌ی ټ‌وه که‌سه به عا‌دلی ب‌زانی و یا ټ‌وه پ‌اوییه عاده‌تی وایې که پ‌یوايه‌ت ب‌کا له عا‌دلی
و غه‌یری عا‌دلی، که‌وابې پ‌یوايه‌ت ک‌ر‌دنی موجب نییه ب‌و ته‌ع‌دیلی (م‌روي عنه).

ه‌وته‌مین ته‌نیا ناوبر‌دنی ټ‌وه نابې به ته‌ع‌دیل (علی ما رأوا)
به‌ل‌کو پ‌ت‌ویسته ته‌ع‌دیل به ته‌س‌ریح فلانه عا‌دله، به یاسای ته‌وضی‌ح
ه‌شته‌م: له مه‌وزووعی پ‌یوايه‌ت له مه‌جهووله‌وه ټ‌ل‌ین: ټ‌گه‌ر یه‌کې (م‌جهولة
العدالة) بوو به زاهیر و باتین، واته که‌س ټ‌ا‌گاداری له ک‌ر‌ده‌وه‌ی زاهیری نه‌بې و که‌س‌یش
ته‌حقیقی ټ‌ه‌حوالی باتینې نه‌ک‌ر‌دبوو، ټ‌وه به قه‌تعی پ‌یوايه‌تی ه‌دیسې لې قه‌بوول
ناک‌ر‌ی، وه ټ‌گه‌ر که‌سې عه‌داله‌تی باتینې مه‌علووم نه‌بوو وه به زاهیر عا‌دلی بوو. که
ټ‌ه مه‌ ناو‌ټ‌ه‌بر‌ی به مه‌ست‌وور-پ‌یوايه‌تی ه‌دیسې ک‌ر‌د، ټ‌ه مه‌ بازې له مو‌حه‌د‌دیس‌ه‌کان
فه‌رموویانه: پ‌یوايه‌ته‌که‌ی لې قه‌بوول ټ‌ه‌ک‌ر‌ی، وه ټ‌مام سه‌لیمی پا‌زی قه‌تعی داناوه به‌سه‌ر
ټ‌ه‌م بیر‌ه‌دا، ټ‌ه‌لې: چون‌کی مه‌وزووعی پ‌یوايه‌تی ه‌دیسې شه‌ریف دامه‌زراوه له‌سه‌ر
حوسنی زه‌ن به پ‌اوییه‌که‌ و مادام کابرا (ظاهراً) باشه پ‌یوايه‌تی لې قه‌بوول ټ‌ه‌ک‌ر‌ی،
عه‌لاوه ټ‌گه‌ر عیلم به ټ‌ه‌حوالی باتینې پ‌ت‌ویسته بې ده‌ر‌گای پ‌یوايه‌ت دائه‌خ‌ر‌ی،
که‌وابې قه‌ناعه‌ت ټ‌ه‌که‌ین به عه‌داله‌تی زاهیری.

وه ټ‌ه‌مما ټ‌نسائی (م‌جهول العین) که عیبار‌ته له که‌سې مو‌حه‌د‌دیس‌ه‌کان نه‌یناسن و
با که‌س پ‌یوايه‌تی لې نه‌ک‌ر‌دبې-مه‌گه‌ر یه‌ک‌ راوی-ټ‌ه‌وه پ‌یوايه‌تی قه‌بوول ناک‌ر‌ی. وه
خه‌تیب فه‌رموویه‌تی: که‌م‌تر ش‌تنی که‌ په‌فعی جه‌هاله‌ت ب‌کا له و که‌سه ټ‌ه‌وه‌یه که: دوو
راوی مه‌شه‌وور به عیلم پ‌یوايه‌تی لې ب‌که‌ن. ټ‌ه‌م‌یش ټ‌ه‌گه‌ر‌چی له جه‌هاله‌تی عین ده‌ری
ټ‌ه‌کا، به‌لام عه‌داله‌ت ب‌و ټ‌وه مه‌جهووله‌ ثابت نا‌کا، جا ټ‌گه‌ر که‌سې بلې: ټ‌ه‌ی ب‌و‌چی ش‌ین‌خی
بو‌خاری- ر‌ح‌م‌ه‌ل‌ل‌ه- پ‌یوايه‌تی ک‌ر‌دووه له (م‌ر‌د‌اس‌ الأس‌لم‌ی) که غه‌یری (ق‌یس بن ا‌بی‌ حازم)
که‌س پ‌یوايه‌تی له‌وه‌وه نه‌ک‌ر‌دووه، وه ب‌و‌چی موس‌لیم- ر‌ح‌م‌ه‌ل‌ل‌ه- له (ربیع بن کعب)ی، سه‌حابی
که غه‌یری ټ‌ه‌بو سه‌له‌مه‌ی ک‌ورې عه‌بدوره‌حمان که‌س پ‌یوايه‌تی له‌وه‌وه نه‌ک‌ر‌دووه؟

له جوا بیاندا ئه لّیین: (مِرْدَاسُ الْأَسْلَمِیِّ) و (ربیع بن کعب - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ) سه حابی و ئه هلی (صفة) بوون و سیفه تی عه دآله ت و زوهدیان مه علوومه (لَأَنَّ الصَّحَابَةَ كُلَّهُمْ عِدُولٌ)^(۱).

هه شته مین مه جهوول باتین و زاهیر
مه علووم به زاهیر به عادل مه شهوور
به لّام ئه و که سه ی عه ینی مه جهووله
دین ئه مانه ته ئه مینی ئه وئ
مه جهوول که سیکه له عه سروزه مان
که س ریوایه تی لئ نه کردبی
ئه گهر دوو عادل نه قلیان لئ کرد
ئه ر به کئ بلئ شیخی بوخاری
ریوایه تیان کرد له گه لی ئینسان
وه کو میرداسی ئه سه می که ئه و
ئه لّیم: ئه وانه یاری حه زره ت بوون
چوئن ئه لّین: ئه وان (مَجْهُولُ الْعَيْنِ) ن؟
نۆیه م: ئیختیلاف بووه له قه بوولی ریوایه تی ئینسانی خاوه ن بیدعه تیکدا که ته کفیری
نه کری. بازئ له موحه ددیه سه کان موته قا قه بوولیان نه کردووه، له به ره ئه وه که (مبتدع)
فاسقه، وه هه رچوئن له کوفردا خاوه ن ته ئویل و بی ته ئویل بی فره قن، له بیدعه تیشدا
خاوه ن ته ئویل و بی ته ئویل بی فره قن.
وه بازیکیان قه بوولیان کردووه مادام درؤکردن له مه زه بیا حه لآل نه بی بؤ ته ئییدی
ئه و بیروپایه ی خۆیه.

وه بازیکیان فره موویانه قه بوول ئه کری ئه گهر ئه و (مبتدع) ه، داعیه نه بی و خه لکی
بانگ نه کا بؤ سه ر مه زه به که ی، وه ئه گهر وه هابوو قه بوول نا کری، وه (ابن الصلاح)
فره موویه تی: ئه م بیره ی سییه م باشرینی بیره کانه.

ټوبه م (مبتدع) كه ته كفير نه كړئ لاي به عززي ټيښي رپوايه ي نه دري
 به مه رجني درو رهوا نه بيني بوته رويجي خو ي تا خو ي بنويني
 له لاي به عزنيكيش قه تعه نه مه ردووده چونكه فاسقه رڼگه ي مه سدووده
 له لاي به عزنيكيش غه يره (داعيه) مه قبوله و داعي له (أفاعي) به
 ده يه م: ټه و كه سه درو ي كړدبي و له دواييدا ته وبه ي كړدبي، ټه وه ټه گهر وه ختي
 خو ي درو ي له سه ر هه زره ت ﷺ كړدبي، ټه وه با ته وبه يش بكا ناگا به پايه ي
 رپوايه ت كړدني هه ديسي ټه و، به لام ټه گهر درو ي له سه ر غه يري هه زره ت ﷺ
 كړدبي و ټوبه ي كړدبي له و درو كړدنه ټه وه رپوايه ته كه ي قه بوول ټه كړئ.
 وه ټيمام ټه بوبه كړي سه يره في شافعي فه رمويه تي: هه ركه سي درو ي كړدبي له سه ر
 هه ركه س ټه وه با ته وبه يشي كړدبي رپوايه تي لي قه بوول ناكه ين^(۱).

ده يه م ته وبه كار له درو كړدن له سه ر پڼغه مبه ر ﷺ په دده تا مردن
 نه گهر ټوبه كه ي له درو ي خه لكه مادام ثابت بوو نه قل ي به كه لكه
 بازيكيش ټه ټين ټه وه ي درو ي كړد به كجار ټا برو ي دين و دوني ي برد
 سه د ټوبه بكا ناچي به بوولي پاشاي ولات بي نازي به كوولي
 رزگار بووينا به له درو زنان به هره دار ټه بوو ين به ټوولي زه مان
 يازده يه م: ټه گهر ټينسائيكي مه وسووق و باوه رپنيكراو رپوايه تي هه ديسيكي كړد
 له كه سيكه وه كه ټه ويش مه وسووق بي و ټه و شيخه به شيوه ي جه زم ټينكاري كړد و
 وتي: من رپوايه تي ټه و هه ديسه م نه كړدوه بو فلان، وه فه رعه كه يشي جازم بوو له سه ر
 رپوايه ته كه ي، ټه و ټه و دوو قسه ته عارووض ټه كه ن و له ټه نجامدا په فتار به و هه ديسه
 ناكه ين له سه ر رپوايه تي له و شيخه وه (مع أنه) فه رعه كه يشي به م وه زعه مه جروح نابي
 و ناوترئ درو ي كړدوه له و رپوايه ته دا، چونكي ټينسائيكي عادل هه و كو شيخه كه ي. بوچي
 ټه بي شيخه كه ي راست بكا و ټه و درو بكا، كه وابي ټه گهر ټه و فه رعه رپوايه تي هه ديس
 بكا قه بوولي ټه كه ين، هه روا كه سي رپوايه تي هه ديسي بكا له كه سيكه وه له پاشانا ټه و

۱. إكمال المعلم ۱/ ۱۰۷، والفروق ۱/ ۵، و محاسن الاصطلاح: ۲۳۱، والنكت الوفية: ۲۲۵ / أ، و تدریب الراوي ۱/ ۳۳۱-۳۳۴.

ریوایه ت کردنی خۆیه له بیر بچیته وه، ئه وه ئه و حاله نابێ به هۆی ئه وه که راوی له و شه خسه وه رهفتار به و هه دیسه بکا، وه ئه مه بریار دراوه به لای جمهورری موچه ددیسین و فوکه ها و موته که لیمینه وه، به خیلاف بۆ کۆمه لێ له ئه سحابی ئیمام (أبو حنیفه - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ) که فکریان وایه که فهرامۆشکردنی کابرا بۆ ریوایه ته که ی خۆی ئه بێ به مانع له ریوایه تی ئه و هه دیسه له و شه خسه وه، له به ره ئه وه که هه دیسه که له و وه رگیراوه و ئه ویش ئه لێ: من ریوایه تم نه کردوو. ئه ممان ئه وان ئه لێن: ئه و شه خسه له سه ر عه قیده ی خۆی ئه لێ ریوایه تم نه کردوو و ئیحتیمالی هه یه ریوایه تی کردبێ و له بیرى چووبیته وه (مع انه) جه زمی فهرعه که ی به و ریوایه ته ئه بێ به هۆی باوه رپیتکردنی.

یازده به م کاتى هه دیسى (مصدق)	ریوایه تی کرد (موثوق) له (موثوق)
(مروي عنه) ئینکاری بکا	واته ی ئه و دووه ته عاروض ئه کا
(مادام المنکر أصلاً هنالك	رُدّ، حدیث الفرع فی ذلک)
(مع أنه) ئه م نه وعه مه نه	نابێ به جاریح له بۆ ئه و فهرعه
فهرعیش وه کوئه سلّ عه دلّه و ئینسانه	پایه ی وتاری هه ردوو یه کسانه
ریوایه ی تری لێ قه بوول ئه کری	له گه ل شرووتا هه تاکو ئه مری
ئه گه ر ئینسانێ وه زعی هات له بۆی	فهرامۆشی کرد ریوایاتی خۆی
ئه م حاله نابێ به مه نعێ عه مه ل	به و ریوایه ته بۆ فهرعی (اکمل)
ئوستاد نه خو شه و دلّ فهرامۆشه	به لام خو شاگرد به هۆش و گۆشه

دوا زده به م: کۆمه لێ له موچه ددیسه کان له سه ر ئه وه ن ئه گه ر موچه ددیس ئوجره ی وه رگرت له سه ر ته دریسى هه دیس ئه وه ریوایه تی لێ قه بوول ناکرێ، به لام باز یکیان وه رگرتنی ئوجره یان رها داوه بۆی، به تایبه تی ئه گه ر خاوه ن عه یال بێ و ته دریسه که ی مه نعێ که سببی لێ بکا، وه یاخود (ذاتاً) قابیلیه تی که سب و کاری نه بێ.

دوا زده به م که سنی ئوجره وه ربگری	بۆ ته حدیث نه قلی لێ وه رناگیری
سامه گه ر عوذری مه علوم بێ له بۆی	پایه ی موچه ددیس بێتته وه بۆی

به لَام ګه لني که س له موچه دديسان نه لنين په وایه نوجره له بویان
 تاييه تی نه ګه ر موچه دديس که م بی نه ویش بؤ ژيوار دلی پر غه م بی
 سیازده یه م: قه بوول ناکړی ریوایه تی هه رکه سی که به سیفه تی بی ئی هتیمای و بی
 موبالاتی له بیستنی هډیس له شیخه که یه وه ناسرابی، وه کو ئه وه بنوی له مه جلیسی
 سه ماعی هډیسدا، وه یا هډیس بګیریتته وه بؤ خه لک به بی ئه وه که حافیزی
 هډیسه که بی، وه کتییکی سه حیجی وای بیی که ئه وه هډیسه ی لی وه رګرتبی. وه
 له م بابه ته یه که سی که هډیسی (شاذ) یا هډیسی (منکر ی)، زور ریوایه ت بکا،
 مه نقووله له شوعبه وه هروویه تی: (لَا يَجِئُكَ الْحَدِيثُ الشَّاذُّ إِلَّا مِنْ الرَّجُلِ الشَّاذِّ)^(۱)،
 هه روا نایستری له که سیکه وه سه هووی زور بی له ریوایه تکر دنی هډیسدا، هه موو ئه م
 حاله تانه باوه ری ئینسان به و راویپانه زه عیف ئه کا^(۲).

سیازده یه م هه رعنی (تساهل ی)، کرد له گوئی ګرتندا (تفاضل ی)، کرد
 هات له مه جلیسدا سه ری نایه وه تا ده رزی هډیس باش برایه وه
 ئه وه ریوایه ی قه بوول ناکړی ئه وگوئی پانه ګری کي گوئی له وئ ګری
 چواردده یه م: زاناکان له م زه مانده ا ئی عرازیان ناوه له شرووتی راوی و ناګه رین به شوینی
 موچه دديسی ګه ورده ا، چونکی ئینسانی جامع بؤ شرووتی مه شیخه ت له ریوایه تدا زور
 که مه، وه له م لایشه وه ئوممه تی ئیسلام موخته سه به ده وای ئی سناد له ریوایه تی دیندا، هه تا
 ده رکه وئ که سه رچاوه که ی وا له لای هه زره تدا ﷺ که وایه مومکین نابی ده سته رداري
 ریوایه تکر دن بین. که وایه واجبه ئیعیاری نیسه ت بکه ین له ناو ئه و که سانه دا که ریوایه تیان
 لیوه ئه که ین، وه به یاسای (الأمثل فالأمثل) ته ماشا بکه ین، هه ر زانایه ک که ئه مینتر و زاناتر
 و ناګا دارتره له سه ر ئه حادیسی هه زره ت ﷺ و له سه ر کتیبه سیحاحه کانی ئه حادیس

۱. أسنده ابن عدي في الكامل ۱/ ۱۵۱، والخطيب في الكفاية: (۲۲۴ ت، ۱۴۱ هـ).

۲. معرفة أنواع علوم الحديث، عثمان بن عبد الرحمن، أبو عمرو، تقي الدين المعروف بابن الصلاح (المتوفى:

۱۴۲۳ هـ)، المحقق: عبد اللطيف الهميم - ماهر ياسين الفحل، الطبعة الأولى، الناشر: دار الكتب العلمية، (۱۴۲۳

و دلسۆزتر و موخلیستره له دهرز دادانا، بیکه‌ین به شیخ بۆ ڤیوایه‌ت و ئە‌حادیسی شه‌ریفه‌ی
لێوه ڤیوایه‌ت بکه‌ین، هه‌تا رسته‌ی ئیسنادی ئە‌حادیس ڤایه‌دار بێ (مع العلم) مادام ئە‌مرۆ
کتیبه‌ به‌رزه‌کانی حه‌دیسی شه‌ریف، وه‌کو سه‌حیحی بوخاری و موسلیم و ترمزی و غه‌یری
ئه‌وانیش مه‌حفووز و مه‌وجوودن و زانای دین ته‌ماشای ئە‌وانه‌ ئە‌که‌ن، قابیل نییه‌ به‌ عاده‌ت
که‌ حه‌دیسی خاوه‌ن هێز له‌ ده‌ستی هه‌موویان ده‌رچێ، وه‌ غالییا ئاگادار ئە‌بن له‌سه‌ری،
به‌تایه‌ته‌ی بۆ عالمی که‌ خۆی ئاماده‌کردبێ بۆ ئە‌وه‌ ته‌حدیث بکا و ڤیوایه‌تی حه‌دیس بکا بۆ
موسلمانان، وه‌ ئە‌گه‌ر که‌سیکی حه‌دیسیکی هێنا له‌ لای زاناکاندا نه‌بوو وه‌ له‌م کتیبانه‌یشدا
نه‌بوو ئە‌وه‌ ئە‌و حه‌دیه‌ وه‌رناگرین، چونکی زاھیر وه‌هایه‌ بێ ئە‌سله‌.

چوارده‌یه‌م ئە‌مرۆ له‌م ڤوی جیهانه‌	که‌م ماوه‌ته‌وه‌ خاوه‌ن ئە‌مانه‌
جامیع بێ له‌بۆ جه‌میعی شرووت	بۆ ڤاویانی حه‌دیسی مه‌ضبوط
خۆ له‌م لایشه‌وه‌ مانه‌وه‌ی ئیسناد	له‌ فه‌زائیله‌ بۆ ئوممه‌ی ئیرشاد
ده‌ی با به‌ قه‌د حال (أمثل فأمثل)	تیکۆشین له‌بۆ شیخیکی (أكمل)
ڤیوایه‌ت بکه‌ین له‌ شیخی ئیمام	بۆ پاراستنی ئیسنادی ئە‌حکام
مادام (صحاح)یش، مه‌وجوودن مه‌طبووع	(صحاح) ده‌رناچن له‌ ده‌ستی مه‌جمووع
ئە‌و (صحاح)انه‌، عه‌ینی ئە‌ساسن	بۆ ڤیوایه‌ی شیخ مایه‌ی خه‌لاصن
له‌بۆ زاناکان ئە‌بن به‌ میقیاس	له‌بۆ ته‌میزی مه‌روییاتی ڤاس
ده‌ی که‌سی مه‌روی بیتی له‌لاوه‌	له‌و (صحاح)انه‌، نه‌بێ له‌م ناوه‌
هه‌رگیز حه‌دیسی لێ وه‌رناگرین	بێ سه‌نه‌د هه‌تا ئە‌و رۆژه‌ ئە‌مرین

پازده‌یه‌م: له‌ به‌یانی ئە‌و ئە‌لفازانه‌دا که‌ موحه‌ددیه‌کان له‌ کاتی ڤیوایه‌تی حه‌دیس
بۆ جهرج و ته‌عدیل ڤاویانی حه‌دیس به‌ کاریان دیتن و عه‌بدوڤه‌حمانی کوڤی ئە‌بو
حاته‌می ڤازی له‌ کتیبه‌که‌ی خۆیدا له‌ باسی جهرج و ته‌عدیلدا به‌ کاریان هێناون و
ڤیزیان کردوون، ئیمه‌یش له‌سه‌ر ئە‌و ڤیزه‌ له‌م کتیبه‌دا به‌ یانیان ئە‌که‌ین.

جا ته لفظي ته عدیل بهم ریزه یه^(۱):

یه کهم: (ثَقَّةٌ أَوْ مُتَّقِنٌ) واته: باوه پښتو او وړیا ته پوخته یه. نه مانه یو هره که سې وتران ته و که سه باوه پې ته کړی له وړیا ته یه د همدې، (ابن الصلاح) نه فهرمویت: من ته لیم: وه کو ته و له فزانه یه له فزې (ثَبَّتْ أَوْ حُجَّةً) یا له شانی ئینسانی عادلدا و ترا (حَافِظٌ أَوْ صَاطِبٌ).

دووه م: (ابن أبی حاتم) ته لې: که و ترا (فَلَانٌ صَدُوقٌ، أَوْ مَحَلَّةُ الصَّدَقِ، أَوْ لَا بَأْسَ بِهِ) ته ویش د همدې ته نوو سړی و ته ماشا ته کړی. نه مه پایه ی دووه مه -

سټیه م: که و ترا (هو شَيْخٌ) ته وه وا له پله ی سټیه مدا و د همدې ته نوو سړی، به لام وا له م پله دا و که متره له پایه ی دووه م و یه که م.

چوارهم: که و ترا (فَلَانٌ صَالِحٌ الْحَدِيثِ) ته میش د همدې لې وهر ته گیر و ته نوو سړی یو ئیعتیار.

وه ته ماما ته لفظي موچه د دیسه کان له جهری راویدا، ته وه ته وانش له سر ته م ریزه ن: یه کهم: (لَيْتُنِ الْحَدِيثِ) ته وه مه عنای وایه د همدې ته نوو سړی و ته ماشا ته کړی یو ئیعتیار، ته لېن: حه مزه ی کوری یوسفی سه همی پرسیاری کرد له (أَبُو الْحَسَنِ الدَّارْقَطَنِيِّ) وتی: مه به ستان چیه له که لیمه ی (لَيْتُنِ الْحَدِيثِ)؟ وتی: مه به ستان ته وه یه که: ساقیت نیه و د همدې ته رک ناکړی، به لام مه جرووحه به عیبه که عه داله ته که ی ساقیت ناکاو ته مینیته وه.

دووه م: که وتیان: (فَلَانٌ لَيْسَ بِقَوِيٍّ) ته وه توژی که متره له پله ی یه که م.

سټیه م: که وتیان: (فَلَانٌ ضَعِيفٌ الْحَدِيثِ) ته مه له پله ی دووه م که متره و د همدې ته رک ناکړی و یو ئیعتیار ته شی.

چوارهم: که وتیان: (فَلَانٌ مَتْرُوكُ الْحَدِيثِ، أَوْ ذَاهِبُ الْحَدِيثِ، أَوْ كَذَّابٌ) ته و

د همدې ساقطه و نانوو سړیته وه - نه مه پله ی چوارهم مه -

۱. نکت الزركشي ۳/ ۴۳۲، وَمَحَاسِنُ الْأَصْطِلَاحِ: ۲۳۷، وَالتَّقْيِيدُ وَالْإِيضَاحُ: ۱۵۷، وَالتَّقْيِيدُ وَالْإِيضَاحُ: ۱۵۸، وَ تَدْرِيبُ

الراوي ۱/ ۳۴۵، وَالنَّكَتُ وَالْوَفِيَّةُ: ۲۳۶ ب، وَمَبَاحِثُ فِي عِلْمِ الْجَرَحِ وَالتَّعْدِيلِ: ۳۹، وَ الْجَرَحُ وَالتَّعْدِيلُ ۲/ ۳۷.

پازدەيەم ھەيە بۆجەرح و تەعدیل	چەن عیبارەتئى مەقبوول و ئەسپل
لەسەر مەرەتیب زوو دامەزراون	بەکاریان بیتن ھەتاكو ماون
(ثقة، متقن) بۆ پایەى تەعدیل	یەكەم پایەىە بئى توول و تەفسیل
(ثبّت، حجة، حافظ، ضابط)	لە پاش ئەوانە (لها ضوابط)
مەعنای ئەمانە ئەوہیە كە ئەو	مەرویی ئەوانە تیا ھەيە پرتەو
دووہم (صدوق، ولا بأس به)	جنى ئیعتیارن لەبۆ (متبہ)
سینیم (قال الشيخ) كە مئترە لە دووہم	بەلام بۆ نووسین ئەشئى خاطر جەم
چوارەم تەعبیری (صالح الحديث)	پیت ئەلئى ئەشئى بینووسئى پینووس
ئەلفازى جەرحیش بە مەرەتیبە	(لین الحديث) بەشى كاتیبە
واتە قایلە بینووسئى كاتیب	بەلام زەعیفە بە پئى مەرەتیب
دووہم تەعبیری (ليس بقوي)	سینیم (ضعيف الحديث المروي)
چوارەم تەعبیری (متروك الحديث)	یا خو تەعبیری (ذاهب الحديث)
باش وەریان بگرن (اصطلاحات) -ن	بۆ پایە پایەى ئیعتیاراتن

۲۳- سەنەدى بەرزى، و نزمى (الإسناد العالي والنازل)^(۱)

بزانن ھەموو عیلم و زانستىكى ئینسان بە ھەر یەكە خودا خەلاتى كەردووە بە كەرەمى خوئى، جا ئەو بە شەى كە (بدیهي) بئى ئەو موشترەكە لە مابەینى ھەموو ئینساناندا، وە ئەو بە شەى كە (نظري) یە ئەو عەقلىیە، ئەو لە موكتەسەباتى ئینسان خوئەتى بە

۱. بۆ زیاتر زانینى ئەم بابەتە تەماشای ئەم سەرچاوانە بكە: (معرفة علوم الحديث: ۵ - ۱۴، والجامع لأخلاق الراوي ۱۱۵/۱ وما بعدها، وجامع الأصول ۱/۱۱۰ - ۱۱۵، والإرشاد: ۵۲۹ - ۵۳۷، والتقريب: ۱۵۰ - ۱۵۲، والاقتراح: ۳۰۱ - ۳۰۸، واختصار علوم الحديث: ۱۵۹ - ۱۶۴، والشذا الفياح ۲/۴۱۹ - ۴۳۴، والمقنع ۲/۴۲۱ - ۴۲۶، وشرح التبصرة ۲/۳۶۰، ونزهة النظر: ۱۵۶، وفتح المغیث ۳/۳ - ۲۶، وتدريب الراوي ۲/۱۵۹ - ۱۷۲، وفتح الباقي ۲/ ۲۵۶، وتوضیح الأفكار ۲/ ۳۹۵ - ۴۰۱).

يارمه تي ذاتي خودای ته بالا - جل جلاله - و نه مانه علاقه يان به ئيسنادوه نيه، له بهر نه وه كه (بديهي)ن، هه موو كه س نه يزاني، وه نه زهري ئيستيدلايش تابع به ده ليله، وه نه وهی كه نه قلی بی و له كيتاب و سوننه ت بی و يا له سهر نه وان دامه زرا بی، نه وه موحتاجه به ئيسناد و گه يانديان به مه قامی حه زره ت ﷺ بؤ نه و كه سانه كه ئيعتقاد و باوهريان هه يه به دينی ئيسلام، چونكي موسلمانن باوهري نه بی نه وه حه ديسه حه ديسي پيغه مبه ره ﷺ ره فتاری پی ناکا و ئيه تيامی پی نادا، وه ياخود موسلمانن باوهري نه بی كه نه و قيرائه ته له فلان كه ليمه ی قورئانی پيروژدا قيرائه تی حه زره ته ﷺ وه ريناگرئ و ناخوينيته وه. هه روه ها ئادابی ته جوید و نه حکامی فيقهی ئيجتیهادی دامه زراوه له سهر (استنباط) له كيتاب و سوننه ت له هه موو نه مانه دا واجبه ريغايه تی ئيسناد بکری، هه تا موسلمانان ره فتار بکن به و قيرائه ته يا نه و حوکمه شه رعيه كه له دين وه رگيراوه، وه نه گهر ئيسناد نه بی گه لی شت به درؤ نيسبه ت نه درؤ بؤ دين و نه وترئ حه زره ت ﷺ فه رموويه تی يا کردوويه تی و موسلمانان نه كه ونه شوینی. (مع أنه) له فه رمووده ی نه و نيه، (بناء عليه) عيلمی ئيسناد دانراوه بؤ نه وه كه عالمی ئيسلام ته مييز بکن له به ينی دين و غه يری دين، وه نه م ئيسناد هه ر له ئومه تی حه زره تدا ﷺ به مه ضبووتی بووه و هه يه، وه - ان شاء الله - هه ر ده وام نه كا.

ئيسنادی (عالي و نازل)

نه مجار بينه سهر نه حوالی ئيسناد	پنی ئيتيسالمان به (خير العباد)
شه رهنی ئيسناد بالا خه لاته	خاسه ی ئومه تی پر به ره کاته
به ئيسناد نه بی به سیره و سه بات	به نايه و حه ديس (أعلى البينات)
له سهر ئيسنادی سه حیح و حه سن	به عقل و نه ده ب به خولقی په سن
نه توانين بروين به پښتو پاكا	به پښتو پان و پښت و رووناكا
دل دانه زری به واته ی ره سول	ليت نه کرته وه ده روازی و سول
نه زانی دینت (خير الأديان) ه	ياسای ره به ری ناخر زه مانه

ئەر ئىسناد نەبىي لى ناو ئوممەتا سەرگەردان ئەبىن لى ناو توھمەتا
 ھەرکەسى بۇخۇي يىتە سەروتار كەس خالى نەبىي كىيە سەر قەتار
 (لولا الاسناد هلك العباد واختفى عنهم طريق الرشاد)

جا ئىسنادى ھەدىسى شەرىف بۇ ھەزرىت ﷺ لە سەر دوو بەشە: ئىسنادى
 ەالى و ئىسنادى نازىل. ە ئىسنادى ەالى بەش كراو بۇ لاي پىنچ بەش:

يەكەم: ئەو يەكە نەزىك بىي لى ھەزرىتە ە ﷺ يانى بە گۆيرەي ئەو زەمانەكە
 رىوايەتەكەي تىدايە بە ژمارەيەكەي كەم لى رىجالى سەنەد بگات بە ھەزرىت ﷺ
 بە مەرجىي كە ھەموو ئەو كەسانە ھەموو خاوەن ەدالەت و باقى سىقاتى راوى بن. جا
 ئەم ئىسنادە ەالىيە لى چەند جىيەتەكە ە ئىعتىبار و قىمەتى ەيە، ەكو نەزىكى لى زەمانى
 ھەزرىت ﷺ و پارىزراوى راويەكان لى سەھو و نىسيان و سەرلىتىكچوون و
 غەيرى ئەمانەيش لى جىيەتى نەقس و غەيب، رىوايەت كراو لى بازىي لى موھەددىسين
 فەرموويەتى: (قُرْبُ الْإِسْنَادِ قُرْبُ أَوْ قُرْبَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ)^(۱)، لەسەر ئەو ەل يانى:
 نەزىكى ئىسناد لى ھەزرىتە ە ﷺ نەزىكبوونە ەيە لى خوداى تەالا، بە دەلىلى ئەو
 موصلمان تا نەزىك بىي لى ھەزرىتە ە ﷺ ئىمانى بە ەيزترە و عىبادەتى باشتەرە،
 ئەمەش ەوى نەزىكىيە لى خودا ە، ە لەسەر رىوايەتى دوو ەم ديارە نەزىكى ئىسناد موڧىدە
 بۇ زىادە (وئوق) و باوەر بە ە ەدىسە رىوايەت كراو، ە ئەمە باعىسە بۇ ەمەل كەردن بە ە
 ەدىسە، ئەمەيش ەوى نەزىكبوونە ەيە لى خوداى تەالا.

قىسمى دوو ەم لى پىنچ قىسمەي قوربى ئىسناد: نەزىكى راويە لى ئىمانى لى ئىمانى
 رىوايەتى ەدىسى شەرىفە ە، ەرچەند لى ئىمانە ە تا ئەگا بە ھەزرىت ﷺ
 ژمارە زۆر بىي، جا لەم سوورەتەدا ئەو ئىسنادە تەوسىف ئەكرى بە: ەالى بە ەوى نەزىكى
 لە ئىمانە ە، خواھ بە نىسبەت بۇ لاي ھەزرىت ﷺ نەزىك بىي يا نە.

سټيم له ټوليز (علو)، ټوليز، (علو) او په نښته بولای سټيمين
بوخاری و موسليم، يا بولای په کيکيان يا بولای سټيمين تر غيړي ټوان، وه ټمه
ټويه که له م دواييېدا له بهيني موحه دديسه کان مه شهوور بووه به (الموافقات، الأبدال،
والمساواة، والمُصافحة) وه گه لن ټيټيمايان کردووه به م نه وعه (علو) وه.

ټمما (موافقة) ټوه عييارته له وه که بول ټي بکه وي پويو ته ټي حديسي بکه ټي
له ماموستاي ټيماي موسليمه وه له غيړي پښتو ټي موسليمه وه که ژماره ټي پيجالي
ټينداده که ټي که متر بي له ژماره ټي پيجالي ټينداده له پښتو ټي موسليمه وه مه سه له ن له
پښتو ټي موسليمه وه به ده که س ټي گه ټي به ماموستاي موسليم و له پښتو ټي خو ته وه به ټو
که س ټي گه ټي به ماموستايه يا به هشت که س يا به که متر.

وه ټمما (أبدال) ټويه بريتييه له وه که ټو عه ده ده که مه ټ بول ټي بکه وي له
ټوستاديکه وه غيړي ټوستادي ټيماي موسليم که ټو ټوستاده وه کو ټوستادي موسليم وايه
له و حديسه دا.

وه ټمما (مساواة) له زه ماني ټيمه دا ټويه: بول ټي بکه وي قيله ټي عه ده دي
پيجالي ټينداده نه ک نښته بولای شيني موسليم يا شيني شيني موسليم، به لکو
بولای که سي که ژوور تر بي له وانه، وه کو په کي له ټي سحابي حه زره ت ﷺ يا له
نزيکاني ټي سحابي ټو به لکو جار به جار بولای زاتي حه زره ت ﷺ به جوړي
هه لکه وي بول ټينداديکه وه ها که عه ده دي پيجالي مابهيني ټو و ټو سه حايييه
(مثلاً) وه کو ټو عه ده ده بي که هه ټي بهيني ټيماي موسليم و ټو سه حايييه دا که ټو
بووي به مساوي موسليم له قوربي ټينداده و عه ده دي پيجالدا.

وه ټمما (مُصافحة) ټوه عييارته که ټم مساواته باسما ن کرد له بهيني ټو و موسليدا
نه بي، به لکو له بهيني ماموستاي ټو و موسليدا بي، واته عه ده دي مابهيني ماموستا که ټي ټو
و ټو سه حايييه، وه کو عه ده دي مابهيني موسليم و ټو سه حايييه بي، وه ټمه ناو ټي بري
به (مُصافحة)، چونکي مادام ټو موصافحه ت کرد له گه ل ماموستا که ټي خو تدا و ټو ویش
له گه ل موسليدا هاوپايه ټي (کانه) موصافحه ت له گه ل نه سي موسليدا کردووه.

چوارهم له ئه قسامى (علوى)، ئيسناد ئه وه يه كه ئىستيفاده بكرى له پيشكه وتنى وه فاتى راويدا، بۆ وىنه ئه وه ده ديسه ي كه رپوايه تى بكم له شىخىكه وه كه رپوايه تى كردبى له يه كىكه وه رپوايه تى كردبى له به يه قى حافيزه وه له حاكيم ئه بو عه بدوللاى حافيزه وه، ئه وه (أعلى) و به رزتره له رپوايه تى من بۆ ئه وه ده ديسه له شىخىكه وه رپوايه تى كردبى له يه كىكه وه رپوايه تى كردبى له ئه بوبه كر عه بدوللاى كورپى خه له ف كه رپوايه تى كردبى له حاكيم ئه بو عه بدوللاى حافيزه وه، هه رچه ند عه ده دى راوييه كان له هه ردوو ئيسنا ده كه دا چوارن، چونكى تاريخى وه فاتى به يه قى پيش وه فاتى (ابن خلف) بووه، له به ر ئه وه به يه قى له سالى چوارسه د و په نجا و هه شتا وه فاتى كردوو، وه (ابن خلف) له سالى چوارسه د و هه شتا و هه وتا وه فاتى كردوو.

پىنجهم له ئه قسامى (علوى)، ئيسناد پيشكه وتنى سه ماعى راوييه له سه ر سه ماعى راوييه كى تر، بۆ وىنه دوو كه س له شىخىك ده ديس وه ر ئه گرن، يه كىكيان له ماوه ي شه ست سال و يه كىكيان ماوه ي چل ساله جا مادام كه ئيمه رپوايه تى ده ديسى بكه ين له دوو شه خسه وه به نه وعى كه عه ده دى رىجالى سه نه ديان وه كويه ك بى، ئه وه ئه توانين رپوايه ت له ئه وه و ليا نه وه به ئيسنادى عالى دا بنين، چونكى سه ماعى ئه وه به ماوه ي بيست سال پيش سه ماعى دووه م كه وتوو.

جا كاتى كه ئيسنادى عاليت زانى ئه وه ئيسنادى نازيليش ئه زانى، له به ر ئه وه كه عالى و نازيل له ئيزافاتن، وه هه ركاميان به هه ر مه عنايه ك ته ماشا بكه ين ئه ويان به مه عناى موقابيل بۆ ئه وه ده ر ئه كه وى، بۆ وىنه ئيسنادى عالى به مه عناى يه كه م نزىكييه له حه زره ته وه ﷺ كه به چوار راوى - مثلاً - پىي گه يشتوو له به رانه ر ئه وه وه ئيسنادى نازل ئه وه يه كه به زياتر له چوار راوى بگا به حه زره ت ﷺ.

ئه قسامى ئيسناد

ئيسناد به پايه (عالي) يه و (نازل) دووه م (مفضل)، و يه كه مين (فاضل)

ئيسنادى عالى له بۆ رپوايه پىنج قيسمه نووريان وه كو چرايه

۲۴۔ یاسی فہرموودہی ناسراو (المَشْهُور)^(۱)

که لیمه ی (شهره) مه عنای له لوغەتی عەرەبدا دیاره، وه له عورفی ئه هلی حه دیسدا - بێنا له سەر عیاره تی ئیبن حه جهری عه سقه لانی و غهیری ئه و - مه شهوور ئه و حه دیسه یه: به سێ کهس یا زیاتر له سێ ریوایه ت بکری به م شه رته ژماره ی ئیسناده کانی (محصور و معتین) بێ،

١. بۆ زیاتر زاینی باسی فهرموده‌ی ناسراو (المُشهور) ته‌ماشای ئهم سه‌رچاوانه بکه: (معرفه علوم الحديث: ٩٢-٩٤، والإرشاد ٢/ ٥٣٨-٥٤٤، والتقريب: ١٥٢-١٥٣، والاقتراح: ٣١٠، واختصار علوم الحديث: ١٦٥-١٦٦ والشذا الفياح ٢/ ٤٣٤-٤٤٥، والمقنع ٢/ ٤٢٧-٤٤٠، وفتح الباقي ٢/ ٣٦٥-٣٧٧، ونزهة النظر: ٦٢-٧١، وفتح المغيب ٣/ ٢٧-٤١، وتدريب الراوي ٢/ ١٧٣-١٧٩، وتوضيح الأفكار ٢/ ٤٠١-٤١١، وظفر الأمانی: ٣٩-٧٦).

به لّام له سهر فرموده‌ی (ابن الصلاح) مه شهوور ئه وه یه که: زیاتر له سئ که س ریوایه تی بکا و ئه گهر دوو که س یا سئ که س ریوایه تی بکا ئه وه به حه دیسی (عزیز) ئه ناسرئ.

وه حه دیسی (مستفیض) ههر به مه عنای مه شهووره، به لّام بازئ فرموویانه: شه رته له (مستفیض) دا، که ژماره‌ی ئیسناده‌که‌ی له ئه وه له وه تا آخر وه کو یه ک بن، وه مه شهوور به م مه عنایه (مباین) له، له بۆ موته واتهر، چونکی مه شهوور مه شرووته به حه صری عه ده دی ئیسناد و موته واتهر بئ حه صره.

وه بۆ مه شهوور مه عنایه کی تر هه یه عیبارته له و حه دیسه که دائیر بئ له ناو موحه ددیسان و غه یری موحه ددیسان، خواه عه ده دی ئیسنادی که م بئ یا زۆر یا ههر ئیسنادی نه بئ، وه مه شهوور به م مه عنایه ئه که ویتته یه ک له گه‌ل موته واتهر و مه شهوور به مه عنای پتیشوو وه بازئ له وان هیش که دائیرن له ناواو ئه سلّیان نییه. (بناء علیه) پتویسته ئیسان ئاگادار بئ له و حه دیسانه دا که مه شهوورن تا نه زانی ئه سلّیان هه یه ریوایه تیان نه کا.

وه حه دیسی مه شهوور ته قسیم ئه کرئ بۆ لای سه حیح و غه یری سه حیح که حه سه ن و زه عیفه. جا میسالی مه شهووری سه حیح وه کو حه دیسی: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ... الحديث)^(۱)، ئه مه له پله‌ی یه که مدا عومه‌ری کوری خه تتاب - رَیْطَیْنَه - ریوایه تی کردوو له حه زره ته وه صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وه له پله‌ی دووه مدا راوییه کان زۆریوون و پله به پله هاتوو ته خوار راوییه کان زۆرتر بوون.

وه میسالی حه دیسی مه شهووری حه سه ن، وه کو حه دیسی: (وَلِلْسَائِلِ حَقٌّ، وَإِنْ جَاءَ عَلَى قَرْسٍ)^(۲)، ئه م حه دیسه ئیمامی (أحمدی بن حنبل - رَیْطَیْنَه -) له موسنه ده که یدا ریوایه تی له ئیمام حوسه ین و له ئیمام عه‌لی - رَیْطَیْنَه - کردوو له بابی زه کاتدا و سه نه ده که‌ی حه سه نه،

۱. أخرجه الحميدي (۲۸)، وأحمد ۱/ ۲۵، ۴۳، والبخاري ۱/ ۲ (۱)، و ۱/ ۲۱ (۵۴)، و ۳/ ۱۹۰ (۲۵۲۹)، و ۵/ ۷۲ (۳۸۹۸) و ۷/ ۴ (۵۰۷۰)، و ۸/ ۱۷۵ (۶۶۸۹)، و ۹/ ۲۹، (۶۹۵۳)، و مسلم ۶/ ۴۸ (۱۹۰۷)، وأبو داود (۲۲۰۱)، وابن ماجه (۴۲۳۷)، والترمذي (۱۶۴۷)، والنسائي ۱/ ۵۸ و ۶/ ۱۵۸ و ۷/ ۱۳ و في الكبرى (۷۸) و (۴۷۳۶) و (۵۶۳۰)، وابن خزيمة (۱۴۲) و (۱۴۳) و (۴۵۵).

۲. أخرجه أحمد ۱/ ۲۰۱، وأبو داود (۱۶۶۵)، والطبراني في الكبير (۲۸۹۳)، والبيهقي ۷/ ۲۳، وابن عبد البر في التمهيد ۵/ ۲۹۶، وأبو نعيم في الحلية ۸/ ۳۷۹ من طريق فاطمة بنت الحسين، عن أبيها مرفوعاً، وأخرجه مالك في الموطأ (۲۸۴۶) عن زيد بن أسلم، مرفوعاً: «اعطوا السائل وإن جاء على فرس» قال ابن عبد البر في التمهيد ۵/ ۲۹۴: «لا أعلم في إرسال هذا الحديث خلافاً بين رواة مالك وليس في هذا اللفظ مسند صحيح يحتج به فيما علمت».

وه هم ريوایهت کراوه له (ابن عباس) - وه - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - و له (هرماس ابن زیاد - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -).

وہ بہ باریؑ ترا مہ شہوور دوو قیسمہ:

یہ کہم: **اَے وہیہ** مہ شہوور بئی لہ بہینی تہ ہلی **حہ دیس** و غیری تہ واندا، وہ کو **حہ دیسی**: (الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ) ^(۱).

دووہم: تہ وہ یہ مہ شہوور بیّ لہ بہینی تہ ہلی حہ دیسدا فہ قہ ت، و ہ کو تہ و حہ دیسہ کہ (أنس) ریوایہ تی کردوہ لہ حہ زرہ تہ وہ ﷺ : (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَتَلَ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ يَذْعُو عَلَى رِغْلٍ وَ ذُكْوَانٍ) ^(۲) تہ م حہ دیسہ مہ شہوورہ لہ ناو تہ ہلی حہ دیسدا و بہ سہ حیح ریوایہ ت کراوہ۔

(مشہور)

مه شهوور به لوغت مه عنای مه علومو مه
 لای (ابن الصلاح) به زیاترله سی
 ئینو چه جهری عه سقه لان ئه لئ:
 له سه رسی ئیسناد یا زیاترله سی
 (مستفیض أیضا) هم به و مه عنایه
 ئه لئین: عه ده دی له و جیگه دا بی
 مه شهوور به م مه عنا (مباین) ئه بی
 هه روه ها مه شهوور به م مه عنایه دی
 عه ده د مه حصوور بن یا (لا منحصر)
 مه عنایه کی تر هه یه له زهینا

١. أخرجه أحمد ٢/ ٣٧٩، والترمذي (٢٦٣٧)، والنسائي ٨/ ١٠٤ - ١٠٥، وابن حبان (١٨٠)، والحاكم ١/ ١٠، من حديث أبي هريرة، وقال الترمذي: «حسن صحيح».

٢. صحيح البخاري ٣٢ / ٢ و ١٣٦ / ٥. وصحيح مسلم ١٣٦ / ٢. وكذلك أخرجه أحمد ١١٦ / ٣، و٢٠٤، والنسائي ٢ / ٢٠٠ جَمِيعُهُمْ مِنْ حَدِيثِ سَلِيمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ أَنَسٍ!

ئىسنادىك يا دوو يا زياد له سى	ياخود موتله قه‌ن ئىسنادى نه‌بى
بۆيه پتويسته بۆ خاوه‌ن شعور	زۆر ئاگاداربى له مه‌عنای مه‌شهور
به ته‌قسیمی راست شیرين و مه‌ليح	مه‌شهور سه‌حيحه يا غه‌يره سه‌حيح
ته‌عريفى سه‌حيح مه‌علوومه له لات	وه‌كو هه‌ديسى هه‌میده سيفات
كه عومره‌هينای لای خاوه‌ن ثابات	جومله‌ی (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ)
غه‌يره سه‌حيحش دياره به‌ر مه‌لا	(طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى)
ته‌قسیمىكى تر بۆ مه‌شهور پاسه	يه‌كه‌م لای نه‌هلی هه‌ديسى خاصه
دوو مه‌شهور بى لای نه‌هلی خه‌يرا	له به‌ينى نه‌هلی هه‌ديس و غه‌يرا

۲۵- فهرموودهی نامۆ، و دهگمه‌ن (الْغَرِيبُ وَالْعَزِيزُ)^(۱)

پى‌وايه‌تکراوه بۆمان له ئه‌بو عه‌بدوللای (ابن منده‌ی)، حافیزی ئه‌صفه‌هانی فهرموويه‌تى: غه‌ريب له هه‌ديس وه‌كو هه‌ديسى زوهری و (قتاده) و وینه‌ی ئه‌وان له ئیمامه موحه‌ددیسه‌کان، ئه‌گه‌ر یه‌کى له‌وان ته‌نیا بى له پى‌وايه‌تیا، وه ئه‌گه‌ر دوو كه‌س یا سى كه‌س پى‌وايه‌تى كرد له‌وان ئه‌وه پى ئه‌لین: (عزيز) وه ئه‌گه‌ر جه‌ماعه‌تى پى‌وايه‌تى كرد له‌وان پى ئه‌لین: مه‌شهور.

(ابن الصلاح) ئه‌لیت: من ئه‌لیم هه‌ديسى كه‌یه‌کى له راوییه‌کان پى‌وايه‌تى بکا ئه‌وه پى ئه‌لین (غریب) هه‌روا هه‌ديسى كه‌یه‌کى له راوییه‌کان به ته‌نیا شتى زياد بکا كه غه‌یری ئه‌و نه‌یوتى، ئه‌وه‌ش پى ئه‌لین (غریب)، خواه‌ئو زیاده له مه‌تنی هه‌ديسه‌كه‌دا بى یا له ئىسنادیدا، به‌لام بزانه‌ن هه‌موو ئه‌نواعی له (افراد) به غه‌ريب ناژمیرى، ئیسته

۱. بۆ زیاتر زانینى باسى فهرمووده‌ی (الْغَرِيبُ وَالْعَزِيزُ) ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ۹۴- ۹۶ وجامع الأصول ۱/ ۱۷۴- ۱۷۸، والإرشاد ۲/ ۵۴۵- ۵۴۹، والتقريب: ۱۵۳- ۱۵۵، والاقتراح: ۳۰۹- ۳۱۰، والموقظة: ۴۳، واختصار علوم الحديث: ۱۶۶- ۱۶۷، والشذا الفياح ۲/ ۴۴۶- ۴۵۰، والمقنع ۲/ ۴۴۱- ۴۴۲، وفتح الباقي ۲/ ۲۶۵- ۲۷۷، ونزهة النظر: ۶۴- ۷۱، وطبعة عتر ۲۴- ۲۸، وفتح المغیث ۳/ ۲۷- ۴۱، وتدريب الراوي ۲/ ۱۸۰- ۱۸۳، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۰۱- ۴۱۱، وظفر الأمانی: ۶۸- ۷۶).

ټفراډي كه خاصه ي ټههلي شاري بي، وهكو شاري مهككه ي موكه پره مه و مهدينه ي موونه وهره، ټه وه له ټهفراده و (مع آټه) غريب نيه. وه بزائن: غريب يا سه حيه، وهكو ټه و (افراد)انه، كه رپوايه ت كراون له (صاح)دا، وه يا غيره سه حيه، وه ټم به شه زوريه ي ټه حاديسي غريبه يه.

بومان رپوايه ت كراوه له (أحمد بن حنبل - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ) كه زور جاران فهرموويه تي: (لا تَكْتُبُوا هَذِهِ الْأَحَادِيثَ الْغَرَائِبَ فَإِنَّهَا مَتَاكِيرٌ وَعَامَّتُهَا عَنِ الضُّعَفَاءِ)^(۱).

وه به باري ترا غريب ته قسم ټه كړي بؤ: غريب ي (في المتن) و غريب ي (في الاسناد معاً) وهكو حه ديسي كه يه ك راوي (تفرد) بكا به رپوايه تي، وه بؤ غريب ي (في الاسناد فقط) وهكو حه ديسي كه مه تنه كه ي مه عرووف بي له جه ماعه تي له سه حاييه كانه وه (مع أنه) يه كي له وان (تفرد) بكا به رپوايه ت كرن ي له سه حاييه كي تره وه، ټه وه له و جه ته وه غريبه (مع أنه) مه تنه كه ي غريب نيه. وه له م باب ته يه (غرائب ي، موحه دديسه گه وړه كان له (أسانيد ي، (متون ي سه حيه دا، وه ټم جوړه حه ديسان ه كه ترمذي ټه لي: (غريب من هذا الوجه)، وه عه كسي ټه مه نايينم كه وايي حه ديسي كي وه ها كه مه تنه كه ي غريب و ئيسنده كه ي غريب نه بي ده ستناكه وي، (اللهم) مه گهر حه ديسي كي فهرد رپوايه ت بكر ي و پاش ټه وه جه ماعه تي كي زور رپوايه تي بكن له و كه سه وه، ټه وه ټه بي به غريب ي مه شهوور و له مه تنا غريبه، به لام له ئيساندا غريب نيه، يان: له طره فيكدا غريبه و له طره فيكدا مه شهووره، وهكو حه ديسي: (إنما الأعمال بالنيات) وه ټه و غريبانه ش كه له ته سنيفه كاندا مه شهوور بوون - والله أعلم -

حه ديسي (غريب و عزيز)

غريب ټه وه يه لاي موحه دديسان يه ك راوي بيي نه ك دوو يا سيان
كه راويي دوو بوون يا بوو به دوو كه س ټه وه عزيزه راست و (مشخص)

۱. أخرجه ابن عدي في مقدمة الكامل ۱/ ۱۱۱، وابن السمعاني في أدب الإملاء: ۵۸. ونحوه في الكفاية: (۲۲۴)

ت، (۱۴۱ هـ)، ونحو قول الإمام أحمد عن كثير من العلماء، برواؤه: الجامع ۲/ ۱۰۰ - ۱۰۱، والكفاية: (۲۲۳) -

۲۲۷ ت، (۱۴۰ - ۱۴۱ هـ)، والمحدث الفاصل: ۵۶۱ - ۵۶۵.

کاتی جماعت راوی بوون له وان
 ټیتره ټیتره گری جماعت سی بی
 واده رکوت له بوټ له (ابن صلاح
 هروا حه دیسی راوی یه کی بی
 حه دیسیکی وایش (تفرد) بکا
 له ئیسناد یا مه تن پی ټیتره غریب
 نه مه ییش بزانه به یاسای له بیب
 (مثلاً وینه ی ټیتره دی مضاف
 غریب دوو به شه: یه که مین سه حیج
 دوووم به شه که ی غریبه سه حیجه
 وهر بگره واتم خو شه و عجه یه
 یا ته نیا ئیسناد یا مه تن و ئیسناد
 بو فامی نه مه به هانه مگره

نه وه مه شهووره لای موحه ددیسان
 یاخود زیاتر با ئاگات لای بی
 قد خالفهم فی ذا الاصطلاح)
 پی ټیتره (غریب) با ئاگات لای بی
 باز ی موحه ددیسی به زیاده له ودا
 (فاحفظ کلامی کالاخ النجیب)
 هه موو ټیتره فرادی پی ټیتره غریب
 بو ټیتره هلی شاری له زانای ټیتره شراف
 وه کو غریبی مه روی له سه حیج
 غریب به ټیتره غلب دوو له ته فریحه
 غریب یا ته نیا مه تنی غریبه
 وایان فهرمووه عوله مای ئیترشاد
 پروانه شهرح و وینه ی وهر بگره

٢٦- باسی زانینی ده سته واژه ناموکانی نیو فهرمووده

(مَعْرِفَةُ غَرِيبِ الْحَدِيثِ)

غریب که لیمه یه که هه لکه وئ له مه تنی حه دیسی شه ریفا که هه موو که سی
 مه عنای نه زانئ، جا ټیتره شین بو فامی مه عنای نه وه له فزه فهرزی کیفایه یه.
 ریوایه تکراره له میژوونووسی به ناوبانگ موحه ممه دی کوپی عه بدولمه لیکه وه ټیتره:
 (أَبُو قِلَابَةَ) گپرایه وه بوم: وتم به أصمعي: (يا أبا سَعِيدٍ مَا مَعْنَى قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 (الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ)^(١) وتی: من ته فسیری فهرمووده ی ره سوو له لالا ناکه مه وه، به لام عه رب

١. أخرجه الحميدي (٥٥٢)، وأحمد ١٠ / ٦ و ٣٩٠، والبخاري ١١٥ / ٣ و ٣٥ و ٣٦ و ٣٧، وأبو داود (٣٥١٦)،

ګومانيان وايه مېبه س له (سقب) که سينکه لکابي به شتيکه وه، وهکو دراوسي به نيسبت بو دراوسي خوي، چونکي (سقب) به مېعناي (لزيق) ه، وه (لزيق) به مېعناي (الصيق) ه. ګه لي له زاناکان ته ټليفيان هيه له ته فسيري (غرائب) ي، هديسي شهريفا، نه وه له موته لليف له مېبه ته دا (أَبُو عُيْنَدَةَ - مَعْمَرُ بْنُ الْمَثْنَى) بووه جا (أَبُو عُيْنَدِ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَامٍ) پاش نه وه (أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ بْنِ قَتِيْبَةٍ) دينه وهري، پاش نه وه (أَبُو سُلَيْمَانَ) ي، خه تبابي، نه مانه خاوه ني ته ټليفا تي باشن.

وه (أَحْسَنُ الْبَيَانِ) بو نه وه له فزه غريبانه نه وه هيه وهري ګري له ريوايه ټيکي ترا که واريډ بووي له عيني نه وه موزووه دا، وهکو ته فسيري که ليمه ي (الدُّخُّ) له وه هديسه دا واريډ بووه له باسي (ابن الصياد) دا، به (الدُّخَانُ) چونکه ده رته که وي له ريوايه ټيکي ترا که هزرت ﷺ فرمويده تي: (قَدْ خَبَأَتْ لَكَ خَبِيئَةً، فَمَا هُوَ؟ قَالَ: الدُّخُّ)^(۱)، واته مه قسوود له (الدُّخُّ) ټايه تي: (يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ)^(۲) بوو، ياني هزرت ﷺ هم ټايه ته ي ګرته دل بو (ابن الصياد) وپرسيا ري کرد لي ټاي چي واله دلي مندا ټيسته؟ که چي نه وه هر بازيکي زاني له وه ټايه ته وهري ټي به عياره تي (الدُّخُّ) نه که به عياره تي (دُخَانُ)، بويه هزرت ﷺ فرموي: (اخْسَأْ، فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ)^(۳) واته: بروره دواوه و قسه مه که، چونکي تو ناتواني له ميقداري مه عريفه تي خوت لابه ي وه هر نه وه ونده حالي بوويت که ده رتري.

واين ماجه (۲۴۹۵)، والنسائي ۷ / ۳۲۰ والبغوي ۸ / ۲۴۲ من حديث أبي رافع، و أخرجه ابن أبي شيبة ۷ / ۱۶۸، وأحمد ۴ / ۳۸۹ و ۳۹۰، وابن ماجه (۲۴۹۶)، والنسائي ۷ / ۳۲۰، والطحاوي ۴ / ۳۲۴، والدارقطني ۴ / ۲۲۴، وابن الجارود (۶۴۵)، والبيهقي ۶ / ۱۰۵ من حديث الشريد بن سويد، و جاء في بعض ألفاظ الحديث: «بصقه» بالصاد وهما بمعنى: قَالَ ابن الأثير في النهاية ۲ / ۳۷۷: «السقب بالسين والصاد في الاصل: القرب، يقال: سقبت الدار وأسقبت، أي: قريت».

۱. صحيح البخاري ۸ / ۴۹ (۱۳۵۴) و (۱۳۵۵)، وصحيح مسلم ۸ / ۱۸۹ (۲۹۳۰) من حديث ابن عمر.

۲. سورة الدُّخَانُ: ۱۰

۳. سورة جامع الترمذي (۲۲۴۹)، وَ قَالَ فِي (۲۲۳۵): (حسن صحيح)، و أخرجه عبد الرزاق (۲۰۸۱۷)، وأحمد ۲ / ۱۴۸ و ۱۴۹، والبخاري ۲ / ۱۱۷ (۱۳۵۴) و ۴ / ۸۵ (۳۰۵۵) و ۸ / ۴۹ (۶۱۷۳) و ۱۵۷ (۶۶۱۸)، وَ فِي الْأَدَبِ الْمَفْرُودِ (۹۵۸) ومسلم ۸ / ۱۹۲، و (۲۹۳۰) و ۱۹۳ (۲۹۳۰) (۹۶) (۹۷)، وأبو داود (۴۲۳۹)، وابن حبان (۶۷۹۴)، والطبراني في الأوسط (۹۲۷۶)، وابن منده في الإيمان (۱۰۴۰)، والبغوي (۴۲۷۰)، برواه: محاسن الاصطلاح ۴۰۰.

باسی رووناک‌کردنه‌وه‌ی که‌لیمه‌ی (غەریب) له ناو حەدیسدا

وا پێ که‌وتوووه حەدیسی حەبییب	تیا بووه بازێ که‌لیمه‌ی غەریب
غەریب له‌فزیکه له‌ناو که‌لاما	مه‌عنای مه‌جهوول بێ له‌لای عه‌واما
پێویسته ئیمه هه‌تا نه‌توانین	تیکۆشین هه‌تا مه‌عنای نه‌زانین
(ابن سلام وقتبێ وخطابی	هداهم الله إلى الصواب)
ته‌ئلیفیان هه‌یه له‌سه‌ر (غرائب)	په‌رله فائیده و عیلمی (عجائب)
(أحسن البیان) وایه ئه‌ی برا	ده‌س که‌وێ له‌ناو په‌یوایه‌ی ترا
به‌ وینه‌ی ته‌فسیربوکه‌لیمه‌ی (دخ)	به‌ (يوم تأتي السماء) به‌خ به‌خ

۲۷- زانینی فهرمووده‌ی زنجیره‌یی (المُسْلَسِل)^(۱)

(تسلسل) له‌ عورفی موحه‌ددیسیندا عیبارته‌ له‌ به‌ شوێن یه‌کا هاتنی په‌یجالی ئیسناد، له‌ سیفه‌تی یا حالی بۆ راوییه‌کان یا بۆ په‌یوایه‌ته‌کان. وه‌ سیفات و حالی راوی یا وتاره‌ یا په‌فتاره‌ یا هه‌ردووکیانه‌. وه‌ حال و سیفه‌تی په‌یوایه‌تیش یا مه‌ربووته‌ به‌ صیغه‌ی ئه‌دای په‌یوایه‌ته‌که‌وه‌ یا به‌ کاتیه‌وه‌ یا به‌ شوێنیه‌وه‌، وه‌ ئه‌م باسه‌ هه‌رچه‌ند ئه‌گا به‌ نۆ قیسم، به‌ لām له‌ به‌ر ئه‌وه‌ که‌ سیفه‌تی راوی (قولاً وفعلاً) وه‌کو یه‌ک شتن به‌ یه‌ک قیسمیان دانه‌نێین و هه‌شت قیسم ئه‌مێنێته‌وه‌، جا با میسالی بازیکیان پیشان بده‌ین پێتان.

میسالی (مسلسل) به‌ ئه‌حوالی (فعلیّة)ی، راوییه‌کان وه‌کو موسه‌لسه‌لی (تشبیك) واته‌: په‌نجه‌ خسته‌ نه‌و په‌نجه‌ (روي عن أبي هريرة - رضي الله عنه - شبك بيدي

۱. بۆ زیاتر ناسینی فهرمووده‌ی موسه‌لسه‌ل ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه‌: (معرفة علوم الحديث: ۲۹ - ۳۴، والإرشاد ۲/ ۵۵۴ - ۵۵۸، والتقريب: ۱۵۵ - ۱۵۶، والاقتراح: ۲۰۱ - ۲۰۵، والموقظة: ۴۳ - ۴۴، واختصار علوم الحديث: ۱۶۸ - ۱۶۹، والشذا الفياح ۲/ ۴۵۶ - ۴۵۹، والمقنع ۲/ ۴۴۷ - ۴۴۹، وشرح التبصرة والتذكرة ۲/ ۴۰۵، ونزهة النظر (۱۶۷) وطبعة عتر: ۶۴ - ۶۵، وفتح المغیث ۳/ ۵۳ - ۵۸، وتدريب الراوي ۲/ ۱۸۷ - ۱۸۹، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۵۸، وفتح الباقي ۲: ۲۸۴ - ۲۸۹، وتوضیح الأفكار ۲/ ۴۱۴ - ۴۱۶، وظفر الأمانی: ۲۸۷ - ۳۲۳).

رسول الله ﷺ وَ قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ يَوْمَ السَّبْتِ^(١)، ئەم حه دیسه پیروژه له ئەبوهورهیرهوه تا ئێسته ههركهسێ رپوایه تی کردوو شێخه که ی په نجه ی ناوه ته ناو په نجه ی رپوویه که یه وه، ئەوسا حه دیسه که ی بۆ خویندوووه ته وه.

وه میسالی (مسلسل) به ئەحوالی (قولیة)ی، رپوویه کان، وهکو حه دیسی (مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ - رَحِمَهُ اللَّهُ) - که حه زهوت ﷺ فه رمووی: (یا معاذ انی احبک، فقل فی دبر کل صلاة: اللَّهُمَّ اعْنِي عَلَي شُكْرِكَ وَذِكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ) وه ئەم حه دیسه به شیوه ی

١. الأسماء والصفات للبيهقي، أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الشُّرُوجُردی الخراساني، أبو بكر البيهقي (المتوفى: ٤٥٨هـ)، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: عبد الله بن مُحَمَّد الحاشدي، قدم له: فضيلة الشيخ مقبل بن هادي الوادعي، الناشر: مكتبة السوادي، جدة - المملكة العربية السعودية، الطبعة الأولى، ١٤١٣ هـ - ١٩٩٣م، ٢٠/٢، فه رمووده ی ژماره (٨١٢)، و إسناده ضعيف جدًا فيه: - إبراهيم بن أبي يحيى وهو متروك. - وأيوب بن سالم لم أجد له ترجمة. - وبكر بن عَبْدِ اللَّهِ بن الشُّرُود، وهو ضعيف. و أخرجه الحاكم في «معرفة علوم الحديث» (ص ٣٤٣) من طريق بكر بن الشُّرود به مسلسلًا بقوله «شَبْكٌ بيدي»، وأخرجه أحمد (٣٢٧/٢) ، ومسلم (٢١٤٩/٤ ح ٢٧٨٩) كتاب صفات المنافقين وأحكامهم، باب ابتداء الخلق و خلق آدم، والنسائي في «السنن الكبرى» (٢٩٣/٦)، وابن خزيمة (١١٧/٣)، وأبو يعلى (٤٢-٤١/١) و (٥١٤/١٠)، وابن جرير في «تفسيره» (٣/١٢) و (٩٥-٩٤/٢٤)، وفي «تاريخه» (٢١/١، ٣٥، ٤١، ٤٢)، وابن حبان (٣٢/١٤ ح ٦١٦١)، وأبو الشيخ في «العظمة» (١٣٥٨/٤)، والبيهقي في «السنن الكبرى» (٣/٩)، وفي «الأسماء والصفات» (ص ٣٨٣)، والخطيب في «تاريخ بغداد» (١٨٨/٥) من طرق عن حجاج بن محمد، عن ابن جريج عن إسماعيل بن أمية، عن أيوب بن خالد به، و لفظه عندهم «خلق الله التربة يوم السبت، وخلق الجبال فيها يوم الأحد، وخلق الشجر فيها يوم الإثنين، وخلق المكروه يوم الثلاثاء، وخلق آدم بعد العصر يوم الجمعة آخر الخلق في آخر ساعة من ساعات الجمعة، فيما بين العصر إلى الليل»، و أخرجه يحيى بن معين في «تاريخه» (٥٢/٣)، وعنه الدولابي في «الكنى والأسماء» (١٧٥/١) عن هشام بن يوسف، عن ابن جريج به، و علقه البخاري في «التاريخ الكبير» (٤١٣/١) عن إسماعيل بن أمية، عن أيوب مختصرًا، وقال: وقال بعضهم: عن أبي هريرة، عن كعب، وهو أصح، و أخرجه النسائي في «السنن الكبرى» (٤٢٨-٤٢٨/٦ ح ١١٣٩٢) من طريق الأخضر بن عجلان، عن ابن جريج، عن عطاء، عن أبي هريرة، فخالف حجاج بن محمد وهشام بن يوسف - وهما ثقتان - والصواب روايتهما، ورواية الأخضر خطأ، كما خالفه يحيى بن أيوب فرواه عن ابن جريج، عن عطاء، عن ابن عباس بحديث آخر فيه أن ابتداء الخلق يوم الأحد، و أخرجه أبو الشيخ في «العظمة» (١٣٦١/٤)، قلت: هذا الحديث رفعه خطأ، والصحيح أنه من قول كعب الأحبار، والطويريات، انتخاب: صدر الدين، أبو طاهر السلفي أحمد بن محمد بن أحمد بن محمد بن إبراهيم سَلَفَه الأصبهاني (المتوفى: ٥٧٦هـ)، من أصول: أبو الحسين المبارك بن عبد الجبار الصيرفي الطيوري (المتوفى: ٥٠٠هـ)، دراسة وتحقيق: دسمان يحيى معالي، عباس صخر الحسن، الناشر: مكتبة أضواء السلف، الرياض، الطبعة الأولى، ١٤٢٥ هـ - ٢٠٠٤ م، ٢٤٧/٢.

(تسلسل) هاتوو، هەر شیخی ڕیوایه‌تی کردوو به‌و تلمیذه‌که‌ی فەرموویه‌تی: (یا فلان انی احبک فقل فی دبر کل صلاة. الحدیث).

وه میسالی (مسلسل) به‌ئە حوالی ڕاوییه‌کان (قولا وفعلا) هه‌دیسێ (أنس)ه - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - (قال: قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَجِدُ الْعَبْدُ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُؤْمَنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، حُلُوهُ وَمُؤَرِّهِ، وَ قَبَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى لِحْيَتِهِ، وَقَالَ: آمَنْتُ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، حُلُوهُ وَمُؤَرِّهِ)^(۱)، هه‌روا هه‌ر که‌سێ ئەم هه‌دیسە ڕیوایه‌ت کردوو به‌و هه‌ر شاگردێ و هه‌ا ڕیشی خۆی گرتوو و له‌ پاش ته‌ هه‌دیسە که‌یشی (آمَنْتُ بِالْقَدَرِ)ی خۆیندوووه‌ته‌وه‌ تا ئاخر.

وه میسالی (مسلسل) به‌ سیفاتێ (فعلیه‌)ی، ڕاوییه‌کان، وه‌کو ئەو هه‌دیسانه‌یه‌ که‌ نه‌ جار ڕیوایه‌تی ئەکا بۆ نه‌ جار و یا خه‌یاط ڕیوایه‌تی ئەکا بۆ خه‌یاط، یا حافیزی قورئان له‌ خواره‌وه‌ تا سه‌ر که‌ ئەگا به‌ هه‌ز هه‌ت صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

وه میسالی (مسلسل) به‌ سیفاتێ (فعلیه‌)ی، ڕیوایه‌ت که‌ په‌ یوه‌ندی بێ به‌ سیغه‌ی ئەداوه‌، وه‌کو (مسلسل) به‌ له‌ فزی: (سَمِعْتُ فَلَانًا، أَوْ أَخْبَرَنَا فَلَانٌ، أَوْ أَخْبَرَنَا فَلَانٌ وَاللَّهِ أَوْ أَشْهَدُ بِاللَّهِ سَمِعْتُ فَلَانًا يَقُولُ ذَلِكَ).

وه میسالی (مسلسل) به‌ سیفاتێ ڕیوایه‌ت که‌ مه‌ریووت بێ به‌ زه‌مانه‌وه‌، وه‌کو (مسلسل) به‌ ڕیوایه‌ت له‌ ڕۆژی جومعه‌دا، یا وه‌کو (مسلسل) به‌ نینۆک کردن له‌ پینچ شه‌مه‌دا. وه‌ (مسلسل) به‌ سیفه‌تی ڕیوایه‌ت که‌ په‌ یوه‌ندی هه‌بێ به‌ مه‌کانه‌وه‌، وه‌کو هه‌دیسێ (مسلسل) به‌ ئیجابیه‌ی دوعا له‌ (ملتزم) دا - وه‌کذا واللّه أعلم -

۱. إسناده وإیه فيه: - یزید الرقاشی وهو ضعیف. - وشهاب الحوشی صدوق یخطئ، مع قلة ما روی. - و سلیمان بن شعیب الکیسانی، لم أجد له توثیقاً ولا تجریحاً، والحدیث أخرجه - مسللاً - الحاكم في «معرفه علوم الحدیث» (ص ۳۱-۳۲)، ومن طریقہ الأیوبی فی «المناهل السلسله» (ص ۶۶-۶۷)، والذهبی فی «سیر أعلام النبلاء» (۲۸۷/۸) من طریق سلیمان بن شعیب الکیسانی به، قال الذهبی: «وتسلسل إلی هذا الکلام، وهو کلام صحیح، لكن الحدیث وإیه لمکان الرقاشی»، بروانه: الطیوریات، انتخاب: صدر الدین، أبو طاهر السلفی أحمد بن محمد بن أحمد بن محمد بن إبراهیم سلفه‌ الأصبهانی (المتوفی: ۵۷۶هـ). من أصول: أبو الحسن المبارك بن عبد الجبار الصیرفی الطیوری (المتوفی: ۵۰۰هـ)، دراسة وتحقیق: دسمان یحیی معالی، عباس صخر الحسن، الناشر: مکتبه‌ أضواء السلف، الریاض، الطبعة الأولى، ۱۴۲۵ هـ - ۲۰۰۴ م، ۳۵۲/۲.

و هغه قبول ترې نه و چې (مسلسل) ته وایه موسه لسه ل بې به په یانې ئیتیسال له سه ماعدا وه کو بلی: (سمعت من فلان، قال: سمعت من فلان، قال: سمعت رسول الله ﷺ یقول: کذا).

و هغه وایدی چې موسه لسه له ته مه که زیاده زه بت ته گه ینې بې پوښه که ی که م بې یا زور، چونکې هه موویان پوښه ته که یان به نه ویکې وایه ده لاله ته که له سره ئیته تمام به و چې ده دې له چلونی پوښه ته که دا به زه بتی سیف ته و حالې پوښه، وه یا سیف ته و حالې پوښه ته وه کو باسما ن کرد، وه که م پې ته که وې که چېرې (مسلسل) خالی بې له خه له ل، وه وایش ته بې که ته و (تسلسل) له ناو به ینی رسته که دا ون ته بې و ته رک ته کرې به مېش (مسلسل) زور زه عیف ته بې.

باسی چېرې (مسلسل)

برای (مسلسل) به زولفی دوله	(مسلسل) وه سفه هاتووه بې خه به
یانې (توالی) بې رسته ی پېچال	له سره سیف ته و حالې له ته حوال
له بې پوښه ته یا پوښه کان	(حال و فعل و قول، زمان و مکان)
ته قسامیان زورن مه شهووریان هه شتن	وینه ی کللی ده رگای به هه شتن
چا تر له واندې به قووه ی ئیجماع	(ما دلّ علی الوصل بالسمع)
فضل المسلسل انه الحاوي	لما یفید لضبط الراوي)
وه سفی پوښه ته وینه ی (سمعت	ابن عمر قال سمعت
أبي عمر و هو قد قال	سمعت النبي یقول ذا القول)
میسالی وه سفی پوښه ته له قه ولا	چېرې موسی موعاز پوښه ته له مه ولا
(إني أحبک یا معاذ فقل)	ته مه هاتووه له سره دا بې (کل)
ته ر تا سره برپا وه ها ته واوه	ته نا نایسه و نه له و ناوه
(قلما کان خلؤ المسلسل	عن ضعف من حیث وصف التسلسل)
شیر ته و شیره یه (أفضل وأمثل)	به عیلمی چېرې (مسلسل)

٢٨- باسی فہرموودہی سربار و فہرموودہی سرباوه

(مَعْرِفَةُ نَاسِخِ الْحَدِيثِ وَمَنْسُوخِهِ)^(١)

٢٨- بابی نہ سخ بایکی بہ قیمة تہ لہ دیندا، ربواہت کراوہ لہ حوزہ یفہوہ - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - .
جاری پرساری لئی کرا لہ حوکمیکی شرعی ئو ویش فہرمووی یہ کئی جواب ئہ داتہوہ کہ
(ناسخ) لہ (مہ نسوخ) جیا بکاتہوہ، جا وتیان: کئی ہہ یہ ئہوہ بزانی، فہرمووی: عومہری
کورپی خہ تتاب - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - .

وہ ئیمامی شافعی لہم عیلمہ دا دہستیکی بالائی بووہ، ئہ گپرنہوہ کاتئی (ابن دارۃ)
لہ میسرہوہ گہراپہوہ بؤ بہ غذا و چاوی کہوت بہ ئہ حمہ دی کورپی حہنہل پئی وت:
کتیبہکانی شافعییت نووسیوہ تہوہ؟ وتی: نہ، فہرمووی: قصورت کردوہ دہربارہی
خوت، ئیمہ نہ ماتوانی (مُجَمَّل) لہ (مفسر) جیا بکہینہوہ و (ناسخ) لہ (مہ نسوخ) ہہ تا
بووین بہ ئاشنای ئیمامی شافعی - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - . وہ گہلئی لہ موحدہ دیسہکان بازئی حہ دیسیان
بہ (ناسخ) بؤ بہ عزئی داناوہ، لہ سہر نہ زانین بؤ مہ عنای (نسخ) و شرووتی.

وہ گہلئی تہ عریف کراوہ بؤ (نسخ)، بہ لام ئہوہی جوانہ و جامع و مانیعہ ئہ مہ یہ
بلیت: (نسخ) ئہوہ یہ کہ خاوہن شرع حوکمیکی سابقی خوئی بہ حوکمیکی لاحیقی خوئی
لا بیا، وہ مہ بہ س لہ رپہ فعی حوکمی خودا رپہ فعی (تعلق) و پہ یوہندی حوکمہ کہ یہ، ئہ گہرنا
حوکم (خطاب اللہ) یہ و (خطاب اللہ) قہ دیمہ و رپہ فعی نابئی، جا کاتئی تہ عریفی نہ سخت
زانی ئہ زانی کہ ہاتنی حوکمی خودا بہ سہر ئیباحہی ئہ سلئی و بہ رائتہ تی ئہ سلپیہ دا نہ سخ
نیہ بہ لکو (تأسیس) و دامہ زرانندی حوکمی شرعہ، چونکی ئہ و ئیباحہ ئہ سلپیہ کہ بہ م

١. بؤ زیاتر ناسین و زانینی ئہم باسہ تہ ماشای ئہم سہرچاوانہ بکہ: (معرفة علوم الحديث: ٨٥ - ٨٨، وجامع
الأصول ١/ ١٤٥ - ١٥٢، والإرشاد ٢/ ٥٥٩ - ٥٦٥، والتقريب: ١٥٧ - ١٥٨، واختصار علوم الحديث: ١٦٩ - ١٧٠،
والشذ الفياخ ٢/ ٤٦٠ - ٤٦٦، والمقنع ٢/ ٤٥٠ - ٤٦٨، شرح التبصرة والتذكرة ٢/ ٤١٤، نزہة النظر: ١٠٥ - ١٠٦،
وطبعة عتر: ٣٩، وفتح المغیث ٣/ ٥٩ - ٦٦، وتدريب الراوي ٢/ ١٨٩ - ١٩٢، وشرح السيوطي عَلَى ألفية العراقي:
١٦١، وفتح الباقي ٢/ ٢٨٩ - ٢٩٥، و توضیح الأفكار ٢/ ٤١٦ - ٤١٩، و قال الحافظ العراقي في شرح التبصرة
والتذكرة ٢/ ٤١٤: «النسخ يطلق لغة عَلَى الإزالة، وعلى التحويل، و أما نسخ الأحكام الشرعية، وهو المحدود هنا
فهو عبارة عن رفع الشارع حكماً من أحكامه سابقاً، بحكم من أحكامه لاحقاً»، ثُمَّ شرع في شرح هذا التعريف،
فراجعہ. وانظر عن معاني النسخ اللغوية: الصحاح ١/ ٤٣٣، وتاج العروس ٧/ ٣٥٥).

حوکمه شهرعیه لانه چې خوی حوکمی شهرعی نییه به لکو عیاره ته له پاکي و به رانه تی
 ذیمه، وه نه مه حوکمی شهرعی نییه به لکو نه مړیکي عه قلییه. هه روا به یانی حوکمی
 (مُجَمَّل) نه سخ نییه بُو نه و حوکمه موجه له، چونکي نه و حوکمه موجه له لا نه چووه،
 نه وه نده هه یه رووناك بووه ته وه به هوی به یانه که وه. هه روا نه مانی حوکمی وجووبی شورینی
 پی له ده ستونیزې ئینسانی پی پراودا نه سخ نییه به لکو مه حلی حوکمه که نه ماوه، وه
 نه مانی نه حکام له سر مردوو نه سخ نییه، چونکه موکه للاف نه ماوه، وه ته خسیسی عام
 به به عزې نه فراده وه نه سخ نییه بُو حوکمی نه و عاممه به لکو به یانی موراده له و عاممه
 (کانه) خودا فرموویه تی: مه به ستم له م له فزه عاممه نه و ژماره یه له نه فراده کانی نه ک
 هه موویان، هه روا عامی که موراد له و تاقه فرديکی تاییه تی بی، چونکي زور ته تبق
 نه کراوه له سر هه موو نه فراده کان تا تو بلیت: نه و حوکمه لاچووه، به لکو هه ر له نه ساسدا
 به قه سدی نه و بازه نه فراده وارید بووه، هه روا ته قییدی موته ق نه سخ نییه، واته نه گهر
 نه مر بکری به نازادکردنی به نده یه که به بی قه یدو شهرت، وه له وینه ی نه و حوکم بکری
 به نازادکردنی به نده یه که له گهل بازه سیفه تی، وه کو ئیسلام یا سه لامه ت له عیب، نه مه
 نه سخ نییه بُو حوکمی موته قه که به لکو وه کو به یانی موراده له (مُجَمَّل) ښک.

جا نه سخ به چهند شت ده رنه که وې:

یه که م: به یانی حه زره ت صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم و کو نه وه که فرموویه تی: (کنت تَهَيِّتُکُمْ عَنْ
 زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَرَزُوْهَا، وَتَهَيِّتُکُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَصْحَابِ فَوْقَ ثَلَاثٍ، فَأَمْسِكُوا مَا بَدَا لَكُمْ، وَكُنْتَ
 وَتَهَيِّتُکُمْ عَنْ الظُّرُوفِ. الحديث) ^(۱)، ئیسته له م به یاناتی حه زره ته وه صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم دیاری نه دا
 که زیاره تی گورستانه کان دروسته، وه نه م فرمووده ناسیخه بُو حوکمی سابق.

دووه م: به فرمووده ی سه حابی وه کو نه وه یه یه کی له وان بفهرمویت: (كَانَ آخِرَ
 الْأَمْرِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم تَرَكَ الْوُضُوءَ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ) ^(۲)، نه بو داوود و نه سائی
 ریوایه تیان کردوه له سر وه ختی ساییقا نه گهر خاوه ن ده ستونیزې گوشتی برزاوی

۱. صحیح مسلم ۶۵ / ۳ (۹۷۷) و ۸۲ / ۶ (۱۹۷۷) (۳۷) و ۹۸ / ۶ (۹۷۷) (۶۳).

۲. سنن النسائي ۱۰۸ / ۱، وأخرجه أبو داود (۱۹۲)، وابن خزيمة (۴۳).

بخوار دایه به و عه مه له ده ستونیزه که ی ئه شکا، به لام له پاشان ئه و حوکمه نه سخ کرایه وه به فه رمووده ی سه حابی که (جابر) بوو - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - یا وه کو فه رمووده ی (أبي ابن کعب رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ: كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ ثُمَّ نَهِيَ عَنْهُ - «ثم أمر بالغسل»)، رواه ابو داود والترمذي، وَ صَحَّحَهُ (١).

وه ئه هلی (أصول) له م مه وزووعدها به شهرتیا ن گرتووه ئه و سه حابییه ته سړیخ بکا به دواکه وتنی ئه م حوکمه موخالیفه، ئه گهرنا قابیله به ئیجتهادی خوی بی، به لام که فه رمووی وه زعی دوابی وا بوو ئه و گومانه نامینئ.

سینه م: ئه مه یه که به تاریخ ده ربکه وئ ئه م حوکمه پاش ئه و حوکمه که وتووه، وه کو ه دیسی شه ددادی کوری ئه وس به مه رفووعی: (أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمُخْجُومُ - رواه أبو داود والنسائي) (٢)، ئیمامی شافعی - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - فه رموویه تی: ئه و ه دیسه مه نسووخه به ه دیسی: (ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْتَجَمَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ صَائِمٌ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ) (٣)، ئیسته (ابن عباس) په فیقی ه زره ت بووه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ئیحرامه وه له سه فه ری (حجة الوداع) دا، له سالی ده ی هجریدا، وه له بازی ریگه ی ه دیسی شه ددادی کوری ئه وس ده رئه که وئ که ئه وه له سالی هه شتدا بووه له کاتی فه تحی مه که که دا.

چواره م: ئه وه یه که ئه و نه سخه به ئیجماع ثابت بووبی، وه کو ه دیسی کوشتنی ئینسانی شه رابخوړ له جاری چواره مدا، ئه م ه دیسه ئه بوداود و ترمزی رپوایه تیا ن کردووه له موعاویه وه - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ - : «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ» (٤)،

١. جامع الترمذي (١١٠)، وأخرجه الشافعي ٣٥ / ١ و ٣٦، وأحمد ١١٥ / ٥ و ١١٦، والدارمي (٧٦٥) و (٧٦٦)، وابن ماجه (٦٠٩)، وابن خزيمة (٢٢٥) و (٢٢٦)، وابن الجارود (٩١)، والطحاوي ٧ / ١، وابن حبان (١١٧٣) و (١١٧٩)، والطبراني في الكبير (٥٣٨)، والدارقطني، ١٢٦ / ١، والبيهقي ١٦٥ / ١.

٢. أخرجه أحمد ١٢٣ / ٤ و ١٢٤، والدارمي (١٧٣٧)، وأبو داود (٢٣٦٨) و (٢٣٦٩)، وابن ماجه (١٦٨١)، والنسائي في الكبرى (٣١٢٨) و (٣١٥٥).

٣. أخرجه الشافعي ٢٥٥ / ١، والطالسي (٢٧٠٠)، وعبد الرزاق (٧٥٤١)، والحميدي (٥٠١)، وعلي بن الجعد (١٠٤)، وابن أبي شبة ٥١ / ٣، وأحمد ٢١٥ / ١ و ٢٢٢، وأبو داود (٢٣٧٣)، والترمذي (٧٧٧)، وأبو يعلى (٢٤٧١)، والطحاوي ١٠١ / ٢، والطبراني (١٢١٣٧)، والدارقطني ٢٣٩ / ٢، والبيهقي ٣٦٣ / ٤. بروانه: التعليق على جامع الترمذي ١٣٩ / ٢.

٤. قال الحاكم: هذا حديث صحيح على شرط مسلم، ولم يخرجاه، وافقه الذهبي. قلنا: حديث الحاكم صحيح

ئیمامی نه وه وی له شه رحی موسلیما ئەلئی: ئیجماع له سه ر داردان له شه راب خۆر نه سخی هه دیسی کوشتنی کردوو له جاری چواره مدا، هه رچه ند (ابن حزم) موخالیفه له وه قه زییه دا چونکی خیلافی کۆمه لێ زاهیرییه نابێ به (قادح و مانع) بۆ ئیجماعی دامه زراو، وه مه علوو مه که ئیجماع له سه ر حوکمی بێ (مستند) نابێ. وه له واقعیدا ئەو هه دیسی کوشتنی شه رابخۆره نه سخ بووه ته وه به هه دیسیکی تر که هه ر (جابر) رپوایه تی کردوو به رپوایه تی ترمزی له موحه ممه دی کوری ئیسحاق له (مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ) له جابیره وه - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - : ((إِنَّ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ)) ، قَالَ: ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذَلِكَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الرَّابِعَةِ فَضَرَبَهُ وَلَمْ يَقْتُلْهُ^(۱)، هه روا زوهری رپوایه تی کردوو له (قَبِيصَةُ بْنُ ذُوَيْبٍ) له هه زره ته وه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وینه ی ئەم هه دیسه (قال: فَرَفَعَ الْقَتْلُ، وَكَانَتْ رُخْصَةً).

وه ئەمه يش بزانی که ئیجماع نه سخ ناکاته وه، به لکو ده لاله ت ئەکا له سه ر وجوودی ناسیخ له و شوینه دا.

❖ لغيره، لأن في إسناده محمد بن مسلمة - وهو ابن الوليد أبو جعفر الواسطي الطيالسي - قال الخطيب في «تاريخ بغداد» ۳/ ۳۰۵: في حديثه مناكير بأسانيد واضحة إلا أن الحاكم ذكر أنه سمع الدارقطني يقول: لا بأس به. ثم قال الخطيب: رأيت هبة الله بن الحسن الطبري (وهو أبو القاسم اللالكائي) يضعفه، وسمعت الحسن بن محمد الخلا يقول: ضعيف جداً، وذكره الهيثمي في «المجمع» ۶/ ۲۷۷-۲۷۸، وقال: رواه الطبراني، وفيه عبد الله بن عتبة بن عروة بن مسعود الثقفي، ولم أعرفه، وبقية رجاله ثقات، قلنا: فاته أن ينسبه لأحمدوله شاهد من حديث أبي هريرة، سلف برقم (۷۷۶۲) بلفظ: «من شرب الخمر فاجلدوه، ثم إذا شرب فاجلدوه، ثم إذا شرب فاجلدوه، ثم إذا شرب في الرابعة فاقتلوه». وإسناده صحيح على شرط مسلم. برواه: مُسْنَدُ الْإِمَامِ أَحْمَد بن حنبل المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون، ۳۲/ ۲۱۲، فهرمووده ی ژماره (۱۹۴۶۱).

۱. سنن الترمذي، مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ سَوْرَةَ بْنِ مُوسَى بْنِ الضَّحَّاك، الترمذي، أبو عيسى (المتوفى: ۲۷۹هـ)، تحقيق وتعليق: أحمد محمد شاكر (ج ۱، ۲)، و محمد فؤاد عبد الباقي (ج ۳)، و إبراهيم عطوة عوض المدرس في الأزهر الشريف (ج ۴، ۵)، الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي - مصر، الطبعة الثانية، ۱۳۹۵ هـ - ۱۹۷۵ م، ۴/ ۸، فهرمووده ی ژماره (۱۴۴۴).

(النسخ في الحديث الشريف)

نهسخ له دينا ههيه به پاسی نهسخ له دينا که دانراوه
 نهسخ له دينا ههيه به پاسی نهسخ له دينا که دانراوه
 بهفعی حوکمیکه له لای خوداوه بهفعی حوکمیکه له لای خوداوه
 مه بهس له بهفعی حوکمی خودایی مه بهس له بهفعی حوکمی خودایی
 وا ده رچوو بهفعی ئیاحه ی نه سلی وا ده رچوو بهفعی ئیاحه ی نه سلی
 ده رچوو به یانی (مُجَمَّل) له نه حکام ده رچوو به یانی (مُجَمَّل) له نه حکام
 ده رچوو بهفعی غوسل بۆ نه وده ست وپی ده رچوو بهفعی غوسل بۆ نه وده ست وپی
 ده رچوو بهفعی حوکم له شه خسی مردوو ده رچوو بهفعی حوکم له شه خسی مردوو
 هه م ده رچوو (تقیید) بۆ حوکمی مو تله ق هه م ده رچوو (تقیید) بۆ حوکمی مو تله ق
 ههروه ها عامی له نه سلا خاصه ههروه ها عامی له نه سلا خاصه
 نه م نه سخه زۆره له ناو قورئانا نه م نه سخه زۆره له ناو قورئانا
 به وینه ی نه سخی حوکمی زیاره ت به وینه ی نه سخی حوکمی زیاره ت
 یا ته رکمی ده ستوێژ له (ما مس النار) یا ته رکمی ده ستوێژ له (ما مس النار)
 وه کوحه ددی قه تل له بۆ شه راب خۆر وه کوحه ددی قه تل له بۆ شه راب خۆر
 نه سخ نه زانین به گه لی ده لیل نه سخ نه زانین به گه لی ده لیل
 دووهم فه رمووده ی سه حابی که ریم دووهم فه رمووده ی سه حابی که ریم
 سنیه م به تاریخ بۆت ده رنه که وی سنیه م به تاریخ بۆت ده رنه که وی
 چواره م به ئیجماع له سه ر حوکمی نه و چواره م به ئیجماع له سه ر حوکمی نه و

٢٩- باسې فهرموودهې (المصحف)

(مَعْرِفَةُ الْمُصْحَفِ مِنْ أَسَانِيدِ الْأَحَادِيثِ وَمُتُونِهَا)^(١)

بزانه خه به رداربوون له ته سحيفي هډيسې پيرؤز سيفه تي موچه دديسه زاناکانه،
 ئيمامي داره توقني يه کي بووه له وان و کتيبي نافيي داناو له باسې ته سحيفي هډيسدا.
 جا فهرموويانه: ته سحيف يا وا له مه تي هډيسدا، وه ياخود وا له ئيسنادي هډيسدا،
 ميسالي ته سحيف له مه تندا ئه وه هډيسه يه که (ابن لهيعة) رپوايه تي کردووه له کيتابي
 موساي (ابن عتبة) هوه، به ئيسنادي ئه وه له زهيدى کوري سابه وه - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - : (أَنَّ رَسُولَ
 اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اخْتَجَمَ فِي الْمَسْجِدِ)^(٢)، ياني رپوايه تي له فزي (اخْتَجَمَ)
 ي، به ميم کردووه، واته که له شاخي گرت له مرگه وتدا (مع أنه) پاسته که ي له فزي
 (اخْتَجَرَ) هيه، به (پړئ)، ياني: شويينيکي بو خوي ديارى کرد، وه له واقيدا شويينيکي بو
 خوي جيا کرده وه به ه سير بو ئه وه شه ونويثي تيا بکا، وه (ابن لهيعة) له به رته وه ئه م
 هډيسه ي له کتيب وه رگرتووه و نه ييستووه له ئه هلي هډيس حرفي ربي گوريوه به
 ميم و له باتي (اخْتَجَرَ) وتوويه تي (اخْتَجَمَ).

وه ميسالي ته سحيف له ئيسناددا وه کو هډيسې (شعبة) له (العوام بن مرام) له

١. بو زياتر ناسين و زاني ئه م باسه ته ماشاي ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ١٤٦ - ١٥٢،
 والإرشاد ٥٦٦ / ٢ - ٥٧٠ والتقريب: ١٥٨ - ١٥٩، واختصار علوم الحديث: ١٧٠ - ١٧٤، والشذا الفياح ٤٦٧ / ٢ -
 ٤٧٠، والمقنع ٤٦٩ / ٢ - ٤٧٩، وشرح التبصرة والتذكرة ٤٢٢ / ٢ - ٤٣١، وَ نزهة النظر: ١٢٧ - ١٢٨، وطبعة عتر:
 ٤٩، وفتح المغيث ٦٧ / ٣ - ٧٤، وتدريب الراوي ١٩٣ / ٢ - ١٩٥، وشرح السيوطي عَلَى ألفية العراقي: ١٥٦، وفتح
 الباقي ٢ / ٢٩٥، ٣٠١، وتوضيح الأفكار ٤١٩ / ٢ - ٤٢٢، وظفر الأمانى: ٢٨٢ - ٢٨٧، وَ لَا بُدَّ من الإشارة إلى أن
 المتقدمين - ومنهم ابن الصلاح، ومتابعوه - كانوا يطلقون المصحف والمحرف جميعاً عَلَى شيء واحد، ولكن
 الحافظ ابن حجر جعلهما شيئين وخالف بينهما، وقد جرى عَلَى اصطلاحه السيوطي. قال ابن حجر في النزهة:
 ١٢٧: «إن كانت المخالفة بتغيير حرف أو حروف مع بقاء صورة الخط في السياق فإن كان ذَلِكَ بالنسبة إلى
 النُقْط فالْمَصْحَف، وإن كان بالنسبة إلى الشَّكْلِ فالْمَحْرَف». بروانه: تدريب الراوي ٢ / ١٩٥، وألفية السيوطي:
 ٢٠٣، وَ توضيح الأفكار ٢ / ٤١٩ مع حاشية مُحيي الدين عبد الحميد.

٢. أخرجه البخاري ٨ / ٣٤ (٦١١٣)، ومسلم ٢ / ١٨٨ (٧٨١). وأخرجه البخاري أيضاً ١ / ١٨٦، (٧٣١)، و ٩ / ١١٧
 (٧٢٩٠)، ومسلم ٢ / ١٨٨ بلفظ: «اتَّخَذَ حُجْرَةً».

ئەبو عوسمانى نەھدىيەوہ لە عوسمانى كورپى عەففان كە فەرموويەتى: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَتُؤَدَّنَ الْحَقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا. الْحَدِيثُ)^(١)، ئەم ھەدىسە يەحيای كورپى موعین تەسحيفى تیندا کردووہ و (مراجم)ى، بە ڕێى بى نۆختە و جيمى نۆختەدار گۆرپويەتى بە (مزاحم) بە زێى نۆختەدار و حىى بى نۆختە!

وہ بە ئىعتباريکى تر تەقسيمي تەسحيف ئەکړئ بۆ (تَصْحِيفُ الْبَصَرِ وَ تَصْحِيفُ السَّمْعِ)، ميسالى يەکەم کە چاو بە ھەلەدا چووبى وەکو ھەدىسى (ابنُ لَهْيَعَةَ) کە لەفزی (مراجم)ى، گۆرپى بە (مزاحم) لەبەر چاودا، وە ميسالى دووہم وەکو ھەدىسى (عاصِمِ الْأَخْوَلِ) کە بازى موھەددیس ڕيوايەتى کردووہ بە عيبارەتى: (عَنْ وَاصِلِ الْأَخْذَبِ) لە باتى: (عَنْ عَاصِمِ الْأَخْوَلِ) ئەمە لەوانە نيبە کە چاو بە ھەلەدا ڕوا تيندا، بە لکو گوێچکە بە ھەلەدا چووہ تيندا.

وہ بە ئىعتباريکى تر تەقسيم ئەکړئ بۆ لای تەسحيفى لەفز وەکو ڕابووړا، وە تەسحيفى (فِي الْمَعْنَى) وەکو ئەو کە ئەبو موسای عەنەزى ڕۆژى وتوويەتى بە کۆمەلنى لە ڕەفيقەکانى: (نَحْنُ قَوْمٌ لَنَا شَرَفٌ، نَحْنُ مِنْ عَنَزَةٍ، قَدْ صَلَّى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَيْنَا)، مەبەستى ئەو ھەدىسە بووہ کە ئەلنى: (أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَلَّى إِلَى عَنَزَةٍ)^(٢)، وە مەبەست لە (عَنَزَةٍ) داريکى کورت بووہ ھەزەرە لە حاسى سوجدەگاکەيدا دايچە قاندووہ بۆ ئەو ھەلە ھاتوچۆ نەکەن لەبەردەميا لە کاتى نوێژکردندا، وە ئەبو موسا وەحالى بووہ کە مەبەس قەبيلەى (عَنَزَةٍ)یە، وە ئەو ھەدىسەى کردووہ بە شەرەف بۆ خويان کە ھەزەرە لە نوێژدا ڕووى کردووہ لە قەبيلەى (عَنَزَةٍ) وە ئەو قەبيلەى بە قەبيلە داناوہ.

باسى (تَصْحِيفِ)ى، ھەدىس

تەسحيف تەغيىرى مەتنە يائىسناد لەبۆ ھەدىسى (سيد العباد)
بە تەقسيمي تر تەسحيفى ھەبەر تەسحيفى سەمە و تەسحيفى بە ھەر

١. أخرجه الدارقطني في العلل ٣/ ٦٤ - ٦٥ س ٢٨٧، وَ فِي الْمُؤْتَلَفِ وَالْمُخْتَلَفِ ٣/ ٢٠٧٨ - ٢٠٧٩.

٢. هذه إشارة إلى حديث ورد عن جماعة من الصحابة. انظر مثلاً: مسند أحمد ٤/ ٣٠٨، وصحيح البخاري ٢/

٢٥ (٩٧٣)، و صحيح مسلم ٢/ ٥٥ (٥٠١) (٢٤٦)، وابن ماجه (١٣٠٤)، برواؤه: الصحاح ٣/ ٨٨٧، والتاج ١٥/ ٢٤٧.

يه كه م هه له بوون بو گوني شنه وا دوو هه له بوون بو چاوي بينا
ته قسيم ټكي تر بو ته سحيف وايه يا له بو له فزه يا بو مه عنايه

۳۰- باسي (المُحْكَم وَ مُخْتَلَف الْحَدِيث) ^(۱)

بزائن له فزي (مُخْتَلَف الْحَدِيث) به فه تحه ي لام مه سده ري ميمي مه زيد و فيهييه له بابي (افتعال) ياني (اختلاف) ي، دوو هه ديس، وه به كه سره ي لام له ټيزافه ي سيفه ته بو لاي مه وسووف، ياني دوو هه ديسي وه ها كه له مه عنادا موته نافي ر بن و نه كه ونه يه ك. وه مه به س ليره دا باسي چاره كړدني ټو دوو هه ديسان هه كه به زاهير مه عناكانيان ناكه ونه يه ك، جا ټم (مُخْتَلَف الْحَدِيث) ه، دوو قيسمه:

يه كه ميان قابيله بو جه مع له به يني ټو دوو هه ديسه دا به ته وجيهي هه ري كه كي له وانه بو ټيعتياري ټكي (مغاير) بو ټو ويريان، وه كو هه ديسي: (لَا عَدَوِي وَلَا طَيْرَةً) ^(۲) له گه ل هه ديسي: (لَا يُورِدُ مُفْرَضٌ عَلَى مُصَحِّحٍ) ^(۳)، وه هه ديسي: (فِرٌّ مِنَ الْمَجْذُومِ فِرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ) ^(۴)، وه جه معي ټه مانه به وه ټه بي كه نه فيي سيرا به تي نه خو شين له يه كي كه وه بو يه كي تر حه مل بكرئ له سر ته ټيري ته بيعه ت، واته: به بي ټيراده و خواستي خوداي ته عالا هيچ نه خو شيني لانا دا له گيانلبه ري كه وه بو گيانلبه ري ټكي تر وه ته بيعه تي نه خو ش

۱. بو زياتر ناسين و زانيني ټم باسه ته ماشاي ټم سه رچا وانه بكه: (معرفه علوم الحديث: ۱۲۲ - ۱۲۸، وإرشاد طلاب الحقائق ۲/ ۵۷۱ - ۵۷۵ والتقريب: ۱۵۹ - ۱۶۱، واختصار علوم الحديث: ۱۷۴ - ۱۷۵، والشذا الفياح ۲/ ۴۷۱ - ۴۷۶، والمقنع ۲/ ۴۸۰ - ۴۸۲، وفتح المغي ۳/ ۷۵ - ۷۸، وتدريب الراوي ۲/ ۱۹۶ - ۲۰۲، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۲۳ - ۴۲۶).

۲. أخرجه البخاري ۷/ ۱۷۹ (۵۷۷۲)، ومسلم ۷/ ۳۱ (۲۲۲۰) (۱۰۲). والطيرة - بكسر الطاء وفتح الياء وقد تسكن - هي التشاؤم بالشيء، وكان ذلك يصدّهم عن مقاصدهم، ففاه الشرع وأبطله ونهى عنه، وأخبر أنه ليس له تأثير في جلب نفع أو دفع ضرر. (النهاية ۳/ ۱۵۲).

۳. أخرجه البخاري ۷/ ۱۷۹ (۵۷۷۱)، ومسلم ۷/ ۳۱ (۲۲۲۱) من حديث أبي هريرة.

۴. أخرجه البخاري ۷/ ۱۶۴ (۵۷۰۷)، الجذام: مرض وخيم ربما انتهى إلى تقطع أطراف اليد وسقوطها عن تقرح، ويفسد مزاج الأعضاء وهيأتها. متن اللغة ۱/ ۴۹۶.

و نه خویشینه که موجب نییه بوئه و سیراته یه ئه گهرچی گهلئ جاران به عاده ت ئه و سیراته یه هه یه. هه روه ها (طیره و تشاؤم) به و شتانه که عه رب کردوویانه به عه لامه تی زیانلیکه وتن له زه مانی جاهیلییه تدا بیئ ئه سل و بیئ ئه ساسه، وه ئه و شتانه ته ئیریان نه بووه و نابئ له زیانگه یاندندا (بالذات) مه گهر به ئیراده ی خودای ته عالا.

وه ئه ماما حه دیسی: (لا یُورِدُ مُفَرِّضٌ عَلَى مُصِیْحٍ)، وه حه دیسی: (فَرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ) ئه وه حه مل ئه کرئین له سه ر عاده ت و واقع بوونی زیان به غالب، له به رئه وه گهلئ جار حه یوان له نزیکه حه یوانی نه خوشه وه نه خووش که وتوووه و ئینسان له نزیکه ئینسانی گوله وه گول بووه - والعیاذ بالله - وه مه بنی نییه له سه ر ته ئیری ته بیعه ت.

وه قیسمی دووهم له (مُختلف الحديث) قابیلی جه مع نییه، وه ئه و دوو حه دیسه موخته له فه به ته ئویل یه ک ناکه ون، جا له م قیسمه دا ئه گهر یه کئ له وان تاریخی له پاش ئه وی تر یانه وه بوو ئه وه دواکه وتوووه که ناسیخی پئشکه وتوووه که یه وه کو حه دیسی: (إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ) که له مه وپئش باسمان کرد، ئه مه مه نسووخه به حه دیسی: «إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شَعْبَيْهَا الْأَرْبَعِ، ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجَبَ الْغَسْلُ»^(۱)، وه ئه گهر ئه م دواکه وتنه مه علووم نه بوو ئه وه پئویسته که ته رجیحی یه کئ له وانه بدرئ به سه ر ئه وی تر دا به موره ججیحی له (مرجحات) ئه گهر نا (توقف) ئه که ین له عه مه ل کردن به و حه دیسانه موته قه ن.

(مُختلف الحديث)

کاتن ده رکت کرد دوو حه دیسی وا	مونافی یه ک بن له هوی مه عنادا
ئه گهر جه معیان ئه کرا به ته ئویل	پئویسته بیکه ی (علیه التعویل)
ئه نایا به نه سخ یاخوبه ته رجیح	یه کئکیان بگرو و ئه وی تر ته سربح

٣١- باسې زياده له سه نه دې په يوه ستدا

(مَعْرِفَةُ الْمَزِيدِ فِي مُتَّصِلِ الْأَسَانِيدِ)^(١)

ويښه ي ئه و حه ديسه رپوايه ت كراوه له (عبد الله بن المبارك) له سوفيان له (عبد الرحمن بن يزيد بن جابر) ته لي: (عن عبد الله بن المبارك، قال: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ سَمِعْتُ أَبَا إِدْرِيسَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا مَرْثِدَ الْغَنَوِيَّ، يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَقُولُ: «لَا تَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ وَلَا تَصَلُّوا إِلَيْهَا» فَذَكَرْتُ سُفْيَانَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ زِيَادَةً وَوَهْمًا، وَهَكَذَا ذَكَرَ أَبِي إِدْرِيسَ: أَمَّا الْوَهْمُ فِي ذِكْرِ سُفْيَانَ فَمِمَّنْ دُونَ ابْنِ الْمُبَارَكِ، لِأَنَّ جَمَاعَةً نَقَّاتٍ رَوَوْهُ عَنْ ابْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ ابْنِ جَابِرٍ نَفْسِهِ^(٢)، ثَبَتَهُ وَهْمٌ وَخِطَا لَهُ تَأْوِيلُ دُنَى سَوْفِيَانْدَا ئه وه له (ابن مبارك) وه، نيبه به لكو خه تا له خوار (ابن مبارك) وه وه، له به رته وه كومه لي باوه رپيكر او رپوايه تيان كرووه له (ابن مبارك) له (ابن جابر) وه، (بالذات)، وه ئه مما زيكرى ئه بو ئيدريس ئه وه (ابن مبارك) خو ي نيسبه تي وه همي لي دراوه، چونكي كومه لي رپوايه تيان كرووه له (ابن جابر) وه، و ناوي ئه بو ئيدريسيان نه بردووه له به يني (بسر و وائلة) دا، جا له م باسه دا (ابن الصلاح) فه رموويه تي: ئه گهر ئه و ئيسنده كه راوييه زياده كه ي تيدا نيبه به له فري (عن) رپوايه ته كه ي تيدا كراوه ئه وه لايه قه حوكم بكرى به وه كه مورسه له و به موعه للهل دابنري به هو ي ئه و ئيسنده وه كه ئه و زياده يه تيدا هيه وه. ئه گهر ته سريخ به سه ماعى تيدا يه يا به ئيخبار ئه وه ئيحتيمالي هيه راوي ئه و حه ديسه ي

١. بؤ زياتر ناسين و زانيني ئه م باسه ته ماشاي ئه م سه رچاوانه بكه: (الإرشاد ٢/ ٥٧٦ - ٥٨٠، والتقريب: ١٦١ - ١٦٢، واختصار علوم الحديث: ١٧٦ - ١٧٧، والشذا الفياح ٢/ ٤٧٧ - ٤٧٨، والمقنع ٢/ ٤٨٣ - ٤٨٦، وشرح التبصرة والتذكرة ٢/ ٤٤٠، وفتح المغيث ٣/ ٧٩ - ٨٢، وتدريب الراوي ٢/ ٢٠٣ - ٢٠٤، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ١٧٠، وفتح الباقي ٢/ ٣٠٦ - ٣١٠، وتوضيح الأفكار ٢/ ٦٤ - ٦٧، قال ابن كثير: هو أن يزيد راو في الإسناد رجلاً لم يذكره غيره. وقال ابن حجر: هو ما كانت المخالفة فيه بزيادة راو في أثناء الإسناد، ومن لم يزدنا أنقن ممن زادها. قال: وشرطه أن يقع التصريح بالسماع في موضع الزيادة، وإلا فمتى كان معنعناً مثلاً - ترجحت الزيادة. انظر: اختصار علوم الحديث ٢/ ٤٨٥، ونزهة النظر: ١٢٦).

٢. الطرق والروايات مفصلة في شرح التبصرة، ٢/ ٤٤٤ - ٤٤٦.

بیستی له که سیکه وه که ریوایه تی کردووه له م که سه زیادکراوه، وه جاریکی تر هه ر له و که سه زیادکراوه ی بیستی نه فسی خوی، که وایی هه ل ئه گری که (بسر) له و حه دیسه دا بیستی له ئه بو ئیدریس و ئه بو ئیدریس له وائيله وه و له پاشان جاریکی تر گه یشتی به وائيله و حه دیسه که ی بیستی لییه وه و شتی بووه به ئاشکرا له غیری ئه م مادده دا (اللهم مه گه ر قهرینه یی بی له سهر (تحقق)ی، ئه و وه همه که ده عوا کراوه.

باسی زیاده له ئیسنادی حه دیسه دا

له موهمماته زانستی (مزید) له موته سیلی پرشته ی ئه سانید
واته ئیسنادی که موته سیل بوو عیلمیش به پرشته ی سه نه د حاصل بوو
که سه نه دی تر هاته ئه و بهینه (حاذق) ئه زانی (مزید العین) -
به ئن له م باسا پتویسته ته فسیل چونکی تیا هیه نه وعی له ته حصیل

۳۲- (باسی مورسه لی خه فی بهره لاکراوی شاراوه)^(۱)

ناسینی مورسه لی خه فی زور به سووده و ئه م عیلمه ده ست ئه که وئ به هو ی ئاگاداری له سهر (طریق)ی ریوایه تی ئه حادیس و ئه سانیدی موخته لیفه وه. وه ئه وه ی ناوبراوه لییره دا ئه وه یه که ئیرسالی تیدا ده رئه که وئ به هو ی ئه وه وه که بزانی ئه و پراوییه نه گه یشتوو به (مرو ی عنه) یا پپی گه یشتوو و به لام ریوایه تی لیوه نه کردوو، وه کو له و حه دیسه دا که ریوایه ت کراوه له (عَوَامِ بْنِ حَوْشَبٍ) له (عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُوْقَى، قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا قَالَ بِلَالٌ: قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ نَهَضَ وَكَبَّرَ»^(۲)، ریوایه ت کراوه له ئه حمه دی

۱. یۆ زیاتر ناسین و زانینی ئه م باسه ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (الكفاية في علم الرواية: ۵۴۶ ت - ۳۸۴ هـ)، والإرشاد ۲/ ۵۸۱ - ۵۸۳، التقریب: ۱۶۲، واختصار علوم الحديث: ۱۷۷ - ۱۷۸، والشذا الفیاح ۲/ ۴۷۹ - ۴۸۲، والمقنع ۲/ ۴۸۷ - ۴۸۹، ونزهة النظر ۱۰۹ - ۱۱۲، وطبعة عتر: ۴۳ - ۴۴، وفتح المغیث ۳/ ۷۹ - ۸۲، وتدريب الراوی ۲/ ۲۰۵ - ۲۰۶).

۲. أخرجه البزار ۱/ ۲۵۲ (كشف)، والبيهقي ۲/ ۲۲، وقال عقیبه: «وهذا لا يرويه إلا الحجاج بن فروخ، وكان يحيى بن معين يضعفه». بروانه: مجمع الزوائد ۲/ ۱۰۳.

كوړي حه نېه له وه فېرموويه تې: (عوام) نه گه يشتووه به ((ابن أبي أوفى)) وه له م مورسه له يه كه حوكم به ئيرساله كه ي ده رچووه به هوئ ته وه وه كه له ئيسنادى ترا شه خستى يا دوو شه خست زياد كراوه له و شوينه دا كه ئيديعاى ئيرساله كه ي تيا كراوه، ته و هه ديسه كه رابورد له باسى هه ديسى (منقطع) دا، له رپوايه تى (عبدالرزاق) له سوفيانه وه يه.

مورسه لى خه فى

له موهمماته براى (مستوفى)	زانينى حوكمى ئيرسالى خه فى
به ينى دوو راوى هاووه سرو زه مان	بيك نه گه يبين له ماوه ي ژيان
يا پيك گه يبين به لام بى سه ماع	به ته سادوف بى يا به (امتناع)
ياخو ده ركه وئ سه نعه تى ئيرسال	به رپوايه تى به ك يا دوو ريجال
له و شوينا ناوى ئيرسال براوه	ثبووتى ئيرسال ليرا ته واوه

٣٣- باسى (المؤتلف والمختلف)^(١)

ته و ناوانه كه له نووسيندا يه كن و له خوئيندنه وه دا موخاليفى يه كن ناوئه برين به (مؤتلف و مختلف) واته: هاوئولفه ت له نووسيندا و موخاليف له خوئيندنه وه دا. وه ئاگادارى به سهر ناوى ته و موحه دديسانه دا كه بهر ته م عينوانه ته كه ون زور موهممه و ده ستوورتيكى زابت نيه بو ته م بابه ته و خه به ردارى له سهر يان به سراوه به موتاله عه وه، بو ته وه به ته واوى زه بتى ناوه كان بكن و نه كه ونه ئيشتيباهه وه، وه له م باسه دا ته ئليفات زورن جاميعيان (اكمال) ه، كه كتيبى (ابو نصر ابن ماكولا) يه، به لئى چه ند ناوئ هه ن كه داخلن له زه بتدا و زه بتى ته وان له سهر دوو قيسمه:

١. بو زياتر ناسين و زانينى ته م باسه ته ماشاى ته م سهرچاوانه بكه: (الإرشاد ٢/ ٦٩٦ - ٧٢٩، والتقريب: ١٨٠ - ١٨٥، والاقتراح: ٣١٣ - ٣١٤، والمنهل الروي: ١٢١ - ١٢٧، والموقظة: ٩٢، واختصار علوم الحديث: ٢٢٣ - ٢٣٦، والشذا الفياح ٢/ ٦١٧ - ٦٦١، والمقنع ٢/ ٥٩٢ - ٦١٣، وشرح التبصرة ٣/ ١٣٣، ونزهة النظر: ١٧٦، وطبعة عتر: ٦٨، وفتح المغيث ٣/ ٢١١ - ٢٤٤، وتدريب الراوي ٢/ ٢٩٧ - ٣١٥، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢٢٢، وفتح الباقي ٣/ ١٢٣ - ١٢٧، وتوضيح الأفكار ٢/ ٤٨٧ - ٤٨٨، وظفر الأمانى: ٩٨ - ١٠٢).

زه بتی عام و زه بتی خاص، له به شی یه که مه: (سلام) به لامی (مشددة) وه (سلام) به لامی (مُحَفَف) ه، وه هرچی له م ناوه هه یه هه موو به لامی (مَشْدَدَة) ن، مه گهر پینج ناو: یه که م (سلام): باوکی عه بدوللای کوری سه لام ئیسرائیلی سه حابی. دووهم (سلام): باوکی موحه ممه دی کوری سه لامی بیکه ندی بوخاری ماموستای شینخی بوخاری.

سییه م (سلام): کوری (مُحَمَّدِ بْنِ نَاهِضِ الْمُقَدَّسِيِّ) که ئه بو تالیبی حافیز و ته به رانی ریوایه تی حه دیسیان لیوه کردووه.

چواره م (سلام): باپیری موحه ممه دی کوری عه بدولوه هابی کوری سه لام (الْمُتَكَلِّمِ الْجُبَّانِيِّ - أَبِي عَلِيِّ الْمُعْتَزَلِيِّ).

پینجه م: (سلام ابن ابی الحقیق): وه ئه لئی بازی که س ناوی تری زیاد کردووه عیاره ته له (سَلَامَ ابْنِ مَشْكَمٍ) که له زه مانی جاهیلیدا (خَمَار) بووه، به لام مه شهوور وایه لامی ئه م ناوه موشه دده ده.

وه له به شی (عُمار) به زه ممه ی عه ین و (عِمارة) به که سره ی عه ین، به لام (عِمارة) به که سره ی عه ین نییه (الا اَبی بن عُمارة) که سه حابی بووه، وه بازیکیش به زه ممه ی عه ین خویندوو یانه ته وه.

هه روا له به شی یه که مه (کریز) له سه ر وه زرنی (سعید)، وه (کُرَیز) له سه ر وه زرنی (زُبیر) وه (حزام) به زینی نوخته دار له قه بیله ی قوره یش و (حرام) به پیری بی نوخته له قه بیله ی ئه نسار، وه ئه بو عه لی کوری (بردان) ی، ئه لئی بیستوو مه له خه تیب ئه یوت: (الْعِشْرُونَ: بَصْرِيٌّ، وَالْعَبْسِيُّونَ: كُوفِيُّونَ، وَالْعَنْسِيُّونَ: شَامِيُّونَ) وه له م به شه یه چهند له فزی تر له کتییی (ابن الصلاح) دا، مه وجودن.

به شی دووهم: زه بتی ئه و ناوانه که وان له سه حیخی بوخاری و موسلیمدا یان وان له واندا له گه ل (موطأ) ی، ئیمامی مالیکدا، له و ناوانه یه (بشار) به بیی مه فتووچه له گه ل شینی نوخته دار باوکی (بندار محمد بن بشار) ئیتر باقی ئه وه ی که له سه حیحه یندا هه یه (سار) ه، به بیی دوو نوخته له ژیره وه و سینی بی نوخته له پاشیه وه. وه هرچی وا له

(صحيحين و موطأ) دا، له‌و ناوانه‌ له‌س‌ر سووره‌تی (بشر) ه، ئه‌وه‌ به‌ شینی مه‌نقووطه‌ و که‌سره‌ی بڼیه‌ ئیلا چوار ناو، ئه‌وانه‌ به‌ سینی بڼی نوخته‌ و بڼی یه‌ك نوخته‌ له‌ ژیره‌وه‌ به‌ مه‌ضموومی. ئه‌و که‌سانه‌یش (عبدالله بن بسر المازنی) له‌ ئه‌سحابه‌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وه‌ (بُسْرُ بَنُ سَعِيدٍ، وَبُسْرُ بَنُ عُبَيْدِ اللَّهِ الْخَضْرَمِيِّ، وَبُسْرُ ابْنِ مِخْجَنِ الدَّيْلِيِّ).

وه‌ ه‌هرچی‌ وا له‌ (صحيحين و موطأ) دا، له‌س‌ر سووره‌تی (بشر) ه، به‌ یڼی دوو نوخته‌دار له‌ ژیره‌وه‌ و له‌ ئه‌وه‌له‌وه‌ بڼی یه‌ك نوخته‌ و له‌ ئاخريه‌وه‌ پڼی بڼی نوخته‌یه‌، ئه‌وه‌ به‌ شینی نوخته‌دار و بڼی یه‌ك نوخته‌ی مه‌فتووحه‌ی ئیلا چوار نه‌بڼی، ئه‌وه‌ دوو ناویان به‌ زه‌ممه‌ی بڼی و فه‌تحي شینی سڼی نوختن له‌س‌ره‌وه‌، ئه‌وانه‌: (بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ الْعَدَوِيُّ، وَ بُشَيْرُ بْنُ يَسَارٍ) و سییه‌ میان (يُسَيْرُ بْنُ عَمْرِو) ه، به‌ یڼی دوو نوخته‌ی ژیر و له‌ ئه‌وه‌له‌وه‌ و سڼی مه‌فتووحه‌ی بڼی نوخته‌وه‌، وه‌ چواره‌ میان (قَطْنُ بْنُ نُسَيْرٍ) ه، به‌ نوونی مه‌ضموومه‌ له‌ ئه‌وه‌له‌وه‌ و سینی مه‌فتووحه‌ی بڼی نوخته‌ و بڼی ساکنه‌ له‌س‌ر وه‌زنی (زبیر).

وه‌ ه‌هرچی‌ له‌و کتیبانه‌دا له‌س‌ر سووره‌تی (یزید) ه، ئه‌وه‌ به‌ زیی نوخته‌داره‌ له‌ ئه‌وه‌له‌وه‌ به‌ یڼی دوو نوخته‌ی مه‌فتووحه‌ ئیلا سڼی ناو:

یه‌که‌م: (بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ) ئه‌وه‌ به‌ زه‌ممه‌ی بڼی یه‌ك نوخته‌یه‌ له‌ ئه‌وه‌له‌وه‌ و پڼی بڼی نوخته‌.

دووه‌م: (مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ بْنِ الْبُرَيْدِ) به‌ یڼی یه‌ك نوخته‌ی مه‌کسووره‌ و پڼی بڼی نوخته‌ی مه‌کسووره‌ و نوونی ساکینه‌ و دالی بڼی نوخته‌ له‌ ئاخريه‌وه‌، وه‌ (تلفظ) به‌م ناوه‌ ژور زه‌حمه‌ته‌. وه‌ سییه‌م: (عَلِيُّ بْنُ هَاشِمٍ بْنِ الْبَرِيدِ) ه، به‌ یڼی یه‌ك نوخته‌ی مه‌فتووحه‌ له‌ ئه‌وه‌له‌وه‌ و پڼی بڼی نوخته‌ی مه‌کسووره‌ و یڼی دوو نوخته‌ی ژیر.

وه‌ ه‌هر ناوی له‌س‌ر شپوه‌ی (براء) و له‌و کتیبانه‌دا یه‌ ئه‌وه‌ پټکه‌ی موخه‌فقه‌ ئیلا (أَبُو مَعْشَرٍ الْبَرَاءِ، وَ أَبُو الْعَالِيَةِ الْبَرَاءِ) ئه‌مانه‌ به‌ پڼی موشه‌دده‌دن.

وه‌ له‌ (صحيحين و موطأ) دا، ناوی (جاریه‌) به‌ جیمی نوخته‌دار نییه‌ ئیلا (جَارِيَةُ بْنُ قُدَامَةَ وَ يَزِيدَ بْنِ جَارِيَةَ) و غه‌یری ئه‌م دوو ناوانه‌ ه‌موو (حارثة‌)ن، به‌ حیی بڼی نوخته‌ و «ث» یی سڼی نوخته‌ له‌ سه‌ره‌وه‌، ئه‌مانه‌ ئاگادارین.

حه دیسی (مؤتلف و مختلف)

عینوان دوو وه سفی (متعاطف)ن (المؤتلف والمختلف)ن
 بوئه و ناوانه ن یه کی بن به خه ت جیا بن به له فز یزانه به زه بت
 به وینه ی (سلام) به وه زنی (علام) هاوخته ی (سلام) به وه زنی (کلام)
 لامی ئەم ناوه هه موو گیراوه ئیلا پینج (سلام) که به دراوه

۳۴- باسی (المُتَّفِقِ والمُفْتَرِقِ)^(۱)

بزانن نهوعی (المُتَّفِقِ والمُفْتَرِقِ) رینکن له له فز و نووسیندا به خیلانی نهوعی
 پیشوو، ئەو نهوعه له نووسیندا یه ک بوون و له له فزدا جیا بوون، وه ئەم نهوعه وینه ی
 له فزی موشته ره که که له عیلمی (أُصُولُ الْفِقْهِ) دا، باس ئەکری و زانستی گه لی به قیمة ته،
 وه ئەم نهوعه گه لی ئەقسامی هه یه:

قیسمی یه که م: ئەوانه یه که راویه کان ناوی خو یان و باوکیان یه که، وه کو (خَلِیلُ بْنُ
 أَحْمَدَ) ئەم خه لیل ناوانه شه ش که سن:

یه که م: خه لیلی نه حوی به سری، خاوه نی عیلمی (عروض) که ریوایه تی کردوو له
 (عاصم) ی، ئەحوهل و غه یری ئەویش.

دوووه م: (خَلِیلُ بْنُ أَحْمَدَ) که کونیه ی (ابو بشر) ه، وه (مزنی) یه، و له ئەهلی به سره یه.
 سییه م: ئەسبه هانییه.

چواره م: (أَبُو سَعِيدٍ السَّجْزِي) یه.

۱. بۆ زیاتر ناسین و زانینی ئەم باسه ته ماشای ئەم سه رچاوانه بکه: (الإرشاد ۲/ ۷۳۰ - ۷۴۳، والتقريب: ۱۸۵ - ۱۸۸، والاقتراح: ۳۱۴ - ۳۱۵، والمنهل الروي ۱۲۷ - ۱۲۹، واختصار علوم الحديث: ۲۲۷ - ۲۲۹، والشذا الفياح ۲/ ۶۶۲ - ۶۸۲، والمقنع ۲/ ۶۱۴ - ۶۲۱، وشرح التبصرة ۳/ ۱۹۰، ونزهة النظر: ۱۷۵ - ۱۷۶، وطبعة عتر: ۶۸، وفتح المغیث ۳/ ۲۴۵ - ۲۵۸، وتدريب الراوي ۲/ ۳۱۶ - ۳۲۹، وفتح الباقي ۳/ ۲۰۰، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۸۸ - ۴۹۳، وظفر الأماني: ۸۹ - ۹۸).

پينجه‌م: (أَبُو سَعِيدِ الْبُسْتِي) يه.

شه‌شه‌م: (أَبُو سَعِيدِ الْبُسْتِي الشَّافِعِي) يه، كه زاتيكي فازيل بووه، نه‌مانه هه‌موو ناويان (خليل) و ناوی باوكيان (احمد) ه.

قيسمی دووهم: كه ناوی خوځيان و باوك و باپيره‌يان (متفق) بووه و له ميسالی نه‌وه‌يه: (أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ حَمْدَانَ)، نه‌مانه چوار كه‌س بوون و هه‌موو له يه‌ك چه‌رخدا بوون. يه‌كه‌م: (الْقَاطِعِيُّ الْبَغْدَادِي) كه ږيوايه‌تی كردووه له عه‌بدوللای كورې (أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ) - رَحِمَهُ اللهُ عَنَّا - .

دووهم: (السَّقَطِيُّ الْبَصْرِي) كه ږيوايه‌تی كردووه له عه‌بدوللای كورې نه‌حمه‌دی كورې ئيبراهيمي (الدَّوْرَقِيُّ) يه‌وه.

سيه‌م: دينه‌وه‌ری كه ږيوايه‌تی كردووه له عه‌بدوللای كورې موحه‌مه‌دی كورې (سنان) كورې موحه‌مه‌دی كورې (كثير صاحب سفیان الثوري) - رَحِمَهُ اللهُ عَنَّا - .

چواره‌م: (طَرَسُوسِي) كه ږيوايه‌تی كردووه له عه‌بدوللای كورې (جابر الطَّرَسُوسِي) يه‌وه، نه‌مانه هه‌موويان ناويان (احمد) و ناوی باوكيان (جعفر) و ناوی باپيريان (حمدان) بووه. قيسمی سيه‌م: كه نه‌وانه‌ن له كوني‌ه و نيسبه‌تدا (موافق) -ن، وه‌كو: (أَبُو عَمْرَانَ الْجَوْنِي) ناوی (موسی بن سهل) بووه، له به‌غدادا دانيشتووه.

قيسمی چواره‌م: كه ناوی خوځيان و كوني‌ه‌ی باوكيان (موافق) بووه چوارن: يه‌كه‌م: (صَالِحُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ) كه ئازادكراوی ته‌وه‌مه‌ی كچی (أُمَيَّةُ) ی كورې (خلف) بووه. دووهم: (صَالِحُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانُ) كه ږيوايه‌تی كردووه له (أَبُو هَرِيرَةَ) وه - رَحِمَهُ اللهُ عَنَّا - . سيه‌م: (صَالِحُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ السَّدُوسِي) كه ږيوايه‌تی كردووه له هه‌زه‌تی (علي) و عائيشة) - رَحِمَهُ اللهُ عَنَّا - .

چواره‌م: (صَالِحُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ) ئازادكراوی (عمرو) ی، كورې (حريث) ږيوايه‌تی كردووه له (ابو هريرة) وه، وه نه‌بوه‌كړی (ابن عتاش) كه ږيوايه‌تی له‌م سالحه‌وه‌ كردووه - الله اعلم - .

قيسمی پينجه‌م: نه‌وانه‌ن كه ناويان و ناوی باوكيان و نيسبه‌تيان ږيكه، وه‌كو: (مُحَمَّدُ

بُنْ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ) که ناوی دوو که سن نزیکن له ته به قه دا:

یه که م: (مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ الْقَاضِي) یه که شیخی بوخاری و غه یری ئه ویش ریوایه تیان لیوه کردووه.

دووهم: (مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ) یه، و کونییه ی (ابو سلمة) یه، و (ضعیف الحدیث) ه.

قیسمی شه شه م: ئه وانه ن که هر له ناوی خو یاندا یا له کونییه دا (متوافق) ن.
قیسمی حه وه تم: ئه وانه ن که (متوافق) ن، له نیسبه تدا و به س، وه کو: (أَمْلِي)، وه (أَمْلِي) یه که م نیسبه ته بۆ (أَمْل) له (طبرستان)، دووهم نیسبه ته بۆ (أَمْل) له (جَيْحُونَ) دا، وه وه کو (حنفي) حه نه فی یه که م نیسبه ته بۆ لای به نی حه نیفه و دووهم نیسبه ته بۆ لای مه زه به بی ئه بو حه نیفه رَحْمَةُ اللَّهِ تِيْمَامِي مه شهوور.

ئه ممه نه وعی (مركب) له دوو نه وع ئه وه عیباره ته له وه ی که (اتفاق) ی، دوو که س ریکه وئ له ناو و کونییه یاندا و له نه سه بدا یا له نیسبه تدا ئیختیلافیان بیی یا (بالعکس) واته: ئیختیلاف له ناو و کونییه یاندا بیی ئیتیفاق له نیسبه تیاندا یا له نه سه بیاندا بیی، جا له ئه وه له وه (موسی بن علی) به فه تحه ی عه ی و که سره ی لام، وه (موسی بن علی) به زه ممه ی عه ی و فه تحه ی لام و بیی موشه دده ده، وه له وینه ی عه کسی ئه وه له (عمرو بن زُرارة) به فه تحه ی عه ی و زه ممه ی زیی (زُرارة) وه (عمر بن زُرارة) به زه ممه ی عه ی عومه ر، ئه مانه باسما ن کردن نموونه ن بۆ ئیوه پایا ن بگرن.

المُتَّفِقِ والمُفْتَرِقِ

له له فز و خه تا ئه ر (متفق) ن	(المُتَّفِقِ و المُفْتَرِقِ) ن
ئه قسامیان زۆره یه که میان ریکه	ناوی خو یان و باوکیان یه که
وینه ی (خلیل) ی، (ابن احمد) ه	ئه مانه شه شن قه ت به ریان مه ده
دووهم: ناوی خو و باب و باپیریان	یه کینکه ئه مجار بی بۆ ته حریریان
(أحمد) ی، کوپی (جعفر) ی، (حمدان)	چوارن هه موویان هاوچه رخ و زه مان

سینه میان: یه کن به کونیه و نیسه	نه ک ئیسم وله قه ب (فاحظه حسبه)
چواره م: ناویان و کونیه ی باوکیان	یه که و له یه کتر جایه نیسه تیان
نه مانه چوارن ناویان صالحه	کونیه ی باوکیان نه بو صالحه
پتنجه مین: ناویان له گه ل باوکیان	موت و افیقن هه روا نیسه تیان
دوانن (محمّد بن عبدالله)	نه نسا ری نیسه ت مهبوبی نه لّلا
شه شه م: (توافق) هه روا له ناوا	یا کونیه ی فقه ت بی شه پرو داوا
حه وته م: (توافق) له نیسه تايه	(آملی) دوو که س له به رده ستايه
نه وعی (مرکب) له و دوو نه وعانه	وه کو فهرعیکه بو نه و نه سلانه
مه سه له ن یه کن به ئیسم و کونیه ت	به لام له یه ک جیان نه سه ب و نیسه ت
نه مانه هه موو نمونه ن بو تو	که وتینه هو هو دی بو تو کوکو
عيلم به سه عيه و یارمه تی خودا	(لیس للانسان الا ما سعی)

۳۵. (گيرانه وهی گه وره کان له بچو وکه کان:

مَعْرِفَةُ الْأَكَابِرِ الرَّوَاةِ عَنِ الْأَصَاغِرِ^(۱)

گه لی جار پړیوایه تی (أكابر) له (أصاغر) هه وه، بووه، واقعیه ن مه به س له پړیوایه ت که سبی عيلم و خزمه تی ئیسلام، وه عيلم حکمه ته، به تاییه تی عيلمی دین و حکمه ت ئامانجی موسلمان ه و هیوای ماوه ی ژیا نه و گومبووی خاوه ن ئیما نه، له هه ر شوینی و له لای هه رکه سینکدا ده ست که وت فرصه ته و نه م فرصه ته غه نیمه ته و په وا نییه

۱. بو زیاتر ناسین و زاینی نه م باسه ته ماشای نه م سه رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ۴۸ - ۴۹، والإرشاد ۶۱۷ / ۲ - ۶۱۹، والتقريب: ۱۶۷ - ۱۶۸، واختصار علوم الحديث: ۱۹۵ - ۱۹۶، والشذا الفياح ۵۳۵ / ۲ - ۵۴۰، والمقنع ۵۱۸ / ۲ - ۵۲۰، وشرح التبصرة ۷۳ / ۳ - ۷۶، ونزهة النظر: ۱۶۰ - ۱۶۱، وطبعة عتر: ۶۲، وفتح المغيث ۱۵۷ / ۳ - ۱۵۹، وتدريب الراوي ۲۴۳ / ۲ - ۲۴۵، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۹۸، وفتح الباقي ۳ / ۶۴ - ۶۵، وتوضيح الأفكار ۴۷۳ / ۲ - ۴۷۴).

له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ كه (مروي عنه) بچووكه ئينسان ته‌ركى ئيستيفاده‌ى عيلم بكا و خۆى به‌بى به‌هره به‌ئي‌تته‌وه، وه له فه‌وائيدى ئەم نه‌وعه رپوايه ته‌يه ده‌فعى (توهم)ى، ئەوه كه پيويسته (مروي عنه افضل) بى له راوى له‌به‌ر ته‌ماشاي غالب يا عاده‌ت و خۆى بيه‌ش بكا و پايه‌ى ئەو خاوه‌ن عيلمانه فه‌رامۆش بكري، (وَ قَدْ صَحَّ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: «أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ نُتَزَلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ»^(۱)).

جا ئەو رپوايه ته به‌چه‌ند جوړ ئەبى، وا ئەبى كه راوى له عومر و سالددا گه‌وره‌تر ئەبى له (مروي عنه) وه‌كو حه‌فتا ساله رپوايه‌ت بكا له چل ساله، وه يا ته‌به‌قه و چينى (مقدم) تر ئەبى، وه‌كو رپوايه‌تى سه‌حابى له تابيعى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يا رپوايه‌تى تابيعى له تابيعى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وه‌كو ئەوه زوه‌رى و يه‌حي‌اى كورى سه‌عيدى ئەنسارى رپوايه‌تيان كردووه له ماليكه‌وه، وه ياخود راوى قه‌در و پايه‌ى به‌رزتر بى له (مروي عنه) وه‌كو ئەوه كه ئينسانىكى عالم و حافظ رپوايه‌ت بكا له كه‌سيكه‌وه مه‌قامى عيلمى كه‌متر بى له خۆى، وه‌كو رپوايه‌تى مالىك له عه‌بدوللاى (ابن دينار) - وه، وه يا (أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَ إِسْحَاقُ بْنُ رَاهَوَيْهِ) رپوايه‌تيان كردووه له (عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى) وه، وه يا راوييه‌كه‌ى گه‌وره‌تر بى له هه‌ردوو جيهه ته‌كه‌وه، وه رپوايه‌تى گه‌لى له (علماء و حفاظ) له تلميذه‌كانى خۆيانه‌وه، وه داخلى ئەم سووره ته‌يه رپوايه‌تى سه‌حابى له تابيعيه‌وه، وه رپوايه‌تى تابيعى له تابيعى تابيعيه‌وه، وه‌كو (عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَ الْعَاصِ) كه له تابيعين نه‌بووه و زياتر له بيست كه‌س له تابيعين رپوايه‌تيان لى كردووه كه (عَبْدُ الْغَنِيِّ بْنُ سَعِيدٍ الْحَافِظُ) ناوى نووسيوون له كتبيكدا.

رپوايه‌تى (أكابر) له (أصاغر)

رپوايه‌ت هه‌يه له‌بو (أكابر) له چينى (أدنى) يه‌عنى (أصاغر)
 گه‌وره‌تر به‌ سأل يا پايه‌ى شه‌رعى وه‌كو (صحابى) له‌گه‌ل (تابعى)
 يا پايه‌ى قه‌درى عيلم و عيرفانى وه‌كو مامۆستا له فه‌تيكانى

(عمرو بن شعيب تابع تابعين) راوى بوون له وو هفتا تابعين
 عيلم حيكمه ته و سه رمايه ي ٿينسان نه خسوس عيلمى دين وه سيله ي ٿي حسان

۳۶- گيرانه وهى (المُدَّبَح و رواية الأقران)^(۱)

(مَعْرِفَةُ الْمُدَّبَحِ وَ مَا عَدَاهُ مِنْ رِوَايَةِ الْأَقْرَانِ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ)

باسى (مدبج و غير مدبج) له ټه قران:

هه روا رپوايه تى هاوته مهنه كان له ناو خوځاندا واقع بووه، جا ټه گهر ټه و هاوته مهنه نانه هه ردو ولايان رپوايه ت له يه كتر بكن ټه وه پټى ټه ټين: (مدبج)، ميسالى له سه حابه دا وه كو: رپوايه تى (أم المؤمنين عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا -) له (أبو هريرة) وه - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وه ټه ميش رپوايه تى له عائشه وه كردووه، وه له تابعيندا، وه كو: رپوايه تى (الزهرى) له (عمر بن عبدالعزيز) و رپوايه تى (عمر بن عبدالعزيز) له (الزهرى) يه وه، وه له ټه تباعى تابعيندا، وه كو: رپوايه تى مالك له (أوزاعى) و ټه وزاعى له ماليكه وه، وه له ټه تباعى ټه تباعى تابعيندا، وه كو: رپوايه تى ټيمامى (أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ) له (علي بن المديني) و رپوايه تى (على) له (احمد) وه وه ټه گهر هه ريه كى له وانه رپوايه تى كرد له رپويقه كه يه وه ټيتر ټه ويان رپوايه تى له مه وه نه كرد ټه وه (غير مدبج) وه، وه كو: رپوايه تى سوله يمانى ته ميمى له (مسعر) وه، كه رپويقي يه ك بوون و نازانين به وه كه (مسعر) رپوايه تى كردبى له سوله يمانه وه.

۱. بؤ زياتر ناسين و زانينى ټه م باسه ته ماشاى ټه م سه رجاوانه بكه: (معرفة علوم الحديث: ۲۱۵ - ۲۲۰، والإرشاد ۶۲۰ / ۲ - ۶۲۲، والتقريب: ۱۶۸، والاقتراح: ۳۱۱ - ۳۱۳، واختصار علوم الحديث: ۱۹۷، والشذا الفياح ۵۴۱ / ۲ - ۵۴۶، والمقنع ۵۲۱ / ۲ - ۵۲۳، وشرح التبصرة ۷۶ / ۳ - ۷۹، و نزهة النظر ۱۵۹ - ۱۶۰، وطبعة عتر: ۶۱ - ۶۲، وفتح المغيث ۱۶۰ / ۳ - ۱۶۲، وفتح الباقي ۶۷ / ۳ - ۶۹، وتدريب الراوي ۲۴۶ / ۲ - ۲۴۸، وتوضيح الأفكار ۴۷۵ / ۲ - ۴۷۶).

ریوایه‌تی نه‌قران

وه‌کوئهم نه‌ووعه بی شوبهه وگومان	هه‌یه ریوایه‌ی نه‌قران له نه‌قران
جانه‌گه‌ره‌ردوو‌راوی بن له یه‌ک	ناوی (مُدَبَّج) دانئ به‌بی شه‌ک
مه‌ئه‌ل عائیشه‌ی (أم المؤمنین)	ریوایه‌تی بوو له‌بو نه‌شری دین
له‌کی؟ له (أبو هريرة)ی، نه‌مین	نه‌ویش له‌دایه‌ی به‌قه‌درو ته‌مکین
زوه‌ری له (عمر بن عبد‌العزيز)	نه‌ویش له‌زوه‌ری به‌فام و ته‌میز
مالیک ریوایه‌ی له نه‌وزاعی کرد	نه‌میش له‌مالیک ریوایه‌ی رابورد
(أحمد بن حنبل روى عن علي	ابن‌المديني ذي‌الفضل الجلي)
هه‌روه‌ها‌عه‌لی له نه‌فسی نه‌حمه‌د	ریوایه‌تی کرد حه‌دیس‌ی نه‌رشه‌د
نه‌گه‌ره‌ه‌ر لایه‌ک راوی بوون له‌ویان	غه‌یره (مُدَبَّج) بکه به‌عنوان

۳۷- باسی ریوایه‌تی برا و خوشکه‌کان

(مَعْرِفَةُ الْإِخْوَةِ وَالْأَخَوَاتِ مِنَ الْعُلَمَاءِ وَالرُّوَاةِ)^(۱)

باسی برا و خوشکه‌کان له نه‌هلی ریوایه‌ت:

دوو برا له سه‌حابه وه‌کو: (عبدالله بن مسعود و عتبه بن مسعود) و وه‌کو (زید بن ثابت و یزید بن ثابت) که برا بوون، وه (عمرو بن العاص و هشام بن العاص) که برا بوون. وه له تابعیندا، وه‌کو: (عمرو بن شرحبیل و أرقم بن شرحبیل) که نه‌مانه له نه‌فازیلی ره‌فیکانی (ابن مسعود) بوون، وه (هزیل و أرقم بن شرحبیل) که دوو برای ترن

۱. بۆ زیاتر ناسین و زانیی نه‌م باسه ته‌ماشای نه‌م سه‌رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ۱۵۲ - ۱۵۷، والإرشاد ۲/ ۶۲۳ - ۶۳۱، والتقريب: ۱۶۹، واختصار علوم الحديث: ۱۹۸ - ۱۹۹، والشذا الفياح ۲/ ۵۴۷ - ۵۵۷، والمقنع ۲/ ۵۲۴ - ۵۲۴، وشرح التبصرة ۳/ ۷۹ - ۸۵، ونزهة النظر: ۲۰۴، و طبعة عتر: ۷۹، وفتح المغيث ۳/ ۱۶۳ - ۱۶۹، وتدريب الراوي ۲/ ۲۴۹ - ۲۵۳، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۲۰۱، وفتح الباقي ۳/ ۶۹ - ۸۳، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۷۶ - ۴۷۷).

له‌ ږه‌فيقاني (ابن مسعود - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) وه‌ ميسالي سَيِّ برا وه‌كو: (سهل و عبادة و عثمان) ئه‌ولادي «حنيف» و (عمرو بن شعيب و عمر و شعيب) ئه‌ولادي (شعيب بن محمد بن عبدالله بن عبدالله بن العاص)، وه‌ ږيوايه‌تي چوار برا و پينج برا و شه‌ش برا و ه‌وت برايش ه‌يه‌، نووسراون له‌ كتيبه‌كه‌ي (ابن الصلاح) دا، وه‌ ږيوايه‌تي باب له‌ كور وه‌كو: ږيوايه‌تي (عباس بن عبدالمطلب) له‌ (فضل بن عباس - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) كه‌ حه‌زه‌ت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جه‌ معي نوښږي مه‌غريب و عيشاي كړدوه‌ له‌ عه‌رزي موزده‌ليفه‌دا، وه‌ ږيوايه‌تمان كړدوه‌ له‌ (وائل)ي، كورې داوود له‌ كورې خويوه‌ (بكر بن وائل) له‌ زوه‌ريه‌ وه‌ له‌ (سعيد بن المسيب) له‌ (ابو هريرة) وه‌، (قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَخْرُوا الْأَحْمَالَ، فَإِنَّ الْأَيْدِيَ مُعَلَّقَةٌ وَالْأَرْجُلُ مُوثَّقَةٌ»^(۱))، وه‌ مه‌عناي ئه‌م حه‌ديسه‌ شه‌ريفه‌ ئه‌مه‌يه‌ كه‌: باري وشتر لابه‌رن له‌سه‌ر حاسي ده‌ستي وشتره‌كه‌، چونكي ئه‌وه‌ مه‌نعى ده‌ستي ئه‌كا له‌ وه‌ به‌ ئاساني ږړوا به‌ ږيدا، وه‌ ئه‌و باره‌ بخريته‌ ناوه‌پاستي پشتي وشتره‌كه‌ نه‌ك له‌سه‌ر حاسي پيښي، چونكه‌ ئه‌و وه‌زعه‌ مه‌نعى پيښي ئه‌و وشتره‌كه‌ له‌ ږويشتن و واي لي ئه‌كا (كأنه‌) زنجير كراوه‌.

وه‌ ږيوايه‌تي كور له‌ باوكيه‌ وه‌ وه‌كو: ږيوايه‌تي (عَفْرِو بن شُعَيْب) له‌ باوكيه‌ وه‌ له‌ باپيري وه‌، ه‌ه‌روا (بَهْز بن حَكِيم) ږيوايه‌تي كړدوه‌ له‌ باوك و باپيري وه‌، وه‌ له‌ عه‌جيترين ئه‌م بابه‌ته‌يه‌ ږيوايه‌تي (أَبُو الْقَرَجِ عبد الوهابِ التَّمِيمِي الفقيه الحنبلِي) كه‌ له‌ شاري به‌غدادا له‌ مزگه‌وتی مه‌نصور حه‌لقه‌ي وه‌عزي بوو له‌ باوك و باپيره‌كاني خويوه‌ وه‌ه‌تا نو پشت به‌ شويښي يه‌كدا.

۱. أخرجه أبويعلى (٥٨٥٢)، والبخار (زوائد - ١٠٨١)، والطبراني في «الأوسط» (٤٥٠٨)، والبيهقي (١٢٢/٦) من طريق بكر بن وائل به، و أخرجه أبوداود في «مراسيله» (٢٩٤) من طريق الزهري مرسلًا، و صححه الشيخ الألباني في «الصحيحة» (١١٣٠).

ریوایه‌تی (الأخوة والأخوات)

راوین یه‌ك له یه‌ك بۆ‌حه‌دیسه‌كان	نه‌وعینکی ترمان براو خوشکه‌كان
(عبدالله و عتبه) دوو کۆری مه‌سه‌وود	دوو برای سه‌حابی پاوی بوو مه‌قسوود
دوو برای (نابت خیر المنابت)	وه‌ك (زید و یزید) ئه‌ولادی (نابت)
دوو برای هاودل به‌ ئایین راسی	وه‌ك (عمرو و هشام) ئه‌ولادی عاصی
ابنا شرحیل الشهم الأشم)	له‌ تابیعیندا وه‌ك (عمرو و أرقم
له‌ عیاده‌تا خاوه‌ن سه‌عوود بوون	له‌ ره‌فیقانی (ابن مسعود) بوون
ریوایه‌تیان بوو له‌ یه‌ك به‌ ڕێکه‌وت	سی برا و چوار و پینج و شه‌ش و حه‌وت
باوکیش له‌ کۆری ریوایه‌تی کرد	وه‌کو کۆر له‌ باب ئیستیفاده‌ی کرد
هه‌ردوو شیرین بۆ‌پۆسی سه‌عاده‌ت	ئه‌و (وفق‌ی)، عاده‌ت ئه‌م خه‌رقی عاده‌ت
تاجی شه‌ره‌فی باوکه‌ ئاده‌م بوو	به‌ خبه‌خ له‌ و کۆره‌ ئه‌ونه‌ ئه‌کره‌م بوو
چ له‌ تابیعین چ له‌ ئه‌سه‌حابه‌	هه‌ره‌ فزله‌ که‌ کۆر ئه‌کا به‌ باب
له‌ دنیا و دینا به‌ شمان پێ‌ بده‌ی	ره‌ببی سیححه‌تی له‌ شمان پێ‌ بده‌ی

۳۸ زانستی هه‌دیسی پیرۆز:

ئینسانی موسلمانانی بالغی عاقل گه‌لی واجباتی له‌ سه‌ره‌، به‌لام بازیکیان فه‌رزی عه‌ین، وه‌کو عیلم به‌ دوو که‌لیمه‌ی شه‌هاده‌ت و ئایاتی سووره‌تی (فاتحه‌) و که‌لیماتی (تحیات) و غه‌یری ئه‌مانه‌ له‌ واجباتی عه‌ینییه‌، وه‌کو ناوی خودا و پینغه‌مبه‌ری خودا ﷺ و ناسینی ناوو نیشانی، ئه‌مانه‌ واجبن فه‌رزی عه‌ین و بازیکیان فه‌رزی کیفایه‌ن، واته‌: ئه‌گه‌ر یه‌کێ له‌ کۆمه‌لی بیانزانی کافیه‌ و به‌سه‌، وه‌کو قه‌زاوه‌ت له‌ ئه‌حکامی به‌ینی مسوڵماناندا. وه‌ له‌ جومه‌لی واجباتی عیلم به‌ ئه‌لفاز و مه‌عنای ئه‌حادیسی شه‌ریفه‌: چونکی ئه‌وانه‌ بناغه‌ی ئه‌حکامی دینی ئیسلامن، وه‌کو له‌ فز و مه‌عنای قورئانی شه‌ریف، جا

ټه ګر ټه وانه قابیلیه تی ټه وېانه هه یه زور بن ټه وېه فرزی کیفایه ن. وه ټه ګر له ولایتیکدا هه ریه کئی قابیلی ټه وانه بوو ټه وېه فرزی عهینه له سهر ټه و کېسه. وه ګه لئی قسه کراوه له عومری ټه و ئینسانه که هډیس فیر بیئ و بیکاته بهر، وه له ټه نجامدا بریاردا که منالی پینج ساله دروسته (تحمل)ی، هډیس بکا، به لام بازی له (محققین) هه رموویانه: ټم مه وزووعه به سراوه به قام و هوشیاری شه خسه وه، جا ټه ګر مندالیکي چوار ساله هوشیار بوو هډیس وه رټه ګرئ، وه ټه ګر ده ساله بیټهوش و نه قام بوو ټه وېه ئیعتیار ناکرئ به و هډیسه که ټه و وه رټه ګرئ، به لئی ټه ګر له کاتی نائه لیددا هډیسه که ی وه رګرت و له کاتیکدا ټه هل بوو بالغ و عاقل و موسلمان بوو هډیسه که ی ټه داکرد ټه وېه قبولئ ټه کړئ.

زانستی هډیسی پیروژ

عيلم به هډیس به له فزو مه عنا	هه رزی کیفایه ن له بو ته وانا
له موسلمانې بالغی عاقل	ټه ګر به مانيع نه بوو بئ عاقل
(تعین)ی، کرد له فرزی عهینه	وه کو مه علوومه و مه شهووری بهینه
حیفزی مه تنه که ی له موهمماته	له مه ندوباتی پر که راماته
کئی له به ریی کاو له کام ته مه نا	دائیر بوو له ناو زانای (أُمنّا)
تا بریار درا پینج ساله ی زه ریف	ټه شئ بو حیفزی هډیسی شه ریف
به لام به فیکرئ ساغ و ته مامه	ته حدیدی ټه وېه به عاقل و فامه
پینج ساله ټه ګر فامیده و ژیره	لایقی حیفزی که لامی میره
په نجا ساله بئ مادام نه فامی	ناشییه ناشئ بو هیچ مه رامی
سه ماعی نا ټه هل قبولئ سه هله	ټه ګر ټه دای کا له و کاتا ټه هله

۳۹ رېښه نه قلى هه دىسى شريف:

ئەو رېښه يەى دائراوه بۇ نه قلى هه دىسى هه زرهت ﷺ له لايه نى موچه ددىسه وه
و (تحمل) و راگرتنى به راستى هه شت رېښه يه، وه كو باسيان ئەكهين - ان شاء الله تعالى -
يه كه م: بيستنى تلميزه له شيخه كه يه وه، خوا ه ئەو شيخه له سه ر حيفزى ذيه نى
هه دىسى بۇ رپوايه ت بكا، يا له رووى كتيبه وه، وه ئەم جوړه ئەعلايانه و دروسته تلميز
بلى: (حدثنا، أخبرنا، أنبأنا، و سمعت فلاناً يقول، و قال لنا فلان، و ذكر لنا فلان).

دووهم: خوښنده وهى تلميزه له سه ر شيخه كه ي وه زوربه ي موچه دديسين به م به شه
ئەلن: (عرض) واته: رانواندنى كتيبى هه دىسى شريف به سه ر شيخدا، له به رئه وه كه
تلميزه كه كتيبه كه ي نيشانى شيخه كه ي ئەدا، وه كو چوڼ قوتابى قورئانى شريف ئەبا بۇ
لاى شيخي قيرائه ت و ئەويش ته ماشاى ئەكا، وه راجيح ئەوه يه ئەم قيسمه وا له پاش
قيسمى پيشووه وه، وه عيباره تى نه قل ليره دا ئەمه يه تلميز بلى: (قرأت على فلان، او قرئ
على فلان وأنا اسمع فأقر به) وه دروستيشه بلى: (حدثنا فلان قراءة عليه او أخبرنا قراءة
عليه)، وه له م به شه دا دروسته بۇ تلميز نه قل به هوى بيستن له شيخه كه يه وه له پشتى
په رده وه و چاوى ليوه نه بى ئەگر به زه بت ده نكه كه ي بناسى يا بزائى كه شيخه كه ي له و
شوښنه دا حازره ئەگر به هوى كه سيكه وه هه ديسه كه وه ربگرى.

به شى ستيه م: له ياساى نه قل و (تحمل) بۇ هه دىسى شريف ئيجازه يه، وه ئەم
ئيجازه به چهند جوړيكه:

يه كه م: ئيجازه ي شيخه بۇ تلميزى (معين) له (معين) دا، وه كو ئەوه بلى به تلميزه كه ي:
ئيجازه م پيداى له رپوايه تى سه حيحى بوخاريدا، يا له و بابانه دا كه فه ره ستي ئەم
كتيبه شاميله به سه رياندا، ئەم به شه ئەعلاى ئەنواعى ئيجازه يه، وه ئەوه ي كه عه مه لى
موچه دديسين دامه زراوه له سه رى ئەمه يه كه رپوايه ت به ئيجازه دروسته و عه مه ل
کردن به (مروي بالاجازة) واجبه، هه رچه ند ئيختلافى تيدا هه يه.

دووهم: ئيجازه يه بۇ (معين) له (غير معين) دا، وه كو ئەوه شيخه كه بلى: (أجزت لك او

لکم جَمیع مسموعاتی او جَمیع مرویاتی، او ما اُشبه ذلک) وه خیلاف له م به شه دا زورتره له نه وعی پېشوو، به لام جومهووری موچه ددیسین و فوکه ها له سر ته وهن که ئیجازه به م شتو هیشه دروسته و عه مه ل پېی کردنی واجبه.

سټیه م: ئیجازه ی غه یره (معین) ه، به سیفه تی عمووم، وه کو ته وه که بلئی: (اجزت للمسلمین او اجزت لکل احد او اجزت لمن ادرك زمانی، و ما اُشبه ذلک) جا زانا (متأخر) ه کان، له وانه که ئیجازه یان رهوا داوه ئیختیلافیان هه یه له م جوړه ئیجازه دا، خولاسه که ی ته مه یه: ته گهر ته و غه یره (معین) ه، موکه ییه د بېی به سیفه تیکی خاصه وه، وه کو ته وه بلئی: (اجزت لکل احد یكون اهلاً للرواية) ته وه نزیکه له جه وازه وه، وه (ابن الصلاح) ته فرمویت: نه مانیسستوه له ئیمامه گه وره کاند ا که س به م جوړه ئیجازه یه ئیجازه ی دابی.

چواره م: ئیجازه یه بؤ مه جهوول یا به ریوایه تی شتی مه جهوول، وه له م جوړه ئیجازه یه ئیجازه ی (معلق) به شهرت وه کو ته وه بلئی: (اجزت لمحمد بن خالد الدمشقی) وه له عه ینی کاتدا جه ماعه تی بین به و ناوو عینوانه له دیمشقی شامدا، وه شیخه که ش مه قسوودی خو ی له و ئیجازه دا دیاری نه کا، ته م جوړه ئیجازه فاسیده و بیسووده، وه له م بابه ته نییه ئیجازه ی جه ماعه تی هاوناو و (معین) به پرشته ی نه سه ب، به لام شیخه که ته یانناسی ته مه عه بیی تیدا نییه و ئیجازه که دروسته، چونکی لیره دا ئیجازه که بؤ ه موویانه، وه له پېشه وه بؤ یه کینکه له و خاوه ن ناوانه و مه علووم نییه کینیه، وه ته گهر بلئی ئیجازه م دا به وانه که فلان که س مه یلی هه یه به ئیجازه یان، ته مه جینگه ی خیلافه، له بهر جه هاله تی ته و که سانه به هو ی ته علیق به شهرته که وه گه لی که س مه نعیان کردووه، وه خه تی بی به غدادی نه قلی کردووه له بازی ئیمامانی هه دیسه وه که دروسته، وه ته گهر ئیجازه ی دا بؤ ته و که سه که مه یلی هه یه ئیجازه ی لی وهر بگری ته وه موناسبتره بؤ جه واز، چونکه عیاره ته که ی به یانی واقیعه، چونکی هه رکه سی مه یلی نه بی داوای ئیجازه ی لی ناکا.

پینجه م: ئیجازه یه بؤ مه عدووم، وه مولحه قه به م به شه وه ئیجازه بؤ مندالی بچووک، وه کو بلئی: (اجزت لمن یولد لفلان) وه ته گهر ته و مه عدوومه لاحیق بکا به مه وجوده وه،

وه‌كو ئه‌وه بۆی: (اجزت لزید و لَمَن یولد منه، او اجزت لك و لِنسلك) ئه‌مه نزیكتره له جه‌وازوه، چونکی سه‌ربه‌خۆ ئیجازه نییه بۆ مه‌عدووم، به‌لام ئیجازه بۆ مه‌عدووم (ابتداء) به‌ بێ (عطف) له‌سه‌ر مه‌وجود، ئه‌وه خه‌تیبه‌ به‌ غدادی ئیجازه‌ی داوه و باسی ئه‌وه‌ی کردوه که بیستووێه‌تی له‌ چهند که‌سی له‌ گه‌وره‌کانی عیلمی ده‌یس که دروسته، به‌لام (مُحَقِّقین) موته‌فیقن، له‌سه‌ر ئیمتیناعی ئه‌م جووره‌ ئیجازه به‌ قه‌تعی و ئه‌مه (موجب)ه، بۆ عه‌ده‌م، جه‌وازی ئیجازه‌ی مندالی بچووکیش که له‌ واکه‌دا قابیلی سه‌ماع و (تحمل)ی، ده‌دیی نه‌بێ، به‌لام ئه‌وه‌ی ئیعتیمادی له‌سه‌ر دراوه ئه‌مه‌یه که: ئیجازه‌ی مندالی (غیر مُمْتَز) دروسته و (بالأولی) ئه‌گه‌ر (مُمْتَز) بێ له‌ به‌ر حیرص له‌سه‌ر مانه‌وه‌ی ئیسناد له‌ ئومه‌ته‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ.

شه‌شه‌م: ئیجازه‌یه له‌ ده‌دیسێکدا که هه‌شتا خۆی نه‌بیستوه بۆ که‌سانی به‌م شه‌رته له‌ پاش ئه‌وه که شیخه‌که‌ی خۆی بیستی ئه‌وان ریوايه‌تی بکه‌ن، ئه‌مه دروست نییه و له‌ قه‌بیله‌ی ئه‌وه‌یه شتی هه‌شتا نه‌بووه به‌ مالی خۆت بیده‌ی به‌ که‌سی.

حه‌وته‌م: ئیجازه‌دانه له‌ و کتیبانه‌دا که خۆی ئیجازه‌ی پێ دراوه له‌ واند، ئه‌مه ئه‌گه‌رچی بازی که‌س مه‌نعیان کردوه پاسته‌که‌ی ئه‌وه‌یه دروسته، جا بزائن سه‌حیح وه‌هایه که ئیجازه‌دان له‌ علوومدا دروست نییه ئیلا بۆ که‌سی که (حاذق) و ماهیر بێ له‌ عیلمه‌که‌دا و له‌ ئه‌نواعیکی (معین)دا، بێ به‌ ته‌عیینی نه‌وعی، وه‌كو بۆی: ئیجازه‌م پێدای له‌ ریوايه‌تی ده‌دیی سه‌حیح له‌ هه‌ر کتیبی له‌ سیحاحه‌کان یا له‌ عیلمی (صَرَف) یا (اصول الفقه أو اصول الدین) وه‌ وینه‌ی ئه‌مانه.

وه‌ باش وه‌هایه هه‌ر که‌سی ئیجازه‌ی به‌ که‌سی دا به‌ نووسین به‌ زمانیش (تلفظ)ی، پێ بکا و ئه‌گه‌ر (تلفظ)ی، پێ نه‌کرد له‌ کاتی نووسینه‌که‌دا قه‌سدی ئیجازه‌ پێدان بکا به‌ و نووسراوه، به‌لام پایه‌ی ئه‌مه که‌متره له‌ کیتابه‌ت و ته‌له‌فوز به‌ زمان.

قیسمی چواره‌م: له‌ ئه‌قسامی رێگه‌ی (تحمل) و نه‌قلی ده‌دیی شه‌ریف له‌ شیخه‌وه (مناوَلَة)یه، واته: کتیب دانه ده‌ستی تلمیذ له‌ لایه‌نی شیخه‌وه، وه‌ ئه‌مه‌یش دوو نه‌وعه: یه‌که‌م: (مناوَلَة)یه، له‌ گه‌ل (تلفظ) به‌ ئیجازه‌دا، ئه‌مه ئه‌علا‌ی ئه‌نواعی ئیجازه‌یه (علی

(الاطلاق) نه مهيش چهند سووره تي هه يه، يه کي له سووره تانه نه مه يه که شيخه که نه سلې سه ماعه که خوي يا کتيبيکي تر که موقابه له ي کرابي له گهل نه و نه سلله دا بدا به تالييه که و پتي بلې: نه مه نه سلې سه ماعې منه و ئيجازم پي داي که ږيوايه تي بکه ي له منه وه، وه له م به شه يه نه مه يش که تلميز کتيبه که ي خوي بيني بو لاي شيخه که ي و بلې: نه وه ي وا له م کتيبه دا هه موو له ږيواياتي توپه له ئوستادته وه نه مه وي ئيجازم پي بده ي ږيوايه تي بکه م له تووه، جا نه گهر شيخه که ي ئيجازه ي پي داو ياروي تلميزيش ئينسانتيکي (موثوق به) بوو، وه ياخود شيخه که ي له پاش ته ماشاي نه و کتيبه و عيلم به سيححه تي له لاي خوي ئيجازه ي دا به تلميزه که ي نه وه ئيجازه که ي دروسته، وه نه گهر نه تلميزه که (موثوق به) بوو وه نه شيخ ته ماشاي کتيبه که ي کرد و هر له خوي وه ئيجازه ي ږيوايه تي پيدا، نه وه نه و ئيجازه به تال و ييسووده و دروست نيه نه و تالييه ږيوايه تي بکا له و شيخه وه.

دووهم: نه وعي (مناولة) عيبارته له دانه دهستي پروت، به م جوړه که شيخ کتيبه که ي خوي بدا به تاليب و بلې: (هذا من حديثي، أو من سمعاني) ئيتر نه لي: (أجزت لك روايته عني، أو أروه عني) نه وه نه م موناوه له يه باش نيه و ږيوايه تي تلميزه که له سر نه وه دروست نيه، به لام خه تيبې به غدادې گيږاويه تيه وه له نه هلي عيلم که ته سحيحي نه م نه وعه ئيجازيانه داوه و فهرموويانه: دروسته تلميز ږيوايه تي له سر بکا به ناوي نه و شيخه وه - والله اعلم -

جا بازي ږيوايه تيان کردووه که دروسته خاوه ن (مناولة) به عيبارته تي (حدثنا أو أخبرنا) ږيوايه ت بکا، به لام (ابن الصلاح) نه فهرمويت: ئيحتيات له م قيسمه دا نه مه يه بلې: (أخبرنا فلان مُناوَلَة، أو حدثنا مُناوَلَة وَ إِجازه - وَ هكذا).

قيسمي پينجه م: له نه قسامي ږښکي نه قلې هه ديس (مکاتبه) يه، واته بو تلميز نووسين، به م جوړه شيخ بنووسې بو لاي تلميزه که ي بازي له (مرويات) ي، خوي نه گهر غايب و ياخود بازي (مرويات) ي، خوي بنووسې بوي نه گهر حازر بي، وه نه م قيسمه دوو به شه:

يه که ميان: نه وه يه له گهل ئيجازه دابن، به م جوړه له گهل (مرويات) ه که يدا، بوي بنووسې: (وَ أَجزت لك مروياتي) وه نه م به شه زور به هتزه و وه کو (مناولة) وايه و خيلاف نيه له جه وازيدا.

به‌شی دووه‌م: ئیجازه‌ی له‌گه‌لدا نییه و بازی له موحه‌ددیسه‌کان قبوولیان کردووه و بازیکیان ئیعتیباریان پی نه‌کردووه، به‌لام ئه‌م فیکره‌باش نییه و زاهیر وایه ئیعتیما‌د بدری له‌سه‌ر نووسراوی شیخ، وه تلمیزی بۆی هه‌یه‌ریوایه‌تی بکا لیه‌وه، لاکین بلی: (کتب إلی فلان، قال: حدثنا فلان بكذا، أو کتب لی فلان و قال: حدثنا فلان بكذا) ئه‌مه موختاره و (مرضی)یه.

قیسمی شه‌شهم: له‌رېڼگه‌ی نه‌قل و (تحمل، اعلام)ه، یانی ئیعلامی شیخ به‌تلمیزه‌که‌ی که‌فلانه‌کتیب یا فلانه‌حه‌دیس له‌(مسموعات)ی، منه له‌فلانه‌که‌سه‌وه یا له‌ریوایه‌تی منه، له‌فلانه‌وه، به‌بی ئه‌وه‌پی بلی: (اروه‌عنی، او أذنت لك فی روايته، أو نحو ذلك)، ئه‌مه به‌لای گه‌لی له‌موحه‌ددیسه‌کانه‌وه رېڼگه‌ی نه‌قله‌بۆ ئه‌و حه‌دیسانه‌له‌و شه‌خسه‌وه، حه‌تا ئه‌گه‌ر بلی: ریوایه‌تیان مه‌که له‌منه‌وه، هه‌ر ئه‌توانی ریوایه‌تیان بکا لیه‌وه، به‌لام شیخ (ابن الصلاح) ئه‌فه‌رمویتی: موختار وایه که‌دروست نییه بۆ تلمیز ریوایه‌ت بکا له‌و شه‌خسه‌وه به‌م رېڼگه‌یه، چونکی وا ئه‌بی ئه‌و کتیبه له‌(مسموعات)ی، راوییه‌که ئه‌بی، به‌لام له‌به‌رئه‌وه که‌خه‌له‌لیکی تیدا ئه‌بینی ئیزنی که‌س نادا ریوایه‌تی بکه‌ن لیه‌وه.

قیسمی هه‌وته‌م: له‌رېڼگه‌ی نه‌قل و ته‌حه‌ممول (وصیه)ه، به‌کتاب، به‌م جوړه شیخ (وصیه) بکا بۆ تلمیز که‌فلانه‌کتیب لیه‌وه ریوایه‌ت بکه، خوا کاتی نه‌خوشینی مردنی بی یا رویشتنی بۆ سه‌فه‌ری، ئه‌وه‌ریوایه‌ت کراوه له‌بازی (سلف)ه‌وه - رَوَيْتَهُ - که‌ره‌وای داوه‌ریوایه‌ت به‌م جوړه، به‌لام ئه‌مه زۆر دووره یا زه‌للله‌ی عالمه یا خود ته‌ئویل ئه‌کری به‌وه که‌تلمیز ئه‌توانی به‌شیوه‌ی (وجادة) ریوایه‌تی بکا، وه‌کو له‌مه‌ولاوه شه‌رحی دیت.

قیسمی هه‌شته‌م: (وجادة)یه، واته: ده‌ستکه‌وتن، به‌م جوړه ئینسانێ به‌یارمه‌تی خودا کتیبی موحه‌دیس‌یکی ده‌ست بکه‌وی که‌چه‌ند حه‌دیس‌ی تیدا بی، وه ئه‌مه‌یش نه‌گه‌یشتووه به‌خواه‌نی ئه‌و کتیبه و ریوایه‌تی لیه‌وه نه‌کردووه و له‌لای ئه‌ویشه‌وه ئیجازه‌ی ده‌ست نه‌که‌وتوو، ئه‌مه بۆ ئه‌و که‌سه‌دروسته بلی: (وجدت بخط فلان، أو قرأت بخط فلان، و يذكر شيخه، و يسوق سائر الاسناد والمتمن معاً).

وه ئه‌مما ره‌فتارکردن به‌مه‌عانی ئه‌و (مرویات)ه، له‌لای گه‌لی له‌موحه‌ددیسه‌کان دروست

نییه، به‌لام‌ نه‌وه‌ی راس‌ته و بازي (مُحَقِّقین) جه‌زمیان ناوه به‌ سه‌ریا نه‌مه‌یه: مادام‌ هم‌ شه‌خسه باوه‌ری وابی که (مرو‌ی)یه، (مرو‌ی)ی، فلا‌نه‌که‌سه، بویه واجبه که ره‌فتاری پی بکړی.

پټگه‌ی نه‌قلی ه‌دیسی شه‌ریف

چهن پټگه‌ی ه‌یه نه‌قلی نه‌حادیس	یه‌که‌م بیسته له‌ شیخی ه‌دیس
خواه به (إملاء) بی یا ه‌ره به (تح‌دیث)	له‌به‌ریا به ه‌وی کیتابی نه‌فیس
نه‌قلی دروسته به (حدثنا	و أخبرنا و أنبأنا)
(أو سمعت فلانا يقول	و قال لنا فلان مقبول)
دووه قیرائه‌ی شاگردی ته‌میز	له‌سه‌رئوستادی سه‌ره‌ری عه‌زیز
یا تیلیمیزی تر بیخویننی له‌ بوی	ئوستاد گوی بگړی و ناگای بی له‌ خو‌ی
نه‌گر کتیی له‌به‌رده‌ستا بی	ته‌ماشای بکاو به‌ دل‌ ناگا بی
هم‌ قیسمه له‌ پاش قیسمی نه‌وه‌له	هم‌ مه‌فضووله و نه‌وه‌ل نه‌فه‌له
ناوی هم‌ قیسمه لای (مُحدِّثین)	عه‌رزه وه‌ك خویندن له‌لای (مقرئین)
نه‌سله‌می ته‌عبیر بو نه‌قلی ثانی	نه‌لی: (قرأت علی الفلان)
(أو قريء علیه وأنا أسمع	فاقره هذا أجمع)
نه‌ك (حدثنا یا أخبرنا)	نارټکه له‌گه‌ل حال‌ی (أمنّا)
نه‌وعی سییه‌مین بو نه‌قلی ه‌دیس	به‌ ئیجازیه لای شیخی په‌ئیس
نه‌مه‌یش چهن قیسمه (کما تبین)	یه‌که‌م بوو مه‌علووم (فیما تعین)
نه‌لی: (أجزت لك یا عینی	نص البخاري ترویه عني)
دووه ئیجازه‌ی (معین) به‌لام	بو ریوایه‌تی (أشیا) به (ابهام)
نه‌لی: ئیجازه‌م پیدای ه‌یاتم	بو (مسموعات) و بو (مرویات)م
سینهم ئیجازه‌ی (غیر معین)	که‌ربو‌ت مه‌علووم بی (لا بأس فی البین)
چواره‌م ئیجازه‌ی (مبهم) له‌ (مبهم)	هم‌ مه‌ردووده غه‌یره موخته‌ره‌م

پېنجه م ئيجازه بؤ شه خسي مه عدووم
 شه شه م ئيجازه (فما لم يسمع)
 هه و ته م ئيجازه (ما اجيز فيه)
 ئيجازه وه ختي باشه بؤ ئيسناد
 نه نا هه رنووسين بي ده ځلي زمان
 چواره مين نه وعي نه قل بزانه
 بدا به تلميذ كتيه كهي خوي
 يا تلميذه كهي كتيي بيتي
 پاش مواله عه و مولا حظه ي نه و
 ليرا پيوسته موقابه له ي تام
 پېنجه مين نه وعي ياساي (تحمل)
 شيخ بؤي نه نووسئ عه يني (مرويات)
 نه مه به هيزه وهك موناوه له
 به لام ناگاته پايه ي (سمعنا)
 گه رنووسي و پيدا به بي ئيجازه
 موختار له م نه وعا (كتب لنا)
 نه وعي شه شه مين ږنگه ي ئيعلامه
 نه لن جاميعي سه ححي كاميل
 (فاروه عني) نه مه دروسته
 نه گه ر نه و نه مړه ي نه فهرموو ئوستاد
 نه وعي هه و ته مين خاوه ني كيتاب
 رپوايه ت بكا فلانه كيتاب
 هه شته م (وجادة) ياني ده سته و تن

باشه تابع بي بؤ شه خسي مه علووم
 له هه ر نه وعي بي مه ردوده و (يُمنع)
 هذا جائز على ما نرويه)
 به زمان بدا ئيجازه ئوستاد
 پايه كهي په سته لاي موحه دديسان
 موناوه له به و كتيب پيدانه
 ئيجازه كهي به ده م بلن بؤي
 له لاي شيخيدا باش بينوئني
 ته قريري بكا و ئيذنيش بدا به و
 بؤ كتيه كهي به كتيي ئيمام
 به كيتابه ته بؤ راوي (كامل)
 به ده ميش نه لن: ئيجازه م پيدايت
 له گه ل ئيجازه بؤ نه و فازيله
 او حدثنا او (أخبرنا)
 حوكمي نه ميشه نه لن جه وازه
 نهك (حدثنا او (أخبرنا)
 له بؤ تيلميري به هؤش و فامه
 رپوايه تم كرد له شيخي فازيل
 رپوايه ي چونكه ياساي مه خصوصه
 يا نه هبي لن كرد نابي به ئيسناد
 وه سييه ت نه كا بؤ بازي نه حجاب
 نه مه بي سووده به ياساي سه و اب
 بؤ كتيي شيخ له سه ر هه لكه و تن

بئى لىقاي ئوستاد يا بىستى ئەو
ئىرا ھەر ئەو ھەشى بۆ ئىنسان
ياخود (وجدت في كتابه
لەمە زياتر دەعوو ئىزافە
يا ئىجازەدان قەدىم بى يا نەو
بئى: (وجدت بخط فلان)
أو قد قرأت من كتابه
دوورە لەو كەسە خاوەن ئىنساڧە

ریوایه‌تی حه‌دیس به مه‌عنا

بزانن کاتى پىوابەى ھەدىس
ئەمە بۇ نەزان ھەرامە ھەرام
بەللى بۇ زانا بە مەعناو مەقام
لەگەل ئەو ەيشا پىويستە (فىى الحال)

لەسەر مەعنا بىن نەك نەسى نەفىس
(إذ لا يعلم المعنى بالتمام)
دروستە بەبى ئىخلال بە مەرام
بلىى: (بالمعنى) يا (أو كما قال)

٤٠ ئادابی تالیبی حەدیس ئادابەکانی تامەزرۆیانی فەرمووده^(١):

مه به ست له ئادابه کانی داواکاری فرموده (طالب الحديث) نه وه یه که ده بیت قوتابی پښی برارښته وه له ئادابی به رزو په وشتی چاک که له گه ل ش ه ر ه فی نه و زانسته دا بگو نجین ، که نه و به دواو ه یه تی ، که نه و یش فرموده ی پیغه مبه ره ﷺ له و ئادابانه له هه نډیکیان قوتابی و فرموده ناس تیا یدا هاو به شن و هه نډیکشیان تابه ته به قوتابی به وه .

۱. ئەو ئادابانەي تاليبى ھەدىس كە لە گەل ڤەرمودە ناس (المُحَدِّث)، تايىدا ھاوبەشەن :
 أ. ساغ كەردنە وەو پاك كەردنە وەي نىەت بۆ خەوای گەورە لە تامە زەرۋبەنيدا، بۆ دەست
 ستنى ڤەرمودە.

١. په خشانى هم بابته له لايه ن ليكوله رموه نامده كراوه، بۇ زياتر بهرچا وړوونى له م بابته دا ته ماشاى هم سهرچاوانه بكه: (الإلصاع: ٤٥ وما بعدها، والإرشاد ١/ ٥٢٨ ٥٢١، والتقريب: ١٤٦ - ١٤٩، والاقتراح: ٢٨٠ - ٢٨٤، والمنهل الروي: ١٠٨، واختصار علوم الحديث: ١٥٧ - ١٥٨، والشذا الفياح: ١/ ٤٠٠ - ٤١٨، والمقنع ١/ ٤٠٧ - ٤١٨، وشرح التبصرة ٢/ ٣٣٢، ونزهة النظر: ٢٠٤، وفتح المغيث ٣/ ٣١١ - ٣٤٦، والتدريب ٢/ ١٤٠ - ١٥٨، وفتح الباقي ٢/ ٢٢٣، وقواعد التحديث: ٢٢٣ - ٢٣٦).

ب. بیدار بوون له وهی که مه به ست له ده ست خستنی دا گه یشتن بیت به مه به سته دونیاییه کان (أبو داود) و (إبن ماجة) له فهرمووده ی (أبو هريرة) ه وه، هیناویانه، که وتویه تی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: «مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُتَعَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرَفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(۱)، واته: هه رکه سیك خو ی فیری زانستیک بکات له و زانستانه ی که ته نها له بهر خاتری خوان، به لام ثم ته نها له بهر ئه وه فیر بیت، تا به مه به سستیکی دونیایی بگات، ئه وه ئه و که سه له روژی دوا پیدا بونی به هه شت ناکات).

ج. ده پیٔ کار بکات به و فہرموودانہی کہ دہیان بیستی.

- ٲهو ئادابانهى كه تايبه تن به (قوتابى فه رموده وه: طالب الحديث) نه ك به
فه رموده ناس (المُحدِّث) وه:

أ. ده بیټ داوای موهه قیټی (التوفیق) و سه قامگیری (التسدید) و ئاسانکاری (التیسیر) و یارمه تی (إعانة) له خوا بکات، بۆ (ضبط) کردنی فهرموده کان و لی ټینگه یشتیان.

ب. ده بیټ خوی بۆ ئه م مه به سته یه کلایی بکاته وه، وه هه موو هه ولّه کانی بخاته گه پر بۆ ده ست خستنی.

جـ ده بیټ ده ست بکات به گوئ گرتن له چاکترین ماموستای شاره که یه وه، که چاکترینیان بیټ له رووی سه نه دو زانست و دینه وه.

١. إسناده حسن، وأخرجه ابن ماجه (٢٥٢) من طريق يونس وسريع، بهذا الإسناد، وأخرجه ابن أبي شيبة ٧٣١/٨، ومن طريقه أخرجه أبو داود (٣٦٦٤)، وابن عبد البر في «جامع بيان العلم وفضله» ١٩٠/١، وأخرجه السهمي في «تاريخ جرجان» ص ١٦٥، والخطيب في «اقتضاء العلم العمل» (١٠٢) من طريق سريع بن النعمان وحده، به، وأخرجه أبو الحسن القطان في «زيادته على سنن ابن ماجه» بإثر الحديث (٢٥٢)، وأبو يعلى (٦٣٧٣)، والعقيلي ٤٦٧/٣، وابن حبان (٧٨)، والحاكم ٨٥/١، والبيهقي في «الشعب» (١٧٧٠)، والخطيب في «تاريخه» ٣٤٧/٥ و٧٨/٨، وفي «الفقيه والمتفقه» ٨٩/٢، وابن عبد البر في «جامع بيان العلم وفضله» ١٨٠/١-١٩٠ و١٩٠ من طرق عن فليح بن سليمان، به، وأخرج ابن ماجه (٢٦٠) من طريق عبد الله بن سعيد المقبري، عن جده أبي سعيد المقبري، عن أبي هريرة، رفعه: «من تعلم العلم ليباهي به العلماء، ويجارى به السفهاء، ويصرف به وجوه الناس إليه، أدخله الله جهنم». وهذا إسناد ضعيف جداً، عبد الله بن سعيد متروك ويشهد لهذا اللفظ الأخير غير ما حديث، لكن بأسانيد ضعيفة، برواؤه: «صحيح ابن حبان» (٧٧).

د. ده بېټ ماموستاکه ی به گه وره بگریت، و هه روه ها ئه وه یش که گوئی لنگرتووه، ورپزی لى بگریت، چونکه ئه مه له پزی زانست و هوکاره کانی سوود وه رگرتنه، وه هه ولى په زامه ندرک دنى بدات، وه خوړاگر بېټ له سر مه ینه تیه کانی ئه گه ر هه یوو. ه. ده بېټ پړنوینى هاوول و براده رانی بکات، بو ئه وه ی که ئه وانیش له وسوده ی که ئه م به ده ستی که وتوو، ئه وانیش ده ستیان بکه ویت، لیانی نه شاریتته وه، چونکه شارندنه وه ی سووده کانی زانست له قوتا بیان نه گبه تیه که، که قوتا بی نه زان و قه لب ده یکن، چونکه مه به ست له ده ست خستى زانست بلاوکر دنه وه یه تی. و. نابیت شهرم و خوبه زل زانین جلّه وگیری لى بکن، له هه ولدان بو گوئ گرتن و ده ستختن و وه رگرتنى زانست، با له که سانیکیشه وه بیت، که له ته مهن و پله دا له و که متر بن. ز. کورت برى نه کات له وه دا که ته نها گوئ له فهرموده بگریت و بینوسیته وه و ئتر زانینی و تیگه یشتنی وه لا بنیت، چونکه به م کاره ده روونی خوئ هیلاک کردووه، ونه گه یشتووه به مه به سته که.

ح. ده بېټ له گوئ گرتن و (ضبط) کردن و لى تیگه یشتن دا، دوو کتیه سه حیحه که پیش بخت، و پاشان (سنن أبو داود) و (الترمذي) و (النسائي) و (السنن الكبرى) (البيهقي) و پاشان ئه وه ی که پتویسته له (موسنه ده کان) و (جامیعه کان)، وهك (سنن أحمد) و (موطأ مالك) و له کتیه کانی (العلل)، (علل الدار قطني) و له (ناوه کان - الأسماء) دا، (التأريخ الكبير - للبخاري) و (الجرح و التعديل - لابن أبي حاتم) وه له وانه ی که (ضبط) ی، ناوه کانی کردووه، وهك کتیه که ی (ابن ماکولا)، و له کتیه کانی (غریب الحديث)، (النهاية) ی، (ابن الأثیر) دیراسه بکات.

(ئادابی تالیبی ههډس)

تالیبی عیلمی ههډیسی شهریف	ئهبی رابگری دهروونی نهزیف
دهروون کاسه یه بو عیلمی رههبر	چون ئهبی پربی له ژاری خه تر؟
هه تا بتوانی به یاری خودا	دل پاکاته وه له فیتنه و سهودا
ئیخلاص بو خودا بکا به مایه	به مایه ئنسان ئه گا به پایه

تەزكىھى نەفسى (امارة)ى، ئىنسان
(حقّ و حسد و بخل و استكبار
لە تاوى غەزەب لە شەھوت پانى
لە باقى ۋەسفى پەذىلەى ئىنسان
ئەسبابى ئەمەش فەيزى خودايە
خاۋەن تەقۋاىي ئەھلى پەشاد بى
پاش ئەۋە تەركى كەردەۋەى ھەرام
ئەمجارە ئەدای ھەموو واجبات
ئەدەب لە ئوستاد ھەم لە پەفيقان
جا مېھرەبانى و دلسۆزى و ئىنساڧ
قەناعەت كەردن بە قوۋتى شەخسى
عيززەتى نەفس و خولكى سەخاۋەت
با شەرم و ھەيا نەبن بە مانع
تا ھالى نەبى لەۋەى ئەيخوتىنى
ئەۋدەرزە خوتىندت لىي غافل مەبە
عيلم دىتە جى بە (ممارسة)
كەتمى فەۋائىد مەكەن لە ياران
تەحقىقات بكەن بە (مُجاملە)
ئەۋەى دەرۋونى ياران پىش ئەكا
زۆر كەس بى بەش بوون لە بەھرە و پاىە
ئەمە بوو ئاداب بۆشەخسى تالىب
(وقفنا الله لِحسن الآداب

فەرزە لە خولكى ناچىزى نوقسان
عجب و غرور) و سوممەى ناھەموار
لە ھەۋاى فىسقى و كارى نادانى
ئەگەر پىكەۋى فەزلە بۆ ئىنسان
ئەمجار سۈجەتى خاۋەن تەقۋايە
يانى لايىقى پاىەى ئىرشاد بى
بە دەست بە زمان بە باقى ئەندام
جاسوننەت نەخسوس لە (مؤكدات)
تايەتى لەگەل بەرزە سەدىقان
ئىصلاھى (ما بين) لە كاتى خىلاف
(مسخر) نەبوون بۆ ھەۋاى نەفسى
ئىنسان بەرز ئەكەن لە بۆسە ماۋات
لە پىرسىارى مامۇستاي جامع
نەكەى لە ۋجىگا ھەنگاۋ ھەلپىتى
لە (حل و تحقيق) قەت ماتل مەبە
بە ھىڧزى (متون) يا (مدارسة)
سەخى بن وىنەى ھەۋرى بەھاران
بە شىۋەى شىرىن بى (مُجادلة)
چاۋى دلى خۆى خاۋەن ئىش ئەكا
بە (مُجادلة)ى، بى سۈود و مايە
لە بۆ (مكاسب) يا بۆ (مواسب)
مع الأصحاب و مع الأجباب)

۴۱ نادابه کانی فهرموده ناس ټادابی (مُحَدَّث)^(۱)

له بهر ټه وهی سه رقال بوون به فهرموده وه، له گه وره ترینی نزیك كه وټنه وه كانه له خواي گه وره، وه پیرۆزترین پیشه یه، پیویسته له سه ر كه سیك كه پیوهی خه ريكه و له ناو خه لكیدا بلاوی ده كاته وه، خوی پرازیڼیته وه به چه ند ره وشتیكي باش و خویه کی جوان، وه ده بیټ نمونه یه کی راستگوځیانه بیټ بو ټه وشته یی كه فیږی خه لكیان ده كات، و پیش ټه وهی فهران بكات به كه سانی تر كه ټه نجامیان بدهن، خوی بیانكات. - دیارترینی ټه و شتانه یی كه ده بیټ فهرموده ناس خوی پی پرازیڼیته وه پیان: ا. ساغ كړنه وه و پا كړنه وهی نیټ و پا كړنه وهی دل له مه به سته دونیا ییبه كانی، وه ك كورسی په رستی و ناو ده ر كړدن.

ب. ده بیټ گه وره ترین مه به ست و مه رام و خه می بلاو كړنه وهی فهرموده، وگه یان دنی بیټ له پیغه مبه ره وه ﷺ و مه به ستی شي پیی ده سټكه وټنی پا داشتی فراوان بیټ. ج. نابیت هه سټی به گپړانه وهی له كاتیكا كه كه سیكي به ته مه ن تر و زانتر له و ټاماده بن .

د. ده بیټ كه سیك كه پرسپاری لیكرد له شتیك ده ربارهی، ټه گه ر زانی ټه و شتانه له لای كه سیكي تر هه یه، ده بیټ په وانه ی لای ټه و كه سه ی بكات. ه. نابیت ریگا بگریټ له گپړانه وهی كه سیك له بهر ټه وهی كه نیټی ساغ نییبه، چونكه سابه لكو فهرموده كه ساغ بیټ.

و. ده بیټ كوری دانیشتن بگریټ بو ټیمل كړدن فهرموده و فیږ كړدن خه لكی ټه گه ر توانای ټه وهی هه بوو، چونكه ټه مه بالاترین پله ی گپړانه وهیبه.

- ټه و شتانه یی كه كړدنیا ن سوننه ته، له كاتی ټاماده بوونی كوری خویندنه وه دا: ا. ده بیټ پاك و بو ن خو ش بیټ و ریشی دابیڼیټ.

۱. په خشانی ټه مه بابه ته له لایهن لیكو ټه ره وه ټاماده كراوه.

ب. دەيىت بە جىگىرى دابىنىشەت و بە ھەيىت و شەكۈيەكەو، ئەمەش بۆگەورە
راگرتى فەرمودەكانى پىغەمبەر ﷺ .

ج. دەيىت روو لەسەر جەم ئامادەبووان بىكات، نەك تەنھا كەسەك تايىت بىكات،
جگە لەكەسانى تر، و تەنھا روو لەو بىكات.

د. دەيىت سەرەتاي مەجلىسەكەى و كۆتايىيەكەى بە سوپاسى خودا و دروود لەسەر
پىغەمبەر ﷺ و نزيەك كە بۆ ئەو ھالەتە بىشەت دەست پى بىكات.

ھ. دەيىت لەو شتانە دوور بىكەوئىتەو كە عەقلى ئامادەبووان وەرى نەگىت، يان لەو
شتانەى كە لە فەرمودەكەدا لىي تى ناگەن.

و. دەيىت كۆتايى خويندەنەو كە بە چىرۆك و شتى نامۆ كۆتايى پى بىتەت، ئەمەش
بۆ ساف كردنى دلەكان و لابردنى خەوى غەفلەت و بى ئاگايى.

- ئەو تەمەنە چەندە كە دەيىت فەرمودەناس تايىدا دەست بە گىرپانەوھى

فەرمودە بىكات؟

پاجىيى ھەيە لەمەدا:

أ. گوتراو لە پەنجاسالیدا و گوتراو یشە لە چل سالیدا و قسەى تىرش گوتراو.

ب. بە لام گوتەى سەحیح ئەو ھەيە كە ھەركات ئەھلى ئەو كارە بوو، وەخەلەكان پىويستيان
بەو ھەبوو، كە لە لای ئەمە، ئەوا دادەنىشەت، بۆ گىرپانەوھە لە ھەرتەمەنىكدا بىت.

- بەناو بانگترین كىتەب لەم بارەيەوھ:

أ. (الجامع لأخلاق الراوي و آداب السامع)ى، (الخطيب البغدادي).

ب. (جامع بيان العلم و فضله و ما ينبغى في روايته و حمله)، دانراوى (ابن عبد البر).

ئادابی (مُحَدَّث)

- موحه‌ددیس کاتې بۆخوی پېن گه‌یشت
هه‌ر که‌س تالیب بېن بۆبه‌یانی ئه‌و
ته‌مه‌نی ئوستاد ناکړې به‌مه‌به‌ست
به‌لې بۆ به‌رزى مه‌قامى ئېرشاد
چاځ وایه‌ له‌ بۆشه‌خسى موحه‌ددیس
که‌ له‌و زاناتر یې له‌ شارا
پعیایه‌ی ئه‌ده‌ب فه‌رزه‌ بۆ ئینسان
مه‌نمى عیلمى خۆی نه‌کا له‌ موحتاج
ئه‌گه‌ر زاناتر له‌ خۆی بیښى
ئه‌گه‌ر وه‌ها بوو که‌ موحتاج بوون به‌و
بۆه‌ر مه‌وزووعى شایع یا نه‌فیس
ویستى بېته‌ سه‌ر ته‌حدیث بۆ ئه‌نام
له‌ پاش دووړکات سوننه‌تى (وضو)
روو له‌ قیله‌ بې به‌ قه‌ده‌ر ئیمکان
له‌ پاش (بسم الله) وپاش جه‌مد و سه‌لام
په‌له‌په‌ل نه‌کا ده‌رزى ئارام بې
به‌ دلسوزانه‌ بېته‌ سه‌ر وتار
بې جه‌وابى حق هه‌ل نه‌سى له‌ جې
جه‌زای هه‌ر چه‌رفى تاچه‌وسه‌د خېره
جه‌زای که‌لیمه‌ی (طیبه‌)ی، ئینسان
- له‌ رۆحى مه‌عنا به‌ حق تن گه‌یشت
ئیفاده‌ی فه‌رزه‌ له‌ سه‌ر شانى ئه‌و
سى بېن یا چل بېن په‌نجابى یا شه‌ست
به‌ (که‌ل)ی، باشه‌ ئیفاده‌ی ئوستاد
پاځگړى یاسای (شان و مقایس)
نه‌بېته‌ ته‌حدیث به‌بېن مودارا
ئینسان به‌ ئه‌ده‌ب ئه‌گا به‌ ئیحسان
به‌لې بۆ ته‌علیم دابنې (منهاج)
ئو که‌سه‌ له‌ بۆ تالیب بنوېنى
به‌ (اشعاع)ی، عیلم ده‌ربخا پرته‌و
ئیحضارات بکا پېش کاتى ته‌دریس
ده‌ستنوېژى بگړى خېره‌ بۆ ئیسلام
بې بۆ مه‌قامى ته‌دریسه‌که‌ی زوو
موخلیص بې له‌ بۆخودای (لا مکان)
ده‌س بکا به‌ ده‌رس به‌ یارى (علام)
با عیاره‌تى مه‌فه‌وومى عام بې
خۆی مه‌لوول نه‌کا له‌سه‌ر پرسىار
مادام جه‌وابى بۆ (مُمکِن) بېن
زیاتریش له‌لای خودا بژمېره
نه‌یلى په‌حه‌مه‌ته‌ فه‌وزه‌ به‌ ئیحسان

۴۲ - باسی هاوه لآن ﷺ: (۱)

ئه وهی قه رار دراوه له لای موحه ددیسیندا: سه حابی عیباره ته له موسولمانی که
حه زه ته (مُحَمَّد المصطفى - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ی، چاو پی که وتبی یا حه زه ت چاوی به و
که وتبی، پیاو بی یا ژن، گه وره بی یا بچووک هه رچه ند مندالی ناو بیشکه ش بی، چونکه
مه به س له سه حابی ئه وهیه به و پایه و شه رفی (رؤیة و ملاقة) ه، فائیز بوو بی، وه ئه وهی
که ئه لئین: سه حابی ئه بی سوچه تی بو حه زه ت بوو بی له ماوهی سالی یا زیاترداو
(مُجالسة) ی، بوو بی له گه لیا، ئه وه عورفی عوله مای ئوسووله، وه له واقیعدا ئه وه نه وعه
که سانه شه رفیان زوره، به لام موحه ددیسه کان مه به ستیان شه رفی سوچه ته وه به س.

گه یشتن به شه رفی سوچه ت ثابت ئه بی به (تواتر)، وه کو سوچه تی گه لی له ئه سحابه کان،
وه یا به شوهرت که متر له (تواتر) وه یا به ئه خباری ئاحاد وه کو نووسراوه له کتیه کاندای.

بزانن که ئه سحابی کیرام سیفه تیکی شه رفیان ههیه عیباره ته له وه که پرسیار ناکری
له عه داله تیان، واته: یه کی ناتوانی (تردد) بکا و پیرسی له وه جهی عه داله تیان، له به ره وه
ته عدیل کراون به نه سسی کیتاب و سونه تی نه به وی و ئیجماعی ئه وه موسلمانانه که
ئعتیباریان پی ئه کری له ئیجماعدا، جا نه سسی ئایه ت زورن:

یه که م ئایه تی ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾^(۲)، موفه سیره کان ئیتتیفاقیان بووه
که ئه م ئایه ته له شه ئنی ئه سحابی پیغه مبه ردا ﷺ وارید بووه، وه ئه گه ر (تنازل)
بکه ی (جدلا) که بو هه موو ئومه تی حه زه ته، ئه مجاره ئه وانیش داخڵ له و کومه له ی
ئومه ته دا، وه به موباشه ره ئه و خیتابه پروو له ئه وان ئه کا، وه زیاتر له وه ئاخری ئایه ته که
نیشانه یه که به یان ئه کا، وه کو: ئه مر به مه عرووف و نه هیی له مونکه ر که له واندا به ساغی

۱. بۆ زیاتر شاره زا بوون له م بابه ته ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفه علوم الحديث: ۲۲ - ۲۵، والكفاية: ۹۳ - ۱۰۲ ت، ۴۶ - ۵۲ هـ)، والإرشاد ۵۸۴ / ۲ - ۶۰۵، والتقريب: ۱۶۲ - ۱۶۵، واختصار علوم الحديث: ۱۷۹ - ۱۹۱، والشذا الفياح ۴۸۳ / ۲ - ۵۱۸، والمقنع ۴۹۰ / ۲ - ۵۰۵، وشرح التبصرة والتذكرة ۵ / ۳ - ۵۶، وفتح المغيث ۸۳ / ۳ - ۱۳۸، وتدريب الراوي ۲ / ۲۰۶ - ۲۳۳، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۷۱، وفتح الباقي ۲ / ۳ - ۴۴، وتوضيح الأفكار ۲ / ۴۲۶ - ۴۷۱، وظفر الأمانی ۴۹۶ - ۵۱۳).

هاتوو ته ځنگ و بهری (معروف) که ټیمانه و ناشیرینترینی (منکرات) که کوفره، نه وان به نه مړ و نه هیی موعاله جهیان کردوو.

دووم ټایه تی ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّنُكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾^(۱)، وه ټم ټایه ته خیتابه له گهل ټو که سانه دا که له و روزه دا حازر بوون بو به جیهیتانی ټادابی دینی ټیسلام، جا کومه لئ که خودا بیان کا به شاهیدی کرده وی ټاده میزاد و چه زرهت بکا به شاهید له سهر پاکی ټه وان ټه بی پایه ی عده الة و سهر به رزیان ثابت بی.

سیهم ټایه تی ﴿تَحْمَدُ رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾^(۲)، ټیسته ټم ټایه ته شریفه بهر له هه موو شتی ټیعلانی بازئ سیفاتی عالیه ټه کا بو ټه سحابی پیغه مبه ر صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم که هه بو ټه وان لایقه، وه کو ټه وه که ټیمانیان ټه وه نده ساغه و به قووه ته خاوه ن شیدده تن به سهر موخالیفانی ټیسلامدا و له بهینی خویندا میهره بانن، وه دهر باره ی عیاده تکرردن (مواظب) و خاوه ن ټیستیقامه تن به نه وعی که نیشانه ی نووری ټیمان و عیاده ت له ناوچاوانیاندا دیاره له گهل ټه وه دا به عیاده تی خویندا نانازن و داوای فزل و په حمه ت و په زلا له خودا ټه کن، وه خودا به مه ټیکتیفای نه کردوو و باسی ټه وه ی کردوو هه رچه ند ټم سیفاته هه یه بویان و له (تهورات) دا، هه یه له (ټینجیل) یشدا، ټه حوالئکی تریان هه یه و به یانی کردوو، وه پاش ټه مانه وه عده ی (مغفرة) و ټه جری گه وره ی پیداون، جا به ټینساف ټینسان ته ماشای ټم ټه وسافانه بکا بو ټو ټه سحابه کیرامانه، ټه زانی ټه مانه له ټه شراف و ټه خباری ټوممه تی ټیسلامن، چونکی بو هیچ ته به قه یه ک له ته به قاتی ټوممه تی ټیسلام ټم جوړه ته عریفه نه کراوه و وه عده یشی بو (مغفرة) و په زای له وان حقه و موافیقی واقع و (نفس الامر)، و ټه و زاتانه ټه جری عه زیم و پایه ی به رزیان هه یه له لای خودای ته عالا له دنیا و قیامه تدا - رَحْمَةُ اللہِ عَلَیْہِمْ اَجْمَعِیْن -

۱. ټایه تی ۱۴۳ له سووره تی (البقرة).

۲. ټایه تی ۲۹ سووره تی (الفتح).

چوارہم ئایہ تی ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾^(۱)، ئەم ئایەتە نازل بوو لە شەئنی ئەوانەدا کە (بیعة) یان، کرد بە حەزرت ﷺ و ژمارەیان لە هەزار و چوار سەد زیاتر بوو، لە و کاتەدا قورەیشییەکان مەنعی حەزرتیان کرد لە چوونە ناو شاری مەککە بۆ بە جێهێنانی عەمرە، وە لە کاتی (بیعة) ئەوەدا، لە بەر ئەوە کە عوسمانی کوری عەففان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چوو بوو بۆ شاری مەککە دەستی خۆی دانا لە ناو دەستی خۆیدا بە ئیعتیباری ئەوە دەستیکی دەستی خۆیەتی و ئەو دەستەکی دەستی عوسمانە، تەماشای ئەو سوێندە بکەن کە خودا دەربەرپیووە لە سەر پەزامەندی خۆی لە و کۆمەڵە ئەسحابە، وە تەماشای ئەو وەعدە بە نەسرەت و غەنیمەتە بکەن بۆیان و خودا جێیە جێی کرد بە ماوێەکی کەم.

پێنجەم ئایە تی ﴿وَالسَّيْفُوتِ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾^(۲)، هەر موسلمانێ کە فام و ئیمان و ئینسافی بێی و تەماشای ئەم نەسە جوانە بکا لە شەئنی ئەو کۆمەڵە موهاجیرین و ئەنسارە و پەپرەوکانیاندا بە دڵ تەسدید و باوەر ئەکا بەوە کە هیچ کەس لە موسلمانان ناگاتە پایە ئێوان، وە ئەوان لە هەموو کەسێ لە ئوممەتدا پایە بەرزترن.

وە بۆ تەحقیقی سێفەتی (سابقین) لە موهاجیریندا ئیتیفاق هەیه لە سەر ئەوە هەر موسلمانێ لە پێش تەحویلی قبیلە لە (بیت المقدس) ئەوە، بۆ لای (کعبە)ی، شەریفە هیجرەتی کردبێ بۆ مەدینە مۆنەوەرە ئەوە لە (سابقین) ئەوە، وە ئەو قەسەیه لە پاش سالتیک و شەش مانگ لە هیجرەت هاتە جینگە، وە بە عزێ ئەفەر موون: ئەهلی غەزای بەدرە، وە بازێ ئەلین: ئەهلی (بیعة الرضوان) ئەوە، وە (سابقین) لە ئەنسار ئەهلی (عقبە)ی، یە کەم و دوووم و سێیەمە بە ئیزافە ئێوانە کە لە ئەووەلی و سوولی حەزرت ﷺ بە مەدینە مۆنەوەرە یارمەتی و خزمەتیان کرد هەتا دامەزراو مزگەوتی کردووە، وە

۱. سوورەتی (الفتح / ۱۸)

۲. سوورەتی (التوبة / ۱۰۰).

جومله‌ی ﴿وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ﴾ شامل دئ بؤ باقی موهاجیرین و نه‌نساړ و بؤ ته‌به‌قه‌ی تابعین له پاش سه‌حابه، وه‌کو له کتبه‌ ته‌فسیره‌کاندا نووسراوه.

وه ده‌لیل له ه‌دیسې شه‌ریفدا گه‌لیکه (من جُملة) ه‌دیسې نه‌بو سه‌عید که بوخاری له (فضائل الصحابة) دا، ړیوايه‌تی نه‌کا، ه‌زرت ﷺ فه‌رمووی: «لَا تَسْبُوا أَصْحَابِي، فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ، ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ»^(۱)، دياره زیادی نه‌جری سهرفی مشتی له لایه‌نی په‌کې له‌وانه‌وه له‌سهر نه‌جری سهرفی میقداری کینوی (ئوحد) له ئالتون له‌به‌رته‌وه‌یه که ئیمانی نه‌سحابه‌کان به‌هیزتره له ئیمانی غه‌یری نه‌وان، چونکی نه‌جری عه‌مهل به‌قه‌د ئیخلاص و هیزی ئیخلاص تابعی هیزی ئیمانه. وه به‌دلیلی عه‌قلی ههر عاقلی ته‌ماشای کرده‌وه‌ی نه‌سحابان بکا شوبه‌هی نامینئ له پایه و مه‌قامیاندا:

یه‌که‌م: قبولئ ئازار و زه‌حمه‌ت له‌سهر ئیسلام له‌نه‌ووه‌لی ئیسلامه‌وه، وه هيجره‌ت کردنی بازیکیان بؤ حه‌به‌شستان دوو جار و هاتنه‌وه‌یان بؤ حیجاز. دووهم: نه‌وه‌که کافره‌کان ده‌ریان کردن له‌نیشتمان و جیگه و ړنگه‌ی خویان و کوچیان کرد بؤ مه‌دینه‌ی مونه‌وهره و قبولئ غوربه‌ت و زه‌حمه‌ت‌یان کرد. سیهم: روحي خویان سهرف کرد له‌جیهاددا بؤ به‌رزکردنه‌وه‌ی دینی ئیسلام و دینی ئیسلامیان گه‌یاند به‌عالمی مه‌شریق و مه‌غریب.

چوارهم: یه‌که‌م سه‌روکیان نه‌بوه‌کری صدیق - ﷺ - له پاش وه‌فاتی ه‌زرت که قه‌بائیل (مرتد) بوونه و مه‌نعی حقووقیان کرد پامی کردن و فیتنه‌ی (مسلیمة الکذاب)ی، کوژانده‌وه‌که ویستی دینی ئیسلام به‌رباد بکا، وه قورئانی که‌ریمی گرد کرده‌وه ئایه‌ت به‌ثایه‌ت و سووره‌ت به‌سووره‌ت. دووهم سه‌روکیان عومه‌ری کوری خه‌تتاب - ﷺ - فه‌تحی (جزیره‌ العرب) و شام و میسر و ئیرانی ته‌واو کرد، به‌نه‌وعئ نه‌گه‌ر نه‌وه (فتوحات)ه، له‌و چه‌رخه‌دا نه‌کرایه ئیسلام دانه‌نه‌مه‌زرا. وه سه‌روکی سیهم عوسمانی کوری عه‌ففانه - ﷺ - بیجگه له‌وه دوو جار به‌هوی سهرفی دارایی خویه‌وه له‌سه‌ندنی

بیری (رومة) بۆ مسولمانه كان و سهرفی مال له سوپای (جیش العسرة) دا، که حه زرهت صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم فہرمووی: (اَشْتَرَى الْجَنَّةَ مَرَّتَيْنِ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ)^(۱)، وه بیجگه له وه ئه وه نده موحتہ رهم بووه له لای حه زرهت که یه ک له دواى یه ک کچی خوئی لئی ماره کردووه، ئه و زاته هات هه موو موسلمانانی له سهر یه ک له هجه قیرائه تی قورئان گرد کرده وه و شهش نوسخه ی قورئانی له سهر له هجه ی قورهش نووسی هه به ئیھتیمام و لوجنه ی بۆ ئه م کاره دامه زراند و حه زرهتی عه لی (کرم الله وجهه) یه کئی بوو له و لوجنه یه. وه ئه گهر عوسمان ئه م خزمه ته ی نه کردایه ههر له سهدری ئیسلامه وه مه خلوقی موسلمانان له خویندنه وه ی قورئاندا ئیختیلاف و په ریشانی ئه که وته ناویان. خولاسه ئه م زاته گه و ره مه قامانه به م ئه عماله مه ردانانه ئیسلامیان پاراست و پایه ی ده وامیان بۆ داناو حه زرهتی عه لی (کرم الله وجهه) له هه موو ئه م فرمانه مه ردانانه دا (معاون) یارمه تیدهر و (مناصر) یان، بووه هه تا ئیسلام شه خسیه تی دامه زرا - والحمد لله .

وه سه روکی چواره م حه زرهتی عه لی (کرم الله وجهه) له پاش وه فاتی حه زرهت صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم و چهند روژی دلپه ریشانی له (متوفی) بوونی ئه و هاته مه یدانه وه بۆ ئیطاعه و فه رمانبه رداری یه که م خه لیفه، وه له قیتالی ئه عراب و (مسيلمۃ الکذاب) و باقی موھیمماتدا ئه وه ی که له ئیمکاندا بئی مونا صهره و موساعده ی کرد و به شی خوئی له (غنائم) ی، (واقعة یمامة) یه کئی له وانه جاریه ی (حنفیه) بوو که بوو به (أم الولد) و موحه ممه دی لئی (تولد) بووه که ئه عله می عوله ما ی ئال بووه، ئیللا (ابن عباس - رَضِیَ اللہُ عَنْہُ) - وه له زه مانی خه لیفه ی دووهم (عمر بن الخطاب) به هه موو نه وعی موافه قه و موانه سه ی نیشان داو (أم کلثوم) ی، کچی خوئی بۆ ماره کرد، وه له موھیمماتی راوێژدا حاضر بوو، وه پاش وه فاتی عومهر (بالذات) ئیمامی عه لی خوئی یه کئی له ئه هلی (شوری) که ئیختیاری (عثمان بن عفان) کراو ته بریکی کرد و ئیطاعه ی کرد و له راوێژدا

۱. حلیۃ الأولیاء وطبقات الأصفیاء، أبو نعیم أحمد بن عبد اللہ بن أحمد بن إسحاق بن موسی بن مهران الأصبهانی (المتوفی: ۴۳۰ھ)، الناشر: السعادة - بجوار محافظة مصر، ۱۳۹۴ھ - ۱۹۷۴م، دار الكتب العلمية - بیروت (طبعة ۱۴۰۹ھ بدون تحقیق)، ۵۸/۱ .

بوو، وه‌ له‌ جه‌معی قورئاندا حازر بوو، وه‌ ئه‌و قورئانه‌ی له‌ لای بوو ته‌سلیمی لوجنه‌ی کرد، وه‌ له‌ عه‌سری خه‌لافه‌تی خۆیدا ئه‌وه‌ی که‌ له‌ ئیمکاندا بوو له‌ خزمه‌تی دینی ئیسلام جییه‌ جیی کرد و هه‌موو خوله‌فا له‌ یه‌ك‌ پازی بوون و دۆعای خیریان بۆ یه‌ك‌ ئه‌کرد (رضوان الله‌ تعالى علیهم أجمعین) وه‌ له‌ پاش ئیستیشهادی خه‌لیفه‌ی چواره‌م وه‌كو‌ خه‌لیفه‌ی سییه‌م و دووهم به‌ ئیتیفاقی حاضریان هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن - رَحِمَهُمُ اللّٰهُ - ئیستیخلاف کراو شه‌ش مانگ له‌سه‌ر پایه‌ی خه‌لافه‌ت بوو، جا به‌ ئیختیاری خۆی ته‌نازولی کرد، له‌به‌رئه‌وه‌ موشاغه‌به‌ له‌ناو موسلماناندا ده‌وام نه‌کا، وه‌ له‌سه‌ر ته‌بیقی فه‌رمووده‌ی هه‌زره‌ت صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ، «إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللّٰهَ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ»^(۱) - رَحِمَهُمُ اللّٰهُ أجمعین -.

باسی ئه‌صحابی کیرام رَحِمَهُمُ اللّٰهُ

کاتی حالی بوون له‌م موهمماته‌	بین دَل‌ رابگرن له‌م که‌لیماته‌
پیاوی عاممه‌ی عوله‌مای (أبرار)	له‌ سه‌حابه‌وه‌ بۆمان هاته‌ خوار
ئه‌وانن له‌سه‌ر ئیختیاری حق	کران به‌ سوپای ته‌وحیدی (مطلق)
به‌وان رووناك‌ بوو جیهانی تاریک	ئاده‌می ده‌رچوون له‌ تۆزی ته‌شریک
ئه‌وان هاو‌پازی شاه‌ی (رسل) بوون	بۆ سه‌رفه‌رازی ده‌لیلی (کَل‌) بوون
ئه‌بنی بزائن سه‌حابی کیه‌	تاریفی چیه‌ و خه‌لکی کام جیه‌؟
(حقوق)یان، زۆره‌ له‌ سه‌ر مسوڵمان	قه‌ت ته‌واو نابنی سوپاسیان بۆمان
واجبی ئینسان وه‌فایه‌ وه‌فا	هه‌رگیز بنی وه‌فا ناگا به‌ صه‌فا
نیسه‌بت به‌ مانه‌ پریایه‌ی وه‌فا	وه‌فایه‌ له‌گه‌ل (منبع الصفا)

تەعریفی سەحابی

سەحابی زاتی (مؤمن) بە پەسوول	پێی گەشتبێی بۆ بارە (وصول)
هەردوو لەبۆیەك یانەم وە یانەو	(رؤیە)ی، بێی بۆ ئیلقای پرتەو
سوحەت ساتن بێ یا مانگن یا سأل	بە هەروەزەن بێ بە هەرشێوە و حال
سەفەر و غەزا و پیوایەتی هەبێ	یا ئەم وەسفانەتی لەگەڵدا نەبێ
پێی ئەلین (صاحب) لای موخەددیسین	(رضی اللہ عنہم أجمعین)
تەسەوور مەكەن شەرەفی سوحەت	پێویستی بێی بە توولی موددەت
یاخود بە جیهاد یا بە پیوایە	هەرچەندە عورفی (أصولی) وایە
بۆ داخی ناریی فەرەزە زمانن	بۆ داخی نووری کافییە ئانن
کاتن دەرکەوئ لەمحەیی پرتەو	کافییە لەبۆ بۆی سوحەتی ئەو
بەلن (تفاوت) هەیه لە ناوا	بۆ کەم و زۆری سوحەت لە چاوا
لەبۆ پیوایەتی حەدیسێ شەریف	لەبۆ جیهاد و (تعب و تکلیف)
بەلام سوحەتی عالی جەنابی	کافییە لەبۆ فەزلی سەحابی

عەدالەتی ئەصحابی کیرام

هەموو ئەسحابی شای (خیرالبشر)	عادلن بە نەسس لە ئایە و خەبەر
بە چەن (أدلة)ی، سەریحی نەقلی	بە چەن بورهانی سەحیحی عەقلی
بازئ بۆ (عموم) بازئ بۆ (خصوص)	دەلیلی وازیح لە عەینی (نصوص)
ئایەتی (کتم خیر أمة)	بورهانە ئەگەر خواوەن هیممەتی
خیتابی زاتی یاری تەعالا	لەگەڵ ئەوان بوو دەرەجەتی (أولی)
خوا ناوی بردن بە (خیر الأمة)	ئێتر لە ناوا نەماوە (غمة)
نامینن گومان لە جەلالەتیان	لە بەرزنی پایە و لە عەدالەتیان

ټه‌سحابي ه‌زرت شو‌ه‌دای خودان
 شو‌ه‌دای خودا به بئ ع‌دال‌ه‌ت
 ه‌زرتي ر‌ه‌سول به ټمري خودا
 ټه‌سحاب (ش‌ه‌دا) و‌ه‌زرت (ش‌ه‌د) ه‌
 ټاي‌ه‌ی (مُحَمَّد رسول الله)
 مه‌ټه‌لی ته‌ورات مه‌ټه‌لی ټينجیل
 ټاي‌ه‌تی (لقد رضي الله)
 سو‌ټندی ټه‌کیدي خوا له‌س‌ر ر‌ه‌زا
 (والسابقون الأولون من)
 ټه‌زانئ خودا به‌شاره‌ی داوه
 نه‌سخ مه‌حاله بؤ ټه‌خباري ه‌ق
 (حسبك الله ومن اتبع
 ثاني اثنين إذ هما في الغار)
 ه‌دېسي (لعل الله اطلع)
 بيجگه له‌مانه ټاي‌ه‌ت و‌ه‌دیس
 نام‌ه‌وي ته‌تویل بدهم به که‌لام
 با ده‌لېلنکي عه‌قلېش بېته به‌ين
 (عقله ر‌ه‌سولن ريساله‌ی عام بئ
 ديني) (ناسخ) بئ بؤ‌ه‌موو ټه‌ديان
 ده‌ستووري ديني که‌لامئ وابئ
 که‌س مو‌عاره‌زي نه‌کا به قه‌ده‌ر
 ټه‌بئ ټوممه‌تی ټوممه‌تی وابئ
 واته ميلله‌تی چؤن ه‌ر ټه‌مټينئ
 له‌س‌ر ټوممه‌تان له ع‌هرزي مه‌يدان
 نابئ مه‌ر له لای ټه‌ه‌لی جه‌اله‌ت
 بؤ سيدقي ټه‌وان شه‌هادت ټه‌دا
 له‌بؤ ع‌دال‌ه‌ت چ‌ه‌ن (مساعد) ه‌
 بؤ ه‌موويانه به‌خواه‌ن جاهي
 ناهي‌لئ بؤ که‌س ده‌سيسه و‌ته‌تویل
 بؤ ټه‌ه‌لی به‌يعه‌ی (رضوان) به‌هابو
 (مُحکم) ه‌، وټنه‌ی ټي‌رامی قه‌زا
 بخو‌ټيټه‌وه ټينساني (مؤمن)
 به‌ه‌شت بؤ ټه‌وان حازر کراوه
 مه‌عنای (مُحکم) ه‌، راست و (مُحَقَّق)
 کاف ل‌عبد بالعقل استمع
 بؤ ټه‌بويه‌کره و ر‌ه‌سوولي نازار
 بؤ ټه‌ه‌لی به‌دره (فاتبه واشمع)
 زؤرن بؤ مه‌دحي سه‌حابي شه‌ريف
 بؤ ياران ر‌ه‌زا و بؤ ر‌ه‌به‌ر سه‌لام
 بؤ نووري عه‌ين و بؤ ته‌نويري زه‌ين
 وه‌کو عه‌له‌می (فوق الأعلام) بئ
 حوکمی باقی بئ تا ناخر زه‌مان
 ه‌موسي ټاي‌ه‌ی ټيعجازي ټيا بئ
 له به‌ليغانی (جنی) يا (بشر)
 له بؤ ټه‌ودينه‌هاو (مستوی) بئ
 ټه‌بئ ټوممه‌تی وا خو‌ی بنوټينئ

له‌ گه‌لی وادا ئه‌وه‌ی (أكبر)ه‌
 چونکی مه‌علوومه‌ که‌ یارانێ ئه‌و
 که‌ وابوو ئه‌سحاب (خیر الأمة)ن
 ته‌ماشایی تر به‌ره‌و حه‌قیقه‌ت
 ئه‌شرف گه‌لیکن مونکیری خۆبن
 بۆ دامه‌زرانی دینی خودایی
 ئه‌مه‌ سیفه‌تی یارانێ ئه‌و بوو
 چونکی بۆ خودا بوون به‌ فیدایی
 هه‌تا ئه‌م دینه‌ دامه‌زرا به‌ حه‌ق
 نه‌زه‌ربه‌ دیقه‌ت له‌ حالێ ئه‌وان
 ئه‌وه‌ی لایق بوو بۆ پایه‌ی ئیسلام
 گه‌لی کاتب بوون بۆ (خیر البشر)
 گردیان کرده‌وه‌ له‌سه‌ر ئیه‌تیمام
 هه‌تا نه‌فه‌وتی شاده‌ستووری دین
 (ایضا) جارێ تر پاش ماوه‌ی چه‌ن ساڵ
 بۆ لوجنه‌ی به‌رزێ یارانێ ئه‌مین
 له‌سه‌ر لوغه‌تی فه‌سیحی قورپه‌یش
 عالم که‌وته‌ سه‌ر ته‌نها یاسایی
 خزمه‌تی وه‌ها کێ ئه‌یکا بۆ دین
 ئه‌گه‌ر ئه‌م کاره‌ لای نائه‌مین بێ
 به‌چکه‌ی خاوه‌ن ماڵ له‌ برسا بمرئ
 سه‌د (معاذ الله) له‌بیری به‌د حال
 که‌وابی ئه‌سحاب (خیر الأمة)ن

هاوچه‌رخه‌کانی زاتی ره‌ه‌به‌ره‌
 ئه‌وه‌و ئاوینه‌ن بۆ عه‌کسی پرته‌و
 بۆ دین و دونیا خاوه‌ن هیممه‌تن
 یانی بۆ یاسای سه‌یری ته‌بیعه‌ت
 خاوه‌ن ئه‌خلاق و خۆش گوڤتوگۆبن
 به‌ مه‌عنای واقیع بینه‌ فیدایی
 له‌ هه‌چ گه‌لیکدا ئه‌م حاله‌ نه‌بوو
 دایاننا هه‌موو مایه‌ و دارایی
 گه‌یشته‌ ئیمه‌ ته‌به‌ق به‌ ته‌به‌ق
 کارو ئه‌خلاق و که‌مالی ئه‌وان
 له‌ عیلم و عه‌مه‌ل له‌ ئیخلاسی تام
 گه‌لی قورئانیان هه‌موو کرده‌به‌ر
 پاش فه‌وتی حه‌زه‌رت (علیه السلام)
 سه‌رگه‌ردان نه‌بن جومله‌ی (مسلمین)
 گردیان کرده‌وه‌ به‌ ئیخلاسی حال
 عه‌لی یه‌کێ بوو له‌ لوجنه‌ی ته‌مکین
 (أفصح الناس أعلام في العیش)
 ئیختیلاف نه‌ما له‌ رووی دونیایی
 بۆ پاراستنی ئه‌حکامی ئایین
 ئه‌بێ ئه‌مینێ لای (خائنین) بێ
 به‌چکه‌ی به‌د ئه‌حوال جیگه‌یان بگری
 هه‌ر فیکری یاران رووی واله‌ که‌مال
 بۆ دین و دونیا خاوه‌ن هیممه‌تن

به بهرزی عيلم و به بهرزی عه مهل	قهت غافل نه بوون تا کاتی نه جهل
به ماوهی چل سال به سوپایی کهم	به چهکی که متر له روم و عه جهم
به چهکی دین و عه زیمه و ئیخلاص	بؤه موو جیهان گه ران به (نبراس)
بوون به کاره بای سه فای عالمی	بوون به باره گای وه فای ناده می
عالمیان داگرت له مپهړ و له وپهړ	بؤ به نی ناده م بوون به خپرو فپهړ
له هر ولاتی که دائه مه زران	نه توت نه مانه بؤ عالم بران
حوکمیان په ک بوو بؤ گه وره و بچووک	خه رجیان هه لگرت له گران و سووک
(مصحف) ده ستوور و مزگه وت دادگا	قه راری حاکم به حوکمی خودا
به ماوهی چل سال ته م کاره بیان کرد	کام (فاتح) وا بوو له گه ل ده ست و برد
ئیمه چیمان کرد نه وسا تا ئیسته	غه یری پاشکه وتن ده سته به ده سته
هر که س زانابئی له واقعی حال	نه زانی یاران گه ینه که مال
که س ناتوانئی بئی شه رمی بکا	مه گه رسا ناکه س دل گه رمی بکا
واته ئینسانی ته بیعت (سافل)	دوور له ته ثریخ و وه زعی (محافل)
که واپوو نه سحاب (خیر الأئمة) بوون	بؤ دین و دنیا خاوه ن هیممه ت بوون

ته رتیبی فہزل له نیوان هاوہ لاند رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْہِ

وه ته رتیبی فہزل له به ینی خویندا وه هایه که (عشرة المبشرة) له باقی ئه سحابه گه وره ترن و ته رتیبی خوینان به ته رتیبی خه لافهت قه رار داوه، ئه مجاره ئه سحابی به در، ئه مجار ئه سحابی (أحد) جا ئه سحابی (بیعة الرضوان) جا باقی ئه سحابه کان۔ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْہِ۔

وه ته به قاتیان دوازدہن:

یه که م: ئه وانه له ئه ووه له ووه و له مه که کی موکه رپه مه دا موسلمان بوون.

دووه م: ئه سحابی (دار الندوة).

سێیه‌م: موهاجیرینی حه‌به‌شستان.

چوراهه‌م: ئه‌صحابی عه‌قه‌به‌ی یه‌که‌م.

پینجه‌م: ئه‌صحابی عه‌قه‌به‌ی دووه‌م.

شه‌شه‌م: سابقین له‌ موهاجیرین.

حه‌وته‌م: ئه‌هلی به‌در.

هه‌شته‌م: ئه‌وانه‌ی له‌ به‌ینی غه‌زای به‌در و حادیسه‌ی (حدیبیه‌)دا، هیجره‌تیان کرد
بۆ مه‌که‌کی موکه‌ره‌مه‌.

نۆیه‌م: ئه‌هلی (بیعة‌ الرضوان).

ده‌یه‌م: ئه‌وانه‌ له‌ به‌ینی (حدیبیه‌) و فه‌تحی مه‌که‌که‌دا هیجره‌تیان کرد.

یازده‌یه‌م: ئه‌وانه‌ که‌ له‌ فه‌تحی مه‌که‌که‌دا موسلمان بوون.

دوازده‌یه‌م: ئه‌و منداڵانه‌ که‌ له‌ چه‌رخ‌ی فه‌تحی مه‌که‌که‌ و زه‌مانی (حجة‌ الوداع)دا
به‌ خزمه‌تی حه‌زرت ﷺ گه‌یشتن - خودا پازی بێ له‌ هه‌موو ئه‌وان و له‌ ئیمه‌یش
له‌ به‌ر شه‌ره‌فی ئه‌وان -

وه‌ ئه‌وه‌ولی موسلمان له‌ پیاوانی ئازاددا (ابوبکر الصدیق) و له‌ پیاوانی مه‌والی زه‌یدی
کورپی حاریشه‌ و له‌ (عبید)دا، بیلالی حه‌به‌شی و له‌ منداڵاندا (علی بن أبی طالب) و له
ژناندا (أم المؤمنین = خدیجة‌ بنت خویلد)ه‌ حه‌ره‌می حه‌زرت ﷺ.

وه‌ ئاخری ئه‌صحابی کیرام له‌ وه‌فاتدا (علی الاطلاق) نیسبه‌ت به‌ هه‌موو شوین (ابو
الطفیل عامر بن واثلة‌ الثقفی) که‌ له‌ شاری مه‌که‌که‌دا و له‌ سالی سه‌دی هیجریدا (متوفی)
بووه‌، وه‌ کو موسلیم له‌ سه‌حیحی خویدا فهرموویه‌تی^(۱)، وه‌ له‌ مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره‌دا
(سه‌ل بن سعد الانصاری) (۱) - وه‌ (ابن الصلاح) ئه‌فه‌رموویت: ئاخ‌ر (متوفی) له‌ مه‌که‌که‌دا
عه‌بدوللای کورپی عومه‌ر بوو، که‌ له‌ سالی نه‌وه‌د و یه‌کی هیجریدا (متوفی) بووه‌، وه‌ له
کوفه‌دا (عبدالله بن أبی أوفی) بووه‌ که‌ له‌ سالی هه‌شتاو شه‌شدا (متوفی) بووه‌، وه‌ له
شاری به‌سه‌ره‌دا (أنس بن مالک) بووه‌ که‌ له‌ سالی نه‌وه‌د و سێدا وه‌فاتی کردووه‌، وه‌ له‌ شاری

۱. (عبدالله بن عمر) بووه‌.

شامدا (عبداللہ بن بسر)ی، مازنی بووه که له سالی هشتاو هشتدا. وه گوتراویشه: له سالی نه وود و شه شدا (متوفی) بووه، وه ئه م زاته ټاخر که سیکه وه فاتی کردووه له وانه که به ره و هردوو قبيله کان نوټریان کردووه، وه بازی که س ئه لټن: ټاخر که سی که وه فاتی کردووه له شامدا (واثلة بن الاسقع) بووه، وه له دیمشقا (متوفی) بووه، بازی ئه لټن: له (بيت المقدس) دا، وه بازی ئه لټن له شاری (جمص) دا، له سالی هشتاو پټنجدا، وه ټاخریان له (جزیره) دا، (عرس بن عمیره الکندی) بووه، وه ټاخریان له فه له ستیندا (أبو أبی عبداللہ بن حرام) بووه په بیی (عبادة بن الصامت)، وه ټاخریان له میسر دا (عبداللہ بن الحارث بن الجزء الزبیدی) که له سالی هشتاو شه شدا (متوفی) بووه، وه ټاخریان له شاری «برقة»، (رویف بن ثابت الانصاري) بووه، وه بازی ئه لټن: له ئه فریقیه دا (متوفی) بووه، وه ټاخریان له (یه مامه) دا، (هرماس بن زیاد الباهلی) بووه له سالی سه دی هیجری یا سه د و دووی هیجری دا، وه ټاخریان له بادیه دا (سلمة بن اکوع) بووه له سالی هفتاو چوار (متوفی) بووه، وه ټاخریان له خوراساندا (بریده بن الحصب) بووه، وه ټاخریان له سه جه ستاندا (عداء بن خالد بن هوذة) بووه، وه ټاخریان له ئه سفه هاندا (نابغة الجعدي) بووه، وه ټاخریان له شاری سه مه رقه نددا (فضل بن عباس) بووه، وه ئه لټن (قثم بن عباس) بووه، وه له شاری واسیط له عتراقدا (لُبي) بووه له سه ر وه زنی (قصي)، وه ټاخر (متوفی) له به درییه کاندا له موهاجیرین (سعد بن أبی وقاص)، و ټاخری عه شه ره ی موبه شه ره بووه له وه فاتدا، وه له ئه نسارییه کان (أبو أسید مالک بن ربيعة الساعدي) وه یا (أبو اليسر کعب بن عمر)، وه ټاخری ئه زواجی هه زره ت ﷺ (میمونه)، گوتراویشه: (أم سلمة) بووه، (ﷺ) - وعن باقي الصحابة أجمعين).

ته رتیبی فه ضل

ته رتیبی یاران بو فه زل و ته مکین	یه که م خوله فای به رزی (راشدین)
له پاش ئه مانه باقی (عشرة)	مه شهوورن هه موو به (مبشرة)
(سعد و سعید) و جا (طلحة و زوبیر)	(عبدالرحمن) ی، خاوه ن فه زل و خیر

فاضت علیہم أنواع الرحمة	تہبو عوبہ یدہی (أمین الأمة
نائیل بہ پہزای خودا تا تہبہد	تہمجار تہہلی (بدر) جائہہلی (أُحد)
خودا پازی بیٰ لہ ہہموو تہوان	پاش تہمان تہہلی (بیعة الرضوان)
(رضي الله عنهم الملك العلام)	تہمجارہ باقی تہسحابی کیرام
دوازده تہبہقہن خاوەن (معالم)	تہبہقاتیشیان بہ قہولی حاکم
ئیسلامیان وەرگرت بیٰ شوبہہ ولکہ	یہکہم: تہوانہی لہ شاری مہککہ
ہہموو دلدار و بہ (مروة) بوون	دووہم: تہسحابی (دار الندوة) بوون
لہ دەستی (کفار) تہبیعت پەستان	سییہم: موہاجر بۆ حہبہشستان
عہدہدیان شەش بوومەحبوبی مەولا	چوارہم: تہسحابی (عقبہ)ی، (أولی)
عہدہدیان دوازده تہبیعت تہکرم	پینجہم: تہسحابی (عقبہ)ی، دووہم
لہ (قوبا) گہیین بہ شای (مرسلین)	شہشہم: ساییقان لہ (مہاجرین)
لہلای خوداوہ خاوەن پایہ و قہدر	تہبہقہی حہوتہم: سوپای تہہلی (بدر)
بہینی غہزای بہدر تا (حدیبیہ)	ہہشتم: تہسحابی ہيجره و (أذیة)
خودا پازی بیٰ لہ ہہموو تہوان	تۆیہمین: تہہلی (بیعة الرضوان)
پاش (حدیبیہ) و پیش فہتحی مہککہ	دہیہم: موہاجر بیٰ شوبہہ ولکہ
ئیسلامیان وەرگرت لہسەر بہرکہ	یازدہ: تہوانی لہ فہتحی مہککہ
لہ فہتحا و حہجی ویداعی ہادی	دوازده: منالان کہ حہزرہتیان دی

تہہلی ریوایہت لہ سہحابہ

ریوایہت کراوہ لہ تہبو زہرعی پازی کہ پرساری لئ کرا لہ عہدہدی تہوانہ ریوایہتیان کردوہ لہ حہزرہت ﷺ تہویش فہرمووی^(۱): کئ تہوانئ زہبتی تہوہ بکا حاضری

۱. أخرجه الخطيب في الجامع (۱۸۹۳).

خزمه‌تی ه‌زرت بووه، له غه‌زوه‌ی (تبوك) ه‌فتا ه‌زار كه‌س، وه له (حجة الوداع) دا، چل ه‌زار كه‌س، وه کاتې كه ه‌زرت ﷺ موته‌وه ففا بووه عه‌ده‌دی سه‌دو چواره‌ده ه‌زار سه‌حابی مه‌وجود بوون و چواره‌ده ه‌زار كه‌س له سه‌حابی ړیوایه‌تیان كړدووه له ه‌زرت‌ته‌وه و كه‌لامیان لې بیستووه، جا وتیان: (یا أبا زرعة) ئه‌وانه له كوی بوون؟ فه‌رمووی: ئه‌هلی مه‌دینه و مه‌كه‌ه و مابه‌ینی ئه‌وان و ئه‌عراب و ئه‌وانه‌ی كه‌ه‌ازی (حجة الوداع) بوون.

ړیوایه‌ت كراوه له ئیمام (احمد بن حنبل - رَحِمَهُ اللهُ) فه‌رموویه‌تی: شه‌ش كه‌س له ئه‌سحابی ه‌زرت ﷺ ړیوایه‌تی ه‌دیسیان زور كړدووه لټیه‌وه و عومریشیان زور بووه: (أبو هريرة، عبدالله بن عمر، عائشة، جابر بن عبدالله، ابن عباس و أنس - رضي الله تعالى عنهم -) وه ئه‌بو هوره‌یره له ه‌ه‌موو په‌فقه‌كانی ړیوایه‌تی زیاتر بووه، پټنج ه‌زار ه‌دیس و سې سه‌د و ه‌فتاو چوار ه‌دیسی ړیوایه‌ت كړدووه، (شیخان = موسلیم و بوخاری) به ئیتیفاق سې سه‌دو بیست و پټنج ه‌دیسیان لې ړیوایه‌ت كړدووه، وه بوخاری به ته‌نیا نه‌وه‌د و سې ه‌دیسی لې ړیوایه‌ت كړدووه، وه موسلیم به جیا سه‌د و ه‌شتا و نو ه‌دیسی لې ړیوایه‌ت كړدووه، وه زیاتر له ه‌شت سه‌د كه‌س ړیوایه‌تی ه‌دیسیان لې كړدووه و له ه‌ه‌موو سه‌حابه‌كان حافیزتر بووه، واته شتی له بیر نه‌چووه‌ته‌وه، ړیوایه‌ت كراوه له سه‌حیحا ده‌رباره‌ی به خوی ئه‌لې: عه‌رزی ه‌زرت‌تم كړد، وتم: (یا رسول الله) من ه‌دیسی زور له تو ئه‌بیستم و له دوا‌ییدا له بیرم ئه‌چنه‌وه، ئه‌ویش فه‌رمووی: به‌رماله‌كه‌ت ړابخه و منیش ړامخست و ه‌زرت ﷺ به ده‌ستی خوی دوو له‌ویچی تی كړد، فه‌رمووی: بیپټچه‌ره‌وه، منیش پټچامه‌وه، ئیتر پاش ئه‌مه ه‌دیسی بیستوومه له بیرم نه‌چووه‌ته‌وه.

وه له (مستدرک) دا، ړیوایه‌ت ئه‌كا له (زید بن ثابت) ه‌وه، ئه‌لې: من و ئه‌بوهوره‌یره و ړیاویکی‌تر له خزمه‌تی ه‌زرت‌دا بووین ﷺ، فه‌رمووی: دوعا بکه‌ن، جا من و په‌فقه‌كه‌م دوعامان كړد و ه‌زرت ئامینی ئه‌كړد، جا ئه‌بوهوره‌یره دوعای كړد و فه‌رمووی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِثْلَ مَا سَأَلَكَ صَاحِبَايَ هَذَانِ، وَأَسْأَلُكَ عِلْمًا لَا يُنْسَى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «آمِينَ»)، ئیمه‌ش وتمان (یا رسول الله) ئیمه‌یش ئه‌و داوا ئه‌كه‌ین

و تۆیش ئامینمان بۆ بکه، فه‌رمووی: «سَبَقْتُكُمْ بِهَا الْغَلَامُ الدَّوْسِيُّ»^(۱).

وه ئه‌وه‌ی بازئ (ملل) وتووایانه له تانه‌دان له ریوایه‌تی ئه‌بوهوره‌یره ئه‌وه مه‌ردووده به‌وه‌ی (ابن عساكر) له ته‌ئریخه‌که‌یدا و (ابن کثیر) له بیدایه‌دا و (عبدالعزیزی) بوخاری له (کشف الاسرار) دا، و سه‌ره‌خسی له (أصول) دا، فه‌رمووایانه.

ئه‌م زاته ده‌وری سئ قه‌ول هه‌یه له ناوی خۆی و باوکیا، یه‌کئ له‌وانه ئه‌مه‌یه: ناوی خۆی (عبدالرحمن) ه، ناوی باوکی (صخر) ه، و له سالی شه‌شی هه‌جریدا له‌گه‌ل خالۆیدا (طفیل الدوسی) واریدی مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره بوون و له‌وکاته‌دا هه‌زره‌ت ﷺ له شه‌ری خه‌یه‌ردا بوو، وه ناوی قه‌دیمی خۆی (عبد الشمس) بووه، هه‌زره‌ت ناوی گۆرپوه به (عبدالرحمن) و کونی‌ه‌ی پێداوه به ئه‌بو هوره‌یره - ﷺ - وه له سالی په‌نجاو نۆدا له (عقیق) دا^(۲)، موته‌وه‌ففا بووه، واقیدی ئه‌لئ: نوێژی جه‌نازه‌ی عایشه‌ی کرد له سالی په‌نجاو هه‌شتدا و نوێژه‌ی جه‌نازه‌ی (أم سلمه‌)ی، کرد له سالی په‌نجاو نۆی هه‌جریدا و جا خۆیشی موته‌وه‌ففا بوو - رضي الله تعالى عنه -

وه له پاش ئه‌بو هوره‌یره ئه‌کسه‌ریان له ریوایه‌تدا (عبدالله بن عمر ﷺ) بووه که ریوایه‌تی دوو هه‌زار و شه‌ش سه‌د و سئ هه‌دیسی کردووه و له مه‌که‌که‌دا له ده‌وری سه‌دی هه‌جریدا (متوفی) بووه.

وه له پاش (ابن عمر) ئه‌کسه‌ریان له ریوایه‌تدا (عبدالله بن عباس ﷺ) بووه،

۱. السنن الکبری، أبو عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن علي الخراساني، النسائي (المتوفى: ۳۰۳هـ)، المحقق: حسن عبد المنعم شلبي، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة الأولى، ۱۴۲۱ هـ - ۲۰۰۱ م، ۳۷۴/۵، فه‌رمووده‌ی ژماره (۵۸۳۹)، والمعجم الأوسط، سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى: ۳۶۰هـ)، المحقق: طارق بن عوض الله بن محمد، عبدالمحسن بن إبراهيم الحسيني، الناشر: دار الحرمين - القاهرة، ۵۴/۲، فه‌رمووده‌ی ژماره (۱۲۲۸)، والمستدرک علی الصحیحین، أبو عبدالله الحاكم محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدويه بن نعيم بن الحكم الضبي الطهماني النيسابوري المعروف بابن البيع (المتوفى: ۴۰۵هـ)، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، ۱۴۱۱ - ۱۹۹۰، ۵۸۲/۳، فه‌رمووده‌ی ژماره (۶۱۵۸).

۲. عه‌قیق: ئاوه‌دانیه‌که له به‌ینی مه‌دینه و مه‌که‌که‌دا، جا له پاش وه‌فاته‌که‌ی هه‌نایانه‌وه بۆ مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره و دفن کرا.

که هه‌زار و شه‌ش سه‌د و شه‌صت هه‌دیسى ږیوایه‌ت کردووه و له سالى شه‌صت و هه‌شتدا له شارى (طائف)دا، موته‌وه‌ففا بووه له ته‌مه‌نى هه‌فتا و يه‌ك سالىدا، وه له پاش (ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ته‌كسه‌ر له ږیوایه‌تدا (جابر بن عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) بووه، كه ږیوایه‌تى هه‌زار و پینج سه‌دو چل هه‌دیسى کردووه، وه‌فاتی (جابر) له مه‌دینه‌ى مونه‌ووهره‌دا له سالى هه‌فتا و چوارى كوچیدا بووه، وه بازى فهرموویانه: كه (جابر) ئاخړ كه‌سى بووه له ته‌سحاب له مه‌دینه‌ى مونه‌ووهره‌دا (متوفى) بووه، وه بازى ته‌لین: ئاخړ كه‌س (سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) بووه.

وه له (تدريپ الراوى)دا، ته‌ئلفى (جلال الدين السيوطي - رحمه الله تعالى -) هه‌يه كه (أنس بن مالك - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) دوو هه‌زار و سه‌دو هه‌شتا و شه‌ش هه‌دیسى ږیوایه‌ت کردووه. وه (ام المؤمنين = عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) دوو هه‌زار و دوو سه‌د و ده هه‌دیسى ږیوایه‌ت کردووه. وه له‌ناو سه‌حابه‌دا غه‌يرى ته‌وانه‌ى باسما‌ن كړدن كه‌س نيه‌يه كه هه‌دیسى ږیوایه‌ت كړاوى له هه‌زار هه‌دیس زياتر بى ئیلا (أبو سعيد الخدری - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كه هه‌زار و سه‌د و هه‌فتا هه‌دیسى ږیوایه‌ت کردووه - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وه ئیما‌مى (أحمد بن حنبل) فهرموویه‌تى: كه‌س نه‌بووه له ته‌سحابدا كه ږیوایه‌تى فه‌تاواى لى كرابى وه‌كو (ابن عباس - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ). وه بزائن (عبادلة) له ته‌سحابدا چوار كه‌سن: (عبدالله بن عباس، وعبدالله بن عمر، وعبدالله بن الزبير، وعبدالله بن عمرو بن العاص - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ -) وه (عبدالله بن مسعود) له (عبداللة) نيه‌يه، چونكى ته‌و زوو وه‌فاتی كړد له پيش ته‌م چوار كه‌سه‌دا، وه ته‌م زاتانه مانه‌وه و عیلمیان بلا‌وكړده‌وه، ږیوایه‌ت كړاوه له عه‌لى كورى عه‌بدوللای مه‌ده‌نیه‌وه كه له‌ناو ته‌سحابى پیغه‌مبه‌ردا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كه‌س نه‌بووه كه مسولمانان له فیه‌قها بین به په‌یره‌ویان وه‌كو سى كه‌س (عبدالله بن مسعود، و زید بن ثابت، و ابن عباس)، خودایان لى رازى بى، وه ږیوایه‌ت كړاوه له (مسروق)ه‌وه، كه عیلمى ته‌سحابى پیغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هاته‌ سه‌ر شه‌ش كه‌س: (عمر بن الخطاب، وعلي بن أبي طالب، وأبي بن كعب، و زید بن ثابت، وأبو الدرداء، و عبدالله ابن مسعود)، وه له ته‌نجامدا هاته‌وه سه‌ر دوو كه‌س: (على، و عبدالله ابن مسعود - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ).

وہ حہ زہرت ﷺ حہ فتا ہزار سہ حابی لہ خزمہ تیدا بوون لہ غہ زای (تبوك) دا،
وہ چل ہزار کہ س لہ (حجة الوداع) دا، لہ خزمہ تیدا بوون، وہ کاتنی وہ فاتی کرد
سہ دو چوارہ ہزار سہ حابی لی بہ جیماوہ و چوارہ ہزار کہ س بہ یہ کہ یہ کہ نویژی
جہ نازہ یان کردوہ، و ئہ مانہ خاوہن پیوایہ ت بوون لہ حہ زہر تہ وہ ﷺ وہ ماواو
مہ لہ ندیان مہ دینہ ی مونہ وەرہ و مہ ککھی موکہ پرہ مہ و مابہ بینی ئہ وان و باقی ئہ عربی
قہ بیلہ کان بوون - خودایان لی رازی بی -

ئہ سحابہ پاویہ کان

گہ لی لہ ئہ سحاب لہ سہر عینایہ ت	بوون بہ خاوہنی بہ ہرہ ی پیوایہ ت
پیوایہ تیان کرد سوننہ تی رہ سول	لہ قول و فیل و تہ قریری مہ حصول
شہش کہ س لہ وانہ زیاتر لہ باقی	پیوایہ تیان کرد (علی الاطلاق)
ئہ ووہل لہ وانہ (ابو ہریرہ)	عہ بدوہرہ حمانی سہ لیلی (صخرة)
دووہم عہ بدوللای (ابن عمر) بوو	لہ دین و دنیا خاوہن ئہ مہر بوو
سییہم (عائشہ أم المؤمنین)	خاوہن شہ طری دین بہ قہ ولی ئہ مین
چوارہم جابیری (ابن عبد اللہ)	پیوایہ ی زور بوو لہ (رسول اللہ)
پینجہم (عبد اللہ ی)، (ابن عباس) بوو	ساحیی عیلم و حہ قیقہ تناس بوو
شہ شہم ئہ نہ سی کوپی مالیکہ	لہ پیوایہ تدا (خير السالك) -

خاوہن فہ تواکان

بہ لام زور بہ یان لہ بارہ ی فہ توا	(ابن عباس) بوو شای ئہ ہلی تہ قوا
(ثانی عبد اللہ ی)، کوپی عومہرہ	جا (ابن الزبیر) خاوہن ئہ مہرہ
عہ بدوللای (ابن مسعود ی)، شہریف	ہر چہن عالم بوو عالمی ظہریف
بہ لام چونکی زوو وہ فاتی فہرموو	لہ (عباد لہ ی)، زور فہ توا نہ بوو

(ابن مسعود و زید بن ثابت	ابن عباس)ی، عالمی قانیت
سه حابه زۆر بوون له ئەهلی ته قوا	(مفید) بوون بۆ ناس به نه شری فه توا
(مسروق) فەرموو یه: عیلمی سه حابه	گه یشته شهش کهس خاوهن نه حابه
(عمر و علی زید بن ثابت	أبی بن کعب) قارینی قانیت
(عبدالله ابن مسعود)ی، شه ریف	هم (أبو الدرداء) زاهیدی نه ظیف
له پاش نه مانه ماوه بۆ دوو کهس	بۆ (علی و ابن عباس)ی، نه قدهس
راوی له هه زههت گه لی نه سحابین	(کثیر و قلیل) خاوهن سه و ابن

ژمارهی ئە سحابه ﷺ

هه فتا هه زار کهس له غه زای (تبوك)	ئه هلی ئیخلاص و جیهادی مه برووک
چل هه زار نه سحاب له هه ججی ویداع	ئه هلی مه ناسیک (راوی بأسماع)
وه فاتی فەرموو (سید الاحباب)	له سه دو چواره هه زار له نه سحاب
له وانهی هه موو نه هلی سه ماع بوون	له بابی دیندا به (اطلاع) بوون
چواره هه زار کهس به جیاوازه	به جیان هتا نوێژی جه نازه
ئه وه یه مه ولا و نه مانه یاران	(غرة الجبهة)ن، بۆ رۆزگارن

ئه وه و ه ل که سی موسلمان بوو له یاران ﷺ

ئه وه و ه ل ئینسانی که موسلمان بوو	به عه هدی ئیمان خاوهن نه مان بوو
له پیاواندا بوبه کری (صدیق)	نا ئیل بوو به جاه به فه یزی (تصدیق)
له مندا لانا (علی = حیدر) بوو	شیری خودایی شیری خه ییه ر بوو
له مه والیدا زه یدی موخته ره م	له عه بده کاندا بیلالی نه کهره م
له ژنان دایه خه دیجه ی (علیا)	سه ییده ی ئافره ت بۆ دین و دونیا

داخلى رهوزى (دار الصفا) بوو	ئاخر ئه سحابى كه (متوفى) بوو
(متوفى) بوو له سهر بهر كه	(عبدالله بن عمر) له مهككه
سهحابى (جابر بن عبدالله)	له مهدينه دا بۆ حوكمى خودا
له يه مامه دا گه يشته ته شريف	هرماسى كوبرى زيادى شريف
(متوفى) بوو له دمشقى شام	(وائله بن الأسقع الامام
(متوفى) بوو به فیزی (مختص)	(عبدالله بن بسر) له حمص
(أبو أبى) بوو (ابن أم حرام	له فهله سطيندا عروسى ئىسلام
له شارى كوفه (متوفى) بوو	عبدالله بن أبى أوفى) بوو
(متوفى) بوو له شارى به سهر	(أنس بن مالك، موصوف) به نه صره
سه له مهى (بن أكوع رفيع الجنب	ئاخر كهس له ناو باديهى ئه عراب
ئاخر وه فاتى خاكى جهزيره	عرس) به كونييهى (ابن عميرة)
(متوفى) بوو له خاكى ميسرا	(عبدالله بن الحارث) له عه سرا
ئاخر راحيل بوو له ئه فريقيا	(رويفع ابن ثابت)ى، وريا
له شارى مهككه ئاخري ئاخر	(ابوطفيل)ى، مه شهوور به (عامر)
دونيا پر نوور بوو به روتبهى عوليا	ههتا سهحابى مابوون له دونيا
له گه ل ئه رواحيان سهركه وت بۆ سه ما	ئه وان كه نه مان ئه و نووره نه ما

۴۳ - تابعين: شونكه وتووان (خودايان لى پازى بن)^(۱)

تابعى له عورفى موحه دديسيندا كه سيكه گه يشتبى به يه كى له ئه سحابى پيغه مبه ر

۱. بۆ زياتر شارهزا بوون لهم بابته ته ماشاي ئهم سه رجاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ۴۱ - ۴۶، والإرشاد ۲ / ۶۰۶ - ۶۱۶، والتقريب: ۱۶۵ - ۱۶۷، واختصار علوم الحديث: ۱۹۱ - ۱۹۴، والشذا الفياح ۲ / ۵۱۹ - ۵۲۴، والمقنع ۲ / ۵۰۶ - ۵۱۷، وفتح المغيث ۳ / ۱۳۹ - ۱۵۶، وتدريب الراوي ۲ / ۲۳۴ - ۲۴۳، وتوضيح الأفكار ۲ / ۴۷۱ - ۴۷۳، وظفر الأمانى: ۵۱۳ - ۵۱۴).

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته گهرچی ریوایه تی لی نه کردبی و زور سوحه تی نه کردبی، ته مانه زانا کان ته لین پازده ته به قه ن، نیمه سی ته به قه یان لی باس ته که یین:

یه که م: ته وانه ی که گه یشتبېن به عه شه ری موبه شه ره، وه کو: (قیس بن ابي حازم، وأبو عثمان النهدي، وأبو وائل، وقيس بن عباد، وحضين بن المنذر، وأبو رجاء العطاردي). دووهم: ته وانه (مُخَضَّرَم) بوون، واته زه مانى جاهیلیه ت و ئیسلامیان دیوه، وه کو (سويد بن غفلة الكندي، وعمرو بن ميمون الاودي، وأبو عثمان النهدي، وعبد خیر، وابو مسلم الخولاني، وأحنف بن قيس).

سییه م: فوقه های سه به ی شاری مه دینه ی مونه ووهره، وه کو: (سعيد بن المسيب، وقاسم بن مُحمَّد بن أبي بكر، وعروة بن الزبير، وخارجة بن زيد، وأبو سلمة بن عبد الرحمن، وسليمان بن يسار، وعبيد الله بن عبد الله) به لام (ابن المبارك) له باتی (ابو سلمة) سالمی کوری عه بدولای کوری عومهر حسیب ته کا.

زانا کان ئیختیلافیان هه یه له گه وره ترینی تابعین - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - ته هلی مه دینه ی مونه ووهره ته لین: (سعيد بن المسيب) ه، وه ته هلی کووفه ته لین: (وهیسی قه ره نییه) و ته هلی به سره ته لین: حه سه نی به سرییه، وه (سيدة التابعيات) یه که میان (حفصة بنت سيرين) دووهم (عمرة بنت عبد الرحمن) سییه میان (أم الدرداء الصغرى) که ناوی (جهيمة) یا (هزيمة) بووه - رضي الله عن الجميع -

(ابن الصلاح) ته فه رمویت: (امام احمد بن حنبل) فه رموویه تی: که س نه بووه له تابعیندا فه تاوای زورتر بووی له «عه تا» له شاری مه که که دا و له «حه سه نی به سری» له به سره دا.

ته مانه باسما نکردن فه وائیدی به قیمة تن وه ریانبگرن، وه ته به قه ی تابعین ته هلی قه رنی دووهم من له و سی قه رنه که حه زره ت صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شه هاده تی داوه له سر مه قامیان به فه رمووده ی: (خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. الْحَدِيثُ) ^(۱)، وه

۱. عَنْ بَنِّ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَيْرُكُمْ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ» - قَالَ عِمْرَانُ: لَا أَذْرِي أَذْكَرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ، صحيح البخاري، فه رمووده ی ژماره (۲۶۵۱)، «إسناده حسن، عاصم: هو ابن أبي النجود، وهو صدوق وحديثه في «الصحيحين» مقرون، وبإقي السند من رجال الصحيح غير محمد بن وهب بن أبي كريمة فقد روى له النسائي. محمد بن سلمة: هو الحراني،»

پتويسته باوه پمان وابی له ئە دواړی ئیسلامدا هەر قە پرنی نزیکتر بئی له قە پرنی حە زرەت
 صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ئە وە شەرە فی له قە پرنی دواویی زیاترە - رضي الله تعالى عن الصحابة والتابعين
 وَ عَمَّنْ تبعهم بإحسانٍ إلى يوم الدين -

تابيعی کين؟

له پاش ناسینی مه عنای سه حابی	باشه بناسین گرۆی تابيعی
بلئی تابيعی و تابيع له بۆ فەرد	ئیتلاقی ئە وە جائیزە و بئی گەرد
موتلە قی تابيع به موتلە ق مەگرە	تابيع به ئیحسان مه قسووده له گرە
(حاکم) بۆ تە عریف کردی به کافی	سه ماع یا ليقابی سوجهی عورفی
یه عنی تابيعی ئینسانی وایه	له سه حابیوه بیئی ږیوایه
یا (ملاقات)ی، سه حابی بکا	هەر چەن حە دیسیش ږیوایه ت نه کا
(أبو عبدالله) ئە لئ: تابيعین	پازده تە به قەن بۆ فە زل و تە مکین

یه کەم ئە وانه که (مظفر)ن	به ليقای ده کەس که (مبشّر)ن
به وینهی قە یسی (ابن أبی حازم)	ئە بو عوسمانی نه هدی بی جازم
(أبو وائل وقیس بن عباد	حزین بن المنذری، دلشاد

❦ وأبو عبد الرحيم: هو خالد بن أبي يزيد الحراني، وأخرجه أحمد ۲۶۷/۴ و ۲۷۶ و ۲۷۷، والبزار «۲۷۶۷»، وابن أبي عاصم في «السنة» (۱۴۷)، والطحاوي في «مشكل الآثار» ۱۷۷/۳، وأبو نعيم «في الحلية» ۸۷/۲ و ۱۲۵/۴ من طرق عن عاصم بن أبي النجود، بهذا الإسناد. وقد زيد في بعض طرق الحديث الشعبي مقرونا مع خيثمة بن عبد الرحمن، وأورده الهيثمي في «المجمع» ۱۷/۱۰ وقال: رواه أحمد والبزار والطبراني في «الكبير» و«الأوسط» وفي طرقهم عاصم ابن بهدلة وهو حسن الحديث، وبقية رجال أحمد رجال الصحيح، الإحسان في تقريب صحيح ابن حبان، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبَد، التميمي، أبو حاتم، الدارمي، البُستي (المتوفى: ۳۵۴هـ)، ترتيب: الأمير علاء الدين علي بن بلبان الفارسي (المتوفى: ۷۳۹هـ)، حققه وخرج أحاديسه وعلق عليه: شعيب الأرنؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة الأولى، ۱۴۰۸هـ - ۱۹۸۸م، ۱۲۱/۱۵، فهرموودهی ژماره (۶۷۲۷).

هم نه بو په جای عتاریدی باو (سعید ابن المسیب) به ناو
 بازی کهس نه لټن: (سعید) وانه رولای زه مانې گه وړی (ثانی) به
 ویلا ده تی بوو له عه هدی عومر نه یدی بوو عه هدی سید دیقی نه نوهر

ته به قه ی دووم (مُخضرم) ه کان
 عه هدی جاهیلی و زه مانې نیسلام
 وینه ی (سوید ی)، (بن غفلة) ی، کیندی
 نه بو عوسمانی نه هدی نیسبت
 (ابو مسلم) ی، نیسبت (خولانی)
 غه یری نه مانه یش گه لی مه وجودن
 نه وانه که بوون له هردوو زه مان
 به لام سوجه تیان نه بوو به مه رام
 (عمرو بن میمون) به نیسبت نه ودی
 وه کوو «عبید خیر» خاوه مه عریفه ت
 (احنف بن قیس) شه خسی په بیانی
 له تابعیندا هه موو مه سعوودن

ته به قه ی سیه م بناسه بو دین
 فوقه های سهبعه ی شاری مه دینه
 (سعید ی)، (ابن المسیب) په کهم
 عوروی کور زوبه یر شه خسی سیه مین
 (ابو سلمة بن عبد الرحمن)
 جا (عبید الله بن عبدالله)
 (ابن المبارک شیخ النجبا)
 دائه نن (سالم الفقیه البر)
 نه مانه هه موو نه هلی حیجازن
 ته فسلی هیه باقی ته به قات
 له (اکبری)، زومره ی تابعین
 خوا به شمان بدا له و فقه و دینه
 قاسمی کوری موحه ممد دووم
 خارجه ی کور زید شه خسی چواره مین
 جا (ابن یسار) به ناو سوله یمان
 ابن عتبه یه، موخلیصی خودا
 نه بو سه له مه له وان ناو نابا
 ابن عبدالله، وهو ابن عمر
 خاوه مه حقیقه و دوور له مه جازن
 فامی مه ربووته به (مراجعات)

فائده یه که بیزانی چاکه عیلم کاره بای دهر وونی پاکه

ئىختىلاف ھەيە لەلای (عالمین)
 ئەھلى مەدینە ئەلین: (سەید) ە
 کووفەیی ئەلین: ەیسى قەرەنى
 بەصرەیی ئەلین: ەسەنى بەسرى
 کئیە ئەفزەلى زومەرى تابیعین
 (ابن المسیب) زاناو پەشیدە
 مەحبوبى قەلبى مەولای مەدەنى
 ئەم زاتە گەلى مەشھورە قەدرى

ئەللى ئەبوبەکر خاوەن بەرەكات
 يەكەميان (حفصة) كچى سيرينه
 دووهمين (عمرة بنت عبدالرحمن)
 جا (أم الدرداء صغرى هجيمة)
 (قال ابن الصلاح: قال ابن الحنبل:
 ليس أحدٌ أكثر فتوى
 عطا) لە مەككە و (حسن) لە بەسرە
 ئەوێ سەيد بۆ تابيعيات
 گەورەى ژنانە لەو تابيعينه
 خاوەنى دینى بى لەككەى جوان
 ەيا (جهيمة) خەيلنى سەليمە
 عفى عنهما الملك الأجل .
 من الحسن البصري وعطا)
 بۆ دینى ئىسلام بوون بە نەسرە

ئەم (فوائد) ە، ەرتەگرى وریا
 فەيزى ئەسحاب و فەزلى تابيعين
 قەت تەواو نابن بە نامەى ئیمە
 (يُحْشَرُ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ)
 بەندەم بۆ خودای قەريى سەمیع
 دۆستى ئەسحابم لەگەل تابيعين
 موحبيم لەبۆ ئالى بەيتى پاك
 خادمم لەبۆ ئەولیاى كامیل
 موخالیف لەبۆ ئەربابى بیدعەت
 (على ما كان رسول عليه)
 چرای دەروونن بۆ دین و دنیا
 (رضي الله عنهم أجمعين)
 بەس موحەبەتیان ەمیشە پیمە
 کردوومە بۆخۆم بە ئەعلامەطلەب
 غولامم لەبۆ پەسوولى شەفیع
 دۆستى ئیمامان لە موحتەھیدین
 لە ماوێ ژینا تا ئەپۆمە خاك
 ەم لەبۆ ەمو عولەمای عامیل
 موافیق لەبۆ ئەسحابى سوننەت
 وأصحابه الكرام (لديه)

(نامې) له فزلی خودا راجییه داخل بی له ناو فیرقې ناجیه
له سهر ته کراری ته وحیدی خودا له سهر ئیمانی به (رسول الله)
جه زای که لیمه ی طه ییسه ته وحید (دخول الجنة بالفضل المزید)
به م (تَفَاؤُل) ه، زور دل ټارامم فزلی مه زیده حوسنی خیتامم

(به یانی مه عانی عه دالته - شروقه ی مانای دادگه ری)

له مه وپیش وتمان یارانی چه زرهت ﷺ هه موو عادلن، جا بو ټه وه که شاگرده کان
بگن به چه قیقه ت، پتویسته مه عنای عه دالته به یان بکه یین، بزائن: عه دالته به
چه ند مه عنا یتلاق ټه کری:

یه که م: به مه عنای موقابیل بو سته مکردن، وه کو ټه لی: پادشای عادل یانی سته م ټاکا.
دووهم: به مه عنای موقابیل بو فیسق و عیسیان، ټه لی: فلان عادل ټه فیسق و
مه عسیه تی نییه.

سییه م: به مه عنای عیسمه ت له تاوان وه کو بو مه لایکه و پیغه مبه ره کان هه یه،
که مه لایکه مه عسوومن و قه ت گونا ه ټاکه ن و پیغه مبه ره کانیش مه عسوومن و له
تاوانکاری به مه عنای موخاله فه کردن بو شرعی خودایی.

ټه م سئ مه عنایه مه قسوود نین له نیسه تی عه دالته بو لای ټه سحابی چه زرهت ﷺ.
چواره م: عه دالته به مه عنای مه حفووزی و پاریزراوییه له گونا ه و له لوتف و
میهره بانی خودا نه که له بهر مه له که ی عیسمه ت، له سهر ټه م مه عنا قایبله سه حابی
گوناح بکا و له پاش گوناچه که ته و به ی لی ټه کا.

پینجه م: به مه عنای خو پاراستنه له دروکردن به زمانی چه زره ته وه و ټه م دوو مه عنایه
ټیعتیار ټه کرین بو ټه سحابی چه زرهت ﷺ له واقعدا قایبله یه کی له وان گونا ح
بکا و ته و به ی لی بکا، هه روا هه موو ټه سحابی چه زره ت دووری ټه که ن له دروکردن
له سهر چه زره ت ﷺ، چونکی به عاده ت مه حاله ئینسانی خو ی بکا به قوربانی له

رینگهی دینی حه زره تدا (مَعَّ اَنَّهُ) درۆی به ده مه وه بکا، وه ئه گهر ئه م عه داله ته بۆ ئه وان ثابت نه بئ لازم ئه کا که ئه و دینه گه یشتوو به ئیمه به درۆ و ساخته هاتبی (وَتَعَالَى اللَّهُ عَنِ إِهْمَالِ دِينِهِ الْقَوِيمِ).

وه ئه و ئاشووبه که له ئاوه سحابدا ده رکه وت نابی به ره خنه له سه ر ئه م مه عنای عه داله ته، چونکی ئه و ئاشووبه له سه ر رووناکی ئیجتیهاد بوو، وه موخته هید هه رچه ند به هه له یشتا برۆا هه ر له سه ر ئیجتیهاده که ی مه ئجووره، مادام له سه ر یاسای دینه.

شاگردی نه جیب تالیسی علووم	هه ر عیلمه مایه ی پرگاری مه علووم
نافیعه و دافیع له بۆ مه لاله ت	فامی مه عنای له فزی عه داله ت
یه که م موقابیل بۆ زولم و جه وره	وه هایه یاسای سه رداری گه وره
به م مه عنا ئه لی سولتانی عادل	یانی بئ جه وره و سالمه و عاقل
دوووم موقابیل بۆ فیسق و عیسیان	ئه مه یش دپته جئ به ته قوای ئینسان
سییه م به مانای عیسمه ت له تاوان	بۆ فریشته یه و بۆ ئه نبیاکان
له سه ر ئه م مه عنا تاوان مه حاله	عه قلی یا عادی جینگه ی مه قاله
چوارهم مه حفووزبوون له تاوانباری	له بۆ ئه ولایا جائیزه و جاری
قه رار دراوه به یاسای سه واب	ئه م مه عنا به رزه بۆ زومره ی ئه سحاب
نه مه عسوومییه وه کو ئه نبیا	نه موجریمییه وه کو ئه شقیا
ئه گهر به قه ده ر گوناحی بکا	له سه ره یزی دل ته و به ی لی ئه کا
ئه م مه عناتانی به قه ولی فحوول	(أَصْحَابُ الرَّسُولِ كُلُّهُمْ عُدُولُ)
نابئ به ره خنه جیدال و قیتال	چون ئیجتیهاد بوو، نه ک هه وای (قِتال)
ئه وه ی به یاسای ئیسلامی برۆا	له سه ر ئیجتیهاد ده ر بکا فه توا
موصیب و موخطئ هه ر دوو مه ئجوورن	له تاوانباری و مه عسیه ت دوورن
پیتنجه مین له لای ئه هلی دیرایه	دووورییه له درۆ (عِنْدَ الرَّوَايَةِ)
به م مه فهوومیشه ئه سحابی ره سوول	دوووربوون له درۆی بین سوود و مه حسوول

نه وهی پوخی خوی کرده قوربانی قهت درؤ ناکا له سه سولتانی
 جا چلکی عناد لابه ن له سه رچاو چاوتان بشۆرن به دوو کاسه ناو
 یه که میان سه نای خالق ی عه للام دووهم خزمه تیان بؤ دینی ئیسلام
 نه سه نای خودا نه شی بؤ (کذاب) نه جهاد له بؤ ته بلیغی کیتاب
 چاو که نه و شیوه بیت ی له بؤ دل دل نه شیت هوه، وه کو په ری گول!

کۆتایی: سوپاس و ستایش بؤ په روه ردگار له سه ر نیعمه تی ته و فیک له سه ر پيساله ی
 (رېځگه ی پوهېر) له عیلمی ئوسوولی هه دیسی (خير البشر «صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ») له مه دره سه ی
 هه زره تی (قطب العارفين سيدنا الشيخ عبدالقادر الجيلاني الحسني الحسيني - قدس
 الله تعالى سره وزاد بره ونور ضريحه) له شه وی چوار شه ممه ی بیست و پینجی (ربیع
 الاول) ی، سالی هه زار و چوار سه د و دووی هیجری، موافیقی بیستی مانگی کانونی
 دووهمی هه زار و نو سه د و هه شتا و دووی میلادی (واسأل الله تعالى أن ينفعي بهذه
 الرسالة تأليفاً و تدريساً و طبعاً و نشرًا، و افادة و استفادة من المسلمين، و أنا الفقير
 تراب أقدام العلماء العاملين عبدالكريم المدرس.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون، و سلام على المرسلين وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.
 (۱۴۰۲هـ)، (۱۹۸۲/۱/۲۰م)، (۲۵/ربیع الأول / ۱۴۰۲هـ).

[پاشکۆ]

جه نابی مامۆستا مه لا عه بدولکه ریمی موده پریس، (گۆری پر نوور بیت)، له په پرتووکى (پینگه ی ره هه ر) دا، سه ره پای ئه وه ی که ژماره یه کی زۆر له باسه په یوه ندىداره کانی به زانست و زاراهه کانی فهرمووده وه هیتاوه و داوניה تیه بهر باس و شروقه و لیکۆلینه وه وه، به لام له بهر ئه وه ی که سه رچاوه ی نووسینه که ی زیاتر په پرتووکى موقه ددیمه ی ئینوسه لاهی شاره زووری بووه، هه ندی باسی گرنگی نه هیتاوه، که زیاتر دواى ئه و پيشه وایه بوونه ته جیگای بایه خ پیدان، بۆیه شیخی موده پریسیش باسی لیه نه کردوون، و یان هه ندیکانی هیتاوه، به لام به کورتی له سه ریان دوواوه، بۆیه به نده هه ستام به زیادکردنی ئه و باسه پتویستانه له م پاشکۆیه دا، که منیش زیاتری سه رچاوه ی ئه م پاشکۆیه م په پرتووکى (تیسیر مصطلح الحدیث) ی، دکتۆر مه حموود ته حانه، که باشتترین پرۆگرامه له م بواره دا، و له زۆربه ی زانکۆ و په یمانگا ئیسلامیه کانی ولاتی خۆمان و جیهانی ئیسلامیدا مه نه جه، و به نده یش چه ند سالی که کردوومه ته کوردی و چه ند جارێک چاپکراوه ته وه و پيشوازییه کی باشی لیکراوه، وایه ریشدا کردوومه ته سه رچاوه ی ئه و باسه گرنگانه ی زانیارییه کانی فهرمووده و فهرمووده ناسی له م په راوه به نرخه دا.

عه بدوللا مه لا ئه حمه د، ئه حمه دئاوایی

(۴۴) فهرموده‌ی نه‌ناسراو (المنکر)^(۱)

ئه‌گەر هۆکاری تانه‌دران له‌گیره‌روه (الطعن في الراوي) هه‌له‌ی گه‌وره‌و زۆر، وزۆر بێ‌ئاگایی و کردنی خراپه (فسق) بی‌ت، که ئه‌مه‌ش هۆکاری سییه‌م و چواره‌م و پینجه‌م، ئه‌وه‌ فهرموده‌که‌ی به (منکر - نه‌ناسراو) ناوده‌بریت.

۱. پیناسه‌که‌ی:

أ. له‌ پرووی زمانه‌وانیه‌وه: ئیسمی مه‌فعوله و له (إنکار - دان پێدا نه‌هێنان) هه‌هاتوه، ودژی (أقرار - دان پێدا هێنان) ه.

ب. له‌ پرووی زاراوه‌وه: زانایانی فهرموده (منکر) یان، به‌ چه‌ند پیناسه‌یه‌ك پیناسه‌کردوه، ناسراو ترینیان دوان: که ئه‌مانه‌ن:

۱. ئه‌و فهرموده‌یه‌یه‌که‌ له‌سه‌ نه‌ده‌که‌ی دا‌پاویه‌ك هه‌بی‌ت که هه‌له‌ی گه‌وره‌و زۆر (فَحْشٌ غِلْطُهُ) و بێ‌ئاگایی (غفلة) ی زۆری هه‌بی‌ت و خراپه (فسق) ی، لێ‌ ده‌ربه‌که‌و بی‌ت. وه‌ ئه‌م پیناسه‌یه‌ش (حافظ ابن حجر) باسی کردوه‌و داویه‌تیه‌ پال زانایانی غه‌یری خۆی^(۲). وه (الإمام البيهقي) له (هه‌لبه‌ست - منظومه) ه‌که‌یدا له‌سه‌ر ئه‌م پیناسه‌یه‌ رویشتوه‌و ده‌لی‌ت...

ومنکر الفرد به‌ راو غداً تعديله لا يحمل التفرداً

۲. ئه‌و فهرموده‌یه‌یه‌که‌ که‌سی‌کی لاواز (ضعيف) رپوايه‌تی بکات و دژایه‌تی هه‌بی‌ت له‌گه‌ل رپوايه‌تی که‌سی‌کی متمانه‌پێکراو (ثقة) دا، ئه‌م پیناسه‌یه‌ش ئه‌وه‌یه‌ که (حافظ ابن حجر) باسی کردوه، و پشتی پێ‌به‌ستوه، وه‌ زیاده‌یه‌کی تیا‌دا‌یه‌ له‌سه‌ر پیناسه‌ی

۱. بۆ زیاتر ناسینی فهرموده‌ی مونکه‌ر ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه: (الإرشاد ۱/ ۲۱۹، والتقريب: ۶۹، والاقتراح: ۱۹۸، والمنهل الروي: ۵۱، والخلاصة: ۷۰، والموقظة: ۴۲، واختصار علوم الحديث: ۵۸، والمقنع ۱/ ۱۷۹، وشرح التبصرة والتذكرة ۱/ ۳۲۹، ونزهة النظر: ۹۸، والمختصر: ۱۲۵، وفتح المغيب ۱/ ۱۹۰، وألفية السيوطي: ۳۹، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۱۷۹، وفتح الباقي ۱/ ۱۹۷، وتوضيح الأفكار ۳/ ۳، وظفر الأمانی: ۳۵۶، وقواعد التحديث: ۱۳۱، والحديث المعلول قواعد وضوابط: ۶۶ - ۷۷).

۲. النخبة و شرحها ص ۴۷.

يه که م که ئه ویش په يوه سته (قيدی)، (مخالفة الضعيف لما رواه الثقة) يه.

۳. جياوازی نيوان (منکر) و (شاذ):

أ. (شاذ): ئه ویه که که سیکي متمانه دار (مقبول) ږيوایه تی بکات^(۱)، به لام دژایه تی هه بیت له گه ل ږيوایه تی که سیکدا که له و پله که ی به رزتره.

ب. (منکر): ئه ویه که که سیکي لاواز (ضعيف) ده یگپرته وه، ودژایه تی هه یه له گه ل گپرانده و ی متمانه پیکراو (ثقة) یه کدا.

به مه دا ده زانری، که هه ردوکیان هاو به شن، له به مه رج گرتنی دژایه تی (مخالفة) کردندا به لام جیا ده بنه وه له مه دا که (شاذ) ږاوییه که ی (مقبول) ه، به لام (منکر) ږاوی یه که ی لاوازه، وه (ابن حجر) ده فهرمویت: (و قد غفل من سوى بينهما) ئه و ی که به یه ک چاو سه یریان ده کات، له بی ئاگاییدایه^(۲).

۳. نمونه که ی:

أ. نمونه بؤ پیتاسه ی یه که م، وه ک ئه و ی که (إمام نسائي) و (ابن ماجه) ږيوایه تی ده که ن له ږيوایه ته که ی (أبي زکیر يحيى بن محمد بن قيس) له (هشام بن عروة) وه ئه ویش له باوکییه وه، ئه ویش له (عائشة) وه به مه ږفوعی: (كلوا البلح بالتمر فإن ابن آدم إذا أكله غضب الشيطان)، واته: ووشکه خورما بخون، چونکه به خواردنی شه یتان زویر ده بیت! (إمام نسائي) ده فهرمویت: (ثم مه فهرموده یه کی (منکر) ه، که (أبو زکیر) تیایدا تاک بؤته وه که شینخیکي سألحه.

وه (إمام مسلم) له (متابعات) دا، بؤی هیئاوه، به لام نه گه یشته و ته پله ی ئه وانه ی که ئیحتیمالی تاک بونه وه (تفرد) یان لی ده کری^(۳).

۱. مه به ست له (مقبول) لیره دا ئه ویه که ږاوی فهرموده ی (صحيح و حسن) ده گرته وه، واته که سیکي عادل ی بیر تیژ و ته و او (العدل التام الضبط) یا خود که سیکي عادل، به لام (ضبط) ه که ی که متر بیت.

۲. النخبة و شرحها، ص ۳۷، واته: مه به ستی به و قسه یه ی ئه و (ابن الصلاح) ه، که به یه کسان ی سه یری (شاذ) و (منکر) ی کردووه، له (علوم الحديث) دا ص ۷۲، که ده فهرمویت: (المنکر ينقسم قسمين على ما ذكرنا في الشاذ فإنه بمعناه) واته: (منکر) ده بیتته دوو به شه وه، به گوته ی ئه و ی که باسما ن کرد، له (شاذ) دا، جا (شاذ) یش هه به مانای (منکر) ه.

۳. تدريب الراوي ج ۱ / ۲۴۰.

ب. نموونه بۆ پیتاسه‌ی دووه‌م: وه‌ك ئه‌وه‌ی كه (إبن أبي حاتم) له پێی (حَبِيبُ بن حَبِيبُ الزيات) هوه ئه‌ویش له (أبى إسحاق) و ئه‌ویش له (عَنْزَار بن حُرَيْث) ئه‌ویش له (إبن عباس) و ئه‌ویش له پێغه‌مبه‌ره‌وه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ رِیوایه‌تی ده‌کات، كه ده‌فه‌رمویت: (من اقام الصلاة و آتی الزكاة و حج البيت و صام و قرى الضيف دخل الجنة).

واته: كه‌سیك نوێژ بکات و زه‌کات بدات، حه‌ج بکات، وه به‌رۆژوبی و میوانداری بکات، ده‌چیته به‌هه‌شته‌وه).

(أبو حاتم) ده‌لێت: ئه‌م فهرموده‌یه (منکر) ه، چونکه كه‌سانی تری متمانه پێکراو كه رِیوایه‌تیان کردووه، له (ابو إسحاق) دا وه‌ستان، وه ئه‌مه‌ش له جووری فهرموده‌ی (مَعْرُوف) ه، بۆیه ئێتر باسی (عَنْزَار) و (إبن عباس) یان، نه‌کردووه، له‌به‌ر ئه‌وه قسه‌که‌ی ئه‌وانه وه‌رده‌گیرئ، و رِیوایه‌ته‌که‌ی (إبن حبيب) ده‌دریته دواوه.

۴. پله‌که‌ی:

له‌دوو پیتاسه‌ باسکرا وه‌که‌ی ئێستای (منکر) ه‌وه، ده‌رده‌که‌وئ كه (منکر) جوۆره‌کانی لاواز (ضعیف) ه، كه لاوازییه‌که‌ی زۆر بێت. بێگومان چونکه یان گێڕانه‌وه‌که‌ی كه‌سیکی لاوازی وایه، كه به‌هه‌له‌ی زۆر بیتام و بێ ئاگایی زۆر و خراپه‌کاری وه‌سف کراوه، یان گێڕانه‌وه‌ی كه‌سیکی لاوازه‌که‌ ده‌ژایه‌تی هه‌بێت له‌گه‌ڵ گێڕانه‌وه‌ی كه‌سانی متمانه پێکراودا، وه ئه‌م دوو به‌شه‌یش هه‌ردووکیان لاوازی توند (ضِعْفٌ شَدِيدٌ) یان، هه‌یه، بۆیه به‌سه‌رماندا گوزه‌را له‌ باسی (مَتْرُوكٌ) دا كه (منکر) له‌ پله‌ی لاوازییه‌که‌یدا له‌ دوا‌ی پله‌ی (مَتْرُوكٌ) ه‌وه، دێت.

(۴۵) چوڼیه تی بیستنی فەرموده وەرگرتنی و شیوازی له بهرکردنی

مَعْرِفَةُ كَيْفِيَّةِ سَمَاعِ الْحَدِيثِ وَتَحْمِلِهِ وَصِفَةُ ضَبْطِهِ

۱. ریځوڅوکردن:

مه به ست له چوڼیه تی بیستنی فەرموده، بریتیه له روڼکردنه وهی ئه وهی که پښوېسته و به مه رج گیراوه بۆ که سیک که دهیه ویت گوئ رابگری له ماموستاگان (الشیوخ) تا ریوايه ته کانیاں بیستنی، و لیایانه وه وری بگریت، تا له دوایدا بیداته وه به که سانی تر، ئه مه ش وه که به مه رج گرتنی ته مه نیکي دیاریکراو، ئیتر به پښوېست (وجوب) بیت، یاں به سوننه ت (الإستحباب).

وه مه به ست له (تحمل - وەرگرتن) روڼکردنه وهی ریبازه کانی وەرگرتنه له ماموستاگان وه، وه مه به ست له روڼکردنه وهی هیزی له بهرکردن (ضبط)، واته: چوڼ ئه و قوتاییه ئه و فەرموده یه ی که پښی گه یشتوه، چاک له بهری ده کات، تا به و شیویه یه ی که بیستویه تی بیگریته وه بۆ که سانی تر به شیوازی که لیلی دل دامه زراوو دلنیا بیت.

جا زانایانی زاراوه ناسی بایه خیان داوه به م جوړه ی زانستی فەرموده. چه ند یاساو ریسیایه ک (قواعد و ضوابط) و مه رجیکیان بۆ داناوه، به شیویه یه کی ورده کارانه و جوان، وه جیاوازییان له نیوان ریبازه کانی وەرگرتنی فەرموده دا کردوه، و کردویانه ته چه ند پله یه که وه، که هه ندیکیان له هه ندیکي تریان به هیز ترن، ئه مه ش وه که جه خت کردنه وه یاں له سه ر بایه خ دان به فەرموده کانی پیغه مبه ر ﷺ وه گواستنه وه ی به چاکي له که سیکه وه بۆ که سیکي تر، تا مسولمان دلنیا بیت له و ریځایه ی که فەرموده که ی پیغه مبه ری ﷺ پښی گه یشتوه، وه له دلنیا یی ته واودا بیت، که ئه و ریځایه له و په ری سه لامه تی و ورده کاریدا یه.

۲. ئایا موسلمانیتي و بالغ بوون بۆ وەرگرتنی فەرموده به مه رج گیراوه؟

به مه رج نه گیراوه بۆ (وەرگرتن - تحمل) ی، فەرموده، موسلمانیتي و بالغ بوون، ئه مه له سه ر

گوتە ی سە حیح، بە لām ئە مە بۆ دانەو (أداء)^(۱) بە مەرج گیراوه، هەروەك لە مەرجەکانی راویدا بە سەرماندا راوورد. لە سەر ئە مەو و گیرانەوێ موسلمان و کەسی باڵغ وەردەگیرئ، ئەوێ کە پیش مسولمان بوونی وەری گرتبئ، یاخود پیش باڵغ بوونیشی وەری گرتبئ، بە لām پێویستە (جیا کردنەوێ چاک لە خراب - تمییز) ی هەبێت لە چاو کەسی نابالغ دا. گوتراویشە کە باڵغ بوون بە مەرج گیراوه بۆ وەرگرتنی فەرمودە، بە لām ئە مە گوتە یەکی هەلە یە، چونکە مسولمانان پێوایە تی سە حابی بچکۆلە یشیان وەرگرتوو، وەك (حسن) و (این عباس) و بەبئ جیاوازی کردن لە نێوان ئەو دا کە وەرگرتنە کە پیش کاتی باڵغ بوون بووه، یان دوا ی ئەو.

۳. سوننەت وایە کە ی دەست بکری بە گوئ گرتن لە فەرمودە؟

أ. گوتراوه کە سوننەت وایە دەست بکری بە گوئ گرتن لە فەرمودە لە (۳۰) سی سالیدا، و ئە مەش زانایانی شام لە سەری دەرۆن.

ب. وە گوتراویشە لە (۲۰) بیست سالیدا، ئە مە کوفیەکانی لە سەرە.

ج. وە گوتراویشە لە (۱۰) دە سالیدا، کە ئە مەش بە سەریەکانی لە سەرە.

د. بە لām ئەوانە ی کە پێکاویانە لەم چەرخی دوا ییە دا، ئەو یە کە هەر لە سەرەتای مندا لیەو گوئ لە فەرمودە بگریت، هەر لەو کاتەو کە هیزی بیستنی باش بوو، چونکە فەرمودە لە کتیبەکاندا نوسراو تەو و پارێزراو.

۴. ئایا بۆ سە حیح بوونی بیستنی مندا ل تە مە نێکی دیاریکراو هە یە؟

أ. هەندئ لە زانایان دیاریان کردوو بە پێنج سال، کە کاری زانایانی فەرمودە لە سەر ئە مە جیگیر بووه.

ب. وە هەندئکی تریشیان وتویانە: قسە ی راست لە سەر ئەو یە: کە حیساب بۆ (تمییز) ی ئەو کە سە دە کریت، ئە گەر لە شت تێدە گە یشت و وە لām ی دە دا یەو، ئەو بە (جیاکار - مُمَيِّز) دادە نریت و بیستنی سە حیحە، دە نا بە پێچەوانەو ناییت.

۱. (وەرگرتن - التحمل): ماناکە ی وەرگرتنی فەرمودە یە لە مامۆستاو، و (الأداء) گیرانەوێ فەرمودە یەو دانەو یە تی بە قوتابی.

(۴۶) د درباري نووینو په څېر و له بهرګرځي

و ګټېدانان ټیږا

۱. ځوکمې نووینو په څېر:

زانایانې پېښینه له سه ځایي و شوینکې وټوان جیاوازیان هه یه له سه ر نووینو په څېر
فهرموده به چه ند ګوته یه ک.

أ. هه نډیکیان به ناچاک (مکروه) یان داناو، له وانه (ابن عمر) و (ابن مسعود) و (زید
بن ثابت).

ب. وه هه نډیکیان به دروست (مباح) یان داناو، له وانه (عبدالله بن عمرو) و (انس)
و (عمر ابن عبدالعزیز) و زورینه ی هاوه لان رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

ج. پاشان هه موویان کوښونه وه له سه ر دروستییه کې: و لابرډنی ټو جیاوازییه،
وه ټه ګر فهرموده له کټیبه کاندانه نووینو په څېر، ټه و له م سه رده مانه ی دواپیډا له ناو
ده چوو، به ټایبه ت له م سه رده مه ی ټیږه دا.

۲. هوکاري جیاوازی له نووینو په څېر:

هوکاري راچیاپی له نووینو په څېر فهرموده دا، ټه ویه کې چه ند فهرموده یه کې لیک
جودا (متعارض) هاتون، د درباري دروستییه کې و نه هی لیکرډنیشی، له وانه:

أ. فهرموده ی نه هی ګرځ: ټه ویه کې (مسلم) ریواپه ټی ده کات کې پیڼه مېر رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فهرموپه ټی: (لَا تَكْتُبُوا عَلَيَّ شَيْئاً إِلَّا الْقُرْآنَ، وَمَنْ كَتَبَ عَلَيَّ شَيْئاً غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُوهُ^(۱)).
واته: هیچم لی مه نووینو په څېر، جګه له قورټان، ټه ویه شټیکي جګه له قورټان لیتنوسوم،
با بیسرپټه وه).

ب. فهرموده ی دروستی ټم کاره: ټه ویه کې دوو پیښه واکه له پیڼه مېر وه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
هیناویانه کې فهرموپه ټی: (اكتبوا لأبي شاه) وه لیرده چه ند فهرموده یه کې تر هه یه،

۱. صحیح مسلم ۸/ ۲۲۹ (۳۰۰۴)، و أخرجه أحمد ۱۲/ ۳ و ۲۱ و ۳۹ و ۴۶ و ۵۶، والدارمي (۴۵۶)، والنسائي في
الكبرى (۸۰۰۸)، و في فضائل القرآن (۳۳) جميعهم من طريق همام بن يحيى، عن زيد بن أسلم، عن عطاء بن
يسار، عن أبي سعيد، به مرفوعاً.

دەربارەى دروستى نووسىنە ۋەى، لەوانە مۇلەت دانەكەى بە (عبداللە بن عمرو).

۳. كۆكارى (الجمع) لە نىۋان فەرمودەكانى دروستى ۋەى نەھى كردن لە نووسىنە ۋەى:

زانايان كۆكردنە ۋەىيان كەردوۋەى، لەنىۋان ئەۋ فەرمودانەدا، كە نووسىنە ۋەى فەرمودە بە

چاك دەزانن، ۋەى ئەوانەى كە نەھى لى دەكەن، بەچەند شىۋازىك لەوانە:

أ. ھەندىكىيان ۋەى تويانە، مۇلەت دان بە نووسىنە ۋەى، بۆكەسىكە كە ترسى لە بىرچونە ۋەى

ھەبىت، نەھى بۆكەسىكە كە ترسى لە بىرچونە ۋەى نەبىت، ۋەى ترسى ئەمەى ھەبىت كە

ئەگەر نووسىنە ۋەى، ئىتر پىشت بەۋ نووسىنە ۋەى بەستىت.

ب. ۋەى ھەندىكى تريان ۋەى تويانە: كاتىك نەھىيەكە ھات، كە ترسى ئەۋ ھەبوۋ كە

لەگەل قورئاندا تىكەل بىت، ۋەى پاشان مۇلەتدان ھات، بە نووسىنە ۋەى كاتىك ئەۋ ترسە

رەۋبىيە ۋەى، بەمەبىت ئەۋ نەھىيە سىراۋەتە ۋەى (منسوخ).

۴. چى لەسەر نووسەر ۋەى فەرمودە پىۋىستە:

پىۋىستە لەسەر نووسەر ۋەى فەرمودە، ھەۋلى تەۋاۋ بخاتە گەر بۆ (ضبط) كردن ۋەى

لىكۆلىنە ۋەى شىۋەكەى ۋەى خالەكانى، تا بى ترس بىت، لە لىكچوون (اللّبس)، ۋەى ئەۋ

شتانەى كە ئىشكالىيەتيان تىادايە جوان رىكى بخات، بەتايىبەت ناۋى پىاۋەكان، چونكە

ئەۋ شتانە بە پىش ۋەى دۋاى خۇيان نازانرىت، دەبىت رىنوسەكەى رۈن ۋەى ئاشكرا بىت ۋەى

بە گوپىرەى رىسا دىارەكانى رىنوس (قواعد الخط) بىت، بۆ خۆى زاراۋەى تايىبەت

دانەنىت، بەرەمزىك كە خەلكى نەيزانىت، دەبىت پارىزگارى بكات لەسەر نووسىنە ۋەى

سەلەۋات ۋەى سەلام لە دىدارى پىنغەمبەر ﷺ ھەركات كە ناۋى ھىنا، ماندوۋ

نەبىت لە دۋبارەكردنە ۋەى ئەمەى، ۋەى خۆى پەيوەست (مقيد) نەكات لەم شتەدا بە بنەما

(أصل) ھەكەۋەى، ئەگەر ناقيص بوۋ، ۋەى ھەرۋەھا ستايشى خۋاى پەرۋەردگار ۋەى (عز وجل)

ۋەى ھەرۋەھا داۋاى پارى بوۋن ۋەى رەحمەت كردن بۆ سەحابى رەئىلەئەھىۋ زانايان، باشىش

نىيە، كە بەتەنھا سەلەۋات بەبى سەلام-يان بە پىچەۋانە ۋەى بىت، ھەرۋەك رەمز دانان

بۆ ئەمانەش شىكى مەكروھەى، ۋەى (ص) ۋەى شتانەى، ۋەى (صلعم)! بەلكو پىۋىستە

لەسەرى كە بەتەۋاۋى بىئاننوسىتە ۋەى.

۵. به‌رابه‌ری پټکردن (المقابله) وچؤنیه‌تیه‌که‌ی:

پټویسته له‌سهر نوسه‌ره‌وه‌ی فهرموده‌ پاش لیبونه‌وه‌ی له‌سهر نوسینه‌وه‌که‌ی، که‌ ئه‌ و کټیه‌ی به‌رابه‌ری پټ بکات، له‌گه‌ل کټیه‌ ئه‌سله‌که‌ی مامؤستا که‌یدا^(۱)، هر چه‌نده به‌رېنگای مؤلّت پیدانیش لینی وه‌رگرتبیت، وه‌ چؤنیه‌تی به‌رابه‌ری پټ کردنه‌که‌، ئه‌وه‌یه که‌ ئه‌م و مامؤستا که‌ی کټیه‌کانیان به‌ده‌سته‌وه‌بگرن له‌کاتی گوځگرتن دا، وه‌ ده‌شبیت که‌ که‌سیکی متمانه‌ پیکراوی تر ئه‌و به‌رابه‌ری کردنه‌ بکات، له‌ هرکاتیکی، خویندنه‌وه‌دا یان دوايیدايت، ه‌رده‌بیت، ه‌روه‌ک ئه‌وه‌ش ده‌بیت، که‌ به‌رابه‌ری پټ بکات له‌گه‌ل به‌شیکي نوسخه‌یه‌کی به‌رابه‌ر پټ کراودا، له‌گه‌ل نوسخه‌ ئه‌سلیه‌که‌ی مامؤستا که‌دا.

۶. چه‌ند زاراوه‌یه‌ک له‌ نووسینه‌وه‌ی ده‌رېینه‌کانی دانه‌وه‌ (ألفاظ الأداء) وه‌ی تریشدا: مه‌سه‌له‌ی کورت ه‌ه‌لټان له‌سهر نوسه‌ره‌ وانی فهرموده‌و په‌مزدانان له‌ ده‌رېینی له‌فزه‌کانی (أداء) دا، شتیکه‌ زال بووه‌ به‌سهر زؤربه‌یاندان، له‌وانه‌ی که‌ ئه‌وان ده‌ینوسن.

أ. (حدثنا): به‌ (ثنا) یان (نا).

ب. (أخبرنا): به‌ (أنا) یان (أرنا).

ج. گواسته‌وه‌ی سه‌نه‌د بؤ سه‌نه‌دیکي تر، که‌ به‌ره‌مزی (ح) دای ده‌نښن و خوینه‌ره‌که‌یش ه‌هر به‌ (حا) ده‌ری ده‌پرئ.

د. عاده‌ت وا بووه‌، که‌ وشه‌ی (قال) و هاووینه‌ی ئه‌مه‌ لابه‌رن، له‌نیوان پیاوه‌کانی سه‌نه‌ددا به‌نوسین، ئه‌مه‌ش بؤ کورت بری، به‌لام پټویسته له‌سهر خوینه‌ره‌که‌ ده‌ری ببریت، وه‌ک (حدثنا عبدالله بن يوسف أخبرنا مالك) ئه‌مه‌ پټویسته له‌سهر خوینه‌ره‌ که‌ بلیت: (قال أخبرنا مالك) ه‌هر وه‌ک عاده‌تیش وا بووه‌ که‌ (أنه) یان لابر دووه‌، له‌ کوټایی سه‌نه‌ددا ئه‌مه‌ش ه‌هر بؤ کورت بری، وه‌ک: (عن ابي هريرة قال) که‌ پټویسته له‌سهر خوینه‌ره‌ که‌ (أنه) ده‌ر ببریت و بلیت: (أنه قال) و ئه‌مه‌ش بؤ ساغ کردنه‌وه‌ی ده‌سته‌واژه‌کان له‌ روی ئیعرابه‌وه‌.

۱. واته: نوسخه‌ی مامؤستا ئه‌سلی به‌که‌ی که‌ لیوه‌ی وه‌ری گرتووه‌.

۷. سەفەركردن لەرپى دەستخستنى فەرموودەدا: (الرحلة في طلب الحديث....).

پيشينهكانمان بايهخيآن داوه به فەرموودە، بهلام بايهخدائىكى بى وىنه، وه له كۆكردنەوهو (ضبط) كردنیدا، هەولێك و تىكۆشانىك و كاتىكى وایان سەرف كردووه، كه خەرىكه عەقل برۆاى پى نهكات، جا دواى ئەمه كه يه كىكيان فەرمودەكانى مامۆستاكانى شارەكهى خۆيى كۆدەكردهوه، ئىتر دەكهوتە گەپان بۆ شارو ناوچەكانى تر، نزىك و دوور تا فەرمودەله مامۆستاكانى ئەو ناوچانەش وهبرگريت، جا ئەو زبرى و نارەحەتیهى به دەرونىكى رەزامەندانەوه له خۆ دەگرت، (الخطيب البغدادي) كتيبيكى داناه، كه ناوى ناوه: (الرحلة في طلب الحديث) كه تايیدا ئەو هەولانەى هاوهلان رۆكۆكۆ شويكهوتوان و ئەوانەى دواى ئەوانى لهگەپان بهشوين دەستخستنى فەرموودەدا كۆكردۆتهوه، كه مرووف به بيستنى سەرسام دەبيت، و ئەوهى دهيهوييت گوى له وههواله گرنگانه بگريت، با بچيته سەر ئەو كتيبه چونكه ئەو كتيبه، چالاك كهرى تامەزرۆيانى زانستى شەرعیه و هیمەتيان وریادهكاتهوهو جهخت بوونهوه (عزم)، یان بههیز دەكات.

۸. جۆرهكانى كتيبدانان (التصنيف) له فەرموودەدا:

پيوسته لهسەر ئەو كهسهى كه هەست به خۆى دەكات كه توانای كتيب دانانى له فەرمودەو هی تریشدا هیه، كه هەستيت به كتيب دانان ئەمەش به كۆكردنەوهى چەند زانیاریهكى پەرت بوو، پوونكردنەوهى شته پر له گرێكان (المشكل)، وه رپكخستنى شته نارپكهكان، و پترست دانان، بۆ بى پترستهكان، كه ئەمانە ئاسانكارى لهسەر ئەو كهسانە دروست دەكات، كه تامەزرۆى فەرموودەن، تا سودیان لێوهبرگرن، به ئاسانترین رپگاو زووترین كات، جا با خۆيشى پپاريزيت، له دەركرنى كتيبهكهى له پيش پوختكردن و پاك نووس (تحریر) كردن و (ضبط) كردنیدا، تا كتيبهكهى سودەكهى زۆرو گشتى بيت.

زانایان فەرمودەیان بهسەر چەند شیوازیكى جۆرا و جۆردا رپك خستوهو كردۆته كتيب، وه له بهناوبانگترین جۆرهكانى كتيب دانانىش له فەرمودەدا ئەمانەن:

أ. (الجوامع): كه تاكهكهى (الجامع- كۆكهروهه)یه، ئەو كتيبانەن كه دانەرەكهى سەرجهم بابەتهكانى بیروباوهر (العقائد) و پەرستش (العبادات) و كپین و فروشتن

(المعاملات) و ژياننامه‌كان (السير) و نيشانه جوانه‌كانی چاكان (المناقب) و كاره
باشه‌كان (الرقاق) و باسی فیتنه و ئاشوب (الفتن) و هه‌واله‌كانی پوژی دوايي كوڅكاته‌وه،
وهك (الجامع الصحيح، للبخاري).

ب. (المسانيد): كه تاكه‌كه‌ی (المُسند)ه، كه ئه‌و كتيبانه‌ن كه سه‌رجه‌م شته رپوايه‌ت
كراوه‌كانی هه‌ر هاوه‌لېكي ﷺ تيا‌دا كوڅكراوه‌ته‌وه، به‌بئي په‌چاو كردنی ئه‌و بابه‌ته‌ی كه
فه‌رموده‌كه‌ی پتوه په‌يوه‌سته، وهك (مسند الإمام أحمد بن حنبل).

ج. (السنن): ئه‌و كتيبانه‌يه كه به‌گوڼيره‌ی بابه‌ته شه‌رعی يه‌كان (ابواب الفقه)
دارپژراون، تا بينه سه‌رچاوه بو شه‌رعزانان له هه‌لېنجانی حوكمه‌كاندا، ئه‌م (السنن)انه
له‌گه‌ل (الجوامع) دا جيان، چونكه ئه‌و شتانه‌ی كه په‌يوه‌نديان به بيروباوه‌رو ژياننامه‌و
نيشانه جوانه‌كان (المناقب) هوه هه‌يه، تياياندا نيه، به‌لكو ته‌نها بابه‌ته فيقه‌يه‌كان، و
فه‌رموده‌كانی ئه‌حكامن، وهك (سنن أبي داود).

د. (المعاجم): (المعجم) ئه‌و كتيبانه‌ن كه دانه‌ره‌كه‌ی فه‌رموده‌كانی به‌گوڼيره‌ی ناوی
ماموستاكانی به رېنكخستنی پته‌كان (حروف الهجاء) رېزبه‌ندی كردووه و كوڅكدوته‌وه، وهك سنی
موعجه‌مه‌كه‌ی (الطبراني) كه بریتين له (المعجم الكبير، المعجم الأوسط، المعجم الصغير).
هـ. (العلل): ئه‌و كتيبانه‌ن كه ئه‌و فه‌رمودانه ده‌گرېته‌وه كه نه‌خوښ (معلول)ن، له‌گه‌ل
رونكردنه‌وی (علة)ه‌كاندا، ئه‌مه‌ش وهك: (العلل لابن ابي حاتم) و (العلل للدار قطني).
و. (الأجزاء): (جزء - به‌ش) ئه‌و كتيبه بچوكانه‌ن كه رپوايه‌ته‌كانی كه‌سنيك له
گڼه‌ره‌وانی فه‌رموده له خو ده‌گرېت، و كوڅده‌كاته‌وه ياخود ئه‌و بابه‌تانه‌ی كه په‌يوه‌ستن به
مه‌سه‌له‌يه‌كه‌وه به‌سه‌ر به‌خوڼی كوڅده‌كاته‌وه، وهك (جزء رفع اليدين في الصلاة) للبخاري.
ز. (الأطراف): ئه‌و كتيبانه‌ن، كه دانه‌ره‌كه‌ی به‌شينکی له هه‌موو فه‌رموده‌يه‌ك
باس كردووه، كه ئه‌و به‌شه به‌لگه‌يه له‌سه‌ر پاشماوه‌كه‌ی تری پاشان سه‌نه‌دی هه‌موو
مه‌تنيك له‌و مه‌تنانه يان به‌له خوځگرتن (مستوعات) يان به په‌يوه‌ست كردنيان به‌هه‌ندی
كتيبه‌وه، ده‌هيئت. وهك (تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف للمزي).

ج. (المستدركات): تاكه‌كه‌ی (المستدرک)ه: ئه‌و كتيبانه‌ن كه دانه‌ره‌كه‌ی ئه‌و فه‌رمودانه‌ی

که ئەو هه‌ستی پښکردون که له‌سه‌ر مه‌رجی کتیبی که‌سینکی که‌ن، به‌لام ئەو که‌سه له‌بیری چوون، ئەم ده‌یان‌هینیت، وه‌ك (المستدرک علی الصحیحین) ی (أبو عبدالله الحاکم).
 ك. (المستخرجات): تاکه‌که‌ی (المُستخرج) ه: ئەو کتیبانه‌ن که‌ دانهره‌که‌ی کۆمه‌لێک فهرموده ده‌هینیت (تخریج) ده‌کات، که‌ فهرموده‌ی کتیبکی ترن، به‌لام ئەم به‌سه‌نه‌دی خۆیه‌وه ده‌یان هینیت، وه‌ له‌ غه‌یری سه‌نه‌دی ئەو که‌سه‌ی یه‌که‌م، و هه‌ندی جاریش له‌ مامۆستا که‌یدا یان له‌ سه‌روو تریه‌وه یه‌ك ده‌گرنه‌وه، وه‌ك (المستخرج علی الصحیحین) ی، (أبو نعيم الأصفهاني).

(۴۷) شېوازی گېرانه‌وهی فهرموده^(۱)

فِي صِفَةِ رِوَايَةِ الْحَدِيثِ وَشَرْطِ أَدَائِهِ، وَمَا يَتَعَلَّقُ بِذَلِكَ

ئایا گېرانه‌وه‌ی که‌سێک دروسته، که‌له‌ کتیبه‌که‌یه‌وه‌ بېگېرێته‌وه، و له‌ به‌ری نه‌بیت؟
 ئەمه‌ کاریکه‌ زانا یان راجیا یان هه‌یه‌ تیا دا، هه‌ندیکیان تونديان تیا دا نواندووه، و رۆچوون و هه‌ندیکیان ئاسانکاری یان تیا دا کردووه، و کورت یان تیا دا هه‌له‌یناوه و هه‌ندیکیان ناوه‌راستیان تیا دا گرتووه و له‌ نێوه‌ندا وه‌ستاونه‌ته‌وه.
 أ. ده‌رباره‌ی تونده‌کان (المتشددون) ده‌لێن: ته‌نها له‌وانه‌دا ده‌کرێته‌ به‌لگه‌وه‌ ده‌گه‌ریت- که‌ گێره‌وه‌که‌ به‌له‌ به‌ر کردنه‌وه ده‌لێت: ئەمه‌ له‌ (مالك) و (أبو حنيفة) و (أبو بكر الصیدلانی الشافعي) یه‌وه‌ گێرداوه‌ته‌وه.

ب. به‌لام بۆ ئاسانکاران (المتساهلون): هه‌ندیك هه‌ن شتیان گێراوه‌ته‌وه له‌ چه‌ند کتیبکی نابه‌راره‌ر کراوه‌ (غير مقابلة) به‌ ئەسه‌ل‌کانیان، له‌وانه‌ (ابن له‌میه‌).

ج. به‌لام بۆ نێوه‌ندکاران (المعتدلون المتوسطون): که‌ ئەمانه‌ جه‌ماوه‌ری زانا یان، فهرمویانه: ئەگه‌ر گێره‌وه‌ له‌ هه‌لگرتن (التحمل) و به‌راره‌ری پښکردن (المقابلة) دا

۱. بۆ زیاتر زانینی ئەم باب‌ه‌ ته‌هماشای ئەم سه‌رچاوانه‌ بکه‌: (إرشاد طلاب الحقائق ۱/ ۲۷۲ - ۲۳۳، والتقریب: ۹۰ - ۱۰۰، والمنهل الروي: ۶۳، والخلاصة: ۸۸، واختصار علوم الحديث: ۹۲، ومحاسن الاصطلاح: ۲۱۸، وشرح التبصرة ۱/ ۲، والتقييد والإيضاح: ۱۳۶، ونزهة النظر: ۱۸۵ - ۱۹۹، والمختصر: ۱۵۵، وفتح المغيث ۱/ ۲۶۲، وألفية السيوطي: ۹۶ - ۱۱۲، وفتح الباقي ۱/ ۲۹۲، وتوضيح الأفكار ۲/ ۱۱۴، وظفر الأمانی: ۷۸).

هسته بوو، به و مهرجانه ي که راپور دن، نه وه رپوايه ت کردن له و کتېبه وه دروسته، هر چنده کتېبه که يشی لانه بېت، نه گهر گومان زياتر به لای نه وه دابوو، که سه لامه ته له گوران و جيگورکي کاري (التغيير و التبديل) به تاييه ت له لای نه وانه ي که گورانکاري (التغيير) يان لي ون ناييت و ناشاردريته وه.

حوکمي گيرانه وه ي که سينک که نه وه ي که ده بيبستي ناتواني له بهري بکات؟ نه گهر که سينکي ناينا (الضرير) که شتيکي بيست نه تواني له بهري بکات، پشت به ستيت به که سينکي پروا پيکراو، له نوسينه وه ي فهموده يه کي وا که بيستويه تي و (ضبط) ي کردووه و کتېبه که يشی پاراستووه، و ته نها خويندنه وه ي کردووه، به شيوه يه ک که گوماني سه لامه ت بووني به بي گورانکاري زياتر بېت له سهر ي، نه وه گيرانه وه ي دروسته له لای زورينه ي زانايان، نه مه ش وه ک که سينکي بينه ري نه خويندنه واره که ناتواني ت شت له بهر بکات.

گيرانه وه ي فهموده به مانا و مهرجه کاني:

زاناياني پيشينه جياوازيان هه يه له رپوايه ت کردني فهموده دا به مانا، هه نديکيان جلّه و گيريان لي کردووه و هه نديکيشيان به دروستيان داناوه:

أ. کومه ليک له زاناياني فهموده و فيقه و نوسوول، جلّه و گيريان لي کردووه، وه ک (ابن سيرين) و (أبو بكر الرازي).

ب. به لام جه ماوه ري پيشينه (السلف) و (پاشينه) (الخلف) له فهموده ناسان و زاناياني شهرع و نوسوول به دروستيان داناوه، له وانه چوار ئيمامه که، به لام نه گهر گيره وه به ته واي (أداء) ي، نه و مانايه بکات، پاشان نه وانه ي که گيرانه وه ي به مانايان به دروست داناوه، چنه د مهرجنيکيان داناوه له وانه:

۱. ده بېت گيره وه که زانا بېت به دهر برينه کان و وشه و مه به سته کانيان.

۲. ده بېت زور ناگادار بېت به و شتانه ي که مانا کاني ده گوريت.

نه مه به نه وانه يه که نه کراون به کتيب، به لام به گيرانه وه به ماناي کتېبه کان، نه و گيرانه وه به مانايانه دروست نييه، به هيچ جورنيک، وه گوريني له فزه کان، هه رچنده هه ر به و مانايه ش بېت، دروست نييه، چونکه دروستي گيرانه وه ي به مانا بؤکاتي پيويستي

(ضرورة)، بۇ كاتىكە كە وشەيەك لە ووشانە لە گېرەرەو و ن بېيت، بە لام دواى جىگىر بوونى فەرمودە لە كىتەبە كاندا، ئەوا هېچ زەرورەتەك نىيە بۇ گېرانه‌وهى فەرمودە لە كاتى بوونى ئەو كىتەبەدا بە مانا.

پىۋىستە لە سەر گېرەرەو و فەرمودە بە مانا، پاش گېرانه‌وهى فەرمودە كە بلىت: (أو كما قال) يان (أو نحوه) يان (أو شبهه).

(اللعن) لە فەرمودەدا، و ھۆكارە كەى:

(اللعن) لە فەرمودەدا، واتە: بە ھەلە خویندەنەو وى، ديارترين ھۆكارە كانى:

أ. نەزانىنى زانستى (نەحو) و زمان، بۆيە لە سەر تامە زرۇيانى فەرمودە پىۋىستە كە ئەو وەندە لە (نحو) و زمان (اللغة) فېرېبن، كە بيان پارىزى لە ھەلە خویندەنەو وى فەرمودە كان و جىگۆركى پىكرەنى نوختە كان (التصحيح)، جا (خطيب) لە (خماذ بن سلمة) - ەو، گېراۋيە تىەو، كە وتوئەتە: (مثل الذي يطلب الحديث ولا يعرف النحو مثل الحمار عليه مخلاة لا شعير فيها^(۱)) - واتە: وئەنە كە سىنك كە تامە زرۇى فەرمودە و نەحو نازانئەت، وەك گوئىدرىزىتەك واىە كە تورە كە يەكە لە سەردا بىت، كە چى جۇى تىادا نە بىت! ب. وەرگرتن لە دەفتەر و كىتەبەو و نەگە يشتن بە مامۇستا.

بە سەرماندا رابورد، كە گە يشتن بە فەرمودە و وەرگرتنى لە مامۇستاو، چەند رېگايە كى ھەيە، ھەندىكىان لە ھەندىكى تريان بە ھىز ترن، وە بە ھىز ترينيان بىستە لە و مامۇستايەو (السماع من لفظ الشيخ) يان خویندەنەو وى بە سەرىدا (القراءة عليه)، بۆيە لە سەر ئەو كە سەى كە بە فەرمودەى پىغەمبەرەو وە ﷺ سەرقالە پىۋىستە، كە لە دەمى كە سانى زاناو لىكۆلەرەو (أهل المعرفة و التحقيق) ەو بىيىستى، تا پارىزراو بىت، لە جىگۆركى پىكرەنى نوختە (التصحيح) و ھەلە كردن، شتىكى شايستە نى يە بۇ تامە زرۇيانى فەرمودە، كە پشت بە كىتەب و دەفتەر بىە سىتەت، و شتيان لىو وەر بگريت و لىيانەو بە گىرپتەو، وە ئەو كىتەبە بكا تە مامۇستاي خۇى، چونكە بە مە ھەلەو جىگۆركى پىكرەنى نوختە كان زىاددە كات، بۆيە ھەر زانايان لە دىر زەمانەو

فهرمويانه (لا تأخذ القرآن من مُصْحَفِي ولا الحديث من صَحْفِي)^(١) - واته: قورټان له (مُصْحَفِي) و فهرمووده له (صَحْفِي) وهرمه گرن، واتاكانيان له خواره وه پروونكراووته وه.

(٤٨) گيړانه وهى باوكان له كورانه وه^(٢)

(رواية الآباء عن الأبناء)

١. پيناسه كهى:

ئه وهيه كه له سه نه دى فهرموده كه دا باوكيڼك هه بيت كه فهرموده كهى له كوره كهيه وه گيړاييته وه.

٢. نموونه كهى:

وهك ئه وه فهرموده هيه كه (عباس بن عبدالمطلب) له (الفضل)ى، كورپيه وه ده يگيړي ته وه، كه پينغه مبه ر صَلى الله عليه وسلم له (مزدلفة) دوو نويږى كوكردو ته وه.

٣. له سووده كاني:

تا گومان نه بريټ كه له سه نه ده كه دا گورپانكاري يان هه له هه يه، چونكه ئه سل وايه كه كور له باوكه وه شت رپوايه ت بكات، وه ئه م جوړه وه ئه و جوړه ي پيشترى به لگه يه له سه ر (تواضع)ى زانايان، و زانست وه رگرتيان له هه ر كه سيكه وه بيت، هه رچه نده له پله و ريزو ته مه نيشدا ئه وان لتيان كه متر بن.

٤. به ناو بانگيرين كتيب تيايدا:

كتيبى (رواية الآباء عن الأبناء)ى، دانراوى (خطيب البغدادي).

١. (المصْحَفِي): ئه و كه سه يه كه قورټان له بهر ټوكه كه وه وهرده گريټ، وه قورټان له خوښه ران (القراء) و ماموستاوه وه رناگريټ، وه (الصَحْفِي) كه سيكه كه فهرموده له ده فته ر و بهر ټوكه وه وهرده گريټ، وه له ماموستاكانه وه وهري ناگريټ.

٢. بؤ زياتر زانينى ئه م بابه ته ته ماشاي ئه م سه رچاوانه بكه: (الإرشاد ٢ / ٦٣٢ - ٦٣٦، والتقريب: ١٧٠ - ١٧١، واختصار علوم الحديث: ١٩٩ - ٢٠٢، والشذا الفياح ٢ / ٥٥٨ - ٥٦٢، والمقنع ٢ / ٥٣٥ - ٥٣٩، وشرح التبصرة والتذكرة ٢ / ٨٥، ونزهة النظر: ١٦٠ - ١٦١، وطبعة عتر: ٦٢، وفتح المغيټ ٣ / ١٧٠ - ١٨٢، وتدريب الراوي ٢ / ٢٥٤ - ٢٥٥، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢٠٦، وفتح الباقي ٣ / ٨٣ - ١٠٠، وتوضيح الأفكار ٢ / ٤٧٧ - ٤٨٠).

(۴۹) گیتراڼه‌وهی کوربان له باوکان^(۱)

روایه الأبناء عن الآباء

۱. پیناسه‌که‌ی:

ئه‌وه‌یه‌ که له سه‌نه‌دی فهرموده‌که‌دا کورپیک هه‌ییت، که فهرموده‌که‌ی ته‌نها له باوکیه‌وه گیتراڼه‌یه‌وه، یاخود له باوکیه‌وه و ئه‌ویش له باپیری‌وه.

۲. گرنگترینان:

گرنگترینی ئه‌م جوهره‌یش ئه‌وه‌یه‌ که ناوی باوک یان باپیره‌که نه‌هیتراڼه‌یه‌، چونکه ئه‌مه‌ پتویستی به‌ لیکۆلینه‌وه هه‌یه‌ بۆ زانینی ناوه‌که‌ی.

۳. جوهره‌کانی: دوو جوهره‌:

أ. گیتراڼه‌وه‌ی راوییه‌که له‌ته‌نها باوکیه‌وه، (واته: به‌بێ گیتراڼه‌وه‌ی له‌ باپیرییه‌وه) که ئه‌مه‌ یان زۆره‌.

وه‌ک: گیتراڼه‌وه‌ی (أبي العشاء) له‌ باوکیه‌وه^(۲).

ب. گیتراڼه‌وه‌ی راوییه‌که له‌ باوکیه‌وه‌وه له‌ باپیری‌وه، یاخود له‌ باوک و باپیری به‌ره‌و ژوو‌رت‌ریش. وه‌ک: رپوایه‌ت کردنی (عمرو بن شعيب) له‌ باوک و باپیری‌وه^(۳).

۴. له‌ سووده‌کانی:

أ. لیکۆلینه‌وه‌یه‌ بۆ زانینی ناوی باوک و باپیر، ئه‌گه‌ر ناویان راسته‌وخۆ نه‌درکیتراڼوو.

ب. روڼکردنه‌وه‌ی مه‌به‌ست له‌و باپیره‌، که ئایا باپیری کوره‌که‌یه‌ یان باپیری باوکیه‌تی.

۱. بۆ زیاتر زانینی ئه‌م باب‌ه‌ته‌ ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه‌: (الإرشاد ۲/ ۶۳۲ - ۶۳۶، والتقریب: ۱۷۰ - ۱۷۱، واختصار علوم الحديث: ۱۹۹ - ۲۰۲، والشذا الفیاح ۲/ ۵۵۸ - ۵۶۲، والمقنع ۲/ ۵۳۵ - ۵۳۹، وشرح التبصرة والتذكرة ۳/ ۸۵، ونزهة النظر: ۱۶۰ - ۱۶۱، وطبعة عتر: ۶۲، وفتح المغیث ۳/ ۱۷۰ - ۱۸۲، وتدريب الراوي ۲/ ۲۵۴ - ۲۵۵، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۲۰۶، وفتح الباقي ۳/ ۸۳ - ۱۰۰، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۷۷ - ۴۸۰).

۲. که له‌ناوه‌که‌یدا و ناوی باوکیدا راجیایی هه‌یه‌، به‌چه‌ند گوته‌یه‌ک، که دیارترینان ئه‌وه‌یه‌ که ناوی (أسامة بن مالك) ه‌.

۳. (عمرو) نه‌سه‌به‌که‌ی به‌م جوهره‌یه‌: (عمرو بن شعيب بن محمد بن عبدالله بن عمرو بن العاص) که باپیری (عمرو) موحه‌مممه‌ده‌، به‌لام زانایان به‌هۆی به‌دواداچوون بۆیان جیگیر بووه‌، که ضه‌ میر له‌ (جَدّه) دا، بۆ (شعيب) ده‌گه‌ریته‌وه‌، جا بۆیه‌ مه‌به‌ست له‌ (جَدّه)، (عبدالله بن عمرو)یه‌، که سه‌حابیه‌کی ناسراوه‌.

۵. به ناو بانگترين دانراو تيايدا:

- أ. (رواية الأبناء عن آبائهم) ي (أبو نصر بن عبدالله بن سعيد الوائلي).
- ب. (جزء من روى عن أبيه عن جده) ي، دانراوى (ابن أبو خيثمة).
- ج. كتيبى (الوشي المعلم في من روى عن أبيه عن جده عن النبي ﷺ) ي، دانراوى (الحافظ العلاني).

(۵۰) باسى (السابق و اللاحق)

۱. پتناسه كهى:

- أ. له پرووى زمانه وه: (السابق) ئيسمى فاعيله و له (السبق) وه، هاتووه، به ماناى (پيشكه وتوو - له پيش - المتقدم)، وه (اللاحق) يش ئيسمى فاعيله، و له (اللاحق) وه، هاتووه، به ماناى (دواكه وتوو - المتأخر - پاش خراو)، وه مه به ست له مه گپړه وه وه كه كه زوو مردبيت و گپړه وه وه كه كه تره كه دواترو له پاشتر مردبيت.
- ب. له پرووى زارواووه: ئه وه وه كه له گپړانه وه دا له ماموستايه كه وه دوو كه س به شدارى بكهن، كه نيتوانى مردنيان زور بيت.

۲. نموونه كهى:

- أ. (محمد بن إسحاق السراج)^(۱)، كه (البخارى) و (الخفاف) به شداريان كړدووه، له گپړانه وه دا ليه وه، كه ماوهى مردنى نيتوانيشيان (۱۳۷) سالى يان زياتريشه^(۲).
- ب. (الإمام مالك): كه (الزهرى) و (أحمد بن إسماعيل السهمى) به شداريان كړدووه له گپړانه وه دا ليه وه، كه ماوهى مردنى نيتوانيشيان (۱۳۵) ساله، چونكه (الزهرى) له سالى (۱۲۴ هـ) وه فاتى كړدووه و (السهمى) له سالى (۲۵۹ هـ) وه فاتى كړدووه.
- پروونكړنه وهى ئه مه ش ئه وه وه كه (الزهرى) زور به ته مه نتره، له (مالك) چونكه له

۱. (السراج) له سالى (۲۱۶ هـ) له دايك بووه له سالى (۳۱۲ هـ) كوچى دوايى كړدووه، كه ماوهى (۹۷) سالى زياوه.

۲. (إمام بخاري) له سالى (۲۵۶ هـ) وه فاتى كړدووه، وه (الحسين أحمد بن محمد الخفاف النيسابوري) له

سالى (۳۹۳ هـ) وه فاتى كړدووه، وه گوتراويشه له (۳۹۴ هـ) دا وه فاتى كړدووه، وه هه روه ها گوتراويشه كه له

(۳۹۵ هـ) يشدا وه فاتى كړدووه.

شوین که وتوان (تابعین) ه، و (مالك) له شوینکه وتهی شوینکه وتوان (أتباع التابعین) ه، جا گێرانه وهی (الزهری) له (مالك)، له بابی گێرانه وهی گه وره له بچووك حیسابه، وهك رابورد له كاتیکا كه (السهمی) ته مه نی زۆر كه متره له (مالك) سه ره پای ئه وهش كه (السهمی) زۆریش ژیاوه كه ته مه نه كه ی نزیكه ی سه د سال گه یشتووه، بۆیه ش ئه و جیاوازییه زۆره ی هه یه له نیتوان وه فاتی ئه م و وه فاتی (الزهری) دا.

به دهسته واژه یه کی پرووتر، ئه و گێره ره وه له پیش تره (السابق) ده بیته ماموستا بۆ ئه و لیه و گێردراوه (المروي عنه) وه و ئه و گێره ره وه له دواتره (اللاحق) ده بیته قوتابی ئه و، وه ئه و قوتابی یه بۆ ماوه یه کی زۆر ده ژیت.

٣. له سووده کانی:

أ. به لگه یه له سه ر شیرینی سه نه دی بالآو نزیك له دلدا.

ب. تاوا گومان نه بریت كه ئه و سه نه ده له پاشتره پچراوه.

٤. به ناو بانگترین دانراو تیایدا:

کتیبی (السابق و اللاحق) ی، دانراوی (الخطیب البغدادی).

(٥١) (الوحدان) ناسینی (الوحدان)^(١)

مَعْرِفَةُ مَنْ لَمْ يَزَوْ عَنْهُ إِلَّا رَأَوْ وَاحِدًا مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ فَمَنْ بَعْدَهُمْ

١. پێناسه كه ی :

أ. له پرووی زمانه وه: (الوحدان) به زه ممه ی واوه كه كۆی (واحد) ه، واته: یه كه كان .

ب. له پرووی زاراوه وه: ئه و گێره ره وانه ن كه ته نها یه ك گێره ره وه لییانه وه رپوایه تی کردووه.

٢. سووده كه ی:

ناسینی كه سی نادیاره، وه گێرانه وه كه یشی به رپه رچ ئه دریتته وه، ئه گه ر سه حابی نه بیت.

١. بۆ زیاتر زانینی ئه م بابته ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفه علوم الحديث ١٥٧ - ١٦١، والإرشاد ٢/ ٦٤٣ -

٦٥٠، والتقريب: ١٧١ - ١٧٣، واختصار علوم الحديث: ٢٠٦ - ٢٠٨، والشذا الفياح ٢/ ٥٧٣ - ٥٧٩، والمقنع ٢/

٥٤٩ - ٥٦١، وشرح التبصرة والتذكرة ٣/ ١٠٤، وفتح المغیث ٣/ ١٨٧ - ١٨٩، وتدريب الراوی ٢/ ٢٦٤ - ٢٦٨، وشرح

السيوطي على ألفية العراقي: ٢١٣، وفتح الباقي ٣/ ١٠٣ - ١٠٧، وتوضيح الأفكار ٢/ ٤٨١ - ٤٨٢).

۳. نمونه‌که‌ی:

أ. له‌نیو سه‌حایدا (عروة بن مُضرس) که‌ته‌ن‌ها (الشعبي) شتی لی گټ‌پ‌اوه‌ته‌وه، وه (المُسَيَّب بن حَزَن) که‌ته‌ن‌ها (سعید)ی کوری شتی لی گټ‌پ‌اوه‌ته‌وه.

ب. له‌نیو (تابعین)دا: (ابو العُشراء) که‌ته‌ن‌ها (حماد بن سلمة) شتی لی گټ‌پ‌اوه‌ته‌وه.

۴. ثایا بوخاری و موسلیم له‌کتیبه‌سه‌حیحه‌کانیاندا ریوایه‌تی (الوُحْدان)یان هیناوه؟

أ. (حاکم) له (المَدخل)دا باسی کردووه، که‌ئو دوو پیاوه، له‌م جوړه ریوایه‌ته‌یان نه‌هیناوه.

ب. به‌لام جه‌ماوه‌ری فهرموده‌ناسان وتویانه، که‌له‌دوو کتیبه‌سه‌حیحه‌که‌دا،

فهرموده‌ی زوړی (الوُحْدان) ه‌ن، به‌لام هی سه‌حاین له‌وانه:

۱. فهرموده‌ی (المُسَيَّب) ده‌رباره‌ی مردنی (أبو طالب) که (الشیخان) بوخاری و

موسلیم هیناویانه .

۲. فهرموده‌ی (قیس بن ابی حازم) له (مِرداسُ الْأَسْلَمِي) که (يذهب الصالحون

أَوَّلُ فَاوَلُ - واته: پیاو چاکان یه‌ک به‌دوای یه‌کا ئه‌چن)، که‌جگه‌له‌ (قیس) که‌س له

(مرداس)ی نه‌گټ‌پ‌اوه‌ته‌وه، که‌ئو فهرموده‌یه (بخاری) هیناویه‌تی.

۵. به‌ناوبانگترین کتیب تیايدا:

کتیبي (المنفردات و الوُحْدان)ی (إمام مسلم)ه.

(۵۲) بڼ‌ئاگا بوون له‌حالی گټ‌پ‌ره‌وه^(۱)

(الجهالة بالراوي)

۱. پټ‌ناسه‌که‌ی:

أ. له‌پرووی زمانه‌وه: چاوگی (جَهْلَ)یه، نه‌زانین دژی (عِلْمَ)یه، زانین، وه‌مه‌به‌ست له

(جهالة بالراوي) واته: (نه‌ناسینی).

ب. له‌پرووی زاراوه‌وه: بریتیه له‌نه‌ناسینی خودی راوی، یان‌ئو حاله‌ته‌ی که‌هه‌یه‌تی.

۱. هوکارۍ هه‌شته‌مه له‌هوکاره‌کانی تانه‌دان له‌گټ‌پ‌ره‌وه (الطعن في الراوي).

۲. ھۆکارەکانى:

ھۆکارەکانى نەزانىنى حالى گىرەرەوہ سيانن، كە ئەمانەن:

أ. زۆرى ئاوەلناو بۆ ئەو گىرەرەوہیە (کثرة نعوت الراوي)، ئىتر ناوی زۆرى ھەبن، يان کونىە يان نازناو (لقب) يان سيفەتى زۆر يان پيشەى زۆر، يان بەرەچەلەك (نسب) ى زۆر بناسرى، جا ئىتر بەشتى لەم شتانە ناسراو يىت، جا باس بکرىت، بەشتى لە غەبرى ئەو شتانەى كە ئەم پىي ناسراو، بۆ مەبەستىك، جا وا گومان بىرى كە ئەو پراوپیەكى ترە، جابى ئاگايى لە حالەتەكەى دروست دەبى.

ب. خواوەنى گىرەنەوہى كە مە: (قلە روايتە)، ئەم كەسە زۆر شتى لى وەرەگىراوہ، لەبەر كەمى رىوايەتەکانى جارى وا ھەيە تەنھايەك كەس لىوہى رىوايەت كەردوہ.

ج. ناو نەھىنانى ئەو كەسە بەراستەوخۆيى: (عدم التصريح باسمه) لەبەر كورت بىرى و شتى ترجا ئەو پراوپیەى كە ناوہكەى بەسەرىحى نەھىنراوہ بە (المُبْهَم- ناديار) ناوژەد دەكرى.

۳. نموونە:

أ. نموونە بۆ ئەوہى كە ئەو پراوپیە بە سيفەتى زۆر ناسراو يىت، (محمد بن السائب بن بشر الكلبي) كە ھەندىكيان نىسبەتيان داوہتە لای باپىرى وتويانە (محمد بن بشر)، ھەندىكيشيان بە (حماد بن السائب) ناويان ناوہ، وە ھەندىكيان بە (ابا النضر) كونىەيان بۆ داناوہ، ھەندىكيان بە (أبو سعيد) و ھەندىكيان بە (أبو هشام) جاواى لىھاتووہ، وا گومان دەبرى، كە كۆمەلەكن كە چى يەك كەسە.

ب. نموونە بۆ ئەوہ پراوپیەكە رىوايەتى كە مەو ئەوانەيش كە رىوايەتى لىوہدەكەن كە من: وەك (أبو العُشراء الدارمي) كە لە تابيعينە، تەنھا (حماد بن سلمة) رىوايەتى لىوہ كەردوہ.

ج. نموونە بۆ ئەو كەسەى كە ناوہكەى بەسەرىحى نەھاتووہ: وەك ئەو گوتەيەى پراوى: (أخبرني فلان أو شيخ أو رجل أو نحو ذلك) واتە: فلانە كەس، يان ئەو مامۇستايە يان فلان پياو يان... ھەوالى دامى.

۴. پېنځه ناسراو (المجهول):

ټه وکېسه په کڅوښی وسيفه تيشی نه زانراو بیت، مانای ټه مه ټه وهیه واته: ټه وړاوییه په کڅوښی وکېسه تیه کڅوښی نه زانراو بیت، یان کڅوښی په کڅوښی ده زانری، به لام سيفه ته کڅوښی نه زانراوه، واته (عدالة) و (ضبط) ه کڅوښی.

۵. جوړه کانی نه ناسراو (المجهول):

ده کړی بوترئ کڅوښی (مجهول) سیانن:

أ. مجهول العين:

۱. پېنځه کڅوښی: ټه وهیه کڅوښی هینراوه، به لام ته نه یه کڅوښی په کڅوښی لټوه کړدوه.
۲. حوکمی پړوايه ته کڅوښی: شتی لټی وه رناگیری، مه گهر به متمانه پیکراو (موثوق) دابنری.

۳. چوڼ متمانه دار ده کړی: بهیه کڅوښی له م دوو شتانه متمانه دار ده کړی.

أ. یان ټه مهیه کڅوښی کڅوښی له غیبری ټه وهی پړوايه ته لټوه کړدوه به متمانه داری داده نیت.

ب. یاخود ټه وکېسه کڅوښی په کڅوښی لټوه کړدوه، متمانه داری ده کات، به مه رجی ده بیت کڅوښی (جرح و تعديل) بیت.

۴. ټایا بو ټه م جوړه فهرموده په ناوټکی تاییه ته هیه: بو فهرموده ټه م جوړه کڅوښی ناوټکی تاییه ته نییه، به لکو فهرموده کڅوښی له جوړی لاوازه.

ب. مجهول الحال: حاله تی نه ناسراوه به (المستور - داپوشراوه) یش ناوزه دکراوه:

۱. پېنځه کڅوښی: ټه وهیه کڅوښی له دوو کڅوښی یان زیاتر لټوهی پړوايه ته بکڅوښی، به لام به متمانه دار دانه نری.

۲. حوکمی پړوايه ته کڅوښی: به رپه رچ ده درټه وه له سه رگوته ی (سه حیج) ی جه ماوه ری

زانایان.

۳. ټایا بو فهرموده کڅوښی ناوټکی تاییه ته هیه؟

بو فهرموده ټه م جوړه ناوټکی تاییه ته نییه، وه فهرموده کڅوښی له جوړی لاوازه.

ج. (المبهم - ناديار): دهكریت (المبهم) له جوړه كانی (مجهول) دا، بنین، هرچه نده زانایانی
فهرموده ناوېكى تايه تيان بُو داناوه، به لَام حه قيقه ته كهى هاووينهى حه قيقه تى مه جهوله.

۱. پیناسه كهى: ئه وهیه كه له فهرموده كه داناوه كهى به پاسته وخوځی نه هینراوه.

۲. حوكمى رپوايه ته كهى: وه رناگیرئ، تا راوييه كه ناوه كهى بدرکينئ، يا خود ناوه كهى
بزانرئ به هوځى هاتنى ئه و ناوه وه له رپيه كى تره وه كه هینرابيئو ته سريحي له سه ردرايئ:
هوځى به رپه رچ دانه وهى رپوايه ته كه ئه وهیه، چونكه خودى ئه و كه سه نه ناسراوه (جهالة
عينه) چونكه كه سئ كه ناوى نه زانرا، ئه و خويشى ناسرئ، وه نه زانينى عه داله تيشى
ئو لاتره بويه رپوايه تى وه رناگیرئ.

۳. ئه گهر نادياريه كه (أبهام) كه، به له فزيكى راستى يانه (تعديل) ده رپرډرا، ئايا
رپوايه ته كهى وهرده گیرئ، وه كه ئه مهى كه راوى بليئ: (أخبرني ثقة) كه سينكى متمان
پيكر او هه والى پيدام.

وه لَام ئه وهیه: له سه رگوتى زور سه حيح ديسان ئه ميش رپوايه تى وه رناگیرئ،
چونكه له وانه يه له لای ئه و متمان دار بيت، به لَام له لای غه يری ئه و كه سه متمان
پيكر او نه بيت.

۴. ئايا بُو ئه م فهرموده يه ناوېكى تايه ت هه يه؟

به لئ، بُو فهرموده ي ئه م جوړه ناوېكى تايه ت هه يه، كه (ألمبهم) ه، فهرموده ي
(مبهم): ئه و فهرموده يه كه راوييه كى تيا دايه كه ناوه كهى به پاسته وخوځی (تصريح)
نه درکينراوه، (إمام ييقونى) له هه لبه سته كه يدا ده ليت: (و مبهم ما فيه راو لم يُسم) ئه و
گيرانه وه يه كه گيره وه وه يه كى بِن ناوى تيا دا بوو، ئه وه (مُبهم) ه.

۶. به ناوبانگترين دانراو له هوکاره كانی نه زانينى حالى راوى دا (أسباب الجهالة):

أ. له و باره وه كه راوييه كه سيفه تى زورى درايته پال (في كثرة نعوت الراوي): كه
(خطيب) تيايدا كتيبيكى داناوه، به ناوى (موضح أو هام الجمع و التفريق).

ب. له و باره وه كه روى رپوايه تى كه مى هه بيت:

(قلة رواية الراوي) چه ند كتيبيكى تيا دا دانراوه، كه به كتيبه كانی (الوحدان) ناسراون،

واته: ئه و کتیبانه ی که له سه ر ئه وانه نوسراوه، که ته نها که سی ږیوایه تی کردووه لیان ه وه، له و کتیبانه (الوحدان) دانراوی (إمام مسلم).

ج. له و باره وه که ناوی ږاوییه که ږاسته وخو نه درایی، که چه ند کتیبکی تیادا دانراوه به ناوی (المبهمات)ن، وهك (الأسماء المبهمة، في الأنباء المحکمة)ی (الخطیب البغدادي) و (المستفاد من مبهمات المتن و الأسناد)ی (ولی الدين العراقي).

(٥٣) ناسینی موفره داتی ناو و کونیه و نازناوه کان^(١)

١. مه به ست له (المفردات):

ئه وه یه که بو که سینک له هاوه لآن عليه السلام ږیاخود گتیره ره وه کان به گشتی یان یه کتیک له زانا یان، ناویک یان کونیه یه ک یان ناز ناویک (لقب) یکی هه بیت، که که س له گتیره ره وه یان زانا کان نه ی بیت، وه زور جار ئه و موفره داتانه ناو گه لیک ی ناموی وان که ده رپرینیان گران بیت.

٢. سوودی زانینه که ی:

نه که وته نئو (تصحیف - شیانندنی نوخته) و گوږان و لادان (التحریف)ه، له ناو ئه و موفره داته نامویانه دا.

٣. نموونه که ی:

أ. له ناوه کاند:

١. له نئو هاوه لآندا: (أحمد بن عَجَبان) وهك (سفيان) یان (عليان) و (سندر) له سه ر وه زنی (جعفر).

٢. له غه ږیری هاوه لآن: (أوسط بن عمرو) (ضرب ابن نُقير بن سمير) هیه.

ب. له کونیه دا:

١. بو زیاتر زانینی ئه م بابه ته ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (معرفة علوم الحديث: ١٧٧ - ١٩٠، الإرشاد ٢/ ٦٦٨ - ٦٧٨، والتقريب: ١٧٥ - ١٧٧، واختصار علوم الحديث: ٢١٥ - ٢١٨، والشذا الفياح ٢/ ٥٩٦ - ٦٠٤، والمقنع ٢/ ٥٧١ - ٥٨٠، وشرح التبصرة ٣/ ١١٣ - ١٢٨، ونزهة النظر ١٩٤، وطبعة عتر: ٧٥ - ٧٦، وفتح المغیث ٣/ ١٩٩ - ٢٠٥، وتدريب الراوي ٢/ ٢٧٨ - ٢٨٦، ... وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢١٩، وفتح الباقي ٣/ ١١٥ - ١٢٣، وتوضيح الأفكار ٢/ ٤٨٢ - ٤٨٣).

۱. لە ھاوێ لاندان رحمة الله عليه: (أبو الحمراء) کە گزیری پینگەمبەر صلی الله علیه وسلم بوو، کە ناوی (هلال بن الحارث) ە.

۲. لە غەیری ھاوێ لان: (أبو العبيدين) کە ناوی (معاوية ابن سبرة) یە.
ج. بة نازناو (القاب) دا:

۱. لە نێو ھاوێ لاندان رحمة الله عليه: (سفينة) ی گزیری (مولی) پینگەمبەر ی خودا صلی الله علیه وسلم ، کە ناوی (مهران) بوو.

۲. لە غەیری ھاوێ لان: (مَنْدَل) کە ناوی (عمرو بن علی الغزی الکوفی) یە.
۴. بە ناو بانگترین دانراو تیایدا:

(الحافظ أحمد بن هارون البرديجي) لە کتییکی سەربەخۆدا ئەم بابەتە ی- نووسیوه، کە ناوی ناو (الأسماء المفردة)، وە هەر وەها لە کۆتایی زۆریە ی ئەو کتیبانە دا کە لە بابەت ی ژیان نامە ی گیرە رەوان (تراجم الرواة) دا، نوسراو هە یە، وە ک کتیبی (تقریب التهذیب) ی، (إبن حجر).

(۵۴) زانینی ناوی ئەو کەسانە ی کە بە کونیەکانیان ناسراون

۱. مەبەست لەم باسە:

مەبەست لەم باسە ئەو یە کە بە دوادا گەرا ن بکە ی ن بۆ ئەو ناوانە ی کە بە کونیەکانیان زیاتر ناسراون، تا سەر جەم ئەو ناو نادیارانە ی کە هە یانە بیانزانین.

۲. لە سوودەکانی:

سوودی زانینی ئەم بابەتە ئەو یە کە وا گومان نە بریت کە ئەو تەنها کەسە دوانن، چونکە چەند ناو کونیە یە ک ی هە یە، چونکە جاری وا هە یە کە ئەو کەسە بە ناو نادیارە (غیر مشهور) هە ک ی، باس دە کریت و جاری وا هە یە بە و کونیە یە کە پیتی ناسراو، ئە گەر کە سینک ئەم بابەتە نە زانیت کارە ک ی لی تیکە ل دە بیت و دە شیویت و وادە زانیت کە دوو کە سن، کە چی یە ک کە سیشە.

۳. رېځگه پوهېدنه داندې تياريد:

دانهري کتیبې (کونیهکان) کتیبهکې (باب، باب) دهکات، به گوږهري رېځگه پوهېدنه پتهکان (حروف المعجم) بؤ کونیهکان و پاشان ناوی خاوه نهکانیان دههینیت، بؤنمونه: له بابی (الهمزة) دا، ناوی (أبا إسحاق) دههینیت، و ناوهکېشی دههینیت، وه له بابی (الباء) دا (أبا بشر) دههینیت، و ناوو کونیهکېشی دههینیت.

۴. بهشکان و نمونونه خاوه کونیهکان:

أ. ټه و کهسهی که ناوهکه و کونیهکې یه کینک و هیچ ناوینکی تری نه بیت، وهک: (أبو بلال الأشعري) که ناوهکې و کونیهکې هرهیه کینک.

ب. ټه و کهسهی که به کونیهکې ناسراوه: وه نه زانراوه که ټایا ناوی ههیه یان نا. . ؟ وهک (أبي أناس) ی سه حابی.

ج. ټه وهی که کونیهکې بوه ته تازناو (لقب) بؤی، وه ناوو کونیهکې تریشی ههیه، وهک (أبو تراب) که ناز ناوی (علی) کوری (أبو طالب) ه، وه کونیهکېشی (أبو الحسن) ه.

د. ټه و کهسهی که دوو کونیه زیاتری هه بیت:

وهک: (إبن جریج) که کونیهی (أبو الولید) و (أبو الخالد) ی، ههیه.

ه. ټه و کهسهی که جیاوازی ههیه له کونیهکانیدا، وهک (أشامة بن زید) که وتراوه، (أبو محمد) کونیهکېه تی، وه گوتراویشه (أبو عبدالله)، وه گوتراویشه (أبو خارجة) کونیهکېه تی.

و. ټه و کهسهی که کونیهکې ناسراوه، به لام له ناوهکېدا جیاوازی (إختلاف) ههیه: وهک (أبو هريرة) که جیاوازی ههیه له ناوی خوی و باوکیدا، به سی (۳۰) گوته^(۱).

که مه شهر ترینیان ټه وهیه که (عبدالرحمن بن صخر) ه.

ز. ټه وهی که له ناوو کونیهکېشیدا جیاوازی ههیه: وهک (سفينة) که گوتراوه ناوی (عمیر) ه، گوتراویشه ناوی (صالح) ه، وه گوتراویشه ناوی (مهران) ه، وه کونیهکې گوتراوه که (أبو عبدالرحمن) ه، گوتراویشه (أبو البحتري) ه.

ج. ئەوێ كە بە ناوو كونیەكەى ناسراوه، وه به هەردووکیان پێكه وه ناسراوه: وهك (أبو عبدالله) كان، بۆ (سفيان الثوري) و (مالك) و (محمد بن أدریس الشافعی) و (أحمد بن حنبل) و (أبو حنيفة النعمان بن ثابت).

ط. ئەوێ كە بە كونیەكەى مەشهوره، بە لām ناوه كەیشی زانراوه: وهك (أبو أدریس الخولاني) كە ناوی (عائذ الله) یه.

ي. ئەو كە سەى كە بە ناوه كەى ناسراوه، بە لām كونیەكەیشی زانراوه، وهك (طلحة بن عبيد الله التيمي)، وه (عبدالرحمن بن عوف)، وه (الحسن بن علي بن أبي طالب) كە كونیەى هەموویان (ابو محمد) ه.

۵. بە ناوبانگترین كۆتیب تیايدا:

زانایان دەربارەى (كونیه كانیان) كۆتیبی زۆریان داناوه، لەوانەى كە كۆتیبیان داناوه: (علي بن المديني، مسلم، النسائي) وه لە ناسراو ترینی ئەو كۆتیبانە بە چاپكراوی ئەمەیه: أ.كۆتیبی (الكنی و الأسماء) دانراوی (أبو بشر محمد بن أحمد الدولابي) كە لە سالی (۳۱۰ هـ) كۆچی دواى كردوو.

(۵۵) ناسینی ئەوانەى كە بەناوو صیقاتى جیاجیا ناسراون^(۱)

۱. پێناسەكەى:

ئەو گێڕەرەوێهە كە بە چەند ناوو ناز ناوو كونیەیه كى^(۲) جیاجیا وه سف كرابێت، ئێتر لە كەسێك بێت یان لە كۆمەلێك.

۱. بۆ زیاتر زانینى ئەم بابەتە تەماشای ئەم سەرچاوانە بكە: (الإرشاد ۲/ ۶۵۱ - ۶۵۵، والتقريب: ۱۷۳، واختصار علوم الحديث: ۲۰۸ - ۲۰۹، والشذا الفياح ۲/ ۵۸۰ - ۵۸۳، والمقنع ۲/ ۵۶۲ - ۵۶۴، وشرح التبصرة ۳/ ۱۰۸ - ۱۱۴، ونزهة النظر: ۱۹۴، وطبعة عتر: ۷۵ - ۷۶، وفتح المغیث ۳/ ۱۹۰ - ۱۹۴، وتدريب الراوي ۲/ ۲۶۸ - ۲۷۱ وشرح السيوطي عَلَى ألفية العراقي: ۲۱۶، وفتح الباقي ۳/ ۱۱۲، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۸۲، وظفر الأمانی: ۱۱۱).

۲. كونیە: لە عەرەبیدا ئەو ناوێهە كە بە (ابو) یان (ام) یان (أبن) دەست پێ بكات، وهك: (أبو بصير، ابو وائل، ابو مصعب، ابو عبدالله، أم درداء، أم بنان، أبن عمر، أبن آدم، و..... هتد).

٢. نمونه‌که‌ی:

(محمد بن السائب الکلبی) که هه‌ندیکیان به (ابا النضر)، وه هه‌ندیکیان به (حماد بن السائب) و هه‌ندیکیشیان به (ابو سعید) ناویان بردووه.

٣. له سووده‌کانی:

أ. ټیکه‌ل نه‌بوونی ناوه‌کانی که‌سیک، وه گومان نه‌بردن به‌وه‌ی که ئه‌وه کومه‌له که‌سیک بن.

ب. ئاشکراکردنی به‌ده‌مه‌وه هه‌لبه‌ستنی ماموستاکان (تدلیس الشیوخ) واته: به‌هویه‌وه ئه‌م کاره پوچه‌ل ده‌کریته‌وه.

٤. زور به‌کاره‌یتانی ئه‌م کاره له‌ناو هیتانی ماموستاکانیدا له‌لایه‌ن (خطیب) ه‌وه: له کتیه‌کانی یه‌وه ده‌گپ‌دریته‌وه، بو نمونه: (عن أبي القاسم الأزهری) و (عن عبیدالله بن أبي الفتح الفارسی) و (عن عبید الله بن أحمد بن عثمان الصیرفی) که هه‌مویان یه‌کیکن.

٥. به‌ناوبانگترین کتیب تیایدا:

أ. (إيضاح الأشکال)، (حافظ عبدالغنی بن سعید).

ب. (موضح أوهام الجمع و التفريق)، دانراوی (الخطیب البغدادی).

(٥٦) ناسینی نازناوه‌کان (الألقاب)

١. پیناسه زمانه‌وانیه‌که‌ی:

(الألقاب - نازناوه‌کان) کو‌ی (نازناو - لقب) ه، (اللقب) ئه‌و وه‌سفیه که تیایدا به‌رزی و نزمیه‌که هه‌ست پی ده‌کریت، وه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر پیادا هه‌ل‌دان (مدح)، یان سه‌ر زه‌نشکاری (الذم).

٢. مه‌به‌ست له‌م باسه:

بریتی یه له به‌دوادا گه‌ران و تو‌یژینه‌وه‌ی ناز ناوی فره‌مووده ناس و گپ‌ره‌وه‌کانی فره‌مووده، ئه‌مه‌ش بو‌ناسینیان و (ضبط) کردنیان.

۳. سووده‌که‌ی:

سودی زانینی نازناوه‌کان دوو شته که ئەمانەن:
 أ. گومان نەبوون بەو ناز ناوانە که ئەوانە چەند ناویکن، وە دانانی ئەو که سە‌ی که جاریک بە ناویکە‌وه باس دە‌کریت، وە جاریک بە نازناوه‌که‌ی که دوو‌که‌س بن، که چی ئەو تە‌نها که سیکە.

ب. زانینی ھۆکاری نازو‌ه‌د‌کردنی ئەو راوییه بەو نازناوه، جا بۆیه مە‌به‌ستی حە‌قیقی لەو نازناوه دە‌زانریت، چونکە زۆر جار ئەو نازناوه پیچە‌وانە‌ی مانا دیارە‌که‌یە‌تی.
 ۴. بە‌شە‌کانی:

نازناوه‌کان دوو‌به‌شن، که ئەمانەن:
 أ. دروست نییە، بە‌کاری بیتی، که ئەو‌یه که کابرای نازناو بۆ‌دانراو پیتی نا‌خۆش بیت.
 ب. دروستە کابرای پی بناسینی و بە‌کاری بهییتی، ئەو‌یه که کە‌سی نازناو بۆ‌دانراو پیتی نا‌خۆش نە‌بیت.

۵. نموونه‌کانی:

أ. (الضال - گومرا): که نازناوی (معاوية بن عبدالکریم الضال) بوو، که ئەم لە‌قه‌به‌ی بۆ‌دانراوه، چونکە لە‌ پێگای مە‌که‌که‌دا پێگای لی ون بوو بوو.
 ب. (الضعیف - لاواز): که ناز ناوی (عبدالله بن محمد الضعیف) بوو، که ئەم نازناوه‌ی بۆ‌ دانرا، لە‌بەر ئەو‌ه‌ی که لە‌ لاشە‌دا (ضعیف - لاواز) بوو، نە‌ک لە‌ فەر‌مودە‌دا (عبدالغنی ابن سعید) دە‌لێت: دوو‌ پیاوی خاوه‌ن شکۆ، که دوو نازناوی بیتامیان هە‌یه، که (ضال) و (ضعیف)ن، که مە‌به‌ستی ئەو دوو که سە‌یه.

ج. (غندر - ئا‌زاوه‌چی): که مانای کە‌سی ئا‌زاوه‌گیرێ هە‌یه لە‌ زمانی حە‌جازدا، که نازناوی (محمد بن جعفر البصري)یه، هاو‌پیتی (شعبة)یه، وە هۆی نازو‌ه‌د‌کردنی بە‌م لە‌قه‌به، ئەو‌یه که (ابن جریج) هاته (بصرة)، جا لە (حە‌سە‌نی بە‌سری)یه‌وه فەر‌مودە‌یه‌کی گیرایه‌وه جا نکۆ‌لییان لیک‌کرد، و دە‌ستیان دایه‌ پشیوی نانه‌وه، جا (محمد بن جعفر) زیاتر ئا‌زاوه‌که‌ی لە‌سەر گیرا، ئیتر (ابن جریج)یش وتی: (أسکت یا غندر- بێ‌دە‌نگ بە ئا‌زاوه‌چی).

د. (غُنْجَار - کولم سوور): که نازناوی (عیسی بن موسی التیمی) بوو، که به هوی سووری کولمیه وه نازناوی (غنجار) ی به سه ردا در.

ه. (صاعقه - تریشقه): که ناز ناوی (محمد بن إبراهيم الحافظ) بوو، که (بخاری) شتی لټوه گټراوه ته وه، وه به هوی به هټزی، هټزی له بهر کردن و بیری ته م نازناوه ی بؤدانراوه. و. (مشکدانه - دهنکی میسک یان قاپی میسک): که نازناوی (عبدالله بن عمر الأموي) بوو، که ماناکه ی به فارسی دهنکی میسک یان قاپی میسکه.

ز. (مُطَيِّن - کوپه): که نازناوی (أبو جعفر الحضرمي) به، که کاتی بجووک بووه، که له گهل مندالان یاری کردوه له ناو ئاودا پشتیان شکاندووه، و کوورپان کردووه، جا (أبو نعیم) وتویه تی: ته ی (مطین) بؤ له مه جلیسی زانستدا ئاماده ناییت؟، ئیر ته و نازناوه ی به سه ردا برا. ۶. به ناو بانگترین کتیب تیایدا:

کومه لیک له زانایانی دیرین و دواینه له م جوړه دا کتیبیان داناوه، که چاکترین و کورترینان کتیبی (نزهة الألباب) ی، (حافظ ابن حجر) ه.

(۵۷) لیکچوو (المتشابه) (۱).

۱. پېنانه کله:

أ. له پروی زمانه وه: ئیسمی فاعيله و له (المتشابه) ه وه، هاتووه، به مانای لیکچوون (التماثل - هاووینه) دیت، وه مه به ست له (المتشابه) لیره دا (الملتبس) ه، وه هر له مه شه وه (المتشابه من القرآن) وه رگیراوه، واته: ته و ئایه تانه ی که له یه ک ده چن و - مانا ئالوزن - . ب. له پروی زاراوه وه: ته وه یه که ناوی گټره ره وه کان له پروی دهر برپین (لفظ) و نووسین (خط) ه وه، له یه ک بچن، به لام ناوی باوکه کانیان له پروی له فزه وه جودابن، به لام له پروی نووسینه وه وه ک یه ک بن یان به پیچه وانه وه (۲).

۱. نه م جوړه له دوو جوړه کله ی پېشوو له (المتفق و المفرق) و (المؤتلف و المختلف) پټک دیت.

۲. وه ک نه وه ی که ناوی گټره ره وه کان له پروی دهر برپینه وه جیابن، به لام ناوی باوکه کانیان له پروی نووسین و دهر برپیشه وه وه ک یه ک بن.

۲. نموونه‌که‌ی:

أ. (مَحْمَد بن عُقَيْل) به زه‌ممه‌ی عه‌ینه‌که‌و (مَحْمَد بن عُقَيْل) به فه‌تحه‌ی عه‌ینه‌که‌، که ناوی گِیږه‌ره‌وه‌کان یه‌که‌، و ناوی باوکه‌کانیان جیایه.
ب. (شُرَیح بن النعمان) و (سُرَیح بن النعمان) که ناوی گِیږه‌ره‌وه‌کان جیا یه‌و ناوی باوکه‌کانیان یه‌که‌.

۳. سووده‌که‌ی:

سووده‌که‌ی له (ضبط) کردنی ناوی گِیږه‌ره‌وه‌کان و لیک نه‌چوونیان له ده‌ربرین دا، و نه‌که‌وته‌نیو (تصحیف) و پروودانی وه‌همدا خو‌ی ده‌بینیته‌وه‌.

۴. چه‌ند جوړیکی تری (المتشابه):

لیره‌دا چه‌ند جوړیکی تری (متشابه) هه‌یه‌، که‌من گرن‌گترینیان باس ده‌که‌م، له‌وانه‌:
أ. ئه‌وه‌یه‌ که‌ وه‌ک یه‌ک بوون، له‌ ناوو ناوی باوکدا هه‌بیټ، ته‌نها له‌ پیتیک یان دوو پیتدا نه‌بیټ، وه‌ک: (محمد بن حُنَيْن) و (محمد بن جُبَيْر).

ب. یان ئه‌وه‌یه‌ که‌ لیکچوونه‌که‌ی له‌ ناوو ناوی باوکدا له‌ پرووی نوسین و ده‌ربرینه‌وه‌ بیټ، به‌ لام جیاوازییه‌که‌ی له‌ پیش و دواکردن (التقديم و التأخير) دا بیټ.

۱. یان له‌ هه‌ردوو ناوه‌که‌دا به‌ گشتی، وه‌ک (الأسود بن یزید) و (یزید بن الأسود)^(۱).

۲. یاخود - پیش و دواکه‌ - له‌ هه‌ندی پیت دا بیټ، وه‌ک (ایوب بن سیار) و (ایوب بن یسار).

۵. به‌ناوبانگترین کتیب‌تیايدا:

أ. (تلخیص المتشابه في الرسم) و (حمایة ما أشکل منه عن بَواذر التصحیف و الوهم)ی، دانراوی (خطیب البغدادی).

ب. (تالي التلخیص) که‌ دیسانه‌وه‌ دانراوی (خطیب)ه‌، که‌ وه‌ک ته‌واوکاری یان پاشکویه‌ک وایه‌ بۆ کتیبی پيشوو، که‌ دوو کتیبی پر بایه‌خن، و وینه‌ی ئه‌مانه‌ له‌م بابه‌ته‌وه‌ دانه‌نراوه‌.

۱. ئه‌م جوړه‌ هه‌ندی له‌ زانا‌یان به‌ (المشتبه‌ المقلوب) نازه‌دیان کردووه‌، که‌ ئه‌مه‌یان هه‌له‌که‌، لیک چوونه‌ که‌ له‌ بیردا پرووده‌دات، نه‌ک له‌ نووسین دا، وه‌ جاری وا هه‌یه‌ له‌لای هه‌ندی گِیږه‌ره‌وه‌ناوه‌که‌ی له‌ به‌رچاویا ده‌گوریت، وه‌ (خطیب) له‌م جوړه‌دا کتیبیکی داناوه‌، ناوی ناوه‌ته‌ (رافع الأرتیاب في المقلوب من الأسماء و الأنساب).

(۵۸) فهرمودهې قودسې (الحديث القدسي)

۱. پښاسه کې:

أ. له پروې زمانه وه: (الْقُدْسِيُّ) ټامازه يه بولای (قُدس) واته: (پاک - طهر) هره وک له «القاموس» دا هاتووه^(۱)، واته: فهرمودهې نېسېت دراو بولای ذاتي گه وره و پاک (الْقُدْس) که خواي پهره ردگار.

ب. له پروې زاراوه وه: ټه فهرموده يه يه که بومان گوښراوه ته وه له مه دا که دراوه ته پال خواي پهره ردگار له لايه ن پښه مېره وه ﷺ.

۲. جياوازي نيتوان فهرمودهې قودسې و قورټاني پېرؤز:

ليره دا جياوازي زورن، به لام ديارترينيان ټه مانه ن:

أ. قورټان له فزه کې و ماناکه ي له لايه ن خواوه يه، به لام فهرمودهې قودسې ماناکه ي له لايه ن خواي پهره ردگار وه يه، وله فزه کې له لايه ن پښه مېره وه يه ﷺ.

ب. به خوښنده وه قورټان په رستشت بول حېسابه، به لام خوښنده وه فهرمودهې قودسې به په رستشت حېساب نيه.

ج. قورټان له جيگير (ثابت) بونېدا، به مه رج گيراوه که به (متواتر) ي، گيردرايټه وه، به لام فهرمودهې قودسې بول جيگيربوني (متواتر) بوون به مه رج نه گيراوه.

۳. ژماره ي فهرمودهې قودسې:

فهرموده قودسيه کان ژماره يان زور نيه، له چاو فهرموده کاني پښه مېره دا ﷺ، به لام ژماره يان له (۲۰۰) دووسه د فهرموده زياتره.

۴. نمونه کې:

وه كه ټه وه ي که (إمام مسلم) له سه حېحه کېدا له (أبو ذر) ه وه، (خواي لي پازي بي) له پښه مېره وه ﷺ رپوايه تي ده کات، که ټه وېش له خواي پهره ردگار وه ده يگير ټه وه که فهرموده يه تي: (يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا، فَلَا تَظَالَمُوا، يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ، يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَانِعٌ، إِلَّا مَنْ أَطَعْتُهُ،

فَاسْتَطَعْمُونِي أُطْعِمَكُمْ، يَا عِبَادِي ...^(۱) واتە: ئەى بەندەكانم زۆلم و ستمم لەسەر خۆم
 حەرام كەردوو، وە لە نىوان ئىيەشدا حەرامم كەردوو، بۆيە زۆلم و ستمم مەكەن.

۵. شىوازەكانى گىرپانەوہى (صَيَغُ روايتە):

بۆ گىرپەرەوہى فەرمودەى قودسى دوو واژە ھەيە، كە بە ھەركاميان بىت، دەتوانىت
 بىگىرپىتەوہ كە ئەمانەن:

أ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِيمَا يَرُويهِ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ، يَتَغَمَّبُهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دەرەموى:
 لەبارەى ئەوہوہ كە لە خوداى خۆيەوہ گىرپاويەتيەوہ.

ب. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِيمَا رَوَاهُ عَنْهُ رَسُولُهُ ﷺ، خَوَاى گەرە فەرەمويەتى: كە
 پىغەمبەرەكەى ﷺ لىوہى گىرپاويەتيەوہ.

۶. بەناوبانگترین كىتب تيايدا:

(الأتحافات السنية بالأحاديث القدسية) دانراوى: (عبدالرؤوف المناوي) كە (۲۷۲)
 فەرمودەى تيايدا كۆكردۆتەوہ.

(۵۹) ناسینی ئەوانەى كە بۆلاى غەيرى باوكيان نىسبەت دراون^(۲)

۱. مەبەست لەم باسە:

ناسینی ئەوانەيە كە بە نىسبەت لىدائەكەى بۆ لاى غەيرى باوكى ناسراو، ئىتر نزيك
 بىت، وەك (دايك و باپىر) يان (نامۆ-غريب) بىت، وەك بۆلاى پەرەردەكەرىكەى يان...
 ھتدو پاشان زانىنى ناوى باوكەكەى.

۲. سوودەكەى:

جلەوگىرى كەردن لەوہى كە لە كاتى نىسبەت لىدائىندا بۆلاى باوكيان لەخوينەر
 بشىوئىت- و واگومان بەرىت، كە ئەوانە جياوازن و چەند كە سىكەن.

۱. مسلم بشرح النواوي ج ۱/ ۱۳۱ ومابعدها.

۲. بۆ زياتر زانىنى ئەم بابەتە تەماشاي ئەم سەرچاوانە بكە: (الإرشاد ۲/ ۷۵۱ - ۷۵۷، والتقريب: ۱۹۰ - ۱۹۱، والمنهل
 الروي: ۱۳۰، واختصار علوم الحديث: ۲۳۱ - ۲۳۴، والشذا الفياح ۲/ ۶۹۵ - ۶۹۹، والمقنع ۲/ ۶۲۶ - ۶۲۹، وشرح التبصرة
 ۲/ ۲۱۹ - ۲۲۴، ونزهة النظر: ۱۹۵، وطبعة عتر: ۷۶، وفتح المغيث ۳/ ۲۶۶ - ۲۶۹، وتدريب الراوي ۲/ ۳۳۶ - ۳۳۹، وشرح
 السيوطي على ألفية العراقي: ۲۵۵، وفتح الباقي ۳/ ۲۲۴ - ۲۲۷، وتوضيح الأفكار ۲/ ۴۹۵، وظفر الأمانى: ۱۱۲ - ۱۱۳).

٣. به‌شه‌كاني و نموونه بوي:

أ. بوي ته‌وه‌ي كه بولاي دايكي نيسبه‌ت دراوه: وهك (معاذ) و (معوذ) و (عود بنو عفراء) و باوكيان (حارث) ه، وهك (بلال بن حمامة) كه (رياح) باوكيه‌تي، وه (محمد بن الحنفية) كه (علي بن ابو طالب) باوكيه‌تي.

ب. بوي ته‌وه‌ي كه بولاي داپيره‌ي نيسبه‌ت دراوه ئير باپيره‌كه به‌رز يان نرم - دوور يان نزيك - بيت، وهك (يعلى بن منية) كه (منية) دايكي باوكيه‌تي، وه (أمية) باوكيه‌تي، وه (بشير بن الخصاصية) كه (خصاصية) دايكي دايكي يه‌تي، وه (معبد) باوكيه‌تي.

ج. ته‌وه‌ي كه بولاي باپيري نيسبه‌تي لئ دراوه: وهك (أبو عبيدة بن الجراح) كه ناوه‌كه‌ي (عامر بن عبدالله بن الجراح) ه، (أحمد بن حنبل) كه خوي (أحمد بن محمد بن حنبل) ه. د. ته‌وه‌ي كه نيسبه‌تي لئ دراوه بولاي كه سيكي بينگانه به‌هوي هوكارتيكه‌وه: وهك (المقداد بن عمرو الكندي) كه پئي ته‌وترئ، (المقداد بن الأسود)، چونكه له ژير سانسور (حجر) ي (أسود بن عبد يغوث) دا بوو، وه ته‌وه‌ري كردبوو.

٤. به‌ناو بانگترين كتيب تاي‌دا:

كتيبيكي تايه‌ت له‌م باب‌ه‌ته‌دا پي نازانم! به‌لام كتيبه‌كاني ژيان نامه‌كان (التراجم) به‌گشتي ږه‌چه‌له‌كي هه‌موو گيره‌ره‌وه‌يه‌كي تاي‌دايه، به‌تايه‌تي كتيبه فراوانه‌كاني (التراجم).

(٦٠) ناسيني ته‌و نيسبه‌ت ليدانه‌ي كه پيچه‌وانه‌ي ږووكه‌شي نيسبه‌ت

ليدانه‌كانن^(١)

١. ږيخوشكردن:

ليره‌دا ژماره‌يه‌كه گيره‌ره‌وه‌ه‌ن كه نيسبه‌تيان لئ دراوه بوي جينگايه‌ك يان بوي غه‌زايه‌ك يان بوي عه‌شيره‌تيك يان بوي پيشه‌يه‌ك، به‌لام ږووكه‌شي ته‌وه‌ي كه‌له بيردا دهرده‌كه‌ويت

١. بوي زياتر زانيني ته‌م باب‌ه‌ته‌ته‌ماشاي ته‌م سه‌رچاوانه بكه: (الإرشاد ٢/ ٧٥٨ - ٧٦١، والتقريب: ١٩١ - ١٩٢، والمنهل الروي: ١٣١، واختصار علوم الحديث: ٢٣٤ - ٢٣٦، والشذا الفياح ٢/ ٧٠٠ - ٧٠٢، والمقنع ٢/ ٦٣٠ - ٦٣١، وشرح التبصرة ٣/ ٢٢٤ - ٢٢٨، ونزهة النظر: ١٩٦، وطبعة عتر: ٧٦، وفتح المغيث ٣/ ٢٧٠ - ٢٧٣، وتدريب الراوي ٢/ ٣٤٠ - ٣٤١، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢٥٧، وفتح الباقي ٣/ ٢٢٧ - ٢٢٩، وتوضيح الأفكار ٢/ ٤٩٦ - ٤٩٧، وظفر الأماني: ١١٤).

له و نه سه بانه وه ئه وه یه که ئه و نیسه تانه وانین، وه مه به ست نین، وه له واقعیدا که نیسه ت دراو ن بۆ ئه و شتانه له بهر شتیکی پۆتینی (عارض) یك، بووه، که به هۆی رۆشتنیان بۆ ئه و جیگایه یان دانیشتنیکیان له گه ل ئه و پیشه کارانه داو... هتد، بووه.

۲. سوودی ئه م باسه:

سوودی ئه م باسه زانینی ئه وه یه که ئه و نیسه ت لیدانانه حه قیقی نین، به لکو ئه و نیسه ت لیدانه بۆ ئه و که سانه (عارض) یك، بوون، وه ههروه ها سووده که یشی ناسینی ئه و عاریزه و هۆکاره که یه تی، که به هۆیه وه ئه و نیسه ته ی لیدراوه.

۳. نموونه که ی:

أ. (أبو مسعود البدری): که غه زای (بدر) ی نه دیوه، به لکو چۆته ئه و جیگایه، بۆیه نیسه ته ی لیدراوه بۆی.

ب. (یزید الفقیر): که پشت کووړ نه بووه و به لکو بربره ی پشتی ئازاری گه یشتۆتی.

ج. (خالد الحذاء): که پیللو دروستکه ر نه بووه، به لکو له گه ل پیللو دروست که راندا دانیشتوو.

۴. به ناوبانگترین کتیب له سه ر په چه له که کان (الأنساب):

کتیبی (الأنساب) ی، (السمعانی)، که (إبن الأثیر) له کتیبیکدا پوختی کردوو، و ناوی ناوه ته (اللباب فی تهذیب الأنساب)، و (سیوطی) ئه م پوخته کراوه ی له کتیبیکدا پوخت کردۆته وه که ناوی ناوه ته (لب اللباب).

(۶۱) زانینی (المُبَهَّمات)^(۱)

۱. پێناسه که ی:

أ. له رووی زمانه وانیه وه: (المبهات) (جه معی) (مُبَهَّم) ه، که ئیسمی مه فعووله و له (الأبهام - نادیار) ییه وه، هاتوو، که دژی (الإيضاح: روونی) یه.

۱. بۆ زیاتر زانینی ئه م بابته ته ماشای ئه م سه رچاوانه بکه: (الإرشاد ۲ / ۷۶۲ - ۷۶۸، والتقریب: ۱۹۲ - ۱۹۳، والمنهل الروي: ۱۳۶، واختصار علوم الحديث: ۲۳۶ - ۲۳۷، والشذا الفیاح ۲ / ۷۰۳ - ۷۱۲، والمقنع ۲ / ۶۳۲ - ۶۴۳، وشرح التبصرة ۳ / ۲۲۸ - ۲۳۷، وفتح المغیث ۳ / ۲۷۴ - ۲۷۸، وتدريب الراوي ۲ / ۳۴۲ - ۳۴۸، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ۲۵۸، وفتح الباقي ۳ / ۲۳۰ - ۲۳۳، وتوضیح الأفكار ۲ / ۴۹۷ - ۴۹۸).

ب. له ژبوونکي زارواوه: ښه وکه سیه که ناوکه یی له مته که دا یاخود له سته نه ده که دا، ناروون و نادیار بیت له ښو ښه وگټه وانه دا، یاخود له ښو ښه وانه دا که په یوه نډیان به گټه وانه که ښه.

۲. له سووډه کانی لیکولینه ووی ښه بابته:

أ. ښه گټه نادیاریه که له سته نه ددا بوو: ناسینی گټه وانه که یی، ښه گټه متمانې پټکراو یان لاواز بیت، ښه ښه بؤ حوکم دان به سهر سه حیچی یان لاوازی فرموده که دا.
ب. ښه گټه له مته ددا بوو: سووډی ژوری ښه، له دیارترینیان ناسینی خاوه نی چیروکه که یی، یان ناسینی پرسیار که ره که یی، تا ښه گټه له فرموده که دا نیشانه (مناقب) ښکی چاکی ښه بیت، ښه وایتر فه ضله که ییمان بؤ درده که ویت، وه ښه گټه به پټچه وانه یی ښه وه بوو، به ووی ناسینه که یی وه پاریزراو ده بین له گومان بردن به غیری ښه وکه سیه له ښو هاو له به پټزه کاندې (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

۳. چوڼ (مُبَهَّم) ده ناسریت؟

به یه کیڼک له م دوو شتانه ده ناسریت:

أ. به هاتنی له هندی له گټه وانه ووی تردا، به ناوه ښراوی، واته: ناوکه یی هات بیت.

ب. به هاتنی ده قی گوته ی زانایانی ژیان ناس (السیر) له سهری به ژوری.

۴. به شه کانی:

(المُبَهَّم) به گوږه یی ژورو که می نادیار یی (أبهام) ه که یی، دابه ش ده بیت بؤ چوار به ش، که له توندترینی (أبهام) یانه وه ده ست پټی ده که م.

أ. پیاو یان ژن: وه که فرموده که یی (ابن عباس): (أَنَّ رَجُلًا) قال: یا رسول الله الحج کل عام؟ واته: که پیاوینک وتی ښه پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حج بؤ هه موو سالی که، ده بی بی که یی؟ که ښه و پیاوه (اقرع بن حابس) بوو.

ب. کوږ یان کچ: که براو خوشک و برازو خوشکه زا چ کوږ یان کچ ده گریته وه، وه که فرموده که یی (أم عطية) ده باره یی شور دنی کچه که یی پیغه مبهری (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به ناوو سابوون (سدر) که ښه و کچه زینه ب (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

ج. مام و پوور: که خال و پوری دایکی و کورو کچی مام (ئامۆزا) و کور، و کچی خال (خالۆزا) و کورو کچی پوری دایکی (پورزاش) ده‌گریته‌وه، وه‌ك فه‌رموده‌که‌ی (رافع بن خدیج) عن (عمه) في النهي عن المخابرة، که ئه‌و مامه‌یه‌ی ناوی (ظهير بن رافع) بووه، هه‌روه‌ها وه‌ك فه‌رموده‌ی پوره‌که‌ی (جابر) پوری باوکی، گریا بۆ باوکی که له‌ غه‌زوه‌ی ئوحودا شه‌هید بوو، که ناوی ئه‌و پوره‌ی (فاطمة بنت عمرو) بوو.

د. میردو ژن: وه‌ك فه‌رموده‌که‌ی دوو کتیبه‌ سه‌حیحه‌که‌ ده‌رباره‌ی وه‌فاتی (زوج: میرده‌که‌ی «سُبَيْعَة») که ناوی میرده‌که‌ی (سعد بن خولة) بوو، هه‌روه‌ها وه‌ك فه‌رموده‌ی (ژنه‌که‌ی) (عبدالرحمن بن الزبير) که له‌ ژیر نیکاحی (رفاعة القرظي) دا بوو ئیتر ته‌لاقی دا، که ناوی (تمیمة بنت وهب) بوو.

ه. به‌ناوبانگترین کتیب تیایدا:

ژماره‌یه‌ك له‌ زانایان له‌م جوهره‌دا کتیبیان داناوه، له‌وانه (عبدالغنی بن سعید) و (الخطیب) و (النواوی)، که جواترین و کۆکه‌ره‌وه‌ ترینیان، کتیبی (المُسْتَفَاد من مُبْهِمَاتِ الْمَتْنِ وَ الْإِسْنَادِ ی (ولي الدين العراقي)یه.

(٦٢) زانینی میژوووی گێره‌ره‌وه‌کان^(١)

١. پێناسه‌که‌ی:

أ. له‌ رووی زمانه‌وه: (تواریخ) کۆی (تاریخ - میژوو) وه، که چاوگی (أَرْخ) -یه، که ده‌ربیرینی ئه‌و هه‌مزیه‌ تیایدا، به‌ ئاسانی خوێنراوه‌ته‌وه.

ب. له‌ رووی زاراوه‌وه: بریتییه‌ له‌ زانینی ئه‌و کاته‌ی که به‌ هۆیه‌وه‌ چۆنیه‌تی (ضبط) کردنی، کاتی له‌ دایکبوون (موالید) و کاتی مردن و رووداوه‌کان و ... هتد، ده‌زانریت.

١. بۆ زیاتر زانینی ئه‌م بابه‌ته‌ ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوانه‌ بکه: (معرفة علوم الحديث: ٢٠٢ - ٢١٠، والإرشاد ٢/ ٧٦٩ - ٧٨١، والتقريب: ١٩٤ - ١٩٧، والمنهل الروي ١٤٥، واختصار علوم الحديث: ٣٣٧ - ٢٤٢، والشذا الفياح ٢/ ٧١٣ - ٧٢٨، والمقنع ٢/ ٦٤٤ - ٦٥٦، وشرح التبصرة والتذكرة ٣/ ٢٣٧، وفتح المغیث ٣/ ٢٨٠ - ٣١٣، وتدريب الراوي ٢/ ٣٤٩ - ٣٦٧، وشرح ألفية السيوطي عَلَى ألفية العراقي: ٢٦٢، وفتح الباقي ٣/ ٢٣٤ - ٢٥٩، وتوضيح الأفكار ٢/ ٤٩٨ - ٥٠٠، وظفر الأمانی: ١٠٤).

۲. مه به ست له - ميژوو - ليږه دا:

بريتيه له: زانيني ميژووي له دايك بوون و گوئ لي گرتني ته و كه سانه له ماموستاكان، و گه يشتنيان به هه ندي له شاره كان و مردنيانه.

۳. گرنگيه كه ي و سووده كاني:

ته مه هونه ريكي گرنگه، (سفيان الشوري) ده ليت: كه گيږه ږه وه كان درويان خسته كار، ئيمه ش ميژوومان يو به كار هيتان، وه له سوده كاني زانيني رسته په يوه سته كان (اسناد المتصل) و رسته پچراوه كان (منقطع) ه كانه.

وه كومه ليك بانگه شه ي ته وه يان كرووه، كه له كومه ليكي تره وه، شتيان گيږاوه ته وه، ته وا سه يري ميژوو ده كريت، جا ته وه درده كه وپت كه ته وانه بانگه شه ي ته و گيږانه وه يه يان كرووه له ميژوويه كدا، ته واني تر له و ميژووه دا، چه ند سأل بووه مردوون! ۴. چه ند نموونه يه ك له ميژووه وه:

أ. گوته ي ساغ له سه ر ته مه ني پيغه مبه ر ﷺ و (أبو بكر) و (عمر) ته وه يه كه (۶۳) سأل بوون.

۱. كه پيغه مبه ر ﷺ له چيسته نگاي ږوژي دووشه ممه دوانزه ي (ربيع الأول) دا له سالي (۱۱هـ) كوچي دوايي كرووه.

۲. وه (أبو بكر) ﷺ له مانگي (جمادي الأولى) سالي (۱۳هـ) ږوحي كيشراوه.

۳. وه (إمام عمر) ﷺ له مانگي (ذي الحجة) ه، سالي (۲۳هـ) شه هيد كراوه.

۴. وه (إمام عثمان) ﷺ له مانگي (ذي الحجة) ي سالي (۳۵هـ) شه هيد كراوه، كه ته مه ني (۸۲) سأل بووه، وه گو تراويشه كه ته مه ني (۹۰) سأل بووه.

۵. (إمام علي) ﷺ له مانگي (رمضان) ي سالي (۴۰هـ) دا، شه هيد كراوه، كه ته مه ني (۶۳) سأل بووه.

ب. ته و دوو هاوه له ي كه شه ست سأل له ده وري نه قامي و شه ست سأل له ئيسلامه تيدا زياون و له (مدينة) دا سالي (۵۴هـ) وه فاتيان كرووه، ته مانه ن:

۱. حكيم بن حزام.

۲. حسان بن ثابت.

ج. خاوه نی ئه و مه زه به بانه ی که په یره ویان لیوه کراوه:

ناو	سالی له دایکبوون	سالی کوچ کردنیان
۱. النعمان بن ثابت (أبو حنیفة)	۸۰	۱۵۰
۲. مالک بن أنس (امام مالک)	۹۳	۱۷۹
۳. محمد بن ادريس الشافعي.	۱۵۰	۲۰۴
۴. أحمد بن حنبل	۱۶۴	۲۴۱

د. خاوه نی کتیبه بر وا پیکراوه کانی فهرموده

ناو	سالی له دایکبوون	سالی کوچ کردنیان
۱. محمد بن أسما عیل البخاري	۱۹۴	۲۵۶
۲. مسلم بن الحجاج النيسابوري	۲۰۴	۲۶۱
۳. ابو داود السجستاني	۲۰۲	۲۷۵
۴. أبو عيسى الترمذي (۱).	۲۰۹	۲۷۹
۵. أحمد بن شعيب النسائي.	۲۱۴	۳۰۳
۶. (إبن ماجه) القزويني	۲۰۷	۲۷۵

ه. به ناو بانگترین کتیب تیايدا:

أ. کتیبی (الوفیات) ی (أبن زُبر محمد بن عبيد الله الربيعي) که فهرموده ناسی (دمشق) بووه، که له سالی (۳۷۹ هـ) دا کوچی دواپی کردووه، که به گویره ی سآله کان پیکری خستووه.

ب. چه ند پاشکویه ک له سه ر ئه و کتیبه ی پیشووه که پاشکوکان هی (کتانی) و پاشان (الأكفاني) و پاشان (العراقي) و ... هتد... ن.

(٦٣) ناسيني گټوره وېرې پېكاراوه كان له نيو لاوازه كاندا^(١)

معرفه الثقات الضعفاء من الرواة

١. پېناسه ي متمانه (ثقة) و لاوازي تي (الضعيف):

أ. له پروې زمانه وه: (الثقة): واته: (المؤمن) كه سې ئه مين و متمانه دار، وه: (الضعيف - لاوازه) دژې (القوي - به هيزه)، وه (الضعف - لاوازي) له وانه يه كه به جه سته يي بيت يان مه عنه وي بيت.

ب. له پروې زاراوه وه: (الثقة) متمانه دار، بريتيه له كه سيني راستال (عادل) (ضابط)، وه (الضعيف) لاواز (ناويكي گشتيه هه موو ئه وانه ده گريته وه كه تانه له هيزي له بهر كردن (ضبط) و راستال (عدل) له كه ي، دراييت.

٢. سووډه كه ي و گرنگيه كه ي:

ئهمه له شكودار تريني جوړه كانې زانستي فرموده يه، چونكه به و هويه وه فرموده ي سه حيو و زه عيف ده ناسريت.

٣. به ناوېانگترين كتيب تيايدا و له جوړه كانيشيدا:

أ. ئه و كتيبانه ي كه به سهر به خوئي له متمانه داره كان، (الثقات) دانراوه، وه ك كتيبى (الثقات) ي (ابن حبان) و كتيبى (الثقات) ي، (العجلي).

ب. ئه و كتيبانه ي سهر به خوiane ي كه به ته نها له لاوازه كان (الضعفاء) دانراون: كه زورن، وه ك كتيبى (الضعفاء) ي، (إمام بخارى) و (نسائي) و (عقيلي) و (دارقطني) له وانه ش كتيبى (الكامل في الضعفاء) ي (ابن عدي) و كتيبى (المغني في الضعفاء) ي، (الذهبي). ج. ئه و كتيبانه ي كه به هاو به شي له نيوان متمانه پېكاراوان و لاوازه كان (الثقات و الضعفاء) دا دانراون، كه ئه مانيش ديسان وه زورن، له وانه كتيبى (تاريخ البخاري الكبير)

١. بؤ زياتر زانيني ئهم باب ته ته ماشاي ئهم سه رچاوانه بكه: (الإرشاد ٢ / ٧٧٢ - ٧٨٦، والتقريب: ١٩٧ - ١٩٨، والمنهل الروي: ١٢٧، واختصار علوم الحديث: ٢٤٢ - ٢٤٣، والشذا الفياح ٢ / ٧٣٩ - ٧٤٣، والمقنع ٢ / ٦٥٧ - ٦٦١، وشرح البصرة والتذكرة ٣ / ٢٧٧، وفتح المغيث ٣ / ٣١٤ - ٣٣٠، وتدريب الراوي ٢ / ٣٦٨ - ٣٧٠، وشرح السيوطي على ألفية العراقي ٣٧٠، وفتح الباقي ٣ / ٢٥٩ - ٢٦٣، وتوضيح الأفكار ٢ / ٥٠٠ - ٥٠٢).

و له وانه کتیبی (الجرح و التعديل) ی، ابن ابی حاتم، کە کتیب گەلێکی گشتین بۆ گێڕەرەوهکان، و هەیانە کتیب گەلێکی تایبەت، بە هەندێ لە کتیبەکانی فەرمودە، وەك کتیبی (الکمال في أسماء الرجال) ی (عبدالغني المقدسي) کە چەندەها پوخته کردن (تهذيبات) ی، بۆ کراوه، لە لایەن (المزي) و (الذهبي) و (ابن حجر) و (الخيرجي) ییە وە.

(٦٤) ناسینی ئەو کەسە برۆا پیکراوانە ی کە شت تیکەڵ دەکەن^(١)

١. پێناسە ی تیکەڵکردن (الإختلاط):

أ. لە پرووی زمانەوانیەوه: واتە: خراپ بوونی عەقل، کە دەوترێ (أختلط فلان) واتە: عەقل خراپ بوو. شێواوە - هەرۆهك له (قاموس) دا، وایە.

ب. لە پرووی زاراوەوه: خراپ بوونی عەقل، یان بێ یاسایی و شێوان لە قسەکانیدا هەیە، بەهۆی پیری یان کوێری یان سوتانی کتیب یان..... هتد.

٢. جوړه کانی (المختلطين)، ئەوانە ی تیکەڵ دەکەن:

أ. ئەوێ شت تیکەڵ دەکات، بەهۆی پیریەوه (الخرف)، وەك (عطاء بن السائب الشقفي الكوفي).

ب. ئەوێ کە بەهۆی کوێر بوونیەوه شت تیکەڵ دەکات و شێواوە، وەك (عبدالرزاق بن همام الصنعاني) کە دوای ئەوێ کوێر بوو، شتی بەسەردا دەخوێنرایەوه، ئیتر ئەویش بەسەر خەلکیدا دەخوێندەوه.

ج. ئەوێ کە بەهۆی ھۆکاری ترەوه شت تیکەڵ دەکات، وەك سوتانی کتیبەکانی، وەك (عبدالله بن لُهيعة المصري).

٣. ھۆکمی گێڕانەوه کانی کەسی شێواو (مختلط):

أ. ئەوێ کە لە پێش ئەو شێوانەدا گێڕاویەتیەوه لێی وەرەگیرێت.

١. بۆ زیاتر زانینی ئەم بابەتە تەماشای ئەم سەرچاوانە بکە: (الإرشاد ٢/ ٧٨٧ - ٧٩٦، والتقريب: ١٩٨، والمنهل الروي: ١٣٧، واختصار علوم الحديث: ٢٤٤ - ٢٤٥، والشذا الفياح ٢/ ٧٤٤ - ٧٨٠، والمقنع ٢/ ٦٦٢ - ٦٦٧، وشرح التبصرة ٣/ ٢٨٣، وفتح المغيث ٣/ ٣٣١ - ٣٥٠، وتدريب الراوي ٢/ ٣٧١ - ٣٨٠، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢٧٣، وفتح الباقي ٣/ ٢٦٣ - ٢٧٤، وتوضيح الأفكار ٢/ ٥٠٢ - ٥٠٣).

مانای نزیکى له (أسناد)دا، ئه‌وه‌یه که مامۆستاکانی ئه‌و که سه‌و که سه‌که‌ی تریه‌ک بن، یاخود مامۆستا (شیخ)ه‌کانیان، لیک نزیک بن.

۲. له سووده‌کانی زانینی ئه‌م باب‌ه‌ته:

أ. پارێزراو بوون له وه‌ی که که سانیکی لیک چوو له ناو و کونیه و... هتد، تیکه‌ل بین، چونکه جاری وا هه‌یه دووناو له له‌فزا لیک ده‌چن، جا وا گومان ده‌بریت به یه‌کێک که ئه‌وی تریان بێت، جا به زانینی چینه‌کانیان ئه‌م جیاکاری یه‌ ده‌زانریت.

ب. سوودیکی تری، وه‌ستانه له‌سه‌ر حه‌قیقه‌تی مه‌به‌ست له (عنعنه)، واته: عن فلان عن فلان...

۳. جاری وا هه‌یه که دوو گپه‌ره‌وه، به‌گویره‌ی تپروانیینیک سه‌ربه چینیکن و به‌گویره‌ی تپروانیینیکی تر سه‌ر به‌چینیکی ترن، وه‌ک (أنس بن مالك) و هاووینه‌کانی له که سه‌ته‌مه‌ن که مه‌کانی هاوه‌لان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ئه‌مانه له‌گه‌ل ده‌یانی تردا سه‌ر به‌چینیکن به‌گویره‌ی ئه‌وه‌ی که له‌هاوه‌لانن، و له‌سه‌رووی ئه‌مه‌یشه‌وه هاوه‌لان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هه‌موویان چینیکن، وه به‌گویره‌ی زووه‌اته‌نیو ئیسلامه‌وه، هاوه‌لان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌بنه (۱۰) ده‌تا.... ئه‌وه‌نده... چین، هه‌روه‌ک له‌باسی ناسینی هاوه‌لاندا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پابورد، جا (أنس بن مالك) و هاووینه‌کانی له‌م ده‌چینه نابن.

۴. چی له‌سه‌ر ئه‌و که سه‌ پێویسته که تپرامان له‌م باب‌ه‌ته‌دا ده‌کات؟

له‌سه‌ر ئه‌و که سه‌ی که له‌زانستی چینه‌کاندا تپرامان ده‌کات، پێویسته زانا بیت به‌سالی له‌دایک بوون و مردنیان، و ئه‌و که سانه‌ی ئه‌مان که شتیان لیوه‌ پریوايه‌ت کردوون و ئه‌وانه‌ی که شتیان له‌مان پریوايه‌ت کردوه.

۵. به‌ناوبانگترین کتیب تیايدا:

أ. کتیبی (الطبقات الکبری)ی، (إبن سعد).

ب. کتیبی (طبقات القراء)ی، (ابی عمرو الدانی).

ج. کتیبی (طبقات الشافعية الکبری)ی، (عبدالوهاب السبکی).

د. (تذکره الحفاظ)ی، (إمام الذهبي).

(٦٦) ناسيني گټوره زانا كويله كان^(١)

١. پېنځه كويله و گزير (الموالي):

أ. له رووي زمانه وه: (الموالي) كوي (مولى) يه، وه (المولى) له وشه دژه كانه، كه بؤ مولكدار (مالك) و بهنده (العبد) و بهنده نازادكهر (المعتق) و بهنده نازادكراو (المعتق) به كار ديت.

ب. له رووي زاراوه وه: ټوكه سه يه كه له ژير پيمان و سانسوردا بيت (المحالف) ياخود بهنده نازاد كراو بيت، ياخود ټوكه سه يه كه له سر دهستي كه ساني تر مسولمان بووه.

٢. جوړه كانى (الموالى):

واته: ټوكه پيوه ندييه يه كه به ټوكه نازاد كړنه وه پيدا ده بيت.

جوړه كانى كويله:

أ. كويله يي به ټوكه پيمان نامه وه، (مولى الحلف)، وهك (الإمام مالك بن أنس لأصبحي التيمي) كه له پشندا (أصبحي) يه، به لام (التيمي) بونه كه يه به ټوكه پيمانتيكه وه بووه، چونكه هؤزى (أصبح) يه كان بوونه كويله ي (تيم) ه، قورپه شيه كان به پيمان.

ب. كويله ي نازادكراو، واته: به كويله ي ټوكه سه دراوه ته قه لم چونكه نازادى كړدوه، (مولى العتاقة)، وهك (أبو البخري الطائي التابعي) كه ناوى (سعيد بن فيروز) ه، كه كويله ي (طبي) بووه، چونكه گه وره كه ي له (طبي) يه كان بووه، كه نازادى كړدوه.

ج. كويله ي ئيسلامه تى، واته: به كويله ي ټوكه سه نازاد كړاوه، چونكه خوى يان باو باپيرانى له سر دهستى ټوكه سه ئيسلام بوون، وهك: (محمد بن إسماعيل البخاري الجعفي)، چونكه باپيرى كه (موغير) ه يه، ناگر په رست بووه، وه له سر دهستى (اليمن بن أخنس الجعفي) مسولمان بووه، ئير نيسبه تى بولاي ټوكه سه (الجعفي) يه، دراوه.

١. بؤ زياتر زانينى ټوكه سه ماشاى ټوكه سه رجاوانه بكه: (معرفة علوم الحديث: ١٩٦ - ٢٠٢، الإرشاد ٨٠٠ / ٢ - ٨٠٣، والتقريب: ١٩٩ - ٢٠٠، والمنهل الروي: ١٣٥، واختصار علوم الحديث: ٢٤٦ - ٢٤٧، والشذا الفياح ٧٨٣ / ٢ - ٧٨٧، والمقنع ٦٧٠ / ٢ - ٦٧٣، وشرح التبصرة والتذكرة ٣ / ٣٠٤، وفتح المغيث ٣ / ٣٥٥ - ٣٥٨، وتدريب الراوي ٢ / ٣٨٢ - ٣٨٤، وشرح السيوطي على ألفية العراقي: ٢٧٧، وفتح الباقي ٣ / ٢٧٦ - ٢٧٨، وتوضيح الأفكار ٢ / ٥٠٤).

۳. لە سوودەكانى:

بىنخەم بوون لە تىكەل كارى و لىك چوون (اللبس) و ناسىنى كەسى نىسبەت لىدراوۋە بۆ ھۆزەكەى، ئىتر بەرەچەلەك بىت، يان بە ھۆى (مولاء) بونەو، وە ھەر لەمە شەوۋە كە جياكردنەوۋەى نىسبەت لىدراو بۆ ھۆزو كۆيلايەتى، ئەو كەسانەى كە لەناو دا لە نىو ئەو ھۆزەدا بەرەچەلەك يەككىن و ناوەكانيان يەكە. دەزانرېت و بەم ھۆيەوۋە جيا دەكرىتەوۋە. ۴. بەناوبانگىرىن كىتېب تيايدا:

لەم بابەتەوۋە (ابو عمر الكندي) كىتېبى داناوۋە، بەلام تەنھا بە نىسبەت لىدانى مىسرىيەكانەوۋەيە.

(۶۷) ناسىنى ناوچە و شارى گىرەرەوۋەكان^(۱)

معرفة أوطان الرواة و بلدانهم

۱. مەبەست لەم باسە:

(الأوطان) كۆى (وطن - نىشتمان) - كە مەبەست تيايدا ئەو ھەرىم يان ناو چەيەيە كە مروۇف تيايدا لەدايك بوو، يان نىشتەجى دەبىت، وە (البلدان) كۆى (بلد - شارە)، مەبەست پىي ئەو شار يان گوندەيە كە مروۇف تيايدا لەدايك بوو، يان تيايدا نىشتەجى بوو. وە مەبەست لەم باسە: برىتييە لە ناسىنى ھەرىم و شارەكانى ئەو گىرەرەوانە، كە تيايدا لەدايك بوون و تياياندا نىشتەجى بوون.

۲. لە سوودەكانى:

جياكردنەوۋەى دوو ناوى ھاو لەفزە، ئەمە ئەگەر خەلكى دوو شارى جودا بوون، كە ئەمەش زانايانى فەرمودە لەكار كردن و لىكۆلىنەوۋە كىتېبەكانياندا پىويستيان پىي ھەيە.

۳. ھەريەكە لە ەرەب و ناعەرەب (عجم) بۆ چ شتىك نىسبەتيان دەدرىت؟

أ. يىگومان ەرەب لە كۆندا بۆ لای ەشرەتەكانيان نىسبەتيان دەدرا، چونكە زۆرىنە يان

۱. بۆ زياتر زانىنى ئەم بابەتە تەماشاي ئەم سەرچاوانە بكە: (معرفة علوم الحديث ۱۹۰ - ۱۹۶، الإرشاد ۲ / ۸۰۴ - ۸۱۵، والتقريب ۲۰۰ - ۲۰۱، والمنهل الروي: ۱۳۹، واختصار علوم الحديث ۲۴۸ - ۲۴۹، والشذا الفياح ۲ / ۷۸۸ - ۷۹۲، والمقنع ۲ / ۶۷۴ - ۶۷۸، وفتح المغيث ۳ / ۳۵۹ - ۳۶۲، وفتح الباقي ۳ / ۲۷۸ - ۲۸۰، وتدريب الراوي ۲ / ۳۸۴ - ۳۸۵، وتوضيح الأفكار ۲ / ۵۰۴ - ۵۰۶، وظفر الأمانى: ۱۰۵).

أ. ئەگەر نىيازى كۆكردنە ۋە ھەردوۋىكىيانى ھەبوۋ لە نىسبەت لىدانه كەدا، ئەو ھە بابە شارى يە كەم دەست پى بكات، و پاشان ئەو شارەى كە گواستوۋىيە تىە ۋە بوى، باشتروايە كە پىتى (ثم: پاشان) بخاتە سەر دوۋە ميان، بۆ كە سىك كە لە (حلب) لە داىك بوو بىت، و پاشان گواستىبىتىە ۋە و كۆچى كرديت بۆ مەدينە، دەوترىت (فلان الحلبي ثم المدني)، ۋە زۆرىنەى خەلكى كاريان بە مە كردوۋە.

۵. که سیك كه خه لکی گوندیك بیټ و نه و گونده سهر به شاریك بیټ، چوڻ نېسه تی

لی دہدریت؟

أ. بۆي ههيه كه خۆي نيسبته بدات، به سهر ئه و گوندهدا.

ب. بۆیشتی ھەيە کە خۆی نيسبەت بداتە سەرئەو شارەي کە گونډە کەي ئەم سەرەيە و شارەيە.

ج. بۆيشى ھەيە كە خۆى نىسبەت بداتە سەر ئەو ناوچەيەى كە شارەكەى ئەمى تىاداىە، وە نمونەيش بۆ ئەمە، ئەگەر كە سىڭ لە گوندى (الباب) بوو، كە سەربە شارى (حلب)ە، و حەلەبىش سەربە (شام)ە، ئەوا لە نىسبەت لىداندا بۆى ھەيە بلىت: (فلان البابى) يان (فلان الحلبي) يان (فلان الشامي).

٦. نهو ماوهيه چهنده كه نه گهر كه سيك له شاريكدا به سهري بهرته، ئيتر نيسه تي

لای دەدریت بۆ لای ئەو شاره؟

* چوار ساله، كه نه مه گوتهى (عبداللہ بن مبارك)ه.

۷. به ناو بانگترین کتیب تیايدا:

أ. ده توانين کتیبی (الأنساب)ی، (السمعاني) که باسکراو راپورد، له کتیبه دانراوه کانی
ئهم جوړه دابنیین، چونکه باسی نه سه ب و ناوچه و ... هتد، ده کات.
ب. له پیڅه و جیځای باس کردنی ناوچه و شاره کانی گنځه ره وه کان کتیبی (الطبقات
الکبری)ی، (ابن سعد)ه.

وَلِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ الْأَتَمُّ عَلَىٰ مَا أَسْبَغَ مِنْ إِفْضَالِهِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الْأَفْضَلَانِ عَلَىٰ
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَعَلَىٰ سَائِرِ النَّبِيِّينَ وَآلِ كُلِّ، نِهَآيَةً مَا يَسْأَلُ السَّائِلُونَ وَغَايَةً مَا يَأْمُلُ
الْأَمْلُونَ. آمِينَ، آمِينَ، آمِينَ

مامۆستا مه لا عه بدولكه ريم له چه ند دێردا

- ناوی «عه بدولكه ريم»، کۆری «موحه ممه د»، کۆری «فه تاح»ه، له ساڵی (١٨٩٩)ی زایینی، له ئاوايي (گوێزه کوێره)ی سه ره به شاری «مه ريوان»، له رۆژه لاتى کوردستان چاوی به دنیا هه لهێناوه. پێنج شهش ساڵ بووه که باوکی کۆچی دوايي کردووه. - بۆ خوێندن ناوچه کانی مه ريوان و سلیمانی و هه له بچه گه راوه تا سه ره نجام له سلیمانی له خانه قای مه ولانا خالیدی شاره زووری نه قشبه ندى، له خزمه تی «شیخ عومه ر ئینولقه ره داغی» دا ئیجازه ی مه لایه تی وه رگرتووه.

- سه ره تا له ئاوايي نیرگسه جار پاشان له بیاره و سلیمانی و که رکوک، دوا جار تا کۆتایی ته مه نی له به غدا له مزگه وت و مه رقه د و مه دره سه ی شیخ «عبدالقادر»ی گیلانی (رحمته الله) سه رقائی وانه وتته وه و نووسین و پێنمایی موسلمانان بووه. - زیاتر له (٨٠) کتیی به زمانی کوردی و عه ره بی و فارسی نووسیوه و چاپ کراون

- سه ره نجام له (٢٠٠٥ / ٨ / ٢٩) له به غدا وه فاتی کرد و له مه رقه دی شیخ «عبدالقادر»ی گیلانی (رحمته الله) ئه سپه رده ی خاك کرا.

ISBN:978-964-980-317-3

انتشارات کردستان
Kurdistan Publication

سندج - پاساز عزتی - تلفن: ٣٣١٤٥٣٨٢

